ليکوالي
املاء او انشاء

د

ګل پاچا «الفت»

پښتو ټولنه

www.ulfat.de

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ټولنې (۱۵۲) لمبر خپرونه

ليکوالی

(املاء او انشاء)

ليکوال: ګل پاچا «الفت»

دوهم چاپ
چه له پخوانه ډېر څه پکښې زيات شوه
شمير: دری زره
د ۱۳۳۹ هـ ش د دلو مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب

د پوهنې د وزارت له خوا د يوولسمو ټولګيو دپاره د درسي کتاب د مرستيال په حيث ومنل شو او د شمېر د لږوالی په وجه دوهم ځل چاپ کړی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مضمونونو فهرست

عنوان مخ

املاء 1
ټکی او لیک نښې 7
د املاء په باب........ 10
د پښتو ټولنې فیصلې........ 10
لومړی فیصله: 11
دوهمه فیصله: 13
دریمه فیصله: 15
پښتو املاء په پښتو کتابونو کښې:........ 19
د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا: 20
د میا روښان د خیر البیان املاء: 21
د اخوند درویزه د مخزن الاسلام املاء: 23
د ملا مست د سلوک الغزات املاء: 24
د میرزا انصاری د قلمی دیوان املاء: 25
د دولت د قلمی دیوان املاء: 25
د آخوند قاسم د فواید الشریعة املاء:........ 26
د خوشحال خان املاء: 27
د عبدالقادر خان خټک املاء: 29
د عبدالرحمن بابا قلمی دیوان: 29
د محمد هوتک د پټې خزانې املاء: 30
د احمد شاه بابا د دیوان املاء: 31

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راورټي د ګلشن روه املاء:..32
د پښتونخوا د شعرهار و بهار:...33
لمړی کتاب د پښتو: 33
پښتو مرکه:..35
د منشي احمد جان املاء: 36
د پښتو ادبی انجمن:..37
انشاء(لیکوالی)..39
سبک 57
رحمان او خوشحال د فکر له حیثه:...60
د خوشحال خان ختک سبک:...64
د رحمان بابا سبک:...65
د حمید سبک: 67
پښتو څنګه ولیکو؟ 70
په پښتو ژبه کښې ځیني لغوي او ګرامري تغیرونه...73
الف- د لغاتو برخه:...74
ب- ګرامری تغیر: 79
ګرامری اختلاف...82
مبتداء او خبر:...82
ادبی انتقاد 86
شعر او ادب...90
د ادب راز 95
د پښتو پخوانی نثرونه..98
د تذکرة الاولیاء د نثر نمونه:..98

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیر البیان د نثر نمونه: 99
مخزن الاسلام: 101
د خوشحال خان نثر: 102
د پټې خزانې نثر: 104
اوسنی نثر.. 106
آدم خان او دُرخانۍ 108
له شعر نه څه غواړئ؟ 111
د غوټې ژوندګی 118
د اوښکو ارزانی.. 120
د خاندان خولۍ.. 121
لاربښوونکی 123
نوی کال نوی زېری.. 125
د مشهد لیدنه کتنه.. 128
زړه زړه نه دی 131
دوه دهقانان.. 135
دوه جنازې 138
دعـا.. 140
د غابښو ایستل.. 141
د ژبې نعمت.. 141
رزان خیز.. 143
ګله ! 145
ته لړم نه ئې ! 147
پـیر 148

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکه پاڼه 149
د دعوو وکیل 151
کونډه نجلۍ..156
جومات او قبر..165
ښه هم ښه بد هم ښه..167
صاحب جانه 169
ملاله 173
اعتبارات 175
اعتبارات 176
لنډي وېناوي..177
د علم په باب کښې..178
برکت...186
مړاوی ګل 196
غازی محمد جانخان...198
نوی کال..201
پښتنه مېرمن..205
ملیت او ملي استقلال...215
ملي یووالی...219
ژوند 223
مترقي ژوند 225
د خلکو نظر..227
د حق اظهار..230
ډار 232

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقيقت 234
زما نظر..235
عشق او هوس...236
مضراحتياط 240
حاکمانوته وايم..243
ميلونر خيرات خور 246
ګرانه لیکواله ! 247

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

املاء

املاء او ملاً په لغت کښې مهلت ورکولو[1] او ډکولو[2] ته وايي:
په ادبی اصطلاح خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دی که
څوک له ځانه څه نشی ليکلی مګر د بل ليک له مخې نقل کولی شی د غسې نقل
ته املاء نشو ويلی.

د املاء خاوند بايد دا ټکي په نظر کښې ونيسی:

١- څه چه ليکی بايد د صحيح تلفظ له مخې ئې وليکی او په غلط تلفظ
پسې لاړ نشی په هره ژبه کښې د عوامو تلفظ او صحيح تلفظ يو څه فرق لری.
ځينې الفاظ شته چه په ويلو کښې يو راز او په ليکلو کښې بل راز دی لکه چه
په فارسی ژبه کښې (او) ويل کيږی او (آب) ليکل کيږی په پښتو کښې هم
(الک) وايي او هلک ليکي.

٢- د الفاظو په ليکلو کښې د ګرامر (صرف، نحو) مراعات ډېر په کار دی.
ځينې جملې په وينا کښې دومره لنډې شوی دی چه يوې کلمې غوندې وی
لکه (څېکی) چه بايد د ګرامر له مخې (څه ئې کوې) وليکل شی.
دا راز مخففات په نورو ژبو کښې هم شته چه په ليک کښې نشته لکه چه
په فارسی کښې (مچم) وايي او (من چه ميدانم) ليکی.

1- و املی لهم: ملهت ورکولو دوی ته (قرآن کريم).

2- لا ملئن جهنم يعني هر ګوره ډک په کړو جهنم (قرآن کريم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دوه بیلې کلمې به یو له بله په لیکلو کښې نه نښلوو یعنې دا راز کلمات (ټول سړي) (لوی کور) باید داسې ونه لیکو (ټولسړی)، (لویکور).
۴- که له دوو کلمو څخه یوه کلمه جوړه شوې وي لکه (ټولیمشر) نو بیائې په لیک کښې بېلول ښه نه دي.
همدغه شان به (ټولواک) د یوې کلمې غوندې لیکو او واک به له ټول نه نه بېلوو.
د دغه اساس له مخې باید د (بېلنانه) کلمه د جدائی په معنی داسې ونه لیکلو لکه چه (بې له تا نه) لیکو.
۵- د کلماتو په لیکلو کښې دا مراعات هم ضرور دی چه یوه کلمه د یوې بلې کلمې په شان ونه لیکو او څومره چه کېدای شي د التباس او اشتباه مخه ونیسو.
مثلاً (پوښتنه) د تپوس په معنی او (پښتنه) د پښتون مونثه کلمه باید په لیکلو کښې فرق ولري.
همدا رنګه (ګوډ) او (ګډ) باید یو شان ونه لیکو او نه (پرېښی) لکه (پری ایښی) ولیکو به (نوی) د جدید په معنی او (نه وی) د نباشد په معنی په لیکلو کښې باید فرق ولري. په عربی، فارسی او پښتو لیک کښې داسی کلمات شته چه د لیک له مخې یې له څینو نورو کلماتو نه فرق نشی کېدای لکه: (شیر – شیر) چه یوه کلمه د پیو (شودو) په معنی ده او بله د (زمری) په معنی چه د محل او مقام له مخې ئې معنی معلومېږی، مګر د پښتو لیک کښې دغسې التباس او اشتباه نسبتاً لږ پېښېږی ځکه چه په پښتو کښې معروفه او مجهوله (ی) فرق لري یعنې (تېر) لکه (تیر) نه لیکی.
همدارنګه غړی لکه (غړې) نه لیکل کیږی او د تانیث (ې) مخصوص شکل لري. سره له دی بیا هم څینی کلمات شته چه باید د محل او مقام له مخې یې معنی معلومه کړو لکه: خوله، خوله، خوله) په دی جملو کښی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله ئي په سر وه – په خوله کښې يې خبره نه دريږی – خو له يې وکړه.

۶- په پښتو کښې د نفي توری او د نهي توری (نه – مه) له افعالو څخه جدا ليکل کيږی لکه (نه ځی، نه کوی، نه وينی، مه وايه، مه کوه، مه ځه، مه غواړه) مګر په (نشی، نشته، نکړی، مشه، مکړه، ناخلی) کښې يې زياتره متصل ليکی.

۷- پښتو توری:

په پښتو کښې ځينې توری شته چه په فارسی او عربی کښې نشته.

د دغو تورو ځای پېژندل او په خپل محل کښې يې ليکل په پښتو املاء کښې ډير اهميت لری چه هغه دا دی:

ښ: دا توری ځينې پښتانه لکه: (خ) يا (خ) ته نږدې ادا کوی او حينې يې داسې تلفی کوی چه آواز يې (ش) غونډې وی.

نو دغه دوه يا درې مختلف غږونه چه يوځای بل ځای د لهجې د اختلاف په وجه د ځينو لغاتو په تلفظ کښې شته په ليک کښې د دغه توری په ليکلو دغه اختلاف له منځه تللی او د ليک يو راز والې يې ساتلی دی.

دا توری په داسې لغاتو کښې ليکل کېږی: (ښه – لوښی – اوښ) چه ځواک يې يو ورا او ځوک ئې بل راز تلفظ کوی.

کومه کلمه چه يوازی د (خ) يا يوازې د (ش) آواز لری هلته دغه توری نه ليکل کېږی لکه: (ختِه – خاوره – شګه – شولی) په دغه اساس بايد (خندل) په (خ) او (شندل) په (ش)وليکو او(ښندل) په (ښ) وليکل شی چه د درېواړو کلمو معنا ګانې وساتو.

ږ: دا توری هم ځينی پښتانه لکه (ژ) او ځينی يې لکه (ګ) ادا کوی، نو ځکه په هغو کلماتو کښې ليکل کيږی چه د لهجو د اختلاف په وجه دغه دوه آوازونه ولری لکه (ږلۍ – لږ – کوږ) دغه توری هم په پښتو املاء کښې د لهجو د اختلاف مخه نيولی ده او د ليک يووالی يې ساتلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کلمات چه یوازې د (ګ) یا یوازې د (ژ) آواز لري، هلته دا توری نه لیکل کیږي او هماغه (ګ) یا (ژ) لیکی لکه (مالګه، ګوره، ژبه، ژرنده).
ځ: د دی توری آواز له (ز) نه لږ غوندی دروند دی چه په ځینو پښتو کلماتو کښې یې لیکل ډیر ضرور دی لکه ځان، ځنډ او داسې نور...
په پښتو کښې ځینې کلمات شته لکه (ځه) چه د تللو امر دی چه په پښتو (ځ) لیکل کېږي، که دا کلمه په (ز) ولیکو نو (زه) د متکلم ضمیر ترینه جوړیږي. همدغه شان (ځوړ) که په (ز) ولیکل شی نو د (زوړ) سره مشتبه کیږي.
دا توری د پښتو په پخوانی رسم خط کښې ډیر استعمالیده اوس یې په ځینو لغاتو کښې ځای (ز) نیولی دی لکه:
زما، زغمل، زمری، زوی، ګرزېدل او داسی نور، دغه تغیر او تحول ته چه ګورو دا اټکل کیدی شی چه څه زما نه وروسته به دغه توری له منځه ولاړ شی او خپل ځای به (ز) ته پرېږدی ځکه چه د دې دواړو تورو تر منځ په تلفظ کښې دومره واضح فرق نشته چه هر څوک پرې پوه شی او له یوه کلی قانون لاندې راشی دلته چه کومه قاعده یو څه تطبیق پیدا کوی هغه دا ده چه:
کوم کلمات چه په فارسی کښې په (ج) ویل کیږي او په پښتو کښې په (ځ) نو هلته باید همدغه پښتو (ځ) ولیکو لکه:
ځوان، ځان، ځنګل او داسې نور، سربیره په دې په هغو کلماتو کښې یې هم لیکل ضرور دی چه که په (ز) ولیکل شی، نو له یوه بل پښتو لغت سره التباس پیدا کوی لکه ځړېدل، زړېدل.
څ: دا هم پښتو توری دی چه په فارسی او عربی کښې نشته تلفظ یې (س) ته نږدې دی او ځینې کسان یې په ځای د (س) توری استعمالوی که د دغه توری په ځای (س) ولیکل شی، نو د ځینو کلماتو معنی بدلیږي لکه: (څټ – څوک) چه (ست – سوک) ترې جوړیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډ ، ړ، ټ: دا درې توری په پښتو املا کښې ډیر زیاته برخه لری چه ځای پېژندل یې ډېر ضرور دی او صحیح تلفظ یې په کار دی که یو لیکوال په لیکلو کښې او ویونکی په وینا کښې (ټ) په (ت) او (ړ) په (ر) یا (ډ) په (د) بدل کړی دا املاء او دغه تلفظ صحیح نه ګڼل کېږی او په ځینو لغاتو کښې د معنی د تغییر موجب ګرزی لکه: وړ، ټول، ډار چه (ور – ټول – دار) ترې جوړېږی.

ڼ: دا توری له (ن) څخه دروند اداء کېږی لکه: (منه، بڼ، تنې) پخوانو لیکوالو او اوس ځینو لیکوالو دا توری داسی (نړ) لیکلی دی چه دوه توری (ن – ړ) ئې یو ځای کړی دی او د یو توری نوم ئی پری ایښی دی دا توری باید په بسیط ډول (ڼ) ولیکو ځکه چه په مرکب ډول یې لیکل په ځینو کلماتو کښې مشکلات پېښوي لکه: (نړې – خونړې – کونړ- نړول – نړېدل – نړ) او داسی نور.

و: په پښتو کښې ځینی کلمات شته چه (و) پکښی لیکل کیږی او ویل کیږی نه لکه: (غونډ – لونګې) چه (و) د لومړی توری پیښ ښکاره کوی او په تلفظ کښی برخه نه لری.

ځینی نور کلمات دی چه (و) پکښی نیمګړی غوندی اداء کیږی او د مجهول (و) په نامه یادیږی لکه: (لور) د طرف په معنی، دغه راز (و) له معروف (و) څخه فرق لری او کله د یوه لغت معنې بدلوي لکه: (لور) چه په معروف (و) د دختر په معنی دی او په مجهول ډول د طرف معنی پیدا کوی.

همدارنګه (سور) او (سور) یا (توره) او (توره) بېل بېل لغتونه دی او بېلی معنی ګانې لری.

ی: دا توری په پښتو کښې په پنځه ډوله دی چه نومونه یې دا دی: (ملینه یا ، معروفه یا ، مجهوله یا ، تانیثی یا ، ثقیله یا) دا پنځه ډوله یا ګانې پدی کلماتو کښی وګورئ: سړی (مفرد) سړي (جمع) (مستې – خولۍ – واخلئ) د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو یاګانو په بدلون کله یو لغت په بل لغت بدلیږی او په معنی کښې یې تغییر راځی لکه:

(مېنه – مینه – غړی – غړې – شړی – شړې – وینې او وینئ) د دغو یاګانو برخه په پښتو ګرامر کښې هم ډیره زیاته ده یعنی مفرد د جمع – مذکر او مؤنث فعل او اسم، غایب او مخاطب د همدغو یاګانو په وجه معلومیږی.

که دا یاګانی په لیکلو کښې فرق ونلری، نو (وړی) او (وړئ) به یو راز لیکو او (راځی- راځې- ښی- ښې) به په لیک کښې یوه ډول وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکی او لیک نښې

بې له تووروونه ځینې ټکي او نښې شته چه د لیک په لوستلو کښې دخل لري او یوه جمله یا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري یعنې د دغو نښو او ټکو په لیکلو سړی پوهیږی چه په کوم ټکی باید سړې ودریږی او کومه جمله یا کلمه په بلې پوري وتړي.

د تعجب، ندا، پوښتنې، خطاب او نورو کیفیاتو څرګندونه په همدغو نښو او ټکو کیږی چه په لیکلو کښې ډیر اهمیت لري او دلته یې په مختصر ډول ښیو:

۱- (،) دا نښه د هغو کلماتو ترمنځ لیکی چه یوه په بلې عطف وي لکه: زما په باغ کښې مڼې، ناک، زردآلو، شفتالو شته. همدارنګه یوه وړه یا نیمګړې جمله له بلې نه په همدغه نښه بیلیږي لکه: څه دې چه راکړه، بیرته مې درکړه، دی نښې ته فاصله (بیلوونې) وایي.

۲- (؛) دا نښه له فاصلې نه زیاته وقفه راولې او د داسې جملو په آخر کښې وی: زه له چا سره بد نه کوم؛ بدی مې نه ده خوښه؛ نیکی می خوښه ده؛ دا نښه وقفه (درووني) بولې.

۳- (.) دا نښه د یوې کاملې جملې په آخر کښې ږدې او د خبری د تمامښت علامه ده لکه: زمونږ هیواد ډیر غرورنه لري. شپانه په غرو کښې او قصابان په ښارونو کښې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- (:) دا نښه د هغې جملې یا کلمې په آخر کښې وی چه شرح او تفصیل یې ورپسې وی لکه: زړه می غواړی: یو ښه دوست پیدا کړم؛ یوه ښه کتابخانه ولرم او د ښه نامه خاوند شم.

۵- (-) دا نښه څو ځایه او په دې ډول استعمالیږی: اول: د معترضه جملو د ښودلو دپاره لکه: هغه ورځ – خدای دې بیا نه راولی – په ما باندی څومره وغمیده چه ته رانه خوابدی شوی.

دوهم: چیرته چه په کوم داستان یا مقاله کښې د دوو تنو سوال و جواب وی، نو د هغوی نومونه نه اخستل کیږی او دغه علامه د یوه او بل د نامه کار ورکوی لکه:

احمد وویل: محموده – چیرته ځې؟

- محمود: کابل ته ځم.

- څه کوی؟

- د کالیو دپاره ټوټې اخلم.

دریم: په همدغسې ځای کښې لیکل کیږی لکه چه دلته وروسته له اول، دوهم، دریم نه ولیکل شو.

۶- (؟) دا نښه د سوال او پوښتنې علامه ده د هرې جملې په آخر کښې چه دغه نښه وی هغه جمله د استهفام معنی لری لکه:

دی باغ ته ځی؟ احمد سبق وایی؟ که دغه علامه د دغو جملو په آخر کښې نه وی نو دا نه معلومیږی چه د لیکونکی مقصد اخبار دی او که پوښتنه.

۷- (!) دا نښه د خطاب، تعجب، تحسین او افسوس دپاره ده لکه: په دې لاندې جملو کښې: ښاغلو! ملګرو! عزیزانو! پاڅیږئ! د وطن خدمت وکړئ!

دریغه! چه ستاسو په ځای زه وای.

او څومره! ښکلی دی.

آفرین! د خدای رحمت شه! د پښتنو په مړانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نښه کله د جملې په آخره کښې وی او زياتره همدغه ډول استعماليږی چه په پورته جملو کښې يې وينئ !

۸- ( ) د دغسی دوه لينده ئيزو کرښو ترمنځ هغه توضيح يا معترضه جمله ليکی چه ډير زيات اهميت نه لری او حذّول يې جملې ته څه زيان نه رسوی لکه:

د رحمان بابا اشعار (چه ستا خوښ دی) د ساده انشاء په ډېره ښه نمونه ده.

خاص نومونه، اعداد او خارجی کلمات هم په دغو کرښو کښې ليکی لکه: زما ملګری (احمد) راغی؛ ستا ورور له مانه (۱۰) کتابه وړی دی.

۹- [ ] دا نښه هلته په کاريږی چه په يوه معترضه جمله کښې بله معترضه جمله يا کلمه راشی نو دغه دواړه جملې داسی ليکی: که رښتيا ووايم [خدای(جل جلاله) مې دې غاړه نه نيسی] دا سړی ډېر بد سړی دی.

۱۰- «» کله چه يو عبارت له کوم کتابه را نقلوی يا کومه مقوله راوړی نو په دغو کظشو کښې يې ليکی لکه:

زمونږ لارښوونکی ويلی دی: «د وطن مينه د ايمان جزء دی».

۱۱- (...) څوټکی څنګ په څنګ اينبودل د خبرو د قطع کولو او د ځينو کلمو نه دليکلو علامه ده لکه:

زما په کتابخانه کښې د دغو علومو کتابونه شته. صرف، نحو، منطق، فقه ...

زما ځای ته څو تنه راغلل چه نومونه يې دا دی: زلمی، غرزی، ګلالی ...

۱۲- (✱ ✱ ✱) چيرته چه د يوی مقالی يوه برخه تمامه شی او بله برخه شروع کيږی نو د دواړو برخو تر منځ دغه نښه يعنی ستوری ليکی چه يوه برخه له بلی نه بيله شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د املاء په باب
د پښتو ټولنې فیصلې

پښتو لیک که په زړو کتابونو کښې ګورو او که د اوسنیو لیکوالو په آثارو کښې هرچیرته او هر کله دیوه او بل په لیک کښې ځینې اختلافات شته چه د رسم خط یووالی ته ئې زیان رسولی دی او رسوی ئې.
په همدغه سبب دي خبری ته ډیر ضرورت لیده شی چه د ځینو ادبی جرګو او مرکو په وسیله دغه راز اختلافات له منځه ورک شی او په ټوله پښتونخوا کښې پښتو الفاظ او کلمات یو راز ولیکل شی یعنی هغه د هلجو اختلافات چه دلته او هلته د یوه او بل په وینا کښې شته په لیک کښې داخل نشی او یو لغت څو رازه ونه لیکو. لکه (لمر، نمر، نور، مېر، مر) یا (خوله، خولۍ، خولې، خېله، خېلې).
همدارنګه (ژبه، جبه، زبه) د یوه لغت مختلف شکلونه دی چه څوکې ئې یو راز تلفظ کوی او څوک بل راز، که مونږ دغه ټول صورتونه په لیک کښې قبول کړو په ژبه کښې ادبی وحدت نشی پیدا کیدی او په مرور د زمانه له یوې ژبی نه څو ژبی جوړیږی.
د دغه ادبی ضرورت په وجه پښتو ټولنی له ډیر پخوا نه د لیک مسئلی ته توجه کړی ده او هر کله چه پښتانه لیکوالو او پوهان را غونډ شوی دی د لیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باب ئی بحث کړی او د مفاهمی له لاری ئی په دغه باب کښې څه فیصلې صادر کړی دی چه باید پښتانه لیکوال ئی له نظره ونه غورځوی.

لومړی فیصله:

په ۱۳۲۱هـ ش کال کښې د جوزا په ۲۱ مهٔ د ۱۹۴۲ ع په جون کښې د پښتو ټولنی په غوښتنه د افغانستان (۲۵) تنه لیکوال او پوهان په پښتو ټولنه کښې راغونډ شوه او په (۲۱) اختلافی موادو باندې ئی وروسته له بحث فیصله وکړه چه دا لاندی کلمات باید داسی ولیکل شی:

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
شونډی–شونډان	شونډې
کښیناست–کښینوست	کښېناست
ټول خلق–ټوله خلق	ټول خلق
ټولی خبری–ټوله خبری	ټولې خبرې
پاته–پاتی	پاته
که راغلی وای–که راغلی وی	که راغلی وای
لویه–لو	لویه
تویه–تو	تویه
میړونه–مړونه (او داسی نور)	مېړونه
ولید–ولیدو–ولیدئ–ولیدلو	(ولید په ټولو ماضی ګانو کښې دغه یو شکل غوره شو مګر په ځینو کښې به په آخره کښې (هـ) هم ورزیاتوی لکه وواهه)
لخ–لوخ	لخ
وشو–وسو	وشو
شوی–سوی	وشو-شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
شته – سته	شته
لږه ډوډۍ – لږې اوبه	لږه ډوډی – لږې اوبه
لږ ډوډی – لږ اوبه	
ښې خبرې – ښه خبرې	ښې خبرې
غږ – ږغ – غگ – غاگ	غږ – ږغ
ځینې وایې – ځنې وایې	ځینې وایې
له ده ځنې – له ده ځینې	له ده ځنې
چلوونکی – چلونکی	چلوونکی
ښوونکی – ښونکی	ښوونکی
ښوونځی – ښونځی	ښوونځی
کښی – کښ – کی	کښې
پرې – په «پدای مثالو کښې: احمد سترګی لری مگر لا پرې نه وینی – په نه وینی»	پرې
ویل – ویله (لکه احمد ویله چه)	ویل
ولاړ – لاړ	ولاړ
وکړ – وکی – وکه	وکړ
وکړئ وکئ	وکړئ
مونږ – موږ	مونږ
زما – زمونږ – ځما – ځمونږ	زما – زمونږ
زه – ځه (د متکلم ضمیر)	زه

په دریمه فیصله کښې چه د لرو او برو پښتنو یعنی د پیښور او بلوچستان د پښتنو لیکوالو او د افغانستان د لیکوالو غونډه د پښتو ټولنې په بلنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کنبې د ۱۳۳۷ ش کال د سنبلې په ۲۵ مه د ۱۹۵۸ د اګست په ۲۷ مه وشوه نو په لومړۍ فیصله کښې داسې تعدیل وشو.

لومړۍ فیصله	دریمه فیصله (تعدیل)
پاته	پاتې
مونږ	مونږ – موږ دواړه صورتونه ومنل شو
ولاړ	ولاړ –لاړ دواړه صورتونه ومنل شو
لځ	لوخ

بې د دغو څلورو مادو له تعدیل نه په نورو موادو کښې لومړۍ فیصله تائید او تصویب شوه.

دوهمه فیصله:

په ۱۳۲۷ ش کښې د سنبلې په ۸ مه د ۱۹۴۸ ع د اګست په ۳۰ مه په کابل کښې د پښتو ټولنې په غوښتنه د لرې او برې پښتونخوا (۱۹) تنو پښتنو لیکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافي موادو په باب داسې فیصله وکړه.

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
ڼ –نړ	ڼ
زه، ته، ده، زهٔ، تهٔ، دهٔ	زه، ته، ده بې همزې په ټولو دغسې مثالو کښې
اوربدل – اخیستل، آوریدل، آخیستل	اوریدل –اخیستل (بې مده)
ولید، وګوره، اولید، اوګوره (داسې نور)	ولید، وګوره (بې الفه
مې، دې، پرې، لاندې، باندې، د،	مې، دې، پرې، لاندې، باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
پر، لاند، باند (دا سی نور)	
لومړی، کوچنی، ګوډ، ګوته، بوخت، لمړی، کچنی، ګډ، ګتته، بخت	لومړی، کوچنی، ګوډ و ګوته، بوخت
چاپ، ګړی، چهاپ، ګهړی	چاپ، ګړی
ښ	دا توری به د (ش) او (خ) په ځای نه لیکو
ږ	دا توری به د (ژ) او (ګ) په ځای نه لیکو
ځ	دا توری به د تلل د مصدر په فعل حال او دغسی نورو افعالو کښې لیکو لکه: ځی، بوځی، راځی
ژوند، جوند، زوند	ژوند (پدغسی لغاتو کښې به له (ژ) نه کار اخلو
ځینی – څنی	د بعضی په معنی په (ځینی) او د (از) په معنی به (څنی) لیکو
ویل – وې	ویل (یوازی په شعر کښې (وې) جایز دی)
کښې – کښ	کښې
د ماضی بعید ضمیرونه	وم- وه- وې- وی- و- وه- و- وې یعنی د مفرد د غایب او جمع غائب دپاره یو (و) لیکل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي صورتونه:	فیصله شوی صورت:
د شول د مصدر مشتقات	شوم- شوو- شوې- شوئ- شو- شول- شوه- شوې باید ولیکل شی.
د ټولو افعالو د مذکر جمع	په لام لیکل په کار دی لکه راغلل – ولیدل
ټولې مطلقی ماضی ګانی	باید داسی ولیکو: ولید، وکوت، وکړ، مګر وتاړه وواهه باید په آخره کښې (ه) ولری

دریمه فیصله:

په ۱۳۳۷ ش. هـ ۱۹۵۸ ع کښې چه د پښتو ټولنې په بلنه د پېښور او بلوچستان پښتانه لیکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کښې راغلی و د سنبلی په پنځمه د اګست په ۲۷ مه د پښتو لیک په باب مجلسونه او ادبی بحثونه شروع شوه، وروسته له خو غونډو او ډیرو څیړنو د لیک د ځینو اختلافی موادو په باب دا راز فیصله صادره شوه.

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
څمکه- مځکه- زمکه	څمکه
زمری- مزری- څمری	زمری
کښته- ښکته- خکته	کښته
پښه- ښپه- خپه	پښه
کښل- ښکل (د لیکلو او ویستلو په معنی)	کښل
کښلی-ښکلی(دښایست په معنی)	ښکلی
ماسخوتن – ماخوستن	ماسخوتن

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
ورځ – روځ	ورځ
موږی – میږوی	موږی
لوېشت-ولېشت	لوېشت
ورک – روک	ورک
خسر – سخر	خسر
خوسا – سخا	خوسا
سکروټه – سروټکه، سکوروټه	سکروټه
ورور – رور	ورور
وروڼه – روڼه	وروڼه
وروروڵی – روروڵی	وروروڵی
وروسته – روسته – روستو	وروسته
وروستی – روستی	وروستی
سیوری – سوری	سیوری
اخلم، اخلي، اخم، اخی، الم، الی	اخلم – اخلی
بښل، ببښنه، بخښل، پخښنه	بښل، بښنه
ماسپښین، مازپښین، ماپښین	ماسپښین
کوم، کم	کوم
اغږل، اخښل، اخل	اغږل
نمږی، مږی، نوږی	نمږی
زوی، زامن، ځوی، ځامن	زوی، زامن
زبږېدل، ځبږېدل	زبږېدل
زغستل – ځغستل	زغستل
سوځل، سېځل، سوزل، سیزل	سوځل، سیځل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
خوځیدل – خوزېدل	خوځېدل
غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
زغمل، ځغمل	زغمل
ژرند ، زرنده، جرنده	ژرنده
ژبه، زبه، جبه	ژبه
ژړا ، زړا ، جړا	ژړا
ژوند ، زوند ، جوند	ژوند
ژمی، زمی، جمی	ژمی
ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
خېژی، خېږی، خېجی، خبزی	خېژی
ژی، زی، جی	ژی
ژور- زور- جور	ژور
نژدې- نزدې- نږدې	نژدې
لمر- نمر- نور- مر- مېر	لمر- نمر
نمسی- لمسی- نوسی	نمسی- لمسی
لمونځ – نمونځ – مونځ	لمونځ – نمونځ
نمانځنه – لمانځنه – مانځنه	نمانځنه – لمانځنه
پسرلی، سپرلی	پسرلی – سپرلی
ږغ – غږ	ږغ – غږ
کنځل – ښکنځل	کنځل – ښکنځل
مینځل – وینځل	مینځل – وینځل
مینځه – وینځه	مینځه – وینځه
لامده – لانده	لامده – لانده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف صورتونه:	فیصله شوی صورت:
جینۍ -نجلۍ- جلۍ -جیلۍ	جینۍ -نجلۍ
لمبر- نمبر	لمبر
نولس، نونس	نولس
وېده -بیده- اوده	ویده
ویاله -بیاله- واله	ویاله
اوبدل -اودل -اوبل	اوبدل -اودل
وزه -بزه -بیزه	وزه
نښتل -منښتل	نښتل
بزرگان - ملکان - بزرگانان - ملکانان	بزرگان -ملکان
کارغه -قارغه -کارګه	کارغه
ڼ -نړ	ڼ
کجیر، قجیر	کجیر
ټوک، پړک، چکړې، ټوقه، پړق، چقړی	ټوکه، پړک، جګړې
زړه، ته -زه -زړۀ -تۀ -زۀ	زړه -ته -زه
لوی -دوی -هغوی -لو -دوئ - هغوئ	لوی -دوی -هغوی
لوېدیز - وویل - لوئیدیز - اووئېل	لوېدیز، وویل
یو، اینده، ائینده	یو، اینده
ې	دا توری (مجهوله یا) باید بېځایه او د معروفی یا په ځای استعمال نشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو املاء په پښتو کتابونو کښې:

د پښتو ژبې زاړه کتابونه تر اوسه ډېر لږ په لاس راغلی دی او په دغه باب کښې یو سم لټون هم نه دی شوی. مونږ د ځینو قلمی آثارو نومونه اورېدلی دی او لیدلی مو نه دی یا موئی د نظم او نثر کومه نمونه چیرته له نظره تیره شوې ده، په همدغاه وجه د پښتو لیک تحول او تطور په پوره ډول نشو ښودلی او یوازی د موجودو آثارو له مخی د پښتو لیک مختلف شکلونه او صورتونه څه نه څه ښییو.

تر دغه وخته چه د پښتو ادب لومړی نمونه په لاس راغلې ده هغه د امیر کروړ نظم دی چه د ۱۳۹ هـ په شاوخوا کښې ئی ویلی دی.

دا شعر د انشاء په برخه کښې د پښتو د لرغونی ادب څنګه والی څه نه څه راښیی مګر د املاء په برخه کښې ترینه صحیح او پوره استفاده نشو کولی ځکه چه د خپل وخت په کوم زاړه قلمی کتاب کښې ئی نه دی مومو چه زوړ رسم خط راوښیی بلکه د محمد هوتک په کتاب (پټه خزانه) کښې ئی ګورو چه د شاه حسین هوتک په امر په ۱۱۴۱ هـ کښې لیکل شوې ده او د محمد هوتک پښتو املاء ښیی.

کوم کتاب چه د پښتو لیک لومړی نمونه راښیې، هغه د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء څو پاڼې دی چه د پښتو لیک تاریخچه اوس مونږ له همدغه ځایه شروع کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا:

دا کتاب له ۶۱۲ هـ څخه وروسته لیکل شوی دی چه نور کتاب ورک دی او (۸) مخه ئې له کومی قلمی نسخې نه د پښتانه شعراء په لومړی ټوک کښې زنکوګرافی شوی دی.

دا نشو ویلی چه دغه څو مخه د مؤلف پخپل قلم دی که وروسته تر ده بل چا له کومی قلمی نسخی نه را نقل کړی دی. په هر حال د دغو څو پاڼو املاء چه د اوومی هجری پېړی د املاء نمونه ده پدې ډول ده:

۱- پښتو توری ئی داسی لیکلی دی: (ټ- څ- ځ- ډ- ړ- ږ- ښ- ڼ) یعنی د دغو تورو شکل اوصورت له دې اوسنی لیک نه همدغومره فرق لری چه د (ځ) له توری لاندې ئې یو ټکی ایښی دی:

۲- کوم توری چه اوس د حرکاتو د اظهار دپاره په اوسنۍ املاء کښې لیکل کېږی د تذکرة الاولیاء په لیک کښې نشته یعنی هلته (هـ- و- ی) د (زور- زېر- پېښ) د ښکاره کولو دپاره نه دی لیکل شوی او په همدغه وجه ځینی کلمات له اوسنۍ املاء نه فرق لری چه مثالونه ئی دا دی:

د تذکرة الاولیاء املاء:	اوسنۍ املاء:
م	مې
د	دې
پات	پاتې
ک	که
ل	له
پ	په
مزک	مزکه (ځمکه)
لر	لری

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېږ	موږ – مونږ
مين	مينه
تننهاک	تنهاکی

۳- سره لدې چه د تذکرة الاولياء په املاء کښې حروف د حرکاتو د اظهار دپاره نه دی ليکل شوی، مګر (چه) ئی ځو ځايه (چې) ليکلې ده.

۴- دا کلمات (شی- شوی- شو- شوم- شول) په (ش) ليکل شوی دی او ډېر لږ په يو دوه ځايو کښې (سو – سوه) په (س) وينو او بس. د (شو) او (سو) په آخر کښې هم (و) ليکلی دی.

۵- ځينی نور کلمات لکه: (ويا له- لوی- توی) په همدغه ډول ليکلی دی چه د مؤلف د استوګنې د ځای اوسنۍ محلی لهجه دغسی نه ده، ځکه چه هلته اوس (بيا له لو- تو) وايی مګر يو ځای پکښې (لو) هم ليکل شوی دی.

۶- د ماضی مطلق صيغې داسی ليکی: (نوميده – ولاړه- اوسيده- ګرځيده وکړ) يعنی (نومېدی- ولاړی- وکی- اوسېدی- ګرځېدی) نه لېکی.

۷- کښې داسی ليکی (کښ).

۸- د پښتونخوا کلمه (پښتنخا) ليکی او (هيواد) (ايواد) ليکی.

مګر (اوسپږم) (هوسپږم) ليکلی شوی او (ځرګند) هم (سرګند) ليکلی شويدی.

د ميا روښان د خير البيان املاء:

وروسته د سليمان ماکو له تذکرة الاولياء څخه د ميا روښان خير البيان د پښتو زوړ او پخوانی کتاب دی، دا کتاب مونږ نه دی ليدلی مګر نوم ئې هر چا اوريدلی دی.

اخوند درويزه پخپل کتاب (مخزن الاسلام) کښې دا کتاب ډېر يادوی او د خبرو ترديدئی کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروېژۍ مستشرق (مارګين سټرن) پخپله يوه مقاله کښې د هند د زړو آثارو په مجله کښې خپره شوه د خيرالبيان له کتاب څو نمونې را اخستی دی[1] او په دې مقاله کښې د املاء په برخه هم رڼا اچول شوې ده، دغه مستشرق د خيرالبيان يوه نسخه په (۱۲۷) مخو کښې له (سرډينسن راس) مستشرق سره په (۱۹۳۲ ع) کښې په لندن کښې ليدلی ده چه د ۱۰۲۱ هـ د روژې په ۲۰ د چارشنبې په ورځ ئې د فقير بهار طوسی په قلم خاتمه موندلې ده.

هر کله چه ميا روښان په ۹۲۳ هـ ۱۵۱۲ ع کښې زيږيدلی او په ۹۹۴ هـ کښې مړ شوی دی نو د ده ليک د لسمی (۱۰) پيړۍ د املاء نمونه ګڼلی شو.

مارګين سټرن د دغه کتاب د املاء په باب خپله نظريه داسی څرګندوی.

۱- په خيرالبيان کښې د نورو پخوانو پښتو کتابونو په شان چه تر ده وروسته ليکل شوی دی (و- هـ- ی) د حرکاتو د اظهار د پاره نه دی ليکلی مثلاً: (حرفونه حرفونو) داسی ليکل شويدی (حرفون) همدارنګه (نشته – اسپی – باسی). په دی ډول دی:

(نشت- اسپ- باس) مګر (اوبه، لېوه) په آخر کښی (هـ) لری.

۲- ځينی مستقلی کلمې په ليکلو کښې يو له بله نښتی دی لکه: په شپيډيرګرزی (پکښمی) چه اوس داسی ليکل کيږی (په شپې ډير ګرزی، پکښی می).

۳- د پښتو خاص حرفونه ئې داسی ليکلی دی:

(ټ- ځ- ډ- ړ- ښ- ږ- ڼ) او د (ځ) په عوض هم له (خ) نه کار اخستل شويدی.

۴- بايزيد اورمړ که څه هم د وزيرستان دی، مګر د ده د ليکلو ژبه له نورو کلاسيکی کتابو سره چه ظاهراً د هغو اساس د يوسفزو په لهجه اينښودل شوی

1- بايزيد روښان (خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی مطابقت لری مثلاً: (لار- ګبینه- نمر- ستا- ثلور) د وزیرستان په لهجه (لیار- ګیمنی، میر –ایتو- ثلویر) نه لیکی.

د اخوند درویزه د مخزن الاسلام املاء:

اخوند درویزه چه د میا روښان معاصر دی او د هغه له افغکارو او عقایدو سره سخته دښمنی لری په پښتو کښې د مخزن الاسلام په نامه یو مشهور کتاب لری چه املاء ئې په دی ډول ده:

۱- د پښتو خاص توری ئې داسی لیکلی دی:

(ټ، ډ ، ړ، ښ، ځ) مګر (ڼ) په دغه ډول لړ او (نړ) ډیر لیکلی دی د (ځ) په ځای هم (څ) لیکی.

۲- دا توری (و- ه- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره نه راوړی او دا کلمات: (تاسی- هسی- ولی- څنی- غوندی- می- دی- یی) داسی لیکی: (تاس- هس- ول- څن- غند- م- د- ی) همدارنګه (نشته- به- په- ته- لکه- پښتو- مو- عالمانو) داسی لیکی: (نشت، ب، پ، ت، لک، پښت، م، عالمان).

۳- د افعالو په آخر کښې زیاتره (ن) زیاتوی لکه: (کوین- لرین- وړین) او داسی نور.

۴- ډیر ځله (کښ) لیکی او کله کله (کښی) هم لیکی.

۵- اکثره (چه) لیکی او لږ لږ (چی) هم لیکی.

۶- وینځه –وینځل په (و) لیکی یعنی مینځه- مینځل نه لیکی.

۷- د (وقت) کلمه په مفغن صورت یعنی (وخت) نه لیکی.

۸- دا کلمات: (نمونځ-نمر- نمسی- نوړی) په (ن) لیکی.

۹- د (هیر) کلمه (وهیر) لیکی.

۱۰- ځینی توری په لیک کښې له ځینو کلماتو سره نښلوی او داسی ئې لیکی: (لهغو- پریمږده- لهرحاله- لکرداره).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د دی کلماتو په ځای (وکړئ- واخلئ- وخورئ) دا کلمات زیات استعمالوی (وکانړی- وخانړی- وخوانړی).

۱۲- دغه کلمې: (غبرګ- برخه- هومره- زمری ږومبی (ږونبی) وروستی پرته) داسی لیکی: (بغرګ- بخره- هنمبری مزری- ږنبلی- وروستلی- پروته) شوکله (شه) لیکی او کله (شو) او د امر په ځای کښبی (ش) لیکی.

د ملا مست د سلوک الغزات املاء:

ملا مست د سلوک الغزات په نامه په پښتو یو کتاب په ۱۰۴۰ هجری کښې لیکلی دی چه یوه قلمی نسخه ئې د مطبوعاتو په کتابخانه کښې شته. د دې کتاب املاء په دی ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ- ځ- ډ- ړ- ښ- ږ- نړ) دی هم د (ځ) په عوض (څ) لیکی او له دغه توری نه د دوه تورو (څ- ځ) کار اخلی.

۲- (و- ه- ی) دا توری د حرکاتو د اظهار د پاره کله کله یو نیم ځای لیکی او اکثراً دغه راز الفاظ: (سره- پورې- پوښتنه- زمکه- ګڼه- توره- کړه- وژنه- لره- هورې- صورتونه- بخره- تختونه- لکه- نمونځونه- وړاندې) داسی لیکی: (سر- پور- پورښتن- زمک- ګنړ- تور- کړ- وژن- لر- هور- صورتون- بخر- تختون- لک- نمونځون- وړاند).

۳- د ربط توری له خپلو روستیو مربوط کلماتو سره متصل لیکی لکه: (پظاهر- لښه- کهرځو- هسی نچه- تهغه- پور- پوړاند- پغوږو- لکور).

۴- کښې په دغه ډول کښبی لیکی:

۵- دا کلمات: (نمر- موږ- همنبر- زمک- وقت- زلمی- مزری- بیارت- غند- زوی- ژوندون- شی- بخر- مرغونه- ووزی- نمونځ- خموږ- ورځ) همدغسی لیکی.

۶- چه- په همدغه ډول لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا انصاری د قلمی دیوان املاء:

میرزا انصاری چه د پښتو په پخوانو شاعرانو کښې لوړ مقام لری او دولت لوانی ورته په ډېر لوی حق قایل دی، املاء ئې په دې ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ، ځ، ډ، ړ، ښ، نړ)
یعنی د (ځ) په ځای هم (ځ) لیکی او د (ڼ) دپاره ئی (نړ) شکل غوره کړیدی.

۲- کښی – په دغه ډول لیکی او (چه) کلمه دغسی او کله (چی) لیکی.

۳- (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی او کله ئی نه لیکی چه مثالونه ئې دا دی: (پښتن- زمکه- باند- کاند- روځی- بخره- لکوم (له کوم) لموره (له موره) نلیده- مین (مینه)- ویره له مخ).
له دغو مثالو څخه دا هم معلومیږی چه (له – نه) اکثراً له وروستیو کلماتو سره نښلوی.

۴- دا کلمات: (سوځی- زلمی- وینځی- نمر- روڼا- وهیر- ورځ- وقت- ګرزی- ځښتن- وستری) په همدغه ډول لیکی.

د دولت د قلمی دیوان املاء:

د میا روښان په پیروانو او مریدانو کښې د پښتو مشهور شاعر دولت لوانې د شعر یو دیوان لری چه یوه قلمی نسخه ئې په کابل کښې د مطبوعاتو د ریاست په کتابخانه کښې شته او د املاء خصوصیات ئې دا دی:

۱- د پښتو په خاصو تورو کښې (ټ- ځ- ښ- ړ) په همدی ډول لیکی او له اوسنۍ املاء نه څه فرق نلری مګر دا دوه توری (ځ- ړ) داسی لیکی: (د- ذ) یعنی د لومړی توری په ځای (د) لیکی او یو ټکی ترینه لاندی ږدی او د دوهم توری په عوض (ذ) استعمالوی. د پښتو یو بل مخصوص تور (ڼ) کله همدغسی په بسیط ډول لیکی او کله (نړ) لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې د (ژ) توری هم کله داسی لیکی (ږ) او کله داسی (ژ) یعنی د (ر) په توری یو ټکی پاس او یو لاندی ږدی.

۲- دا توری (و – ی) د حرکاتو د اظهار دپاره نه استعمالوی او اکثراً دا راز کلمات: (واخله، وګڼه، مینه، خلقو، باندی، راشی، خبری) په دې ډول لیکی: (واخل، وګڼ، مین، خلق، باندی، راشی، خبر).

۳- اکثراً (چی) لیکی.

۴- کښی په همدغه ډول لیکی لکه چه اوس ئې مونږ لیکو.

۵- هېر هم (وهیر) لیکی.

۶- د ښبښتن په ځای (تښبتن) لیکی.

۷- لمر نه لیکی (نمر) لیکی.

۸- وقت په (ق) لیکی.

د آخوند قاسم د فواید الشریعة املاء:

آخوند قاسم د فواید الشریعة مؤلف د پښتو له هغو نثر لیکونکو څخه دی چه په یوولسمه هجری پیړۍ کښې ئی ژوند کاوه او دینی مسایل ئې پښتو کړیدی. د ده د کتاب یوه قلمی نسخه چه د لیکلو تاریخ او کاتب ئې نه دی معلوم د پښتو ټولنې په کتابخانه کښې شته چه کاغذ ئې ډیر زوړ معلومیږی او د ډیری زړې نسخې ګمان پرې کاوه شی.

د دغې نسخې املاء په دې ډول ده:

۱- پښتو خاص توری داسی لیکی: (ټ- څ- ډ- ړ- ږ- ښ- نړ).

۲- دا توری (و- ه- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره ډیر لږ او کله کله لیکی په دغه وجه دا راز کلمات. (ښکته، پورته، لکه، له، لویه، ده، کاندی، وړاندی، مې، هسی، مومنانو، خوله، امامانو) داسی لیکی: (ښکت، پورت، لک، له، لوی، د، کاند، وړاند، م، هس، غند، مومنان، خله، امامان).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هغه معنی دا توری چه اوس له خپلو وروستیو کلماتو څخه جلا لیکل کېږی متصل لیکل شوی دی لکه: (لهغه، لد ، لنبه، نوی، پطب، پما).
۴- کښ، چه، همدغه شان لیکی.
۵- د (وقت) کلمه په (ق) لیکی او د (نمونځ) کلمه یې په (ن) لیکلې ده.
۶- دا کلمات: (بربنډ ، هومره، زما ، زمونږ، زمکه، برخه، مینحی، ږومبی، ببرته) داسی لیکی: (برمنډ ، همبره، ثما ، ثمونږ، زمکه، برخه، وینڅی، وړنبلی، بیارت).
۷- د ماضی فعل په آخر کښې عموماً (ن) زیاتوی لکه: (کوین- وړین- ښیئن)
۸- اخانړی، کانړی ډېر لیکی او د (واخلئ) په ځای (وانړی) هم لیکی.
۹- شو –وشو داسی لیکی: (شه–وشه)

د خوشحال خان املاء:

خوشحال خان ختک په ۱۰۷۲ هـ (یوولسمه پیړۍ) کښې یو پښتو کتاب ولیکه چه دستار نامه ئی نوم دی او په نثر لیکل شوی دی د دې کتاب یوه قلمی نسخه په ۱۱۱۹ هـ کښې عبدالحلیم نومی کاتب د افضل خان په امر ولیکه او دغه نسخه په پېښور کښې عبدالشکور خان په زړه او پخوانۍ املاء چاپ کړه. د دې کتاب له مطالعې څخه معلومېږی چه خوشحال خان په پښتو لیک کښې ډېر تحول پېښ کړی، او ملائې له نورو پخوانیو لیکوالونو نه ځینی فرقونه لری چه هغه دا دی:
۱- دا توری (و-ه-ی) د حرکاتو د اظهار د پاره لیکی لکه:
(هسی-تاسی-غوره-اوسپنه-ګوندی-موژ-عالمانو-عابدانو)
او ځینی کلمات ئې بې له دغو تورو هم لیکلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د پښتو د مخصوص توری (ښ) په ځای (ش) لیکی لکه: غوشه، پشتون.
۳- د (ږ) په عوض (ژ) لیکی لکه: غوژ- کوژ- لژ.
۴- څ- د دې توری د پاره ئې دا شکل غوره کړی (ح) یعنی له (ح) لاندی دوه ټکی او له ټکو لاندې همزه ږدی.
۵- ځ- دا توری داسی لیکی (ح) یعنی د (ح) لاندی ټکی لیکی او له ټکی لاندې ئې همزه لیکی.
۶- ړ- دا شکل هم ده داسې اړولی دی (ر) یعنی د (ر) په سر همزه لیکی.
۷- ڼ- د (ن) په سر همزه لیکی او د (ڼ) کار ترې اخلی غرض دا چه د دغو دوو تورو د حلقې کار له همزه څخه اخلی.
۸- ټ- په (ط) لیکی لکه (مط) چه مونږ ئې (مټ) لیکو.
۹- نمونځ- نمسی- نمر- نمړی- نمدیدل په (ن) لیکی.
۱۰- کشې په دی ډول لیکی (کشی).
۱۱- زما- ستا- داسی لیکی (دما- دتا)
۱۲- دا کلمات زمری- زمکه- برخه- هومره- څومره- هیر- پیرړ) داسی لیکی: مزری- مزکه- بخره- هونبره- څونبره- هیر- پیر ر).
۱۳- ځینې افعال په دې ډول لیکی: (څه چه غواړو- که په اتفاق واستی- که جدا شواستی هسی به مات شیو- ویاستل).
۱۴- د (دی) جمع (دیو) لیکی چه اوس مونږ (دوی) لیکو.
۱۵- دا کلمه (ټنګسه) داسی لیکی (تنګځه) چه ښایی د تنګ ځای مخفف وی.
۱۶- شو- وشو داسی لیکی (شه – وشه) او د جمع په صورت کښې شول لیکی.
۱۷- وقت دا کلمه په (خ) او کله په (ق) لیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- ځينی معنی دار توری چه اوس ئې مونږ له نورو کلماتو نه جلا ليکو ده متصل ليکلی ده لکه (پکورپعلم- بنوی.)
۱۹- د (کړی- کاندی) په ځای (کا) ۀ پر ليکی.
۲۰- دا کلمات (زلمی) (زغلول) (ګرزی) په (ز) ليکی.

د عبدالقادر خان خټک املاء:
عبدالقادر خان د خوشحال خان خټک زوی د اشعارو يو ښه ديوان لری چه يوه قلمی نسخه ئې په کابل کښې د مطبوعاتو په کتاب خانه کښې شته د دغه ديوان املاء لکه د خوشحال خان د دستارنامې املاء ده.
يعنی عبدالقادر خان هم د خپل پلار مخصوصه املاء غوره کړيده – او ديوان ئی په همدغه املاء ليکلی دی.

د عبدالرحمن بابا قلمی ديوان:
د عبدالرحمن بابا د ديوان يوه قلمی مصوره نسخه د مطبوعاتو په کتاب خانه کښې شته چه په آخره کښې ئې داسی ليکلی دی (تمام شد کتاب عبدالرحمن حسب الفرمايش عاليجاه رفيع جايګاه شير محمد خان ولد ميا خان بر درانی افغان پور در خط کشمير جنت نظير بد سخط ملا ولی).
د دغی نسخی املاء هماغه املاء ده چه له خوشحال خان نه د مخه وه يعنی د پښتو مخصوص توری ئی داسی ليکلی دی: (ټ- څ- ۀ- ړ- ښ- ږ- نړ) او (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی يعنی (څای) څای ليکی.
همدارنګه (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار د پاره ليکی او کله ئې نه ليکی چه مثالونه ئی دا دی.
(حرفون- غوند- خاور- له کوم- زمکه- جونه کاند- لاند- وړاند- نه د (نه ده) مې- ګنړ) (کښی) هم کله همداغه شان او کله (کښ) ليکی شو وشو داسی ليکی (شه- وشه) (چه) هر کله په همدغه ډول ليکی او دا کلمات (نمونځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نمانځه- نمسی- نمر) په (ن) لیکی: (پما- لما- پژړا- نغواړم) اکثراً متصل لیکلی.

د محمد هوتک د پټې خزانې املاء:

پټه خزانه چه د محمد هوتک د شاه حسین په امر لیکلی او په ۱۱۴۲ هـ کښې ئی خاتمه موندلی ده، د قلمی نسخی املاء ئی په دی ډول ده:

۱- د پښتو مخصوص توری داسی لیکی: (ټ- څ- ځ- ډ- ړ- ږ- ښ- ڼ) یعنی د (ځ) توری په دغه شکل لیکلی او د نورو په شان له (څ) نه د دوه تورو کار نه اخلی همدارنګه (ڼ) هم په بسیط ډول لیک یا و په مرکب شکل ئی نه لیکی.

۲- (و- هـ- ی) د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه: (به- په- له- نمانځنه- وقتونه- مځکی- هوری- له نورو- خبرو- وموند- موږه) مګر کله (کتابون) او (سنګارون) دغه راز هم لیکی.

۳- دا کلمات (لمسی- لمر) په (ل) لیکی مګر (نمانځنه) په (ن) لیکی.

۴- کښې په دری ډوله لیکی (کی- کښ- کښی).

۵- ماضي افعال په دوه ډوله لیکی چه مثالونه ئې دا دی:

(ولید- وموند- اوسیدی- بهیدی- ګڼل- کیدی).

۶- کله (شو- شی- شوی) لیکی او کله (سو- سول- سوی- وسو) استعمالوی. کله د (سو) په ځای (سه) لیکی.

۷- ورځ، ورځ په دواړو صورتو لیکی.

۸- چه، هر چیرته په همدغه یو ډول لیکی.

۹- کله د (ټول) په ځای (ټوله) لیکی او کله پخپله (ټول) استعمالوی.

۱۰- کله (له- په) له وروستیو کلماتو سره په لیک کښې نښلوی او داسی ئی لیکی. (لکتاب- پملتان- پخوږو).

۱۱- زوی، زلمی، په (ز) لیکی او (ځما) ئی په (ځ) لیکلی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د دیوان املاء:

د احمد شاه بابا د دیوان یوه قلمی نسخه د محمد حامد درانی په قلم لیکلی ده چه د ۱۱۲۳ هـ کال د روژې په آخره ورځ ئې لیک ختم شوی دی دا نسخه د تاشکند د اکاډمۍ د شرق پیژندنې د څانگې په کتابخانه کښې ده چه د املاء ځینی خصوصیات ئې دا دی:

۱- دا راز کلمات: (ځان- ورځ- ځما) په (څ) لیکی یعنی همدغه یو توری د دوه تورو په ځای استعمالوی.

۲- (ڼ) داسی لیکی (نړ).

۳- د پښتو دا دوه خاص توری ئی (ږ- ښ) اکثراً داسی لیکلی دی (ژ- ش) یعنی دا کلمات (موژ- پوشتن) په همدغه ډول لیکل شویدی مگر ځینی کلمات ئی لکه (روژه- نشی) داسی لیکلی دی: (روږه نښی).

۴- په ځینو کلماتو کښې ئې (هـ- ی- و) د حرکاتو د اظهار دپاره ندی لیکلی لکه: (تاس- لک- هس).

۵- دا کلمات په دې ډول لیکلی دی (پوطن- لشراب- کښ).

۶- دا کلمات د ده له خپلې محلی لهجی مخالف لیکلی دی لکه: (ورځ- بخره- وشی- وشو او داسی نور).

د احمد شاه بابا د دیوان هغه قلمی نسخه چه د مطبوعاتو د ریاست په کتابخانه کښې ده املاء ئې په دی ډول ده:

۱- کله کله (ځ) داسی لیکی (د) یعنی د (د) توری ته دوه ټکی ورکوی چه یو پاس او بل لاندې ږدې مگر اکثره (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی.

۲- الفاظ او کلمات ئی عموماً د پېښور او ننگرهار په لهجه لیکلی دی لکه: (نمر- ورځ- شته- راشه- بخره- ویره- اوښې- چرې- باسی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ربط توری اکثر له وروستیو کلماتو سره نښلوی لکه: (پلاس- پکوڅه- لحیات- پمینه- بخه).

۴- (و، هـ، ی) کله د حرکاتو په ځای لیکی او کله ئې نه لیکی لکه په دی کلماتو کښې: (غند- ګلون- پټ- خزانه- زړون- نشته- مونږ- ویره- تورسترګی).

۵- (چه) کله همدغسی او کله (چی) لیکی. همدارنګه (شه- وشه- شو، وشو) په دواړو ډولو لیکلی دی.

۶- کښ همدغسی لیکلی دی.

د راورټی د ګلشن روه املاء:

راورټی پخپل کتاب ګلشن روه کښې چه په ۱۸۶۰ ع کښې چاپ شویدی د پښتو له زړه کتابونو څخه د نظم او نثر نمونې رانقل کړیدی چه یوه نمونه له بلې څخه په املاء کښې ځینی فرقونه لری هغه دیپاچه چه ده لیکلی ده هغه هم د ده له منتخباتو څخه په املاء کښې څه لږ او ډېر تفاوت لری مثلاً دی په خپله دیباچه کښې (کښ) په همدغه ډول لیکی او په هغو پاڼو کښې چه ده له تاریخ مرصع څخه را نقل کړیدی (کښې) په دغه ډول ډېر لیده شی.

همدارنګه د ده په دیباچه کښې (ڼ) په دغه شکل وینو او په منتخباتو کښې ئې کله (نړ) او کله (ڼ) وینو.

کوم شی چه د راورټی په ګلشن روه کښی د املاء په باب نوی په نظر راځی هغه دا دی چه دی په هغی (ی) باندی همزه لیکی چه تلفظ ئی ثقیل دی لکه په دي عبارت کښې (پښتانه اکثر له خوش نویسئ بیګانه دی). همدارنګه (تر مزد ورئ) دغه شان لیکی چه په (ی) باندی د پاسه همزه ږدی.

بله دا چه غایب ضمیر په دې ډول لیکی «ئی» لکه په دي عبارت کښی: «سبب ئی دا دی...» راورټی هم (څ) د (ځ) په ځای استعمالوی او دا توری (و-ه-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ی) ډېر ځله د حرکاتو د اظهار دپاره لیکی لکه: (ژبه- پښتو- کتابونه- په- دی- زمانه- می...)

د پښتونخوا د شعرهارو بهار:

ډارمستېټر فرانسوی د پښتونخوا د شعرهارو بهار په نامه یو کتاب ۱۸۸۸ ع ۱۳۰۳ هـ کښې چاپ کړیدی چه د پښتو غزلی- چهار بیتی... متلونه- قصې- لندۍ- چیستانونه پکښې شته او د املاء په لحاظ ئی ځینی برخې له ځینو نورو برخو نه اختلاف لری یعنی کله (مې) داسی لیکی او کله داسی (م) مګر (کښ) هر چیرته همدغسی لیکی او (نړ) هم په همدغه شکل لیکلی دی.

(شه) هر چېرته همدغه شان لیکی او (شو) نه لیکی. هر چېرته د (ځ) په ځای (څ) راوړی. او (و- هـ- ی) کله د حرکاتو د اظهار دپاره استعمالوی او کله نه.

اوس چه مونږ تانیثی (ی) او ثقیله (ی) داسی لیکو: (ۍ- ئ) په هارو بهار کښې دغه دواړه ډوله یا ګانې داسی لیکلی دی (ئ) چه مثالونه ئی دا دی: (سپوږمئ، نوړئ، ټاټئ، وهئ، راځئ، کړئ) په دغه کتاب کښی (زلمی، ګرزم، زوی) په همدغه ډول لیکلی دی، او (مونږ) هم په څلورو تورو لیده شی.

لمړی کتاب د پښتو:

په ۱۳۳۳ هـ ق کښې سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان شهید د پښتو ژبی تدریس د (حبیبیه مدرسې) په تعلیمی نصاب کښې داخل کړ چه معلم ئی د پښتو زوړ خدمتګار مولوی صالح محمد قندهاری و دغه ښاغلی په پښتو کښې یو کتاب ولیکه چه نوم ئی (لمړی کتاب د پښتو) دی. دا کتاب یو ځل د کابل په سنګی مطبعه کښې او بل ځل د لاهور په دین محمدی مطبعه کښې په ۱۳۳۶ کښې چاپ شو.

د دې کتاب په املاء کښې دا ټکی د یادولو دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د پښتو مخصوص توری (ځ) داسی لیکی: (خ) یعنی (ح) لیکی او د (ج، خ) دوارہ ټکی ورکوی.
۲- (ڼ) په همدغه بسیط ډول لیکی او دا شکل (نړ) غلط گڼی.
۳- په کومو ځایو کښې چه اوس مونږ (وکړه، کړه) لیکو دی (وکی، وکه، که) لیکی.
۴- دا کلمات: (سو، وسو، سوی، سته، راسه، ولاړسه) لیکی.
۵- معروفه او مجهوله (ی) چه د کلمی په آخر کښې راشی معروفه (ی) گردی، لیکي او مجهوله یا اوږده لیکی که د کلمی په منځ کښی وی نو څه فرق ئی نه کوی.
۶- زما، زموږ په (ز) لیکی او (زوی) هم په پښتو (ځ) نه لیکی.
۷- د ظرفیت توری هر چېرته (کی) لیکی او یو ځای ئی ورسره په کرښو کښی (کښ) لیکلی دی.
۸- په پښتو کښې څلورم حرکت د (فتحه مماله) په نامه یادوی چه اوس ورته زورکی وایو.
۹- د مفرد غایب ضمیر داسی لیکی (یه) چه اوس ئی مونږ داسی لیکو (ئی).
۱۰- هغه کلمات چه اوس په مفغن ډول لیکو ده په هماغه غربی شکل لیکلی دی لکه: (قمیص، صبا، قوم، قومی، وقت، وقتی، ناوقته).
۱۱- ځینی کلمات چه اوس پکښې د ځینو حرکاتو د اظهار دپاره (و، ه، ی) لیکو ده دغه توری پکښې نه دی لیکلی که څه هم یوې کلمې له بلی سره التباس پیدا کړی دی لکه پدې جمله کښې: (دا گډ هلک په اوبو گډسو) مگر د دې لامله چه دغه کتاب په سنگی مطبعه کښې چاپ شویدی نو د دغه دوو کلمو فرق په حرکاتو شوی دی. همدارنگه په دغه کتاب کښې دا کلمات (ټینگ، ړوند، لومړی، ناجوړه) داسی لیکلی دی (تینگ، ړند، لمړی، ناجړه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- کله چه (د شی) جمع (شیه) لیکی نو داسی ئی لیکی (دوه شی یه) همدارنگه یو ځای وړمه ورځ داسی لیکی: (وړمروخ).

پښتو مرکه:

د پښتو ژبی د پاللو او روزلو دپاره د پښتو یو ادبی انجمن په کابل کښې جوړ شو چه د پښتو مرکه ئې نوم و په دی انجمن کښې د پښتو ژبی مشهور پوهان شامل و او په ۱۳۰۲ هـ ش کښې ئی د سنبلی په ۲۳ یو کتاب چاپ کړ چه د پښتو صرف و نحو لومړی برخه ده او د پښتو پښویه ئی نوم دی. په دغه کتاب کښې د املاء په لحای دا ټکی د یادونی وړ دی:

۱- د پښتو خاص توری داسی لیکی: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) یعنی د (ځ) په ځای (څ) نه لیکی مګر ځ داسی لیکی: چه د (ح) توری ته د (ج) او د (خ) دواړه ټکی ورکوی او (ڼ) هم په همدغه ډول لیکی.

۲- چه- داسی لیکی: (چې).

۳- کښ- اکثراً همدغه شان لیکی او کله (کی) لیکی.

۴- د حرکاتو د اظهار دپاره (و، هـ، ی) ډیر نه لیکی او اکثراً دا راز کلمات: (موږ، خومره، لاندی، باندی، کوڼ، پوښتنه) داسی لیکی: (مز، خمره، لاند، باند، کڼ، پښتنه).

۵- دا کلمات: (شوو- شو) ډیر ځله په (س) (وسو) او (سه) لیکی.

۶- دا راز کلمات: (نمر- نمونځ) په (ل) یعنی (لمر- لمونځ) لیکی:

۷- د حرکاتو په بحث کښې څلورم حرکت د مجهولی فتحی په نامه یادوی چه اوس ورته زورکی وایو.

۸- په لیک کښې هر راز (ی) په همدغه یوه شکل لیکی یعنی مجهوله، معروفه، ثقیله (ی) په لیکلو کښې څه فرق نلری که څه هم معروفه او مجهوله (ی) په نامه یادوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د غایب ضمیر یعنی (یې) داسی لیکی: (یه).

د منشي احمد جان املاء:

منشي احمد جان د پښتو ژبې یو مشهور لیکونکی او د تالیف و تصنیف خاوند دی چه له ډیرو ښو نثر لیکونکو څخه ګڼل کېږی. د ده کتابونه د پښتو انشاؤ په لحاظ د پښتو متونو حیثیت لری او د ډېر خوږ سبک خاوند دی د ده دوه کتابونه (تاریخ افغانستان د قصه خوانی ګپ، په ۱۹۳۰ ع کښې چاپ شویدی چه املاء یی په دې ډول ده:

۱- د (ښ) توری د (ځ) په ځای استعمالوی او همدغه یو شکل ئې د دواړو تورو د پاره د پخوانو لیکوالو په شان قبول کړی دی.

۲- (شه و شه) هر کله همدغسی لیکی: یعنی په آخر کښې ئی (و) نه لیکې.

۳- هغه (ی) چه د مخه ترینه زورکی وی په اسماؤ کښې وی که په افعالیو کښې یعنی په اوسنۍ اصطلاح تانیثی وی که ثقیله داسی ئی لیکی (ئ) لکه: (ماتوئ) ښنبئ، سپلئ، نقاشئ).

۴-ڼ دا توری داسی لیکی: (نړ).

۵- هغه (ه) چه د مخه ترینه زورکی وی پاس په سرئی همزهع لیکی لکه: (زۀ- ښۀ).

۶- د غایب ضمیر داسی لیکی: (ئ).

۷- د جمع د پاره (شول، کړل، وتښتېدل، وختل) لیکی یعنی په آخر کښی ئې (ل) لیکی.

۸- د وقت کلمه کله په (ق) او کله په (خ) لیکی.

۹- کښې هر چېرته همدغسی لیکی.

۱۰- د پښتو (ځ) ئی په ځینو کلماتو کښی نه ده لیکلې او په عوض کښې ئې (ز) لیکلی ده. لکه: (ګرزیدل، زوی) او داسی نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- په ځينو کلماتو کښې د ځينو حرکاتو اظهار د تورو په وسيله نه کوی يعنی (کاند ، لاند ، باند ، م، د) همدغسی ليکی.

د پښتو ادبی انجمن:

په ۱۳۱۱ هـ ش کښې پښتو ادبی انجمن جوړ شو چه يوه پښتو مجله ئې را ويستله او د (پښتو خبری) په نامه ئې يو کتاب په ۱۳۱۵ هـ ش کښې چاپ کړ چه املا ئې په دې ډول ده:

۱- د تانيث (ی) او ثقيله (ی) داسی ليکی (ی ء) يعنی په سرئې همزه ليکی لکه: (چوکئ، کرکئ، لرئ، کوئ).

۲- (مجهوله ې) که د کلمی په آخر کښې وی او که ... يې ليکی او که په منځ کښې و نو ټکی ئې لاندی باندی ږدی چه له معروفی (ی) څخه ئی فرق وشی لکه:

مينه – مېنه.

۳- دا کلمات: (سو - سی - سته- سوی- وسو) د دغه توری په ځای نه ليکی.

۴- ځ دا توری همدغسی ليکی او (څ) د دغه توری په ځای نه ليکی.

۵- ڼ دا توری داسی ليکی (نړ).

۶- د ظرفيت تورې (کښې) داسې ليکی (کې).

۷- ځينی کلمات چه اوس اکثراً په (ز) ليکل کېږی په دغه کتاب کښې په (ځ) ليکل شوی دی لکه: ځملې- يو اځې- مځکه.

۸- د غايب ضمير (يی) داسی ليکل شوی دی (يه).

۹- ځينی کلمات لکه: (ايږدم، کښېنوست، چښم، ياست، واست) همدغسی ليکلی دی.

۱۰- د ماضی مطلق ضيغې اکثراً داسی ليکلی دی: (وليدئ- ودرېدئ- ولاړئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- دا کلمات: (مورې- ورځ) په ټول کتاب کښې په همدغه یوه ډول لیکلی دی.

۱۲- سو- وسو همدغسی لیکلی دی یعنی په آخر کښی (و) لری[1].

1– وروسته تر دې چه په ۱۳۱٦ کښې پښتو انجمن او فارسی انجمن یو ځای شوه او بیا څه موده پس دغه انجمن د پښتو ټولنی په نامه یاد شو پښتو ټولنی د لیک د یووالی په غرض د املاء په باب ځینی مجلسونه جوړ کړه او د اختلافی مسایلو په باب ئې څه فیصلې صادرې کړې چه د مخه په مفصل ډول راغلی دی او په اوسنۍ املاء کښې ډېر دخل او تاثیر لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انشاء(لیکوالی)

د انشاء لغوی معنا ایجاد دی یعنی دیوه نوی شی پیدا کولو ته انشاء وایی. په ادبی اصطلاح یو نوی فکر او نوی خیال په الفاظو کښې ځرګندول انشاء ده.

انشاء دوه ډوله ده: نثر، نظم.

نظم اکثراً شعر وی او نثر کله کله شعر شی.

شعر: هغه وینا ده چه الفاظ ئې ښکلی وی او ویونکی پکښې فکر، پوهه، ذوق، د زړه هیجان او د روح اغیزه سره ګډ کړي.

دا راز کلام نظم وی او که نثر وی شعر دی.

نه شعر: هغه ساده بیان دی چه احساسات او باطنی هیجان ورسره ګډ نه وی او یوازی د مطلب ځرګندونه پکښې وی.

د انشاء فن او د لیکوالی هنر دا دی چه سړی خپل مطلب په صحیح ډول اداء کړی او څه ئې چه په زړه او ذهن کښې وی په ښو الفاظو ئې د ژبی له قانون سره سم په موثر ډول د فصاحت او بلاغت په اصولو برابر ځرګند کړی.

د ښو کلماتو انتخابول او د الفاظو ښه تالیف د انشاء مهمه برخه ده.

یو شاعر او ادیب سربیره په دې چه باید د کلماتو په ښنبلولو او استعمالولو ښه پوه وی باید دا قدرت هم ولری چه نوی افکار او نوی معانی پیدا کړی او ښکلا پکښې واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشری روح تیاره ګوټو نه روښول، د پیدا ایښت په ښښو ښښانو کښې ځیر کېدل، د ټولنی پټ رازونه او رمزونه څرګندول، له عادی پېښو نه نوی او په زړه پوری نتایج اخیستل، نوی او بکر مضامین پیدا کول د شعر او ادب د خاوندانو کار دی.

دا کار یو لوړ ادبی استعداد او شاعرانه قریحه غواړی چه سلیم ذوق او دقیق احساس یی مظهر دی.

څوک چه دغه راز استعداد لری هغه له خپلو کتنو ، اورېدنو او تجربو څخه د پوهې او معرفت ډیره ښه پانګه راغونډوی او له خپلو حواسو او مشاعرو نه ډیر ښه کار اخلی. دغه د طبیعت ښکلا چه یو شاعر او ادیب یې په شنو ناوونو ، ګڼو ځنګلونو ، ښکلو درو ، سمسورو باغونو ، مستو سیندونو ، لوړو غرونو ، د آسمان په لمنو د مرغانو په نغمو ، په ښو سترګو او ښکلو مخونو کښې وینی د غرو شپانه او ساده خلق ئې هم وینی مګر دا لیدل او هغه لیدل ډېر فرق لری.

د بلبلو په نظر ګلو ته ګوره   لیلا نه ده چا لیدلې بې مجنونه

دا روښانه لمر او سپینه سپوږمۍ یا رڼه ستوری هر چا لیدلی دی مګر هر یوه ته ئې د خدای په لوری رهبری نه ده کړې او هر چا (لا احب لاافلین) نه دی ویلی.

د کوه طور په لمنو کښې ډېر خلق ګرزېدلی دی مګر د حق او حقیقت رڼا هر چا نه ده لیدلی.

که څوک غواړی چه د خلقت او فطرت په رمزونو او اسرارو پوه شی او په یوه شنه پاڼه کښې د معرفت دفتر وګوری خپل عقل، شعور او احساس دی په کار واچوی او د زړه سترګی دی وغړوی.

په یوه لاره ډېر خلق تېرېږی مګر یو نیم پکښې چیرته یوه ښکلې مرغلره پیدا کړی چه د چا له امېله پربوتې او په خاورو کښې پرته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر لاروی په یوه لاره روان وی ځوک یوه خوا ګوری ځوک بله خوا، د چا یوه شی ته پام شی د چا بل شی ته، یو پکښې د دېواله له کنډوه کوم ښکلی مخ ووینی، بل د بام په سر توره کتېوه. د یوه نظر د خان او ملک په بنګله وی، بل د خوارانو او غریبانو جونګړو او کنډوالو ته ګوری.

ځینی ډېر لرې ډېر واړه شیان لیدای شی، ځینی نور له پښو لاندی ځمکه نه وینی او هوا ته ګوری.

په یوه باغ کښې ځوک خس او خاشاک ټولوی او ځوک د ګلو دستې جوړوی.

د چا دیدار په کاروی او د چا دینار، کارغه په یوه خوا ځی بلبل په بله خوا، یو ځان نه وینی او بل جهان وینی.

څنګه چه د انسانانو په ظاهری نظر کښې ډېر تفاوت موجود دی دغه راز د ټولو خلقو د زړونو سترګی هم یو راز څارنه کوی.

همدغه د فکر او نظر اختلاف دی چه د لیکوالو او شاعرانو د لیک او وینا په طرز ئی اغیزه کړېده او د هر یوه په انشاء او ادبی سبک کښې ئې خصوصیت پیدا کړیدی:

د انشاء شروع: درې ډوله ده:

۱- بې مقدمې په اصل مطلب پیل کول:

دا لاره ډېرو اروپائی لیکوالو غوره کړې ده چه اوس ډېر رواج لری او د دې لارې تلونکی ورځ په ورځ زیاتېږی.

که مطلب ډېر لنډ وی یا پخپله اصل مطلب جذاب وی نو مقدمې لیکلو ته څه ضرورت نشته.

۲- له مطلب او موضوع نه د مخه یوه مقدمه لیکل.

دا یوه زړه او پخوانۍ ذریقه ده او ډېر لیکوال په دغه لاره تللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقدمې ليکلو رواج پخوا دومره ډېرو، چه شخصی او رسمی مکتوبونه او فرمانونه هم ترېنه خلاص نه و او منظوم حکايتونه به هم په يوه مقدمه شروع کيدل لېکوالو او شاعرانو به په مقدمه کښې ډېر زور لګاوه او په دې وسيله به ئې د لوستونکو توجه خپل مضمون ته راګرزوله.

په مقدمه کښې به د ليکلو اسباب او علل بيانېدل او کله به له اصل مضمون نه مقدمه اوږده شوه اوس که څوک مقدمه هم ليکی هغسی نه وی او له پخوا وخت نه ډېر فرق لری.

مقدمه بايد ښکلې وی او له موضوع سره ښه ارتباط او نژدې مناسبت ولری چه د لوستونکو توجه مضمون ته راجلب کړی.

۳- دريمه طريقه دا ده چه مقدمه نه ليکی مګر مضمون او موضوع هم له سره نه شروع کوی بلکه د يوه داستان مينځ يا اخر د شروع دپاره انتخابوی او وروسته له نتيجې ته د داستان متن ليکی.

يعنی اول ئې جذابه برخه را اخلی او بيا نوره قصه تماموی.

دا طريقه ډېر مهارت غواړی که څوک په دغه چل ښه پوه وی او په ښه ډول ئې سرته ورسوی ډېره جالبه طريقه ده مګر په ماهرانه ډول نه وی او بې تناسبه وی نو نتيجه ئې ښه نه ده.

ليکوالو ته په کار دی:

چه تر ليکلو د مخه خپل هدف ښه وټاکی او په دې پوه شی چه څه ليکم؟ د څه دپاره ئې ليکم او د چا دپاره ئې ليکم؟

ډېر ځله داسی پېښېږی چه د يوه ليکونکی په ذهن او فکر کښې ګډی وډې خبرې ګرزی يا يو مغشوش او مبهم غوندې مطلب ورسره وی چه د يوې تورې شبحې په شان له لرې يوه سياهی معلومېږی او تشخيص ئې ګران وی نو د ده لومړی کار دا دی چه خپل هدف ښه وټاکی او په هغه څه ځان ښه پوه کړی چه نور پرې پوهوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته تر دې چه د موضوع حد او حدود معلوم شوه نو بیا په کار دی چه په داسی طریقه ئی بیان کړی چه د نورو د پوهولو دپر لحاظ پکښې ساتل شوی وی او د اداء طرز ئې غلط او بېخونده نه وی یعنی انشاء ئې ښه وی. د انشاء د ښه والی دپاره د پوهې او ادب خاوندانو ځینی مقررات ټاکلی دی چه باید په لیک او وینا کښې ئې مراعات وشی.

ښه انشاء: هغه ده چه دا صفتونه پکښې وی:

وضاحت: د ښې انشاء یو مهم صفت وضاحت دی په لیک او وینا کښې باید هیڅ قسم ابهام التباس او خفانه وی موجوده او دا کار هله کېږی چه د کلماتو دلالت پخپله معنی باندی واضح او روښانه وی.

په جمله کښې باید دېر آدات روابط او عوامل رانشی او نه پکښې د ضمیرونو تشتت او دېر تعدد ولیدل شی.

د جملو سبک باید جلی وی او عبارات داسی اتصال او ارتباط ولری چه هیڅ راز تعقید او التباس پکښې نه وی.

معترضه جملې باید دېری نشی او په خبره کښې بچی نمسی او کړوسی پیدانشی.

صراحت: صراحت دا دی چه په انشاء کښې د تالیف او ترکیب ضعف نه وی او الفاظ له مقصودی معناګانو سره تناسب ولری.

د صراحت او وضاحت فرق دا دی چه هر صریح او واضح وی مګر هر واضح صریح نه وی.

د عوامو کلام واضح وی مګر صریح نه وی ځکه چه د ترکیب او تالیف ضعف پکښې وی.

صراحت هغه وخت په کلام کښې پیدا کېږی چه الفاظ فصیح وی او د بیان طرز داسی وی چه معانی یو په بل بار نه وی، هره معنا ځانته حیثیت ولری، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فصل او وصل مراعات په ښه شان شوي وي او د عطف و استيناف ځايونه معلوم وي.

ضبط: له ضبط څخه مقصد دا دی چه په کلام کښې زياتې او بې ضرورته برخي او د حذف و اضمار په واسطه د کلام تمکين او متانت په ښه شان ساتل شوي وي.

طبيعت: يعنی په کلام کښې له تکلف او تصنع څخه کار نه اخستل.

څنګه چه په وينا کښې فصاحت ښه دی او تفصح (په تکلف سره فصاحت ښودنه) ښه نه ده ادبی صنعت هم بايد په طبيعی ډول وی او په دغه باب کښې له تکلف او تصنع څخه کار وانخستل شی.

غرض دا چه په انشاء کښې په صنعت، ښکلا او رنګ آميزی په داسی ډول وی چه هر چا ته به طبيعی معلوميږی نه دا چه صنعت او ښکلا به پکښې بيخی نه وی او ادبی رنګ به نه لری.

د ادب ګرانوالی هم په همدغسی دقيقو مراعاتونو کښې دی چه سړی بايد د هر شی اندازه وساتی او د هنر بار پکی په نظر کښې ونيسی.

ادبی ذوق ډير نازک مزاج لری او ترضيه ئې ډير ګران کار دی.

د هنر خاوندان د عوامو په شان نه دی چه په محض سرو او شنو رنګونو وغوليږی او په مصنوعی ګلونو د حقيقی ګلانو ګمان وکړی.

سهولت: سهولت آسانی ته وائی په انشاء کښې د سهولت مراعات او په آسانه لاره تلل په کار دی.

څنګه چه بې لاری تګ ښه نه دی دغه شان آسانه لاره پرېښودل او په ګرانه لاره تلل هم ښه کار نه دی.

د انشاء خاوند بايد کوشش وکړی چه د ژبی آسانه او بې تکليفه لاره پيدا کړی او په پيچومو او لوړو ژورو سرنشی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو بلغاؤ ويلي دي پام کوئ چه پخپلو خطابو او ويناؤ کښې له ډېرو عميقو الفاظو او مشکلو تعبيراتو نه کار وانخلئ.

د لفظ او معنا حسن په آسانۍ کښې ولټوئ او د لاس غوټه په خوله مه خلاصوئ.

انسجام: په لغت کښې د اوبو جريان ته وائی د بلغاؤ په نزد هغه کلام منسجم دی چه لفظی او معنوی تعقيدونه پکښې نه وی او د اوبو په شان روانی ولری.

تاسی فرض کړئ چه په يوه لښتی کښې اوبه ډېری ورو او ډېر روانی دی چه لکه يو ډنډ معلومېږی او په بل لښتی کښې د اوبو جريان ګړندی دی او روانی يې زياته ده په همدغه وجه دا اوبه او هغه اوبه د پاکۍ او صفايۍ په لحاظ د هر چا په نظر کښې ډېر فرق لری.

د يوه او بل انشاء هم د روانۍ او انسجام په لحاظ مختلف مدارج لری او هماغه انشاء زړونو ته ژر لاره پيدا کوی او د عام مقبوليت درجې ته په بيړه رسيږی چه روانی ئې زياته وی.

لکه چه د رحمان بابا د شعر په نسبت چا ويلي دی:

ستا اشعار دی رسيدلی تر هر ځايه هر پښتون ته
د اوبو په شانی وينم ستا د شعر روانی

اتساق: د معانيو ټينګ اتصال او ارتباط ته اتساق وائی که د کلام تناسب ښه وساتل شی او جلمې يو له بله يې ربط نه وی نو په انشاء کښې دغه صفت پيدا کېږی او د انشاء حسن زياتوی.

جزالت: ښه معانی په مناسبو الفاظو اداء کول جزالت دی. د معنا او مقصد د اداء کولو دپاره مختلفی لاری موجودی دی، ځينی تعبيرات سپک او رکيک وی ځينی ښه او مهذب وی سړی کولی شی چه يو مطلب په رکيک او ناوړه تعبير هم پوره اداء کړی چه هيڅ خفاء او اشتباه پکښې نه وی مګر د ادب او اقلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ژبې سره دغه راز تعبیرات ته ښایي ادیب او لیکوال باید ښه عبارت پیدا کړي او د معنا شرافت وساتي.

ساده ګي: کوم صفتونه چه د ښې انشاء دپاره په کار دي هغه دا لازموي چه باید لیکوال د ساده سبک پیروي وکړي او شعر و ادب دې د خلقو فکر او فهم ته نژدې کړي.

په اوسنی عصر کښې چه طبقاتی امتیازات له مینځه تللي یا د تلو په حال کښې دي د خواصو هغه آسمانی مقام زمکی ته راښیته شوی او عوامو ته اوس (کا الانعام) څوک نشی ویلی.

شعر او ادب هم باید اوس د دیموکراسۍ او سوسیالستۍ اقتضا آتوته وګوري او د څو تنو له حسن نظر نه عمومی التفات او عام مقبولیت وګټي.

که مونږ په عمومی ډول د شعر او ادب تاریخی سیر او اوسنی موقف په نظر کښې ونیسو دا به ومنو چه تر ډېره حده د شعر و ادب مخه د جاء و جلال له پارګاه نه د خلقو درګاه ته را ګرزېدلې ده او خپله قبله ئې بدله کړېده.

څنګه چه په اوسنی ادب کښې خلق او وطن د غزلې سروی باید د ادب ژبه هم د خلقو له فکر او فهم سره برابره وی او لیکوال داسی کلمات او تعبیرات انتخاب کړی چه د عوامو ذهن ته نژدې وی.

اوس هغه وخت نه دی چه په نظم او نثر کښې به له لفظی او معنوی صنایعو نه ډېر کال اخستل کېده او په استعارو او اشارو به خبری کیدې په نثر کښې به هم سجع قافیه یا وزن موجود و، جملې به ډېری اوږدې او کړکېچنی وې یو مطلب به څو ځله په څو ډوله په غریبو الفاظو اداء کېده مکررات او مترادفات به ډېر زیات او د پېریانو ژبه به وه چه خاص یو څو تنه پرې پوهېدای شوه او بس.

اوس د خلقو د پوهولو دپاره په آسانه او ساده سبک څه لیکل په کار دی چه ګټه یې عامه وی او ډېر خلق تر ېنه استفاده وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د وقت قیمت چا ته دا اجازه نه ورکوی چه د کوم ادبی اثر په مطالعه د اغلاق او اشکال په وجه ډېر وخت ضایع کړي.

د دې زمانې ځینی لیکوال او پوهان هم ساده انشاء ښه ګنی او مشکل سبک ته په ښه نظر نه ګوری.

ځینی وائی هغه انشاء چه ډېری قلقلې پکښی وی او ډېر جلبل لری یعنی لکه رعد او برق ځلېدل او غربدل ئې زیات وی د لیکونکی عجز او تصنع ښئ، دا راز هنر ښودنه د واعظانو کار دی په شعر او ادب کښې سادګی لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق، څومره چه د چا فکری او معنوی پانګه زیاته وی هغومره ئې سبک ساده او روښانه وی.

مغلق او پیچیده لیکل غالباً د لیکونکی له علمی او معنوی فقر څخه پیدا کېږی هغه څوک چه د عبارت په ډول وسینګار پسی ډېر ګرځی او له لفاظۍ نه ډېر کار اخلی خپل معنوی فقر د الفاظو په برق او زلق پټوی.

رحمان بابا هم خپله انشاء ساده بولی او همدغه ساده انشاء د هر چا په نزد ډېره مقبوله ده.

<u>ګرامری لحاظ:</u> په انشاء کښې باید ګرامری غلطی نه وی او کلمات د ژبی له قوانینو سره سم په صحیح ډول استعمال شی.

په دې برخه کښې ځکه ډېر دقت په کار دی چه د پښتو د مشهورو لیکوالو په لیک او انشاء کښې هم د ژبې د ګرامری قوانینو په لحاظ ځینې اختلافات موجود دی چه فیصله ئې په کار ده.

ځینې کلمات لکه (موضوع، موسیقی، راډیو...) د یوه په لیک کښې په مذکر ډول راغلی دی او د بل په لیک کښې مؤنث ګڼل شویدی.

همدارنګه کله چه مبتدا او خبر د تذکیر او تانیث له لحاظ موافق نه وی نو هلته د جملې په آخر کښې څوک (دی) لیکی او څوک (ده) راوړی لکه په دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمله کښېږ: دا نړۍ د ځینو دپاره دوزخ دی (ده) یعنی یو مبتدا ته اعتبار ورکوی او بل خبر ته.

په دغسی ځایونو کښې د یوه لیکونکی په اثارو کښې هم دواړه مختلف او مخالف صورتونه موندلی شو په ځینو داسې جملو کښې: ښځه ووژل شوه (ووژل شوه)، خبره ومنل شوه (ومنله شوه) د لیکوالو لیکونه یو راز نه دی.

د اړوونکو تورو په لحاظ هم ځینی اختلافی جملې شته چه د ژبې د قوانینو په لحاظ فیصله غواړی مثلاً یو لیکې: (د پښتنانه په کاله کښې) او بل لیکی (د پښتون په کور کښې) د یوه په لیک کښې وینو (وریجی ئی پخ کړی دې، ډوډی ئې پخ کړې ده) بل لیکی (وریجی ئې پخې کړې دی، ډوډی ئې پخه کړې ده) په صرفی فحاظ هم د ځېنو اختلافاتو فیصله کول په کار دی چه باید یو صحیح صورت انتخاب شې لکه: (ونیوه – ونیسه، واوښت، واوربد- ببولی دی- بوتللی دی...)

<u>د لغاتو استعمال</u>: خومره چه کېدای شی باید د پښتو خپل لغات استعمال شی او بې ضرورته پردی لغات رانوړل شی.

غرض دا نه ده چه لیک دې په خالصه پښتو وی ځکه چه دا کار په دایمی او عمومی ډول ممکن نه دی او که ممکن وی نو مفید نه دی.

د پښتو له هغو مړو او متروکو لغاتو نه چه پښتانه ئی په معنا نه پوهېږی د هغو پردو لغاتو استعمال ښه دی چه په پښتو ژبه کښې له ډیرو وخته داخل دی او په عامه محاوره کښې هر چېرته او هر کله استعمالیږی بلکه عوام ئې په پردیتوب نه پوهېږی او خپل ئې ګڼی. مګر داسی پردی لغتونه چه عوامو ته ئې معنا نه ده معلومه او په پښتو کښې ورته الفاظ هم موجود دی لیکل ئې نه دی په کار ځکه چه یو خو د دغسی لغاتو لیکل ژبه له عام فهمی ـ څخه لرې باسی او بل دا چه ډېر ځله ئې لیکوال په استعمال کښې تېروزی او بې ځایه ئې استعمالوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پردی لغتونه چه په پښتو کښې استعمالیږی که د جمع په صورت ئې راوړو باید د پښتو ژبې په قانون ئې جمع کړو لکه: عالم- عالمان، کتاب- کتابونه، درس- درسونه، درخته- درختې، زلف- زلفې، زورور- زورور، غلطی- غلطۍ... که دغه راز لغتونه د پښتو په قانون جمع نکړو او عربی لغتونه د عربی ژبی په قانون جمع کړو د ډېرو غلطیو د پېښېدو احتمال شته او کېدای شی چه په معنا کښې ډېر تغیر راشی لکه چه په یوه کتاب کښې لیکل شویدی: (د پټې خزانې د نثر جملې وړې وړی دی او عواطف هم پکښې لږ استعمال شویدی) په دې عبارت کښې د لیکونکی غرض عطفونه دی چه عربی جمع ئې (عطف، عطفه) راځی او عواطف د عاطفی جمع ده.

فعلونه: ځینی فعلونه شته چه هم په بسیط صورت استعمالیږی او هم په مرکب ډول مګر له دوهم ډول نه د لمړی ډول افعالو استعمال غوره دی یعنی له ښکاره کولو نه څرګندول، له پیدا کولو نه (د موندلو په معنی) موندل، له تبښتی کولو نه تښتېدل غوره دی چه باید افعال تربنه مشتق شی.

همدارنګه په داسی مصدرونو کښې لکه کښېناستل، کښېناستېدل لمړی صورت د افعالو د اشتقاق دپاره بهتر دی د افعالو ډېر تکرار هم د نورو کلمو د تکرار په شان انشاء بېخونده کوی.

استدلال او منطق: په انشاء کښې باید د منطق او استدلال په لحاظ قوت موجود وی- او په همدغه قوت د انشاء متانت او معقولیت وساتل شی مګر په ادبی او شاعرانه مضامینو کښې استدلال او منطق هم باید شاعرانه وی. لیکوال باید د انشاء او مضمون حال ته وګوری او له محل او مقام سره مناسب دلیل پیدا کړی، که څوک شاعرانه او ادبی مضامین په املائی منطق او محض علمی استدلال تحلیلوی (د ادب مانۍ به ټولی کړی میراتی).

آهنګ: په انشاء کښې د آهنګ مراعات هم ضرور دې ځېنی توری او ځینی کلمات شته چه د سماع په لحاظ یې خونده نشته او د کلام لفظی او صوتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوند له منځه وړی د یوه ښه لیکونکی هنر دا دی چه د کلماتو په انتخاب او تالیف کښې د روانۍ او ښه آهنګ لحاظ وساتی.

د لفظ او معنا – تول: له لیکوال سره باید یوه حساسه او دقیقه تله موجوده وی چه د لفظ او معنا تول په ښه ښان وکړی چه خبره ئې په کنډه برابره وی یعنی لفظ او معنا باید مساوی وی او په کلام ښې د مساوات لحاظ ساتل شوی وی مثلاً یوه لیکلی دی (خلکو پخوانی ملا له ملائی څخه وویست) دلته د ملائی کلمه دومره ښه نه ده لکه چه د امامت کلمه مناسبه ده ملایی که څه هم د ځینو په محاوره کښې د امامت معنا لری مګر ملا په اصل کښې د (امی) په مقابل کښې استعمالیږی خلق کولی شی چه یو ملا له امامت څخه لرې کړی مګر له ملائی څخه ئې (په هغه اصلی معنی) نشی ویستلی.

په یوه جمله کښې زایده کلمه چه په لرې کولوئی معنا ته زیان نه رسیږی د انشاء ارزښت کموی یوه لیکوال په یو ځای کښې لیکلی دی (رسم ګذشت شروع شو او مونږ ئې د تبریدلو نندارہ کوله) دلته د تبریدو کلمه هماغسی ده لکه چه څوک د لیلةالقدر شپه ووائی.

نه پوهیږم چیرته می په کوم کتاب کښې ولیدل (مونږ د دې حقیقت له پیژندلو سره نا آشناوو) په دغسی ځایونو کښې باید همدومره وویل شی (مونږ له دې حقیقت سره نا آشناوو) یا مونږ دغه حقیقت نه پیژانده – دا حقیقت مونږ ته معلوم نه و.

د مضمون راښکون: د مضمون ترتیب او د بیان طرز باید داسی وی چه لوستونکی په ځان پسی راکاږی او د لوستلو شوق و رغبت زیات کاندی که لیکوال د انشاء په هنر ښه پوه وی هغه لومړی د انشاء شروع په ډیر خوندور ډول کوی او بیا دغه شروع په داسی ډول آخر ته رسوی چه د جملو او کلماتو د جذب قوت نه قطع کیږی یعنی سړی چه یوه جمله لولی یا ئې اوری نو بلی جملې ته ئې تنده او تلوسه زیاتیږی او غواړی چه ژر نتیجې ته ورسیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليکوال عقيده: څوک چه څه ليکي هغه بايد د ده د زړه او ضمير آواز وي او ټينګه عقيده پرې ولري.
يو ليکونکی هغه وخت نور خلق د خپلو افکارو او احساساتو له تاثير لاندې راوستلی شي چه دی پخپله د عقيدې او ايمان خاوند وي او په ليک کښې ئې صميميت او صداقت موجود وي.
هغه څه چه له يوه ساړه زړه نه راووزي او ليکوال پخپله پرې معتقد نه وي د يوه بې روحه جسد مثال لري چه که هر څومره ښکلی وي د چا عشق او علاقه ورسره نه پيدا کېږي.
د انشاء ژوند او حيات په همدغه شي پورې تړلی دی او ژوندی اثر هماغه دی چه د ايمان او عقيدې مظر وي.
نظم او ترتيب: په انشاء کښې ګډوډی او بی ترتيبی لوی عيب دی.
ليکونکی بايد يوه موضع په داسې ډول آخر ته ورسوی چه د مضمون سلسله بې نظمه او بې ترتيبه نشی.
د تاليف معنی همدغه ده چه د موضوعاتو او مطالبو تر منځ مناسبت او رابطه موجوده وی هغه افکار چه ګډوډ ليکل شوی وی او يو له بله رابطه ونه لری د تاليف ارزښت نلری او د انشاء صحيح مفهوم نشی پيدا کولی.
هغه نظم چه ناظمان ئې د لفظ په اعتبار په يوه منظوم کلام کښې ساتی د انشاء خاوندئې بايد په نثر کښې د معنا او مضمون په لحاظ وساتی او د مطالبو ترمنځ داسې ارتباط قايم کړی چه يوه خبره له بلې سره اړخ ولګوی او يو مطلب له بل سره نا آشنا او بی علاقې نه وی.
ابتکار: په انشاء کښې له ابتکار نه کار اخيستل ډېر ستر اهميت لری او د ادب په دنيا کښې ډېره لويه کاميابی همدغه ده چه سړی نوی فکر او نوی مضمون پيدا کړی يا ئې د اداء طرز نوی وی يو شاعر او لېکوال چه د ابتکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوه لري هغه خپل فکر او نظر په داسې رنګ او طرز کښې ښيې چه خلقو ته نوې معلومېږي او نوې ايجاد ئي ګڼې چه ځينې کسان ورته تخليقي ادب وائي.

د همدغه قوت په وسيله سړی له خپلو کتنو، اوريدنو څخه ترې فکرونه پيدا کوي او له عادي پېښو نه فوق العاده نتايج اخلي.

که دغه قوت په چا کښې نه وي هغه نوي معاني نشي خلق کولی او د يوه نقال او مقلد حيثيت لري.

ابتکار د انشاء معنوي برخه ده او په معنی پوري تعلق نيسی يعنی يو نوي لفظ او نوي ترکيب يا نوې استعاره او نوي تشبيه د نوي فکر او نوي مضمون ځای نشی نيولی همدغه وجه ده چه نوي فکر او نوي مضمون ته بکر ويلی شو او بکره موضوع هم ادبی اصطلاح ده.

څنګه چه يوې کوچنۍ او صغيرې نجلۍ ته باکره نه وائي او دا صفت له پېغلې سره ښائي يعنی بلوغ پکښې شرط دی همدارنګه ناقص کلام چه مضمون ورته نشو ويلی د ابتکار په صفت نه ستايل کېږي.

تخيل: دا قوه د ابتکاراتو منه ده، څومره چه د يوه شاعر، يا ليکوال تخيل قوي وي هغومره ئي د ابتکار قوه زياته وي.

د همدغه قوت په مرسته سړی هغه څه پخپل تصور کښې راوستلی او مجسم کولی شي چه په سترګو ئې نه وي ليدلی او په غوږو ئې نه وي اورېدلی کله چه د تخيل له قوت سره عقل هم ملګری شی نو داسی ادبی آثا ترېنه پيدا شی چې زمانه ئې نشی محوه کولی.

د شعر او ادب دنيا يوه خيالی دنيا ده او په خيال ودانه ده.

شاعر او اديب په همدغه قوه الوزي او همدغه الوتنه د انسان د نظر سطحه لوړوي او له بل عالم سره ئې آشنا کوي.

شاعرانه تخيلات هغه خواږه او خوندور خوبونه دي چه يو شاعر او ليکوال ئې په ويښه ويني او نور ئې په خوب کښې هم نشی ليدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذوق: د ادب په اصطلاح هغه قوه ده چه د لطف او ښکلا درک کوي او د هنر خاوندان ورته ډېر اړ دي. څنګه چه د انسان په خوله کښې يوه قوه او استعداد موجود دى چه د څکلو په وسيله خوندور او بيخونده شيان پېژني دغه راز يوه بله قوه هم په ځينو انسانانو کښې شته چه د کلام خوندونه او ښيګڼې پرې معلومېږي.

د فن او صنعت خاوندان د دغه قوت په مرسته پخپلو هنري آثارو کښې ښايست او ښکلېتوب پيدا کوي او ډېر ښه هنر هماغه دي چه له سليم ذوق نه پکښې کار اخستل شوي وي.

رسامي، نقاشي، معماري، موسيقي او شعر و ادب د انسان د ښه ذوق په مرسته ترقي کوي او په جهان کښې ښايست او ښکليتوب زياتوي.

په شعر او ادب کښې ځيني داسې ښيګڼې او عيبونه شته چه هغه يوازې د ښه ذوق په مرسته معلومېږي او بې له سليم ذوقه بل معيار نلري.

همدغه سبب دى چه ادبي پوهه يوازې په زده کړه او تعليم نه حاصلېږي او ذوقي برخه ئې د ذوق لاربښودنه غواړي.

حافظه: هغه څه چه انسان ئې احساس او ادراک وکړي نو بيائې حافظه له ځان سره ساتي او د ضرورت په وخت کښې ئې بېرته انسان ته يادوي ځکه دغې قوې ته حافظه يا ذاکره وايي.

دا قوه له يوه ليکوال سره په انشاء کښې ډېره مرسته کوي يعني د انشاء مواد همدغه قوه تهيه کوي که دا قوه نه وي نو څوک له خپلو کتنو اورېدنو څخه معنوي استفاده نشي کولی او د پوهې پانګه ضايع کېږي.

حافظه دقت ته ډير ضرورت لري، څومره چه د يوه ليکوال حافظه د يوې موضوع جزئيات په ډير دقت ثبت کړي هغومره ئې په ليک او انشاء کښې د هغې موضوع مکمل او دقيق تصوير موجود وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چه د یوه رسام پوره مهارت دا دی چه یوه منظره پخپل رسم کښې هماغسې وښئی چه ډیر واړه شیان او جزئیات په نظر کښې نیول شوی وی او د باریک بینۍ برخه زیاته وی د یوه لیکوال هنر هم په دې کښې دی چه خپلی لیدنې کتنې یې په پوره ډول او په ډیر دقت پخپل لیک کښې ثبت کړې وی او په حافظه کښې ئی دقت موجود وی هغه کالی چه یوه ښه خیاط ګنډلی او هغه چه یوه بد خیاط ګنډلی دی همدغه فرق لری چه یوه په سکښاو او ګنډلو کښې دقت کړی او بل نه دی کړی که دغسی نه وی نو هر کمیس غاړه لستونی او لمن لری.

حس: هر څوک چه څه واوری، څه ووینی او په څه پوه شی نو ښه باید اثر پری وکړی او په حال کښې ئی تغیر راشی، خپه کیدل، خوشحالیدل، تعجب کول د همدغه اثر نتیجه ده او دغه تاثیر قبلولو ته احساس وائي.

څومره چه د یوه لیکوال او شاعر حسن قوی وي او حساسیت ئې زیات وي نو په لیک او وینا کښې ئي تاثیر موجود وي او په لوستونکو یا اوریدونکو ډیر اثر کوی. په بل عبارت څومره چه یو لیکوال ډیر غمجن شی هغومره نور هم غمجن کولی شي، په هره اندازه چه دي خوښ یا متعجب شی په هغه اندازه په نورو کښې خوښي او تعجب پیدا کوی. په همدغه وجه حساسیت او قوی احساس د شاعر او لیکوال دپاره ډیر په کار دې، دی باید په لږ شی خپه او په لږ شی خوشحاله شی او د تعجب برخه ئی له نورو نه زیاته وی.

ذکاء: چه ذهن هم ورته وائی د انسان هغه استعداد دی چه د عامو او معانیو ادراک کوی.

د یوه لیکوال دغه برخه هم باید نیمګړې نه وې او په دغه وسیله ئې باید له علومو او معارف څخه ښه برخه موندلی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز معنوی قوتونه او استعدادونه که په یوه لیکوال کښې موجود وی او ښه کار ترینه واخلي د هغه لیک او انشاء په انساني افکارو او احساساتو ډیر اثر کوی او د یوه ملت په زړه او دماغ حاکمیت پیدا کوي.

دا راز کسان هماغه خلق دی چه پس له مړیني هم د دوی تسلط او معنوی نفوذ په انساني جوامعو باندې باقي وی او په پیړیو پیړیوئی اثر نه محوه کیږي.

د لیکوال شخصیت او اخلاقی شجاعت: د هر چا په لیک او انشاء کښې د هغه شخصیت او اخلاقی شجاعت ډیر اثر لری.

کوم لیکونکی چه ځانته په درانه نظر ګوری او ځان ورته سپک او وړوکی نه ښکاری خپل مسئولیت د یوه لیکوال په حیث ښه پېژني او د جامعې په مقابل کښې ورته خپله وظیفه ډیره درنه معلومېږی.

همدغه احساس هغه ته جرئت ورکوی چه د ناپوهانو له انتقاد او ملامتیه ونه وېرېږي او د جامعی عیبونه او دردونه په صراحت بیان کړی.

د ډیرو لویو لیکوالو زیات شهرت د همدغه صفت مرهون دی او د لیکوال هماغه لوړ شخصیت دی چه د ده په انشاء کښې خپل عظمت او جلال ښییی او خلق ورته په احترام سر تیتهوی.

د ادبی آثارو مطالعه: د لویو او سترو لیکوالو د آثارو مطالعه د انشاء د زده کوونکو دپاره ډېر ګټوره ده ځکه چه ښه انشاء او د ادب ټولې ښیګڼې ځوک چا ته په درس او تعلیم نشی ښودلی، دا پوهه تر ډېره حده د ادبی آثارو په مطالعه حاصلېږی.

سړی باید د نظم او نثر ادبی متون په دقت ولولی او د همدغی مطالعی په وسیله د ادب په باریکیو، رمزونو او ذوقی کیفیاتو پوه شی چه هغه د ادبی اصولو او قوانینو په زده کړه نه حاصلیږی مګر دا زده کړه باید داسی نه وی چه لیکونکی به له یوه او بل نه څه را اخلی او خپله انشاء به ئی ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انشاء معنا دا ده چه نقل او غلا به نه وی ایجاد به وی.

د ادبی آثارو مطالعه باید لکه غذا او طعام په انسان کښې قوت پیدا کړی او داسی تحلیل شی لکه چه له غذائی موادو نه معنوی قوتونه پیدا شی او ماهیت ئی بدل شی ځنګه چه له خبری نه خبره پیدا کېږی باید د یوه او بل له افکارو نه نور نوی او تازه فکرونه پیدا شی او په ذهن او دماغ کښې د انشاء دپاره نوی مواد وزېږوی.

د فکر آزادی: څومره چه یو لیکوال یا شاعر آزاد فکر کولی شی او له ذهنی اسارت نه خلاص وی هماغومره ئی انشاء هم له تقلید او ابتذال څخه لرې وی.

په همدغه وجه لیکوال او شاعر ته ښائی چه د اجتماع او محیط، عرف او عادت په مقابل کښې د نورو په شان په پټو سترګو سرقت نکړی بلکه د خرافاتو او موهوناتو په مقابل کښې د بغاوت جنبله ولری.

هغه څوک چه ډېر مقید او محتاط روزل شوی او وېریدونکی وی فکر او خیال ئی له کورنی مرغه لوړ پروازنشی کولی او په آثارو کښې ئی د عالی فکر او آزادخیال نښی نښانې نشو لیدلی.

چېرته چه اندیښنې او تصورات لکه بندیان او قدیان په ذهن او دماغ کښې ایسار وی او د جرئت و جسارت لاس و پښی تړلی وی لیکوالی هم هلته غلامانه حیثیت لری او په ادب کښې حریت او شهامت نشی پیدا کېدای. د لیکوالۍ د ترقۍ او انکشاف دپاره د دیموکراسۍ مساعد محیط په کار دی چه د فکر او عقل سترګی نه وی تړلی او د ژبی، قلم او عقیدې آزادی موجوده وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک

د سبک حقیقی معنا سره یا سپین زر ویلی کول او په قالب کښې اچول دی.
مجازاً د بیان او اظهار خاص طرز ته سبک وائی.
هر لکیوال د خپل فکر او خیال د څرګندولو دپاره یوه خاص طرز لری چه هغه د ده سبک باله شی.
د ځینو لیکوالو او شاعرانو سبک ته دومره ښکاره وی چه ادب پیژندونکی ئې د الفاظو له انتخابولو ، د کلماتو له ترکیب او د تعبیر له طرز څخه پېژندلی شی مثلاً رحمان بابا ، حمید او خوشحال خان خټک بیل بیل سبکونه لری چه د فکر او معنی له حیثه او د الفاظو او تعبیراتو له خوائی رنګ او ډول له ورا معلوم دی.
همدغه شان د کاظم خان شیدا اشعار که څه هم د حمید له اشعارو سره په نازک خیالۍ او ځینو نورو ادبی خصوصیاتو کښې ډیر مشابهت لری مګر بیا هم د شیدا او حمید شعرونه د ادبی ذوق خاوندان یو له بله پیژنی.
څنګه چه د دوه تنو څیری که څه هم یو له بله ډېری نزدې وی او ډېر خلق پری تېروزی بیا هم ځینی فرقونه لری چه یو له بله بیلوی د دوه سبکونو ډېر نزدیوالی هم له یو څه مغایرت نه خلاص نه وی او ځیر کتونکی ئی فرق کولی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغه شان چه د دوو تنو په آواز کښې فرق شته او يو مقصد يو سړى په يوه راز او بل ئې په بل راز څرګندوي د ليکوالو او شاعرانو په انشاء کښې هم ډېر لفظى او معنوى فرقونه شته چه د سبک او اسلوب بيلتون ښئى.

مثلاً: د پښتو ژبى دوه لوى او مشهور شاعران (خوشحال خان او رحمان بابا) دواړه خپل استقامت او صبر و ثبات بيانوى يا مونږ ته د مقاومت او زغم درس راکوى نو يو راته وائى:

د عالم ډيرى خبرى د جهان تورى لښکرى
زړه مى نه ښوروى له ځايه غر خو هسى وى کنه

هغه بل يعنى رحمان بابا همدغه مقصد په دى ډول بيانوى.

لکه ونه مستقيم پخپل مکان يم　　　که خزان راباندى راشى که بهار

د خوشحال خان باتور شخصيت او رزمى احساس همدغه تقاضا لرله چه د ډېرو لښکرو او ډېرو خبرو په مقابل کښې خپل زړه لکه غر ځاى په ځاى ولاړ وښئى او خپل زړورتوب په دغه ډول څرګند کړى مګر رحمان بابا د خپل صوفيانه او عارفانه ژوند او احساس په غوښتنه بل راز فکر کوى او داسى تعبير پيدا کوى چه د ده له ذوق او نظر سره موافق دى.

دى لکه يو حکيم د دنيا دورنګى، خزان او بهار، غم او خوشحالى په نظر کښې نيسى او انسان ته دا درس ورکوى چه سړى بايد د زمانى د حوادثو او انقلابونو په مقابل کښې لکه ونه مستقيم ودرېږى چه نه ئى د دنيا بهار له چتې وباسى او نه ئې خزان ملا ماته کړى.

دغه د سبک او لهجى اختلاف چه د دې دوو ستره شاعرانو په وينا کښې شته په دى دوه بيتو کښې ئې ډير فرق راووست او په يوه مطلب کښې ئې دوه مضمونونه پيدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله داسي پېښېږي چه دوه شاعران يو مضمون افاده کوي چه ځينې الفاظ ئې هم مشترک وي او دا ګمان پيدا کېږي چه يوه به له بل نه اخستې وي مګر د همدغسې مضامينو د بيان طريقه بيا هم يو څه فرق لري چه د يوه سبک له بل نه بېلوي او د ادبي لهجې په لحاظ د يوه افاده له بل نه غوره ښيي لکه د رحمان بابا او حميد دا بيتونه:

چه له خنګه مې دلبر په لاس کښې جام دی   نن اورنګ د زوماني زما غلام دی

(رحمان بابا)

هر چه تا غوندې دلبر يې به ځنګ کښېني   د پنهو په ځای هغه ته اورنګ کښېني

(حميد)

مقتولان ستا د غمزو دي لاله نه دي   چه په سره کفن له خاورو را بيرون دي

(رحمان)

سره لاله له هغې زمکې زرغونېږي   هرچه ستا د مقتول وينې وي پرې رغښتې

(حميد)

پدې بيتونو کښې د مضمون په لحاظ څه ډېر فرق نشته او ځينې کلمات چه په يوه بيت کښې راغلي دي په بل بيت کښې هم عيناً استعمال شوي دي مګر بيا هم د رحمان بابا او د حميد خبرې د سبک او لهجې په لحاظ ښکاره توپير لري او شعر پېژندونکي پوهېږي چه شعري قوت ئې يو راز نه دی.

دا خو د شاعرانو په سبک کښې هغه توپير دی چه د عبارت او لهجې په لحاظ د يوه شاعر وينا له بل نه بېلوي او د اداء په طرز پورې تعلق لري مګر د سبک او اسلوب په بيلتون کښې سربېره په الفاظو او تعبير په طرز د ليکونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شعراؤ د فکر او نظر اختلاف هم ډېره برخه لري چه د ليکوالو او شاعرانو په مقايسه او مقابله کښې دغه خوا هم ډيره مهم او درنه ده.

رحمان او خوشحال د فکر له حيثه:

دواړه لوی او مشهور شاعران دی مګر د دواړو فکر او نظر يو راز نه دی او په ادبی سبکونو کښې ئې د فکر له حيثه ډېر فرق موجود دی.

د خوشحال خان شاعری د روح او معنی په لحاظ پښتنی شاعری ده او پښتونولی پکښې ډېره زياته ده که څوک د ده اشعار په يوه بله ژبه هم ترجمه کړی نو پښتنی رنګ او پښتونتوب تر ېنه نه ځی ځکه چه د ده افکار او احساسات پښتنی دی او د افغانيت نمايندګی کوی. که څوک غواړی چه د افغان ملت يوه ښه مکمله پښتنی نمونه وګوری نو پخپله خوشحال خان خټک د افغانيت ډير ښه مثال دی او د ده اشعار د پښتو او پښتونولۍ کامل تصوير ګڼلی شو مګر رحمان بابا دغسې نه دی د هغه افکار او احساسات تر ډېره حده له مطلق انسانيت او انسانی سلوک سره تعلق لری او د بشری اخلاقو درس راکوی خوشحال خان پخپلو اشعارو کښې مونږ ته يو داسې سړی رابښئی چه د ده په نظر کښې د سړيتوب او نارينتوب ډېر ښه مثال دی او دی ورته په مردۍ او رجليت قايل دی چه يو څو بيتونه ئې دا دی:

مرد به نشې په ګفتار ... څو پيدا نکړی کردار
چه دی وکنځی مرد نه يې ... که له تا، نه وی په دار
چه څه دی خو انتقام دی ... د مردانو کار و بار
عفو هور ته ځای لرينه ... چه نه عيب وی او نه عار
چه عبت ورځخه نه وی ... هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لری هم زهر ... ښه مردان وی لکه مار
چه هم تندر هم باران وی ... تر هغو مردانو ځار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـرد بـه غـم د خپـل هنـر کـا — نــــــه د زر او د دينــــــــار
مـرد بـه غـم کـا د خپـل شـرم — د عــــــــزت د اعتبـــــــار
نــامرد فخـــر پـــه نســـب کـــا — مــرد نــه مــور لــری نــه پــلار

ځنګه چه په پښتو او پښتونولۍ کښې پت او عزت ساتل دومره اهميت لري چه پښتانه ترېنه سر او مال دواړه قربانوی نو خوشحال خان هم په دغو بيتو کښې د پښتنی ذهنيت ډېر ښه ترجمانی کوی او وائې انسان بايد د انتقام اخستلو قوت او قدرت ولری چه څوک ورته په سپکه سترګه ونه ګوری او هر چا سترګه تری وسوزی مګر يوازې دا کافی نه ګڼی چه خق ترينه وډارشې بلکه د مينې او محبت لرل هم ضرور ګڼی او ښه کردار ته په ډير اهميت ګوری، په يوازې نسب فخر کول نامردی ګڼی او وائې مرد بايد د خپل عمل او کردار اولاد وی او پخپلو کارنامو وپيژندل شې.

د خوشحال خان د ژوند او د ده د عصر او محيط تقاضا دا وه چه پښتنو ته د ملی عزت ساتلو او د وطن له غليمانو نه د انتقام اخستلو درس ورکړی ځکه ئې ويل:

څــو وانخلــی لــه غليمــه انتقــام — مرد نه خوب کا نه خوراک کا نه ارام
که په توره ئې ځواب ورکړی مردی ده — که وجود دې څوک ازار کاندی په چوب

عبدالرحمن بابا چه يو صوفې او اخلاقی شاعرو او له مينې، محبت سره ئې ډير کار درلود هغه پښتنو ته نور څه ويل او د غضب او انتقام جذبه ئې په دی ډول سړوله:

شـهيدان نـه دی هغـه خونفروشـان — چه خونی ته خونبها نکړی معاف
دی

رحمان بابا که څه هم پښتون و مګر د خوشحال خان په شان د پښتنی احساساتو او جذباتو له تاثير لاندې نه و راغلې او په همدغه وجه ئې په اشارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې د پښتنی ذهنیت اغیزه ډېره لږ وینو یائې په بل رنګ او بل طرز کښې وینو.

دی هم مردی او مردانګی ستائی مګر هغه نارینتوب چه خوشحال خان ئې تفسیر او تعبیر کوی او هغه چه رحمان بابا ورته مردی وائې یو له بله ډیر فرق لری. دی وائی:

مړنـــی ویلـــی بویـــه و هغـــه تـــه | چـه بـی وجهـی ازار نـه کـا هـیڅ سـړی
حـرام خـور د مخنثـو پـه حسـاب دی | کـه پـه تـوره یـا پـه تیـغ وی مړنـی
د مکـی سـفر آسـان دی مـرد هغـه دی | چـه لـه ځانـه سـفر کانـدی سـفر دا دی
هیڅ ترښه می نشی په تش ډاډ د کورو کلی | مرد بویه چه واخلی د غم پیتی له غمګینه

دغه عارف او صوفی شاعر نارینتوب دیته وائی چه سړی د نورو د خیر او ګټې دپاره له خپل ځانه تیر شی او د یوه غمجنی د غم پیتی پخپلو اوږو واخلی، څوک ئی بی وجهی له لاسه ازار نشی، د چا مال په زور او ستم لاندی نکړی.

دی لکه خوشحال خان چا ته نه وائی که څوک دی په لرګی وهی ته بې په توره وهه بلکه د عفو او ګذشت درس ورکوی او غواړی چه د خلقو په زړونو کښې د رحم او عاطفی احساس وروزی او په عالم کښې همدردی او مهربانی پیدا کړی.

ده د نرم زړه خاوندان ښه ګڼل څکه ئی ویل:

ډیر عزیز دی موم د لان تر سکندلانو | ته یو څاڅکی شه د اوښکو ګوهر مشه

خوشحال خان په ننګ او غیرت، په توره او افغانیت فخر کاوه او ویل یې:

د افغـان پـه ننـګ مـی وتړلـه تـوره | ننګیالی د زمانی خوشحال ختک یم

مګر رحمان بابا ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه عاشق یم سرو کار مې دی له عشقه   نه خلیل نه داؤدزی یم نه مومند

لنډه دا چه خوشحال خان یو ملی شاعر دی چه ملی روح تقویه کوی او قوم جوړوی مگر رحمان بابا د مینی او محبت شاعر دی او په کلام کښې ئې عرفانی تصوفی او اخلاقی خوا ډېره درنه ده.

د ده تعلق له عشق سره ډېر زیات دی او د عشق په حقیقت ډېر ښه پوه شوی دی.

د عشق او محبت سندرې د خوشحال خان په دیوان کښې هم ډېری دی مگر په عاشقانه سندرو کښې ئی هم د شجاعت او شهامت اغیزه موجوده ده او د ننګ و غیرت روح پکښې ډېر حلول کړی ځکه ئی غزلو هم حماسی بڼه پیدا کړېده یعنی زړورتوب او زورورتوب په عشق کښې هم له خوشحال خان سره ملګری دی او کله چه له ښکلو معشوقو سره خبری کوی بیا هم اکثراً د یوه قهرمان او توریالی شان او حیثیت پکښې ځان ښئی وګورئ ! د ده د غزلو ځینی بیتونه:

که زه نه وای تا به ځان لره بلبل څوک   په پالنګ به دی دا هسی درختل څوک
که نیولی زرکه باز پرېږدی له چنګه   زه به هم له لاسه پرېږدم شوخ شنګه
د غمزی په تیغ ئی خوږ ښه ئی خوشحاله   مړنی په روغ صورت نه ځی له جنګه
توره چه تېرېږی خو ګذاره لره کنه   زلفی چه ولول شی خو خپل یار لره کنه

د خوشحال خان په عشقی غزلو کښې تواضع او عجز و نیاز هم شته مگر په هغه اندازه چه رحمان بابا د عشق او محبت په مقام کښې د شاعرانه او عاشقانه ادابو رعایت کوی دی ئی نکوی.

خوشحال وائی:

زه خوشحال کمزوری نه یم چه به ډار کړم   په ښکاره ناری وهم چه خوله ئی راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر رحمان بابا د دلبرانو په مقابل کښې بیدلی او بی زړه توب خوښوی او وائی:

دغه ځای د بیدلانو دی رحمانه د دلبرو په کوڅه د لارو رمشه

د خوشحال خان ختټک سبک(1):

د خوشحال خان لومړی خصوصیت دا دی چه پخپلو اشعارو کښې ئی د ملیت او وطن دوستئ احساس په ډېر قوت ګډ کړی او پښتنو ته ئی د خوئ او خپلواکئ پیغام وړاندی کړی دی حماسی برخه ئی په شعر کښې ډېره درنه او له قوته ډکه ده.

د مضامینو د تنوع او د شعر د اقسامو او انواعو په لحاظ څوک له ده سره برابری نشی کولی.

د فکر آزادی، بی قیدی او جرئت و جسارت ئی ډېر زیات دی ځکه ئی په اشعارو کښې بېباکه او بې پروا زړورتوب وینو.

د ده اعترافات او رندانه وینا په دغسی وضاحت او صراحت د نورو په اشعارو کښې نه وینو دی له اقوامو او اشخاصو نه نه دی وېرېدلی او د عرف و عادت، د رسم و رواج په قید کښې ډېر نه دی راغلی.

د ده اشعار د ده له ژوند او ورځینو پیښو سره ډېر ارتباط لری او د خپل وخت ډېر حالات ئی د شعر په ژبه بیان کړی دی ځکه ئی له اشعارو نه د عصر او محیط رنګ او ډول ښه معلومېږی او د ده معنوی څېره د ده په اشعارو کښې لیدلی شو.

د ده په دیوان کښې تصوفی، اخلاقی او عشقی اشعار هم شته مګر د ده د شاعرئ اساسی جزء او مهمه برخه ئی نشو ګڼلی، دا ویلی شو چه دی د راز راز

1- دلته د ده د نثر سبک نه ځیرو یوازې شعر یې په نظر کښې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوماتو او مطالعاتو خاوند و او له دغو خواؤ نه ناخبره نه و مگر په شاعرۍ کښې ئې هدف د مليت د جذبې ويښول و او اساى توجه ئې همدغې خوا ته وه خوشحال خان په شعر و شاعرۍ کښې د الفاظو ډېر پروا نه ده ساتلې هر لفظ چه په هر ځاى کښې په کاريده خپل و او که پردى غريب و او که فصيح ده ترېنه کار اخستى او کله ئې د يوه لغت هډوکى هم مات کړى او په وچ زور يې په يوه ځاى کښې لګولى دى په همدغه وجه د ده د ديوان د لغاتو حل کول او په ټولو اشعارو يې پوهيدل ګران کار دى.

ترڅو چه سړى له ځينو هندى ژبو او د پښتو له مختلفو لهجو او محاورو نه خبر نه وى د ده په اشعارو پوره نشي پوهيدلى.

دغومره ډېر اشعار ويل ضرور له الفاظو سره يوڅه بې قيدى او بې پروايي غواړى او د اشعارو په دغسې لويو ديوانونو کښې ارو مرو له پرديو او نا آشنا لغتونو نه کار اخستل کيږى خوشحال خان ته د پښتونولۍ نبض او رګونه ډېر ښه معلوم و او د ننګ و غيرت په پارولو ډېر ښه پوهيده ځکه يې اشعار د پښتنو په ذوق او فکر ډېر برابر دى او پښتونولى پکښې ډېره زياته ده.

د همدغه مقصد دپاره ده پښتنو ته ډېرى طعنې هم ورکړى دى او په سپوروستو غو ويلو کښې يې هم کمى نه دى کړى ده ځينې ډېر ترخه حقايق هم بيان کړيدى چه پښتانه خپلو نيمګړتياؤ ته ملتفت شى او ځان وپېژنى.

د ده په اشعار کښې زړه ماتوونکى رقيق احساسات نشته او په ويونکو کښې لوړ همت، ټينګ عزم د آزادى مينه او د وطن عشق پيدا کوى.

د رحمان بابا سبک:

رحمان بابا د ساده انشاء خاوند دى او په سبک کښې يې د فصاحت او بلاغت ډېر مراعات شويدى له اشعارو نه ئې هر څوک خوند او فايده اخلى او عام و خاص پکښې برخه لرى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معنایو مخ ئی هر چا ته ښکاره دی او بل مخ ئی خواص وینی او مخصوص خوند پکښې مومی د عبارت روانی او عام فهمی ئی په کلام کښې ډېره اغیزه کړېده ځکه ئی عام مقبولیت پیدا کړی.

اشعار ئی عارفانه دی او اخلاقی ارزښت لری چه رحمان بابا ئی هر چا ته صاحب حال او سالک معرفی کړی په همدغه وجه خلق ده ته ډېر ښه عقیده لری او د غی عقیدې د ده د وینا تاثیر ډېر زیات کړیدی.

د اشعارو یو مهم خصوصیت ئی دا دی چه ډېر بیتونه یی لکه متلونه داسی دی چه د استدلال کار تری اخستل کیږی دا ځکه چه د ده اشعار د ژوندانه له هر اړخ سره تماس او تعلق لری او خلقو ته په حیاتی چارو کښې ډېره ښه لارښودنه کوی په همدغه سبب خلق د ده په دیوان کښې فالونه ګوری او هغه څه پکښې مومی چه د یوه او بل له حال سره سر خوری او د هر چا د زړه خبری په کښې شته.

د ده اشعار د زمان او مکان په محدوده او تنګه دایره کښې بندنه و ځکه ئی په هر ځای او په هر وخت کښې هر څوک خوښوی او له هر مجلس سره اړخ لګوی سازنده ئی د بزم په مجلس کښې وائی او خطیب ئی د منبر په سر لولی د غم او ماتم خاوندانو ته پکښې د بره ښه تسلی شته او مینانو ته د معشوقو له خوا ډېره ښه پیغامونه.

له دنیا نه د چا زړه بیخی نه توروی او د دنیا مینه هم په زړونو کښې دومره نه پرېږدی چه زړونه تور کړی.

د عشق او مینی په باب رحمان بابا د حسن او ښکلا له مقامه تیر شوی او معنی ته رسیدلی دی دی کومه ښکلی او ښایسته محبوبه نلری بلکه په حسن او ښکلا مین دی، هر چیرته چه وی او په هر څه کښې چه وی دا مینه له ده سره دومره پخه شوه چه په خپله عشق د ده معشوقه شوه او له سینګار او ښکلیتوب نه زیات په مینه مین شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی په دې حقیقت ډېر ښه پوه شو چه ښکلا له عشق او مینی پیدا کېږی او د عشق پرتو چه په هر څه ولوېږی نو هغه ښکلی او ښاغلی شی.

رحمان بابا عشق پیر، وپیشوا ګڼی او د جمله ؤ مخلوقاتو پلار ئی بولی.

د ده په اشعارو کښې قومی او محلی رنګ دومره تسلط نه دی موندلی چه د یوه قوم یا د یوه هېواد د شاعر وګڼل شی دی په هغو شاعرانو کښې راځی چه که د ژبی نا آشنائی نه وی نو بین المللی شاعر که ورته ونه وایو یو بین الاسلامی شاعر خو ورته ویلی شو ځکه چه د ده تعلق تر ډېره حده له انسان او انسانیت سره دی او نه محیطی خصوصیاتو ګردئې له ځانه څنډلی دی.

زه عاشق یم سرو کار می دی له عشقه   نه خلیل او داؤدزی یم نه مهمند

ده ده په الفاظو او جملاتو کښې روانی، وضاحت او خوږوالی موجود دی او کلام یې له تعقیدونو او ابهام څخه خلاص دی.

له تشبیهاتو او استعارو نه ئی ډېر کار نه دی اخستی او د معنا ښایست ئی د عبارت له سینګار نه ډېر زیات دی.

د ده د اشعارو ښکلا داسی ده لکه چه یو ډېر ماهر خیاط له یوه سنګین، ساده مګر ډېر قیمتی ټوکی نه داسی لباس جوړ کړی چه د اغوستونکی له قد او اندام سره ډېر زیات مناسب وی او په نیولو، پریکولو او ګنډلو کښې ئې ډېر دقت شوی وی.

د حمید سبک:

عبدالحمید مومند په شعر او شاعرۍ کښې له نازکخیالۍ او له تشبیه او استعاری نه ډېر کار اخستی دی د شعر دېری نازکۍ د ده په کلام کښې شته او په دغه صنعت کښې یو ممتاز مهارت لری د فن او هنر په لحاظ چه څومره لفظی او معنوی ښېګڼی د شعر دپاره په کار دی دی پری ډېر ښه پوه شوی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل هنر ئی ډېر ښه ښودلی دی موشګافی د ده کار دی اسمان ته د شعر زینی اېښودل د اسمان ستوری د شعر په لړ کښې پېیل د ده هنر دی.

د ده په سندرو کښې د عشق سوې او ګداز ډېر اغیزه کړی ده او له ښکلا سره ئی تعلق ډېر زیات دی.

په کلام کښې ئی ځینی لفظی او معنوی تعقیدونه شته او حینی لغات پکښې داسی استعمال شوی دی چه معنی ئې ښه واضحه نه ده یا په ګرامری لحاظ نقص او عیب لری همدارنګه په ځینو قافیو کښې ئی هم ځینی عیبونه موجود دی چه د فن په لحاظ ورته ادبی نقص ویلی شو مګر په اشعارو کښې ئی ادبی خوندونه هم دومره زیات دی چه د غه راز عیبونه پکښې پټ او ورک دی. حمید په مضمون افرینۍ کښې لوی لاس لری او د هر شی له لیدو کتو نه یوه ښه معنی پیدا کوی. په شعر کښې ئی پند و نصیحت او اخلاقی لارښودنی شته چه د ژوندانه په لارو چارو کښې ترېنه ښه استفاده کیږی په عشق کښې لکه رحمان بابا ډېر پورته او لوړ نه دی ختلی چه د حسن او ښکلا له سرحده هم تیر شوی وی مګر د عشق هنګامه ئی ډېره توده ساتلی ده او د سوزناری ئی ډېری سوزنده دی.

یا د ښکلو د پاولیو شرنګهار دی　　　　یـا د عشـق د لیونیـو د ځنځیـر

که د حمید شعر له یوه لباس سره مشابه کړو نو ویلی شو چه دغه جامه ډېرې غتې او میده بخۍ لری او ګل دوزی پکښې ډېره زیاته ده په دی ټوکی باندی هر راز بوټی او ګلونه شته او د صنعت مهارت پکښې له ورا معلوم دی دا جامه که د ټوکی او رخت په لحاظ ډېر قیمت ونلری نو دغه انځور او نقش و نګار ئی هم قیمت لوړولی شی.

غرض دا چه په دغو اشعارو کښې د صنعت برخه زیاته ده او داسی مثال لری لکه چه یو شعر او یوه قطعه یو ډېر ماهر خطاط ولیکی او د خطاطۍ فن

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې دومره ارزښت پیدا کړی چه خلق د شعر مضمون ته دومره نه ګوری لکه چه د خط ښایست او ښکلا ته ګوری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو څنګه ولیکو؟

ځینی وائی پښتو باید سوچه کړو، پردی لغات تر ینه وباسو او یو ټکی فارسی یا عربی پکښې پرې نږدو.
دا نظریه په ډېر افراط بناء ده او دا کار کېدونکی نه دی په دنیا کښې داسی ژبه نشته چه پردی لغات پکښې نه وی او نیلی ریښی ئی له نورو ژبو سره تړلی نه وی جهان اوس یوه کور غوندی دی او د ملتونو فرهنګی او اجتماعی تعلقات ورځ په ورځ زیاتېږی اوس د هر چا غږ د بل غوږ ته رسیږی او نا آشنا آواز نه له یو بله آشنا کېږی.
هره ژبه له بلی نه څه اخلی او څه ورکوی.
د ولسونو د ګډ ژوند سیاست په ژبو باندې هم تاثیر لری او پردی لغتونه خپلېږی هغه وخت چه هیوادونه یو له بله ډېر لری ؤ او اولسونه به یو د بل په ژبه نبه نه پوهیدل بیا هم په ژبو کښې دخیل کلمات وجود ؤ او د لغاتو په نړۍ کښې معرب، مفرس مفغن الفاظ پیدا شوی و نو اوس دا څنګه کیدای شی چه په پښتو ژبه کښې دې پردی لغات نه وی هغه نوې معنا ګانې او نوی مفهومونه چه په جهان کښې اوس را پیدا کېږی، طبعاً په پښتو کښې نوم نه لری او دا نشی کېدای چه ټولو ته د نوو اختراعاتو په شمول په پښتو ژبه کښې نوی نومونه پیدا کړو که څوک په دی فکر کښې وی چه مونږ دې له نورو ژبو نه څه نه اخلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې پښتو لغتونه دي استعمالوو، د دی معنی دا ده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ دې په ډېر ابتدائی حال پرېږدو.

دا فکر باید له مغزو نه وباسو او هیڅکله دا ونه غواړو چه په پښتو کښې دې دخیل او مفغن کلمات نه وی مګر د دې معنا دا نه ده چه مونږ به د پښتو موجود او مستعمل لغات غورځوو او په عوض کښې به ئې پردی غلات بی ضرورته محض د تفنن دپاره راوړو ځکه چه دا کار هم ژبی ته زیان رسوی بلکه ژبه په مرور د زمان محوه کوی په پښتو کښې د اشتقاق له اصولو سره سم د نوونو مواو اصطلاحاتو وضعه هم په کار ده مونږ باید ژبه به د جمود په حال پری نږدو او وخت په وخت د زمانی له ضرورت او احتیاج سره سم نوی تعبیرات او نوی نومونه پیدا کړو او کوښښ وکړو چه د ژبی لغوی استعداد او د افادی قوت زیات شی. او دا کار هلته کېږی چه مونږ د پردیو لغاتو او اصطلاحاتو په قبلولو کښې له غور او سنجش نه کار واخلو او هر څه په پټو سترګو بی ضرورته قبول نکړو پښتو ژبه په پیړیو پیړیو له لیک او لوست نه لری پاته شوی او نوری ژبی د پښتو په هیواد کښې د دفتر او دیوان ژبی وی په همدغه وجه نن د قلم ژبه د پښتو له ډېرو لغاتو سره نا آشنا ده ډېر ژوندی لغات چه د عوامو په محاوره کښې ډېر زیات استعمالېږی د لیکلو په خوله نه راځی او په ځای ئی پردی لغات لیکل کیږی مونږ اوس د تش په ځای خالی لیکو، زړور ته دلیر او زمری ته شیر وایو د دروند په ځای سنګین او د مینی په ځای محبت لیکو، ترکاڼ ته نجار او پښ ته آهنګر وایو پردی راته بیګانه شو او د پښتو لمر او سپوږی رانه په فارسی ابر کښې پنهان شوه ځکه ئی ځای آفتاب او مهتاب یا شمس و قمر ونیو او توری په حرف بدل شو.

په پښتو ادب کښې ځینی داسی اشعار هم شته چه عربی او فارسی لغاتو پکښې د پښتو ژبی رنګ او بڼه داسی اړولی ده چه عام پښتانه ئې هېڅ په معنی نشی پوهیدلی لکه دا بیت چه ګورئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مــخ دې شــجر حســـن ثمــر دی یدین رجلین پی لګوم ثمر به خورمه

د عربی او فارسی ژبی علمی او ادبی سلطه په پښتو ژبی دومره قایمه شوه چه د دغو ژبو لغات ادبی او مهذب وګڼل شوه او پښتو لغتونه بی تهذیبه په نظر راغله.

په همدغه وجه د معشوقو شونډو ته لب وویل شوه او بیا ترینه په لام او بی تعبیر وشوه د ښکلو څڼو او کوڅیو ته مو زلفی وویلی او بانه مو مژګان وبلل چشمان رخسار او دندان د غزل ژبه شوه او پښتانه شاعران په چاه زنخدان کښېښې ولوېدل. اوس په کار دی چه له دغه تاثیره ځان خلاص کړو او د پښتو ژوندی او مهجور لغتونه په پښتو ادب کښېښې رانناباسو مګر دا هم باید په نظر کښېښې ولرو چه د یوی ژبی کور په دی دومره نه ورانیږی چه پردی لغات پکښېښې ډیر راننووزی بلکه د ژبی له ترکیب او تالیف سره لوبی کول او د نورو ژبو په سبک او اسلوب جملی جوړول ژبه خرابوی او اساس ئی ورانوی یعنی د ژبی ګرامر او محاوری مراعات ډیر په کار دی او په دغه برخه کښېښې د لیکوالو بی پروائی د ژبی د مسخ کیدو سبب ګرزی.

په یوه پښتو کتاب کښېښې د یوه مشهور لیکوال دا جمله (دغه صورت د مستقبل د وارداتو د امتزاج نه یو ځلانده ماضی ته تخلیق ورکوی).

په دې لحاظ دومره بده نه ده چه عربی لغات پکښېښې ډیر دی بلکه په دی وجه ډېره بده ده چه د جوړولو طرز ئی ښه نه دی او په ترکیب کښېښې ئې ډیر ورانی موجود دی په پښتو کښېښې ځینی لیکوال شته چه د پښتو خالصه لغات ډېر زیات استعمالوی مګر جملی ئی بل راز وی او ګرامی نقص پکښېښې وی پښتانه لیکوال باید د ژبی اصول او قوانین په نظر کښېښې ونیسی او د نورو ژبو د تقلید په وجه پښتو محاوره هیره نکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه کښې ځينې لغوي او ګرامري تغيرونه

ژبه هم لکه نور موجودات د تغير او تحول د قانون تابع ده.

د نن ورځی مترقی ژبی هم د خپل پيدا ښت په ابتدا کښې ډېری نيمګړی وی چه محدود لغات او اصوات ئی لرل، د ترکيب او تاليف په لحاظ هم ډېر سادګی پکښی وه او لغات به د مفرداتو په شان استعماليده په لومړۍ مرحله کښې د محسوسو شيانو نومونه پيدا شوه بيا ورو ورو د نورو مفاهيمو او معنوی امورو دپاره استعمال شوه او ځينو الفاظو له اسمی معنا نه فعلی معنا ته انتقال وکړ لکه چه له (غوږ نه) (نغوږل) جوړ شو او له (کسی) نه (کسل) همدارنګه ځينی اصوات په افعالو بدل شوه يعنی له (ډز) نه (ډزول) او له (ټک) نه (ټکول) پيدا شوه.

د ژبی له تدريجی تکامل او ترقۍ نه په ژبه کښې ګرامری قوانين کشف شوه او مکمله صرف و نحوه را پيدا شوه.

يعنی د مذکر او مؤنث فرقونه او د مختلفو عواملو تغيرونه په ژبه کښې زيات شوه او د افعالو په نوعيت کښې ډېر زياتوالی راغی مګر وروسته تر دغی مرحلی چه ژبی له ډير استعمال لاندی راغلی او ليک و لوست ډير زيات شو، نو ځينو ژبو خپل ډير ګرامری خصوصيات او مميزات له لاسه ورکړه او لغاتو هم بسيط شکلونه پيدا کړه. د افعالو مرکب ډولونه په بسيطو بدل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر د غه تغیر او تحول په ټولو ژبو کښې په یو راز نه دی عملی شوی او ټولی ژبی اوړه په اوړه وړاندی نه دی تللی.

د پښتو ژبی د تغیر او تحول مراحل مونږ. اوس نشو ښودلی ځکه چه د دی ژبی د ډیرو پخوا زمانو لیکلی زاړه اثار له مونږ. سره نشته او دا نشو کولی چه په دغه باب کښې مدلل څه ولیکو او دا معلومه کړو چه پښتو په کومه مرحله کښې واقع ده مګر په لنډ او مختصر ډول دومره ویلی شو چه پښتو ژبی د لغاتو او ګرامر په برخه کښې له څه مودی پخوا نه تر اوسه پوری ځینی تغیرات قبول کړی دی چه دلته ئی د یوه بحث د آغاز په ډول ښیو.

الف- د لغاتو برخه:

ځینی لغات پخوا مستعمل و چه اوس متروک دی یائی په تلفظ کښې تغیر راغلی او ځینی نور پخوا یو شان استعمالیده او اوس بل شان یعنی په معنی کښې ئی تغیر راغلی دی چه یو څه مثالونه ئی دا دی:

اغوستن: دا کلمه میا روښان او اخوند درویزه د جامو او کالیو په معنی داسی استعمال کړیده (اغوستن نه اغوندی) چه اوس یوازی مصدری معنی لری او په دغه معنی ئی څوک نه استعمالوی.

هلک: اوس یوازی مذکر طفل ته د زیږیدو له وخت د ځلمیتوب تر وخته ویل کیږی چه په فارسی ورته (بچه) وائی مګر په زړو کتابونو کښې هر واړه او کوچنی څیز ته هلک ویل شوی دی لکه (هلک خبره- هلک حج- داس سر دی هلک وی. هلک جنګونه).

ښاغلی: په زړو کتابونو کښې ښه خط ته هم ښاغلی خط ویلی شوی مګر اوس یوازی ښه سړی ته ښاغلی وایی او بس.

اغوندوی: اوس اغوندی استعمالیږی لکه: (جامی اغوندی) او که څوک بل چا ته د جامی ور اغوندی نو په دغسی مورد کښې (ور) زیاتوی یعنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغوستل، وراغوستل استعمالیږي، مګر پخوانو (اغوندوی) د (وراغوندی) په معنی استعمال کړیدی.

خپلسر: دا کلمه په پخوانیو کتابونو کښې ډیره راغلی ده چه اوس متروکه ده.

جوکل: د تللو (وزن کولو) په معنی په فوائد الشریعت کښې داسی استعمال شویدی: تله حق ده یارانو په صراط وجوړیږی... عملونه به دواړو، وجوکل شی. د بندګانو پری نیکی بدی جوکیږی.

ځبله – وبله: دا لغتونه هم په اوسنی لیک کښې نشته او پخوانی لیک کښې ډیر استعمال لری.

پاتی کړی: سلیمان ماکو او خوشحال خان ختک د (پریښی) په معنی پاتی کړی لیکلی چه اوس مونږ یوازی (پاتی شوی) په لازمی ډول استعمالوو او متعدی صورت ئی متروک دی.

ګانده: د فرد او راتلونکی ورځ په معنی په زړو کتابونو کښې راغلی دی چه اوی نه استعمالیږی.

بیارته: اوس پکښې تخفیف راغلی او (بیرته) استعمالیږی.

پیرړ: پخوا (پیرړ، پریړ) لیکل کیده او اوس (پیړ) لیکو.

وروستلی – ړونبلی: دا دوه کلمی هم اوس په مخفف ډول (وروستی، ړونبی) لیکل کیږی او له پخوا نه پکښې تخفیف راغلی دی.

ویلړین: دا کلمه اخوند درویزه ډیره زیاته استعمال کړیده چه اوس ئی څوک په معنی ښه نه پوهیمی لکه په دی جملو کښې: ادب ئی ویلړین، ناروائی ویلړین، دا شهیده ویلړین، وبال ئی ویلړین.

دا کلمه په مخزن الاسلام کښې په (۱۲) جملو کښې ولیدل شوه او د مختلفو مقامونو له استعمال نه داسې معلومه شوه چه د بوللو او ګڼلو په معنی به وی چه ځینی پوره جملی ئی دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- په هېڅ زمانه کښې اولياء تر انبياؤ نه افضل و نه به وين څلور څلويښت بخر هر انبياء تر اولياؤ په بره مرتبه ئی ويلړين.

۲- امام اعظم زر ځله ښه خدای په خوب ليدلی ځکه دی په امامانو کښې په بره مرتبه ئی ويلړين.

۳- يوه ياروويې علی ته چه ما خدای په خوب ليدلی مرتضی ويې دغه هسی پر بازار هر څوک وينی ولی دا زده کړه چه مطلق ليده ئی نشته په دنيا کښې چه مطلق تجلی لکه ئی ذات دی په قيامت ئی ويلړين.

۴- يو بيخونه بی چگونه بل بی عيبه بي نقصانه وسکه دا دواړه سلبی او تنزيهی ويلړين ولی نور لکه محی، مميت، معز، مذل، خدای دی صفات فعليه ئی ويلړين. اخوند قاسم په فوايد الشريعته کښې هم دا کلمه داسی استعمال کړی ده: اسلام جوړ په پنځه ځيزه پنج بنائی ويلړين.

په دغه جمله کښې هم د بوللو او ګڼلو معنی ښه اړخ لګوی.

يو بل لغت چه عبدالحميد پخپلو اشعارو کښې استعمال کړی له همدغی مادی څخه مشتق معلومېږی چه هغه د (ويلاړ) کلمه ده لکه په دې بيت کښې:

شپون غو به ځکه سنګدله ويلاړه شی   چه روګار کاندی له کانو د بيديا

دا بيت په يوه بله نسخه کښې داسی هم راغلی دی:

<u>وهير</u>: دا کلمه په پخوانيو کتابو کښې داسی استعمال شويده (وهېر کړ، وهير شه) چه اوس (هير) ليکو مګر د وهير (و) هغسی نه دی لکه چه په ځينو محارو کښې د جملی يا کلمی په سر کښې راځی لکه: (وماته- وتاته) ځکه چه وهير په داسی جملو کښې هم استعمال شوی: (د وهير غاړيو) (نه وهيروی)

<u>سکه</u>: دا لغت په زړو انشاء کښې ډير راغلی يعنی خوشحال خان اخوند درويزه او نور داسی استعمال کړی دی (سکه احتياط ورځنی وکانئ، سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرهيز دې هر څوک وکا) چه په اوسنی ليکنه کښې نه استعماليږی مګر د لغمان او تګاب په محاوره کښې وايي (ته به سکه وايي - ماسکه ويلی).

وراکړه: دا لغت د لرې کړه په معنی په زړو کتابونو کښې راغلی دی لکه (د غير فکر له زړه وراکړه) (د نبی له منډه ورادی) چه اوس په دغه ډول مستعمل نه دی که څه هم دا وايو (له ورا معلوم دی).

ويې: اخوند درويزه د (قول) په معنی راوړی دی لکه:

(دا ويې د پاک نبی دی) چه اوس نه دی مستعمل.

دغه راز ډېر لغتونه پخوانيو شاعرانو پخپلو اشعارو کښې راوړی دی چه اوس مستعمل نه دی لکه:

زوم: د حميد په دی بيتو کښې:

د خوبانو هلک غم به ئی زورزوم کړی — که رستم د زمانی وی پخپل زور کښی
دا چه ته ازميې زور نن په کمزوری — دغه زور به شی سبا د رخخه زوم

وست: هغه وست د محبت په صحرا موند شی — چه موندہ نشی په ښهر د لاهور کښی

(حميد)

پيخم: زه په وصل کښې هجران هسی پيښمه — لکه څوک چه خالی لاس وی په بازار ګډ

(رحمان)

سهيدل: نه له تا سره سهيږم نه بی تا — مبتلا دې کړم په څه بلا بتا

اتند: څه به غم د مال و ملک د دين و دل کړم — چه لاستا له غمه روغ ګرزم انند دی

(رحمان)

اربل: بورا په بوی د ګلونو پائی — تل ګندګی ته جعل اربل دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوشحال)

بلبښ: که هر څو مې لکه و وړکې د پرهيز په اوني بلبښ
تېند زړه را څخه ترکو عاقبت ځان ته را کښېښ
(حميد)

ځله: چه تښاکې د محنت لرې په لاس کښې هغه نه ګورې په ځله د ګوهر مخ

(حميد)

نغومې: هر سړې چه د اخلاص په لارې دروم ې که هر څو په غرونو دورمې نه به نغومې

(خوشحال)

لړومې: نه چه زه په عاشقيه کښې شهيد شوم په دالار کښې څه لړنه دې لړومې

(خوشحال)

وتنه: په دنيا وتنه دانه ده هوښياره چه دې هېڅ په دنيا مال نه وی تنه
آسپه: د دنيا مالونه واړه سره اسپه د دنيا په مال د زړه نه وی ترنه

(خوشحال)

ورمونه: هوښيار به مينه په ورمونو زياته کا ورمونه وايم که څوک مخ ماته کا
غوبر: سيلاب په خو ځاځکو غوبر پيدا کا بنياد ئې نشته غرېږ په داکا

(خوشحال)

په همدغه سبب چه په ژبه کښې لغات محاورات او اصطلاحات وخت په وخت تغير کوی د ځينو بيتونو پوهيدل مشکل دشوی دی او د رحمان بابا په ساده انشاء او عام فهمه ژبه کښې هم داسی بيتونه شته چه په معنائی هر څوک بنه نشی پوهيدلی چه يو څو مثالونه ئې دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چکنا جکنی ببلتون په نیمه شپه وی
ستا زما په حال غماز شته د سبا مخ

د هارون چرخ پای نیلی دی د سپهر
څو به دو کا چه ئی دو په سر د بام وی

هسی آب ئی دی د دوه سترګو په تیغ کښې
چه بی سره په سر نه لری حباب

هیڅ مزه په دی جهان کښې پاتی نشوه
د یخ سیوری په اوبو پوري کول دی

په ویلاړ ویلاړ به ځان ورپسی ورک کړی
چري نه وی چه د ترکو په ویلاړ شی

ډېر له سره می تودګی بازارګی تېر دی
څوک دی نه کا په ما قنج او بازارونه

ب- ګرامری تغیر:

سړی: اوس سړی یوازی په مذکر ډول استعمالېږی مګر پخوانیو مخصوص خوشحال خان خټک (سړې) د مؤنث دپاره استعمال کړېده چه اوس دغه تانیثی صورت متروک دی.

مرغوبه: د مرغه جمع په زړو آثارو کښې مرغونه راغلی دی چه اوس مرغان لیکو همدارنګه (غل) په (غلونه) جمع شویدی.

پروته: اوس د (پروت) مؤنث (پرته) لیکو او پخوانیو (پروته) لیکلی دی چه له ګرامری قانون سره مطابقت لری.

وم: اوس مونږ (مو) لیکو او پخوانیو کتابونو کښې په مقلوب شکل (وم) لیکلی دی لکه په دی جمله کښې (اذان به وم تر غوږ شو) په ځینو آثارو کښې (مه) لیکل شوی لکه (دا مه ډېر بد وکړه).

د یو: خوشحال خان خټک د (دوی) په ځای (د یو) لیکلی دی.

زویه: اوس د (زوی) جمع (زامن) راځی او په زړو کتابونو کښې (زویه) د جمع په ډول مستعمل دی.

به: دا توری هم په استعمال کښې له پخوا نه فرق لری مثلاً خوشحال خان او ځینو نورو داسې استعمال کړی (بیا مې به) چه اوس مونږ (بیا به مې) لیکو همدارنګه اخوند درویزه لیکی: (حال مې به څه کېږی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فوايد الشريعة کښې هم (به) داسې استعمال شوى: (به کافر شى- به کوين)

شواستئ – واستئ: اوس (شوئ- وئ) ليکو مګر خوشحال خان (شواستئ- واستئ) ليکلى دى يعنى لکه چه په فارسى کښې اوس (ګفتى) ليکى او پخوا (ګفتستى) ليکل شوى په پښتو کښې هم د ځينو کلماتو په استعمال کښې دغه راز تخفيف راغلى دئ.

و: دا تورى په ځينو پخوانو کتابونو کښې د (ته) په ځاى داسې استعمال شوى دى: (وما راکړه) يعنى ما ته راکړه.

د تا – د ما: خوشحال خان او ځينو نورو د (ستا – زما) په ځاى (د تا – د ما) ليکلى دى لکه چه اوس هم په حينو ځايو کښې همدغه شان ويل کېږى. ځينو له (ستا) سره د اضافت (د) هم ملګرى کړى او (دستا) ئى ليکلى دى.

کا – وکا: پخوا دا دوه کلمى ډېرې زياتى استعمالېدى مګر اوس (کړى، کوى، وکړى، وکوى) استعمالېږى.

وکانئ – مه کانئ: پخوا په ځينو افعالو کښې د امر و نهى صيغى په دغه ډول ليکل کېدې لکه: (وکانئ- واخانئ- وروانئ- واخوانئ چه) اوس مونږ (وکړئ- واخلئ- وروړئ- وخورئ) ليکو.

لرين – کوين: پخوا د فعل حال په اخر کښې اکثراً (ن) ليکل کېده لکه: (وړين- ساتين- شړين- ګټين) او داسې نور.

لاړو- لاړ دى: په ځينو زړو کتابونو کښې دا دوه کلمى په همدغه شکل ليکلى دى. اوس هم په ځينو ځايو کښې لکه د غلجو حصارک همدغه شان استعماليږى مګر په اوسنيو ليکلو آثارو کښې عموماً (لاړ) يا (ولاړ) د ماضى مطلق دپاره داځى او د ماضى قريب او ماضى بعيد دپاره (تللى و – تللى دى) ليکل کېږى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومړ: دغه فعل پخوا ډېر زيات مستعمل و چه اوس ئی په ځای (مړ شو) استعمالېږی.

جوړېدلی: په پخوانيو کتابونو کښې (جوړېدلی – وجوړېده) ډېر راغلی دی چه اوس ئی څوک نه ليکی.

شه – وشه: اوس مونږ (شو – وشو) ليکو او په پخوانيو آثارو کښې (شه، وشه) ډېر ليده شی.

رسی: پخوا دغه فعل په مجرد شکل (رسی – ورسی) ډېر استعماليده چه اوس (رسېږی- ورسېږی) اکثريت لری.

ژوی: دا کلمه په فعلی معنا پخوا مستعمله وه او اوس نه ده.

کولی نشی: په دغسی مثالونو کښې اوسنی ليکوال کله اصل فعل له (نشی) څخه وروسته راوړی او کله د مخه يعنی (نشی کولی) او (کولی نشی) دواړه صورتونه د دې وخت په ليک کښې شته مګر پخوانيو آثارو کښې ډېر ځله وينو چه اصل فعل د مخه راغلی دی لکه (خوړلی نشی- نيولی نشی) او داسی نور.

په اوسنی ليک کښې هم (شی) په مثبت ډول هر کله له اصل فعل نه وروسته راځی يعنی (شی کولی) څوک نه ليکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامري اختلاف

په پښتو ليک او انشاء کښې ځينې ګرامري اختلافونه شته چه دغو روړ دي:

مبتداء او خبر:

د مبتداء کلمه د لفظ په اعتبار مؤنثه ده او خبر مذکر دی مګر مبتداء لکه عصري مېرمن د مخه وي او خبر وروسته راځي.

کله د مبتداء او خبر مصداق هم د تذکير او تانيث په لحاظ مختلف وي يعنی هغه لفظ چه مبتداء ورته وايو مؤنث وي او هغه لفظ چه خبر يې بولو مذکر وي لکه: (مړانه ښه صفت دی)

کله بالعکس مبتداء مذکر وي او خبر مؤنث وي.

لکه: (جهالت لويه بدبختی ده).

په دغسې مواردو کښې ديوه او بل انشاء په ګرامري لحاظ فرق لري يعنی يو مبتداء ته اعتبار ورکوي او بل خبر ته، څوک د جملې په آخر کښې (دی) ليکي او څوک (ده). دا اختلاف د اوسنيو ليکوالو په آثارو کښې هم شته او د پخوانيو په آثارو کښې هم. خوشحال خان خټک په دغسې ځايو کښې مبداء ته اعتبار ورکوي لکه چه وائي:

د چنـدن د ونـې لـرګـی تحفـه دی — نـه د بلـې بـدې ونـې درسـته سـتهه

مـخ دې آيينـه دی بانـدی نـه دی ترسـېری — آه د خـوار عاشـق دی ډارئـې وکـړه د ډېـری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای چه راته وايې عاشقي شرم وپېغور ده　　　　واړه مې قبول دي که مې شرم که پېغور شته
پــه آواز ســـره ســـړی بنديخانـــه دی　　　　د ښاروی عــلاج پــه ترکيبي پــه پـړی

په دی بيتو کښې خوشحال خان د تحفی له تانيث څخه د لرګی تذکير معتبر وګاڼه. آيينی ته ئې ونه کتل مخ ته ئې وکتل، د شرم او پېغور پروائی ونکړه. عاشقی ئی په نظر کښې ونيوله، د بنديخانی له تاثير لاندې رانغی د سړی مراعات ئی وکړ.

عبدالرحمن بابا په دغسی مثالونو کښې له خوشحال نه مخالف دی يعنی دی لکه اهل خبر، خبر ته ګوری او د کلام خاتمه په نظر کښې نيسی لکه په دی بيتو کښې:

په تسبيح دې تانده ژبه وچ لرګی شه　　　　پوچ ګوئی لره بلبل غوندې ګويان يې
زندګی که څوک پوهېږی حضور دم دی　　　　آينـــده ورفتـــه کلـــه د چـــا يـــاد وی
روښنائې می د چشمانو ستا ديدن دی　　　　په دا کور کښې بل څراغ او مثال نشته
که روګار دی په جهان کښې عاشقی ده　　　　د دی نور عالم روګار څه روګار نه دی

عبدالحميد مومند کله د رحمان بابا په شان د خبر حال ته ګوری او د مبتداء رعايت نه کوی لکه په دی بيتو کښې:

د جملــه بــديو ســر تــن آســانی ده　　　　خرڅاوه شـی لـټ غـويی پـه قصابانو
عــاقلانو لــره عــار هنــر نمــائی ده　　　　آئينــه تــوره تــی کـړی د جـوهر مــخ
د نابودې دنيا بود برق و برېښنا ده　　　　نشــی زېرمــه د برېښــنا پــه رنــا هــېڅ
مينه ملک د آرامی نه دی فتور دی　　　　خطا شوی پکښې وارد هر مغرور دی

په ځينو نورو بيتو کښې عبدالحميد د خوشحال خان په شان مبتداء ته کتلی دی او خبر ته ئی اعتناء نه ده کړی چه مثالونه ئې دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه بوتــانو د بوســې تمــه تــاعون ده — مــومی څــوک د شــوم لــه دره نوالــه
ما هم زده چه سر د وصل بهانه دی — تــه قبــول کــړه دا قليــل کثيــر لــه مــا
د جهان ښادی پرې غم ده خواږه زهر — چه د عشق له طاعونی رنځه رنځور دی

د اوسنيو ليکوالو په آثارو کښې چه دغه راز مثالونه ګورو د خبر رعايت پکښې ډيره ليده شې او يو نيم مثال پکښې داسی هم وينو چه مبتداء ته پکښې اعتبار ورکړ شوی لکه په دی لاندې جملو کښې.

بېنوا ليکی:

د پښتون ژوند سر تر پايه بدبختی ده.

د پښتون د ټولو بدبختيو سبب ناپوهی ده.

مېړانه د پښتنوالی تينګ اساس دی.

د نر او ښځی رضا شرط ده.

رښتين ليکی:

سکندره د سکندر لودی يادګار دی.

د ښار ننداره د سترګو درپ کار دی.

سمندر يوه لويه هستی ده.

د هوټل باړه پنځوس کلاداري ده.

خادم ليکی:

دا کتاب زما د فکری او قلمی زيار نتيجه ده.

کلکه اراده يو مهم خوی دی.

دا نړی د ځينو د پاره دوزخ ده.

له دغسې پلټنو او لټونو څخه دا نتيجه په لاس راځی چه په دغسې موارد و کښې خبر ته کتل په کار دی نه مبتداء ته ځکه چه اکثريت په همدې خوا دی او د (دی) يا (ده) په ليکلو کښې د نږدې جزء حال معتبر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکب مجهول افعال:

ځینې فعلې جمعلې هم شته چه زمونږ او سنی لیکوال پکښې عملاً اختلاف لری لکه: (دا ښځه بدبخته ګڼل کېږی – بدبخته ګڼله کېږی)

په دغسې مثالونو کښې ښاغلی بېنوا اکثراً داسې لیکی:

دا بدپختی د ټولو بد بختیو سره بلله کېږی.

پښتني خاوره بلله کېږی.

ښاغلی رښتین لیکی:

ژبه د قوم د لوړتیا او له خښته ګڼل کېږی.

دوا په پارسل کښې استوله کېږی.

داسې ښځه بدبخته ګڼل کېږی.

د اختر ورځ ګڼله شوېده.

ښاغلی خادم وائی په دغسې جملو کښې باید ګڼل کېږی ولیکو.

دا راز افعال: «ووهل شو، وواهه شو، ووهلی شو».

د لیکوالو په آثارو کښې په مختلفو صورتو لیدل کېږی او په لیک کښې ګرامری اختلاف ښئی.

د دغسې ګرامری اختلافاتو مثالونه نور هم شته چه فیصله ئی د پښتو ژبې د پوهانو کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبی انتقاد

دلته ادب د ادب مخه نیولی ده ځکه یو په بل ادبی انتقاد نشی کولی.
همدغه سبب دی چه په پښتو لیک کښې ادبی غلطۍ لکه د پارلمان غړی مصونیت لری او اعتراض پری نشی کېدای.
دلته خبرې بې توله دی او ادبی تله په کار نه ده لوېدلی چه غلط او صحیح معلوم شی.
چیرته چه د خبرو تول نه وی د خبرو قدر او قیمت هم نه وی.
د ادب تېله باید ډېره حساسه وی او ډېره لږ غلطی هم خلقو ته وښئی که مونږ ادب او ادبی لیکنو ته لوړ قیمت ږدو او ارزانه ئی نه ګڼو باید په هغه تله ئی وتلو چه در او ګوهر پرې تلل کېږی.
څوک چه جواهر تلی په دی پوهېږی چه د ږدن دانی قدرتفاوت هم ډېر دی ځکه په تول کښې ډېر دقت کوی او خپلی تلی ته په بارک نظر ګوری.
هغه چه تېبېرتلی په تول کښې ئی د مثقالونو تفاوت څه اهمیت نلری زمونږ په لیکنو کښې هم ورې- ورې غلطۍ د چا نظر نه جلبوی او له دقیقو انتقادونو سره آشنائی نه ده پیدا شوی.
که مونږ کله په کوم ادبی اثر انتقاد کوو نو باید ښکاره لغوی یا ګرامری غلطۍ وښیو چه هر څوک پری پوه شې او وئی منی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه غلطی چه یوازې د سلیم ذوق خاوند پرې پوهېدلی شی او ډېره باریک بینی غواړی په اوسنیو انتقادونو کښې ډیره برخه نلری ځکه چه دغه راز قضاوتونه لا تر اوسه مینځ ته نه دی راغلی.

که مونږ په دقیق او عمیق نظر د دې وخت ادبی آثارو ته وګورو د ډېرو مقتدرو لیکوالو په لیکنو کښې د ادب او انشاء په لحاظ ډېر غلط تکی موندلی شو مګر ښودلی ئی نشو په همدغه وجه هغوی ته باید مقتدر لیکونکی ووایو او د چا مبارک نوم په خوله وانخلو.

ځینی مشهور لیکوال لیکی: (یو نوی څیز زما په نظر راغی چه ما باندې هغې ډېر اثر کړیدی)، (څه چه هغې دوو ځلمو ویلی و) یعنی د (هغه) او د (هغو) په ځای ئی (هغې) لیکلی و.

ځینی لیکوال ډېر زیار کاږی چه د فارسی او عربی لغاتو په ځای پښتو لغتونه پیدا کړی او د خپلې ژبې لغوی پانګه زیاته کړې د همدې لامله پخپل لیک کښې داسې کلمات: (لنډیز، بندیز، لاس وینځونې، مړیستون) ډېر راوړی مګر ډېر ځله بیا د پښتو د مشهورو لغاتو په ځای بې ضرورته فارسې او عربې لغتونه هم ډېر استعمالوی لکه: (خالې، قسماقسم، ګیر، بلندی او نور).

یوه ښاغلی په داسې جمله کښې چه باید ووائې: (زه د شرکت له نماینده ښاغلی احمد سره ولاړم) داسې لیکلې و: (زه د ښاغلی احمد د شرکت له نماینده سره ولاړم) نور کتابونه خو پرېږده زمونږ په اصولنامه کښې هم ځینی داسې عبارتونه شته چه مقصودی معنا ښه نه اداء کوی بلکه ظاهری افاده ئې بل راز ده لکه دا جمله: (هغه مامورین چه د ملی شوری په غړیو کښې شاملېږی... د وکالت دوره ئې د ترفیع په قدم کښې حسابیږی په شرط د دی چه د دوې ترفیع له دوو رتبو نه تیری ونکړې) د دې قانونی مادې اصلی مقصد دا دی چه د وکالت دوره د ماموریت په قدم کښې حسابیږې مګر که دغه قدم هر څومره زیات وی له دوو رتبو نه زیاته ترفیع پرې نشی کولې، خو له دغه عبارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ظاهراً دا معلومېږی چه د وکالت دوره هغه وخت د ترفیع په قدم کښې حسابېږی چه د دوو رتبو د ترفیع له مودی نه تجاوز ونکړی یعنی که ترفیع ئې د قدم د مودې په اعتبار له دوو رتبو نه تجاوز کاوه نو بیا د وکالت دوره په قدم کښې نه حسابېږی ځکه چه که شرط له مینځه لاړ شی مشروط هم له مینځه ځی.

په یوه کتاب کښې مې ولیدل: (په دنیا کښې به داسې څوک وی چه خپل ځان د ترقۍ په اوچته بام ختلی لیدل نه غواړی) دا عبارت که د ګرامر په لحاظ صحیح وی او مطلب هم ښه اداء شوی وی بیا هم د پښتو ژبې د سبک او اسلوب په لحاظ نا آشنا او د اعتراض وړ دی.

دا راز جملې: (دلته همیشه جنګ او جګړې اوسی- که دا سړی ښه اوسی) د لغوی تدقیق په لحاظ ښی نه دی ځکه چه اوسی د اوسېدلو او استوګنې معنا لری او د (بودن) د پاره (وی) راوړل کېږی.

په یوه ځای کښې چا لیکلی دی: (د سوچه ریرو کاتبان ناست و) چه غرض ئی سوچه ریرې کاتبان دی.

دا جمله: (د نه سره ورته ژبو ویونکی مهاجرین) چه په یوه مهمه ادبی مجله کښې لیکلې ده د پښتو سبک او اسلوب په لحاظ کړکېچنه معلومېږی.

دا مطلب باید داسې څرګند شوی وای: (هغه مهاجرین چه ژبې ئی سره ورته نه دی)

همدارنګه دا عبارت: (ادب د ټولنې کلیت ته استجابه کوی) داسې پښتو ده چه پښتون پرې ښه نه پوهېږی.

زمونږ ځینی لیکوال (پوهول راپوهول) ډېر استعمالوی او دی ته نه ګوری چه پوهول را پوهول لکه تګ راتګ یا وړل راوړل نه استعمالېږی که مقصد افهام او تفهیم وی نو باید پوهول او پوهېدل ولیکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ليکلی و: (عصر په دې نبض کښې ټينګار لری) دا جمله که څه هم د الفاظو په لحاظ څه اشکال نلری او ډېره اوږده کږکېچنه هم نه ده مګر ښه جمله نه ده.

يوه بل ليکلی دی: (يو څو بازار ګوټې شته مګر هغه لکه ګڼ کلی غوندې دی)

په دې عبارت کښې (لکه – غوندې) يوځای کول بې ضرورته معلومېږی بله دا چه د مخه يو څو بازار ګوټې ياد شوی دی نو بايد په مقابل کښې ئې ګڼ کلی د جمع په صورت ياد شوی وای يعنی عبارت داسې وای: (يو څو بازار ګوټې شته چه هغه ګڼو کليو غوندې دی).

دا راز نيمګړې او معيوبې جملې يا غلط ترکيبونه په پښتو نثر او نظم کښې شته که اکثر ليکونکی ورته ملتفت نه دی او د ټولو راغونډول او نقص ته ئې ګوته ونښودل شوه ګوندې دغه تذکر د ځينو دپاره ګټور وی او لږ غوندی دقت را پيدا کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر او ادب

د انسان په وجود کښې دوه شيه ډېر عزيز معلومېږی چه يوه ته زړه او بل ته دماغ وائی له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه د عواطفو او نفسی احوالو ځای ګڼی، مسلمانان د ايمان او عقيدې په ځای ته زړه وائی.

صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت، د زړه کار دی.

عشق او مينه په زړه کښې وی.

شعر له زړه نه الهام اخلی او له زړه سره کار لری.

ډا ورين وايی: «هغه لوی کمال چه د تحول او تکامل په لاره کښې يوازی د انسان په برخه رسيدلی او نور ژوی ترېنه محروم دی د انسان قلبی عواطف دی چه په رحم، مروت، کرم، شجاعت، نوعه پرستۍ ترېنه تعبير کيږی که انسان غواړی چه له حيوانيت نه لری وی، بايد دغه عواطف ښه وروزی»

د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د رهور او تجلياتو کوه طور ويلی شو.

څنګه چه د لمر وړانګې او پلوشی لوړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزی او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوی دغسی د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر په زړه له نورو نه زيات لوېږی او ځينی زړونه لکه د غرو خمڅی او غارونه دغه رڼا يا بيخی نه وينی يا ئی ډيره لږه وينی همدغه عواطف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساسات چه د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شی شعر تری جوړ شی او په زړونو اثر کوی.

هو ! د شعر موضوع ښکلی خیالات، عالی احساسات، د زړه تأثرات د غم او خوشحالی انګازی، د روحی او جسمی ښکلا اغیزې او عشق و محبت دی که دغه شیان په یوه ښکلی تعبیر او ښو الفاظو کښې بیان شی چه د فصاحت او بلاغت مراعات پکښې په ښه شان شوی وی شعر تربنه جوړ شی او ډېره ښه شعر هماغه دی چه په دغه معیار برابر وی څومره چه د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وی او د محدودیت له قیودو راوتلی وی هغومره ئی شعر لوړ او عالی دی.

که یو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شی ته سر تیټوی او په فکر کښې ئی د بغاوت جذبه نه وی موجوده له هغه نه د ښه شعر هیله نشی کېدی.

شاعر باید د فکر انقلاب علمبردار او بت شکن وی.

شاعر ته نه ښایی چه د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلی او په زړه لاره په زاړه فکر پسی لاړ شی.

د شاعر خیال باید ډیر لوړ پرواز وکړی او له ډېر هسک ځایه دغه جهان ته وګوری.

د شاعر نظر پاید نورو غوندی نه وی او هر څه په بل شان ووینی د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کشې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرګ دی د شعر او ادب دنیا په دلدارۍ او د لبرۍ ولاړه ده شاعر باید په هر څه او په هر وخت کښې زړه ته رجوع وکړی او ډېر حساس زړه ولری.

هغه څوک چه په زړونو کښې هیجان، تأثر او حساسیت نشی پیدا کولی او زړونه نه خوځوی شاعر ورته نشو ویلی.

که دا خبره رښتیا وی چه انسان په هر وخت او په هر حال کښې د زړه په خوښۍ پسی روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لری یعنی د عقل ادراک د قلبی تمایلاتو له تاثیر لاندې وی نو ویلی شو چه د یوه ملت عقلی او ذهنی سیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او حرکت هم د شعر او ادب تابع دی او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کښې هم تغیر او تحول راوستلی شی.

همدغه شعر دی چه په زړو کښې زلزلې او طوفانونه پیدا کوی او کله پکښې داسې صبر او سکون ږدی چه غرونه ئې ثبات او استقامت ته حیران وی، که دا رښتیا وی چه د چرګانو په نارو ویده خلق له خوبه پاځیږی، نو دا باید ومنو چه د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راویښیږی او په دې اسرافیلی شپیلۍ کښې بل راز تأثیرات موجود دی.

کوم فیلسوف چه هر څه بد ګڼی او ژندګی توره په نظر ورغلی ده هغه هم شعر ته په ښه نظر ګوری او شعر د انسان دپاره یوه پناه ګاه بولی.

شو پنهاوروایی ټولی بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشئت کوی او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګری دی که څوک یوه داسې چاره لټوی چه له بدبختیو نه لرې غوندې په امن کښې شی باید په صنعت او هنر کښې مستغرق شی او د ښکلا په مظاهرو کښې ځان ورک کړی په دغه حال کښې سړی په ظاهره له خلقو سره وی مګر په معنی کښې یوازی وی او دنیا ورته لکه یو سراب معلومیږی چه د ده لمنه نشی لمدولی.

په همدغسې بېخودۍ کښې انسان د دنیا له شر او شوره آسوده کېږی او د بې نیازۍ مقام ته نزدې کېږی چه غیر له حقایقو بل شی ته متوجه نه وی، دغه صنعت او هنر چه د شوپنهاور په نظر کښې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناه ګاه وائی شعر دی.

که چیرته په دغه غم لړلی جهان کښې د سعادت او نېکبختۍ پلوشې کله کوم کور رڼا کړی وی هغه به د شعر کور (بیت) وی.

د شاعر خیالی دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې درد سره بېخودی شته چه له سړی نه هر څه هېروی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسی شعر او ادب ته په عادی او معمولی نظر مه ګورئ د شعر تومنه او قدسیت په نظر کښې ونیسئ.

هغه څه چه په زړونو کښې پیدا کېږی او په زړونو اثر کوی هغه عادی او معمولی خیز نه وی.

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کښې ډېر زیاته اغیزه لری او انسان تربنه هېڅکله نشی بی نیازه کېدی.

د یوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږی د یوه ولس د ذوق او شعور د فکر او خیال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی.

هر څومره چه د یوه ملت شعر او ادب عالی وی هغومره ئی اخلاق، نظر او روحیات لوړ وی او له لوړو ملکاتو او انسانی فضایلو سره ئی ارتباط او تعلق زیات وی.

شعر او ادب د شعور علایق له دین او مذهب سره ټینګوی او په هوښیارۍ کښی بینائی او همدردی پیدا کوی.

کله چه زړونه کلکېږی یا تورېږی نو شعر پکښی رقت او صفائی پیدا کولی شی.

هغه څه چه انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتی شعر دی.

عارفانه ذوق، انسانی عاطفه، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوی او د حسن و نظر علایق همدغه شی ساتی.

کوم ملت چه شاعر نلری زړه نلری، سترګی نلری، عواطف نلری، او د ذوق و تمنا له خونده محروم دی.

شاعران دا کولی شی چه د انسان فرعونی غرور په تواضع بدل کړی و د دوهی ملنګ ته د شاهجهان خوی او مړی سترګي ورکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم او سرور د شاعر هدیه ده چه له زړونو څخه ئی اخلی او زړونو ته ئی ورکوی، نو کوم قدر او قیمت چه د انسان په بدن کښې زړه لری په یوه جامعه کښې ئی شعر او شاعر لری.

(غوره نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب راز

چا چه د شعر او شاعر په باب فکر کړیدی او دواړه ئی ډېر ښه پېژندلی دی هغه وائی ډېر ښه شاعر هماغه دی چه ډېر خودپرست وی او بې له ځانه په بل هیڅ شی کښې فکر نه کوی.

دغه راز شاعر خپل ځان پخپل شعل کښې ښیی او مونږ ګمان کوو چه زمونږ تصویر ئې ایستلی دی.

شاعر ځکه په مونږ ګران دی چه زمونږ د زړه خبرې کوی او زمونږ خاطرات دا یادوی.

شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ د منطق له غږ نه ډېر قوی دی شاعر پوهېږی چه عقل او منطق، دلیل او برهان په مونږ باندی حاکم نه دی بلکه غرایز او احساسات زمونږ رهبری کوی د همدې لامله هغه له احساس او غریزی سره خپل تعلقات تینګ ساتی او له زړه سره کار لری.

هغه څوک چه زړونو ته ښه ښه پیغامونه راوړی او زړونه خوشحالوی شاعر دی، هغه پیغام چه د معشوقې له خوا عاشق ته راځی شعر دی شاعر له مونږ سره د عشق او مینې په کار کښې کومک کوی او له د ښه ښه کومک بل نشته.

شاعر پوهېږی چه له نا امیدۍ نه څنګه لذت اخیستل کېږی او غم څنګه خوږوالی پیدا کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران لکه ماشومان ډیر ښه ښه خوبونه وینی او په همدغو خوبونو د زړونو تسلی کوی.

که دغه خواږه رؤیا او ښکلی تخیلات نه وی، د ژوندانه تحمل ډېر ګران دی څه شی چه مونږ ته ژوند خوږ او ښه ښکاره کوی، د هغه شی تصور دی چه په ژوند کښې بیخی نشته.

تاسی له شعر او شاعر نه علمی حقایق مه غواړئ، د شعر هدف حقیقت نه دی جمال دی، ښکلا او جمال لکه علم په تینګ اساس نه دی ولاړ د علم په دنیا کښې په څه پوهېدل خوند لری او په شعر او ادب کښې ابهام، او ایهام مزه دار وی.

دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دی، هلته تشریح، تفصیل، تحلیل او تجزیې ته ضرورت دی.

هغه جذبه چه د انسان په روح ډېر اثر لری د سر جذبه ده. هیڅ ښکلیتوب بی پردې او بې حجابه نه دی.

هر څه چه مونږ خوښوو، ارو مروئې په مخ باندې د سر پرده پرته ده انسان له هغو اشعارو سره شدیده علاقه لری، چه حینې برخې ئی ابهام لری او مختلف تعبیرونه پکښې کېدلی شی.

په شعر کښې یوازی د غریزی رهبری کافی ده.

شاعر باید د خپل فن په قوانینو کښې ډېر تاو او راتاو نشی چه لطف او زیبائی یا خپل معصومیت له لاسه ورنکړی.

د لوړ او عالی شعر د پېژندلو معیار بل شی نه دی، له ژوند سره ارتباط دی هرڅومره چه یو ادبی اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولری، هماغومره ورسره علاقمندی زیاته وی.

په شعر او ادب کښې ساده انشاء له نورو سبکونو ته زیات پایښت لری، مګر ساده انشاء دا نه ده چه بیخی بې پیرایې وی او مختلف اجزاء او عناصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې نه وي. هغه انشاء چه مختلف اجزاء او عناصر پکښې داسی ویلی شوی او ګډ شوی وی چه تشخیص او تجزیه ئې نشی کېدای، ساده انشاء ورته ویلی شو څنګه چه د لمر رڼا ظاهراً سپينه او يو رنګ معلومېږی، مګر په حقیقت کښې له او وو رنګونو څخه جوړه ده، ساده انشاء هم له دغسی ترکیبه پیدا کېږی. غرض دا چه په شعر او وینا کښی ساده ګی ښه او ساده ګی له ښه امتزاج، له عالی نظم او د اجزاؤ له ښه تناسب څخه پیدا کېږی. هغه انشاء چه ډېرې قلقلی پکښې وې او ډېر جلبل لرې یعنی لکه رعد او برق وی د لیکونکی عجز او تصنع ښئې.

دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښائې، په شعر او ادب کښې ساده ګې لوی صفت دی، نه کاکه توب او طمطراق.

شعر له علم او فلسفې نه دین او مذهب ته ډېر نزدی دې او الهامی څیز دی.

په شعر کښې عواطف او خدائې فکرونه ډېر اغېزه لری.

په شعر او ادب کښې یوازې بشر ولتهوئ او بس.

اناتول فرانس چه په ادب کښې ډېر ژور فکر لری شعر او شاعر ادب او ادیب ته په دغه نظر ګوری او دغسې ئې معرفې کوی.

(غوره نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو پخوانی نثرونه

لکه چه د املاء په برخه کښې مو وویل د پښتو زاړه کتابونه ډېر لږ موندل شوی دی ځکه د زړې انشاء او پخوانیو نثرونو په باب پوره څېړنه نشی کېدای مگر د دې دپاره چه د پښتو د پخوانی او اوسنی نثر رنگ او ډول څه نه څه وښودل شی د پخوانې نثر څو نمونې را اخلو:

د تذکرة الاولیاء د نثر نمونه:

«وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم چه دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو لوی لوی رحمتونه دې وی د هغه استازی پر آل او یارانو چه دواړه جهانه په دی دی روښانه اما بعد زه غریب خاوری سلیمان ځوی د بارک خان ماکو صابزی چه په ویاله د ارغسان هوسېږم او په د مزکو پائېږ په سنه دوه لس شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو گرځېدم او مراقد د اولیاو او واصلینو می وپلټل او پر هر لوری مې کاملان وموندل او د دوی په خدمت خاکپای وم او هر کله په خدمت ولاړ، چه له دی سفره په کور کښېنستم او تناکی مې وچاودې د پښو بیا پاخېدلم او له ځښتنه مې مرستون شوم چه احوال د هغو کاملانوو کاږم او دوی چه هغه ویناوې پاته کړیدی» دا نثر د نوعیت په لحاظ ساده دې چه تصنع او تکلف پکښې نشته مگر د ترکیب او تالیف په لحاظ ئی جملې د عربې او فارسی ژبی له تاثیر لاندې دی. مثلاً دا جملې: «تناکی مې وچاودی د پښو – چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی بادار د کونینو – دواړه جهانه په دوی دی روښان – د دوی په خدمت خاک پای وم» په پښتو طرز نهدی جوړی شوی همدارنګه ځینی نوری جملی هم وروسته راغلی دی لکه: «ډکه سوه مځکه د پښتنخا د دوی په کهول – سرېږ بن نه درلود زامن» چه مضاف پکښی له مضاف الیه څخه دمخه دی او فعل هم له فاعل او مفعول نه وړاندې راغلی دی حال دا چه په پښتو کښې مضاف الیه وړاندې او مضاف وروسته وي او پخپله فعل هم له خپلو متعلقاتو څخه وروسته راځی.

د ده په نثر کښې صفت هم له موصوف نه وروسته راوړل شوی دی چه دغه راز توصیفی ترکیبونه لکه: (خدای مهربان – مرقد مبارک) په پښتو کښې نشته او له فارسی یا عربی نه اخستل شوی دی.

د سلیمان ماکو د کتاب په دغو څو پاڼو کښې د پښتو دا لغتونه چه د اوه می پیړی په لیک کښې راغلی دی د اعتنا وړ دی.

پښتنخا، ژوی، وګړی، میشته، هسک، (د آسمان په معنی) ایواد، نړی، ګروهه...

د خیر البیان د نثر نمونه:

آدمیان زما په هستی کښی دی زما هستی ده په ادمیانو لکه کبونه په اوبو او اوبه په کبونو کښی لکه کبونه په اوبو ژوندی دی په ماژوندی دی ادمیان «و جعلنا من الماء کل شئ حی» په قرآن کښی ... ویلی دی سبحان کب چه په اوبو کښې ګرزی مخ ئی و اوبو ته شی هسی و هر لورو ته چه جاروزی مخ ئی وماته شی د ادمیانو.

❀ ❀ ❀

زه یم وینښته په پوست کښې د ادمیانو په وینو په غوښه د ادمیانو په رګ په پله د ادمیانو په هډو په ماغزه د ادمیانو په هر څه کښې یم چه څه شته د سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځان تحقیق ده زما هستی له هره ځیزه بهر لکه ده له ادمیانو... زه نږدی یم و ادمیانو ته له ځانه.

د خیر البیان اصلی نسخه په لاس کښی نشته او دغه راز ځو نمونی مارګین ستېرن ترینه پخپله یوه مقاله کښی را نقل کړی دی چه خپله نظریه ئی پری داسی څرګنده کړی ده.

«د خیرالبیان په نثر کښی د عربی ژبی رنګ او تاثیر ښکاره دی جمله بندی ئې عیناً په عربی سبک تطبیقېږی.

د مقفی نثر لومړی نمونه په پښتو کښې د خیرالبیان څخه لاس ته راحی، تر ده د مخه مونږ د دغسی نثر نمونه په پښتو کښې نه وینو.

په پښتو کښې دینی او اخلاقی مسائل او د آیاتونو او حدیثونو ترجمی هم غالباً له خیرالبیان څخه شروع کېږی».

د خیرالبیان نثر د لسم هجری قرن نثر یوه نمونه ده او په دغه وخت کښې فارسی نثر هم د عربی له تاثیر لاندی و ځکه چه د فارسی ژبی نثرونه له (۷-۸) هـ قرن څخه وروسته تر ۱۳ هـ پوری د سجع او قافیې له تاثیر لاندی راغلی دی او تصنع او تکلف پکښې ډېره اغیزه کړی ده، د جملو طرز هم پکښی عربی ته ورته دی لکه تاریخ وصاف. کشف المحجوب، اسرار التوحید ، ظفر نامه، درۀ نادره جهان کشای، ګیتی کشای او ځینې نور کتابونه چه دغه تاثیر پکښې ډېر ښکاره دی د پښتو ژبې لیک هم له دغه تاثیره نه دی خلاص او علاوه د عربی ژبې په اغیزه د فارسی ژبې هم ډېر اثر د خیرالبیان په نثر کښې لیده شی. یعنی ډېر فارسی لغات بې ضرورته پکښی راغلی دی لکه بازرګانی، توانګر، خوردن، میان، ګواهی، بیرون، ګناهان، جانوران، ادمیان، پوست او داسی نور دغه د پردو لغاتو ډېر والی او د ترکیب و تالیف بل راز والی د خیرالبیان نثر له عام فهمۍ او سادګۍ څخه لری باسی علاوه په دې لکه چه اخوند درویزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي میا روښان پخپلو لیکنو کښې له رمز او اشارې نه کار اخستی دی چه هر څوک ئې په مطلب او مقصد ښه نه پوهیږی.

مخزن الاسلام:

اخوند درویزه چه د میا روښان معاصر دی چه پښتو کښې د مخزن الاسلام په نامه یو کتاب لری چه د عبارت نمونې یې دا دی:

۱- ایمان په مثل د مرغه دی یو ځانګ ئې ویره بل امید دی چه مرغه په یوه ځانګ شی له الوتو نا امید دی. د ایمان دی مور پلار امید او ویره چه ایمان ئې دی زوکړی یا ایمان ئې دی ساتلی.

۲- محب اوسه د علم چه دا علم د عمل پخوا اودس دی. هر چه بې اودسه نمونځ کا همدغه کفر ئې بس دی. هر چه دی ئې پیژندلی او له کفره تښتیدلی تل و علم او عالمانو ته ئې هوس دی. هر چه بی علمه عمل کا زهد کاند دی په مثل د غو بی خوړو مګس دی. هر چه د ښنی کاندی له علم له عالمانو دغه مرتد د ابلیس په دود نا کس دی.

۳- تل خلوت در انجمن کړه، هم سفر اندر وطن کړه، هم د ایم نظر په دم کړه په مقصود پسی شیدا شه، تر ذره خپسر کوزګوره، د حق یا د په زړه بسیار کړه، په دوستۍ کښې یګان شه، له کل غیره ما وراشه.

د مخزن الاسلام په نثر کښې که څه هم فارسی او عربی لغات ګډ دی مګر عبارت ئې ډیر ګران نه دی په ځینو جملو کښې موازنه او سجع موجوده ده او کیدی شی چه ځینی جملی منظومی مصرې وګڼو لکه:

تل خلوت در انجمن کړه- هم سفر اندر وطن کړه. دا جملی لکه چه په وزن کښې برابری دی په ردیف او قافیه هم برابری دی چه سړی ورته منظوم کلام ویلی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپسی نوری جملی که له لومړنیو جملو نه د سجع په لحاظ مخالفی دی په وزن کښی ورسره برابری دی او موازنه ئی ساتلی ده په دوهمه نمونه کښی که په جملو کښی موازنه نشته یعنی ځینی جملې لنډی او ځینې اوږدی دی هلته بیا د سجع رعایت شویدی او د جملو په اخر کښې اودی، پس هوس، و مګس ناکس راغلی دی چه یوه کلمه د بلې قافیه کیدلی شی لومړی نمونه بیا داسی ده چه د ساده نثر نمونه ورته ویلی شو.

د معنی له خوا د میا روښان او اخوند درویزه کتابونه دینی او مذهبی کتابونه دی چه د مضمون او موضوع په لحاظ څه تنوع پکښی نشته او اجتماعی افکار او احساسات پکښې څه دخل نلری. البته دومره فرق یو له بله لری چه میا روښان په تصوفی او فلسفی افکارو کښی ډوب دی.

او اخوند درویزه ملائی بحثونه کوی او میا روښان ته ملحد وائی.

د خوشحال خان نثر:

څنګه چه خوشحال خان خټک په پښتو شعر کښې یو لوی تحول پېښ کړ او د شعر لمن ئی د لفظ او معنی په لحاظ په ادبی ښېګڼو ډکه کړه او نوی افکار ئی په شعر کښې ځای کړه د پښتو نثر ئی هم ښه وروزه او علاوه په دې چه اجتماعی افکار او نظریات ئی په پښتو نثر څرګنده کړه د عبارت له خوائی هم په پښتو نثر کښې یو ښه سبک او اسلوب را وایست چه د سادګۍ، روانۍ او عام فهمۍ ډیر مراعات پکښې شویدی.

خوشحال خان په ۱۰۲۷ هـ (یوولسمه پېړۍ) کښې په پښتو نثر یو کتاب ولیکه چه دستارنامه ئې بولی او د نثر یوڅه نمونې ئی دا دی:

۱- د سړی کمال په علم په فضیلت کښې دی که ئې حاصل کا کمال ئې حاصل شو او که نه په نقصان کښې پاتو شه مثلاً وسپنه پیدا ده چه توره شی که د استاد تر لاس ورغله توره ورځنی سازه شوه، په صیقل شوه تیره شوه، موتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان ئی مرتب شول، تر ملا شوه، غزا پرې وشوه، د کافر تر ورمیږه پریوته، کمال ئی حاصل شه.

۲- جهان په دوه توکه انتظام او قوام لری په علم په توره که توره نه وی علم بی قوته دی، قوت ئې توره دی. د علم ښبتن محتاج د توری د ښبتن دی د توری ښبتن محتاج د علم د ښبتن دی.

ښه ځوانان هغه دی چه دواړه توکه لری. په یو لاس کتاب په بل لاس توره چه د دې جهان په دولت د هغه جهان دولت حاصل کا: د شجاعت بخره اول د پیغمبرانو ده بیا د پیرانو ده واړه پیغمبران مړنی و، تر واړونه مړنی محمد رسول اللهؤ.

د ده د شجاعت تاثیر ؤ چه اصحاب ئی مړنی و- دا مقرر دی چه سردارئې مړنی وی لشکر ئې مړنی وی.

۳- ملوک بویه چه د هر قسمه غله، مصالحه و غیره چه لوازمه د میلمانه ده په کور کښې مهیا ولری بلکه بغیر انګوری شراب نور هر قسم اشربه دی هم موجود لری لکه بنګ لکه پوست افیون مفرح. ګوره چه څه قسم میلمه ورکره راشی چه د دی احوال ښتن وی طعام بغیر کیف خوړلی نشی و هغه لره دی هر څه چه یاد کا ورسوی بغیر شراب انګوری که ئې غواړی عذر خواهی دی وکا په هسی شان چه آزار نشی په خندان په خرمی د ده په زړه ورسره کار راخرکا.

د خوشحال خان دغه منثور اثر د یوه ښه او ساده نثر ډېرې ښیګڼې لری او پخپله دی هم خپله دغه انشاء د عبارت په روانۍ او قریب الفهمی ستایی.

په دې نثر کښې د ترکیب او تالیف په لحاظ د بلی ژبې اغیره ښکاره نه ده او د بیان طرز ئی په پښتو محاوره برابر دی، جملې لندی دی او څه لفظی یا معنوی تعقید ونه پکښی نشته، د فصاحت او بلاغت د اصولو مراعات پکښې په ښه شان شوی، عطفونه پکښې ډېر نشته، مترادف کلمات او متعرضه جملې دومره نه استعمالوی چه د خبرو فهم مشکل شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکلف او تصنع پکښې نشته، د سجع او وزن سلسله ئې شاولی ده او په نثر لیکلو کښې ئی یوه نوې لار پرانیستی ده چه په پښتو لیکوالی کښې ورته ډېر ستر خدمت ویلی شو.

د پټی خزانی نثر:

دا کتاب د پښتو ادب په تاریخ کښې ډېر لوړ اهمیت لری چه د پښتو شعر تاریخچه ئی دوهمی هجری پیړۍ ته ورسوله ډیر نوم ورکی شاعران ئې په مونږ وپېژندل او د شعر ډېرې قیمتی نمونې ئی را وښودلی، سربیره په دی د پښتو نثر په لحاظ هم دغه کتاب د ډېرې اعتنا وړ دی او د دولسمې پېړۍ ښه نثر ورته ویلی شو چه څو نمونې ئې دا دی:

۱- دا ډېر وقتونه تېر سول چه ما غوښته چه زه د پښتنو شاعرانو تذکره وکاږم او د دوی احوال سره را ټول کاندم مګر زمانې ما ته فراغ نه راکا او دا هیله می په زړه کښې و چه سوه ځکه چه پر قندهار د ظلم او جفا تورتم پروت و او هیچا ارام نه درلود او نه فراغ، ګاهی به مغولو چپاوونه کوړل او ګاهې به د ګرګین د ستم سوران و اوس چه حق تعالی مونږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه او فارغ سوه زړونه زمونږ...

۲- په دغه کتاب کشې چه ما د کښلو ابتدا اوکا، ورځ وه د جمعې ۱۲ د جمادی الثاني سنه و ۱۱۴۱ هـ دغه کتاب پر درو خزانو منقسم دی لومړۍ خزانه په بیان د هغو شاعرانو چه پخوا تیر سوی دی. دوهمه خزانه په بیان کښې د هغو شاعرانو چه اوس ژوندی دی. دریمه خزانه په بیان کښې د هغو ارتینو او ښځو چه په دوی په پښتو شعرونه پاته کړی دی.

۳- بابا هوتکل علیه الرحمه لوی شیخ و او مشهور دی د ده کرامات نقل دی چه د ده پلار بارو علیه الرحمه د تورلرزوی و او د تولر پلار بابا غلجی رحمة الله علیه چه پخپل وخت کښې مشر ګڼل کیدی د پښتنو، هوتک په اتغر کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږېدلی و په سنه هجری ۶۶۱ کښې او هغه وقت چه لوی سونو ئې کا د خدای عبادت او په اتغر او سوری کښې د قوم سردار او بادار و.

۴- خرښبون سړبنی رحمة الله علیه د پښتون بابا د کسی د عبدالرشید لمسی و خداوند تعالی ده ته ښکاره کمالات او کرامات ورکړی و د خدای په عبادت په بخت ونقل کا چه د پلار په ژوند کښې لا رخصت سو او دخپلو اولادو سره راغی له کسی څخه غوړې مرغی ته او کله به ولاړ د غندان غره ته او هلته به ئې خدای ستایه او لمانځه.

❀ ❀ ❀

د پټې خزانې نثر ساده او روان نثر دی چه وزن او قافیه نه لری عام فهمی پکښې شته جملې ئی پیچلی او کړکیچنې نه دی مګر د ترکیب او تالیف په لحاظ د بلې ژبې اغیزه پکښې شته ځینې افعال له خپلو متعلقاتو څخه وړاندې راغلی دی چه د پښتو اصلی محاوره دغسی نه ده لکه په دې جمله کښې: حق تعالی مونږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه فارغ سوه زړونه زمونږ، پخپل وقت کښې مشر ګنل کیدی د پښتنو.

راغی له کسې څخه غوړی مرغې ته.

ولاړ د غندان غره ته.

همدارنګه کله مضاف له مضاف الیه نه د مخه شویدی لکه:

زړونه زمونږ- بیان د هغو شاعرانو- مشر د پښتنو- پښتون بابا د کسی- د ده په نثر کښې کله الفاظ له معنی او مطلب څخه زیات وی لکه په دی جملو کښې.

(دا ډیر وقتونه تیر سول چه ما غوښته چه زه د پښتنو شاعرانو تذکره وکاږم)، (او هغه چه لوی سونو ئې کا د خدای عبادت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنی نثر

د پښتنو علمی او ادبی نهضت دغه اوسنۍ دوره چه مونږ پکښې واقع یو په ډېرو لحاظونو له پخوانیو دورو نه بېلېږی که څوک د پښتو ادبیاتو تاریخ لیکی ښایی چه د دی دورې هغه ټول خصوصیات په تفصیل ولیکی چه اوسنی ادبی تحول پری بنا دی.

دلته همدومره ویل په کار دی چه د افکارو او خیالاتو په لحاظ د پښتو نثر لمن له پخوا نه ډېره پراخه شویده او ډېره تنوع پکښې راغلی ده.

د سبک او اسلوب په حلاظ هم ډېرې ښېگنی د دې وخت په نثر کښې وینو او نثر د اقسامو او انواعو په لحاظ ډېر وده کړې ده.

دلته د اوسنی نثر او انشاء مختلفې نمونې ښیو چه لوستونکی د دې وخت د لیکوالو له سبکونو سره آشنا شی.

د دې نمونو په انتخاب کښې دا لحاظ هم ساتل شویدی چه د کتاب دغه برخه د یوه ښه قرائت په حیث د ذهن او فکر په تنویر او انکشاف کښې ښه اغېزه ولری او د لیکوالۍ د فن او هنر په زده کړه کښې تربنه ښه استفاده وشی.

دا مضامین په ملي، اجتماعي، اخلاقي او تربیوي لحاظ مفید او گټور دی او اصلاحي هدف پکښې له نظر لاندې نیول شویدی دلته د پښتو د معاصر ادب او اوسنۍ انشاء د مطالعې او څېړنې دپاره مواد راغونډ شویدی چه ادبې تحقیقات پرې بناء کېدی شی او د نقد او تبصرې دپاره زمینه برابره شویده: په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مضمونو کښې زمونږ د اجتماعی ژوند رنګ او ډول لیده شی او د خلقو د اخلاقو، عاداتو او افکارو انعکاس پکښې ځان ښئې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منشي احمد جان د نثر نمونه:
د قصه خوانۍ ګپ نه

آدم خان او دُرخانۍ

درخانۍ په صوات کښې د برې باز درې د يو طاوس خان نومې پښتون لور وه چه خداى ډېر لوى ښايست ورکړى و او د پاياوخان نومې پښتون هلک چنغله وه.

يوه ورځ د درخانۍ د ترور د لور واده و په هغې کښې ئې د کوزې بازدرې يو ادم خان نومې خانزاده باندى سترګې خوږې شوى «تېپ له دواړه لاسه خېژى» هغه هم پرې باندې زړه بايلو د دې اور داسې لنبه وکړه چه د واده خلاصيدو او د مېلمنو رخصتيدو نه پس دواړو په لاره کښې هرو مرو يو بل ته په غلا غلا وکتل ماسخوتن په حجره کښې چه ادم خان يوه ګوته رباب ووهلو نو يو سوړ اسويلى ئې وکړا وميرو بلو خپلو خوږو يارانو ته ئې د زړه حال ووى د هغه دا مراد و چه په دې شپه د اشنا ديدن ته لاړى پردو کورونو ته تلل «د خالصى دل نه و ولې ميرو بلو هم ورته حلال کړى چرګان ۆ سمدستى يې ملا وتړله او شپه په شپه برى باز درى ته لاړل بلوئې چيرته د څوکۍ دپاره ودرولو دوى دواړه د درخانۍ کور ته ورغلل ميرو ورته ورنيې روګو در صحيح کړى و ، ادم خان د اشنا کټ ته ورسيد ، درخوتار په تار په پالنګ اوده پرته وه څنګزنى سپوږمۍ او يونيم ستورى ئى په غلا غلا ديدن کولو ده يو ساعت په غټو سترګو ورته کتل چه ښه زور زبرئى وويست نوروغوندې ئى د ښپى کته ګوته ترې نه ونيوله او ويښته ئى کړه چه درخو سترګى وغړولې نو هغه بشره ورته ولاړه وه چه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خيال کښې اوده شوی وه، حيرانه شوه چه دا خوب دی که وينه څو ځله ئی سترګی ومښلې او بيا ئی وغړولې چه ښه يقين ئی راغی نو پاڅيده او ورترغاړه وته غوړ کښې ئی ورته ډير ډير هرکلی ورکړ او بيا ئی د خپلی مينې دفتر ورته پرانست په خلقو لويه شپه تيره شو او په دی د سترګو رپ وميرو شپيلی وواهه مطلب ئی دا ؤ چه چرګانو بانګونه ووې ملايانو اخ تړوخ جوړ کړ هسی نه چه شرمينګی جوړه شی او د اوښ په شامو سپی ونه خوری ادم درخانۍ د اوښکو ډکی سترګی يو بل نه جدا شول دې نه پس د آدم د عمر مزه ورکه شوه او رورو داسی له برمه پريووت چه کټ ئی ونيو... پايا و هم زر ترزره واده جوړ کړ او د درخانۍ ډولی ئی راوړه... څو ورځی پس د هندوستان پاړوګان چيرته د ادم خان په حجره را پيښ شول چه د ادم خان داسی بد حال ئی وليدنو تپوس ئی وکړ ميرو قصه ورته تېره کړه هغو د ديدن ذمه ووهله «ړوند د خدايه څه غواړی دوه سترګی» ادم خان او ميرو د جوګی جامی واغوستی سرونه ئی ببر کړل او کښاوی ئې په پښو کړې د پاړو ګانو پاليکان شول تلل تلل په بره باز دره ورغلل د پايا و په ډيودۍ کښې ئې پيټارونه کوز کړل د مارانو تماشه ئې جوړه کړه د بين په اواز ډير هلکان جنکۍ او نر، ښځی پری را غونډ شول پايا و هم ورله را ووت درخو هم (تنبې نيمکښو کړی اشنا سره ئې د سترګو هر کلی وکړ «چا ماران کتل او چا ياران» پاړوګانو پاياو نه بنډاره واخسته او کور سره يو باغ کښې ئې ډيره ونيوه هر چيرته چه به ګرزيدل خو دلته به راتلل درخو به هم وخت بيوخته باغ پلو مخ ښکاره کولو څو ورځی پس پايا و بدګمانه شه او دوی ئې له باغه وشړل دا اسره هم خوره شوه لړې ورځی پس ادم بخنۍ ووهاو او تبه پرېښ ئې ملګری شول په دارو درملو څه ښېګړه ونه شوه او اخرئې له دنيا نه سفر وکړ.

چه د ادم د مرګ خبر وګرزيد او درخو پری خبره شوه نو سمدستی په زمکه را پريوته سترګې ئې حق ته ونيولی خپل پردی پرې را ټ،ل شول لاس پښې ئې ورته ومښل سپيلنی ئې ورته لوګی کړل نظرونه مات شول لنډه دا چه دم، دعا ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند تعویذ هر څه خلاص شول خو درخانۍ وچه سا پکښې وته غږېده يخه تخته شوه او تخته پاتې شوه چا هوښيار بنده چه وکته نو روح يې پخوا الوتی و. دا خبره هم مشهوره ده چه دوی دواړه په مړونی قبر کښې يوځای شوی دی خو دا راته هسې د يارنو ګپ ښکاری چه خلق ئې د خپل زړه خوشحالولو دپاره وائې دا هم خلق وايی چه د ادم خان قبر ډکی نه چه څوک شهباز جوړ کړی نو رباب ئې زر زده کيږی والله اعلم.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح:

له شعر نه څه غواړئ؟
شعر غايه ده که وسيله

... شعر او ادب په دنيا کښې ډېر لوی رول لوبولی او لوبوی ئی د حماسی په صورت کښې ئی د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان ئې چړو او تورو ته ورکړی دی چه فلسفی رنګ ئی اختيار کړی نو فکری انقلابونه ئی په عالم کښې پيدا کړی دی او که يوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې ئی غږولی نوئی انسان د عياشۍ او بی مبالاتۍ په ګړنګ کښې غورځولی دی تراژدی ئې ډېري سترګې په ژړا سری کړې دی او کميدی ئې ډېر تشی په خندا چولې دی نو په دی مواردو کښې خو شعر د وسيلې په څېر ځرګنديږی او معلومېږی د څه نورو غاياتو دپاره شعر او ادب استخدام شوی دی مګر خير داسی لنډه فيصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کښې ښه ځير شو او د ده سلوک او رويه د ژوری مطالعې لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونه راوړو بيا حکم کول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی مونږ د ژوندون د ساتنی دپاره خوراک، څکاک، اغوستن او پوشاک او يوې کوډلې او سرپناه ته او له درجه کښې احتياج لرو چه موګيډه مړه شوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګاره وزګار شو او پخپله کوډله کښې کښيناستو او ځان مو د لوږې تندی او تودوښی او د سړو او د غله او لېوانو نه په امن کښې وليد، نو بيا که مو شوق کېده سندرې به وايو مګر دلته يو سوال منځ ته راځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه لوږه خو په وچه یا لمده ډوډۍ رفع کېږی نو دا دومره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کښې د خوشبویۍ خوش خورۍ کیفیت پیدا کول حتی هغه کښې د رنګ او نمایش په لحاظ اعتناء کولو ته څه احتیاج دی؟

دا ښکلی چینائی لوښی، پاک او ستره دسترخوان، ډېرین مېزونه بخملی او پالش شوې کرسۍ ګانې د ډوډۍ د خوړلو په خونه کښې د لوږې د دفع کولو دپاره څه رول لوبوی؟ دا ښکلی صراحی، هغه بلوری ګیلاس د تندی د رفع کولو دپاره څه خدمت کوی او به هر لوښې نه چه را اووزی خپل خاصیت لری او تنده ماتوی نو ولې وائی اوبه د لوښی له رویه چنبل کېږی یوه جامه کښې چه تاسې خپل ځان ونغاړئ د تودوخی او سړونه پرې خلاصېږئ مګر دا برګ برګ کالی د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کښې څه دخل لری؟ کوم مزیت په دې لحاظ په وربښم کښې شته چه په شړۍ کښی نشته دا چه فلانی خیاط ښه کالې ګنډی او ډېرې پیسی ورکوئ هغه د سکښاو (برش) طریقه تاسی د سړو او تودوخی نه زیات محفوظ ساتی؟ د افریقا د بدویانو په کوډلو کښې هم شپه تېرېږی نو دا لوړ لوړ قصرونه و مجللې بنګلې د څه دپاره جوړېږی؟

ډېرین خو ځکه دی چه بنا مستحکمه او قوي وي ام ژر نه ورانېږي ښه منم خو دا ډېرې ولې دومره مړې رامړې او صیقل کوې ئې؟ مرمر او رخام او دا دغره نورې ګټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره تو پیر نلري نو څه دلیل موجود دی چه دا ګټې په دومره لوړ قیمت رانیسئ او پخپله بنګله ئې لګوئ؟

دا رنګ او روغن چه تاسی خپل کاله ته له بهر او له دننه خوا ورکړئ دا نو ساړه او تاوده ښه نیسی دانو عمارت ټینګوی د دې په معنی خو هېڅ پوه نشوم دانو څه معما ده دا خبری ټولی معماوی دی معما خو ځکه دی چه په خوراک کښې پوشاک کښې مېنه کښې انسان غوارې ښکلا او جمال پیدا کړی او د خپلو دې اولی ضروریاتو په ترخ کښې خپل ذوق هم تسکین کاندی، نو ښکلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه معما ده او د هغې تعبیر او تعریف او حدود ټاکل د یوې معما نه زیات فکر او دقت غواړي.

وګورئ په دې ځیزونو کښې چه ښکاره په ډاک پراته د ژوندانه د دوام وسایل دی د انسان ذوق او د بدیع حس دومره اغیزه کړې چه دغه حیاتی وسایل ئی هم تسخیر کړی او جمال خپل حکومت او بادشاهی د نورو په قلمرو کښې هم کوی او د دغې وسیلی سره سم جمال د یوی غایې په ځیر ځرګندېږی نو د شعر او د موزیک او د رسامۍ دنیا خو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا متنازع او مدعی محروسه ده نو څوک څه حق لری چه دی د خپله ملکه وباسی؟ نه څوک دا زور او قوت هم نلری ځکه هغه په هر چا قوی دی او په هر ځای کښې د هغه فرمان چلېږی کهٔ تاسو د تلو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ؟ زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغیزه په یونو کښې هم دروښیم.

مخکښې مو وویل چه شعر د حیات په مختلفو صحنو کښې استخدام شوی او خپل رول ئې لوبولی دی دا د جمال مظهر او د حسن مداح و د ده اواز ته هر چا غوږ ایښود او د ده او ازهر زړه ته لار لرله نو خلکو د خپلو اغراضو دپاره دی استخدام کړی دی دا اغراض به کله ښه و او کله بدو منګر په دې نو شعر د خپل اسمانی او ملکوتی مقامه نه را پریووزی او چا نه دی ویلې چه شعر به ګوندې بې له دې غرضه بل کار نه کوی او یا دې خپله اصلی وظیفه پرېږدی موسیقی باندې نن پرون ډاکتران د مریضانو علاجونه کوی مګر څوک حق نلری هغه ته دارو درمل او یا د علاج وسیله ووائې پدی شلمه صدۍ کښې چه د سرعت او د کار او برق او د مادیت قرن مو ورته ووایه اوس هم د حسن او د جمال معابد اوچت ولاړ دی د دې معابدو زایرین ډېر دی.

د سینما او تیاتر او نقاش خانو په دروازو کښې د دفتر او ادارو او مارکیټونو نه کم خلک نه لیدل کېږی هغه امریکا چه د اتم بم ئې جوړ کړی او هروشیمائی پری ورانه کړې ده، د بیتهک بیوتی فلم هم جوړوی او د زړونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوني پرې ورانوی په لابراتوارونو کښې که د اشياؤ او انواعو په مطالعه بوخت دی هلته هاليود کښې هم څه فعاليت جاري دی د هغه د ښارونو په کوڅو کښې او د باغونو په خيابانو کښې څه مجسمې ليدلې کېږی چه نه د کوم قهرمان يادګار او نه د کوم معبود (باطل) بست دی هغه محض د جمال او د ښکلا نمايندګی کوی.

ذوق او د ښکلا عشق او د شعر سره علاقه د يوه متمدن انسان او د يوه صحرائی او بدوی بنيادم سره يو راې شته فرق دومره دی چه د بدوی قومونو شعر هم ساده او صنعت او ارت ئی ابتدائی او غير مهذب وی، واړه ماشومان څه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لری او هغه په کوچنيتوب کښې غږوی او د هغی نه حظ او نشاط مومی دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کښې شته ظاهراً څه معنی نلری خو د وړو خوښېږی د اطفالو ذوق په دغه سن کښې يوازی په قافيه او وزن باندی هم قناعت کوی ليکن لويان او مشران بيا له شعر نه نور څه غواړی نو تر کومه وخته چه په انسان کښې دا ذوق او حس موجود وی شاعر به هم موجود وی او خپلې سندرې په د دغه ذوق د تأمين د پاره وائی د ماشين اواز د ده نشي چپولای او د کار خلک ده ته وزګار نشي ويلای هغه کسان چه شعر محض د شعر په لحاظ نه خوښوی او وائی دا دې په اجتماعی خدماتو کښې استخدام شی او د علم او تهذيب په لاره کښې دې ترې کار واخسته شی دا يوه ډله ده بله ډله هغه خلک دی چه شعر هډو خوښوی نه اوغواړی د شاعر په مرئ ګوتې کېږدی زه به د دی دواړو ډلو سره ځان له ځان وغږېږم.

اولی ډلې ته وايم زه دا نه وايم چه شاعر يو اسمانی موجود دی او د دنيا سره هيڅ کار نلری، نه شاعر د خپل محيط موجود دی هغه د خپل ماحول نه ارو مرو متأثر کېږی ښه ته په ښه وائی او بد ته به بد وائی کله به د يو روحی مربی په حيث زموږ تداوی کوی او کله به د يوه واعظ په څير راته وينا کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چه هغه دې ضرور تاسو ته د رياضي فارمولونه دروښيي او (دوه دوه څلور دی) په شعر کښې راوړی او يا دی د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کښې ننباسی او يا دی شاعر غنم اوربشې په ملک کښې ډېری کړی، علم خپل ځای لری او شعر و ادب خپل مقام لری، علم د دې نه مستغنی دی چه هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو هغه دپاره بل قوت او زور په کار دی چه هغه ته دليل او برهان وائی د قومی اصلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډيرې لارې موجودی دی البته په هغه کښې دا د شعر او ادب لاره هم ده د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومی اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلی منکر د شعر روح به نه وژنی او چا چه شعر د شعر په غرض وايه هغه په د مړی، څخه نه نيسو کار به هم کوو او د ذوق او صنعت نه به سم سترګی نه پټوو که موږ دا اجتماعی ماسکی د مخه لری کړو او يوه شپه او ورځ لکه څرنګه چه يو ، هم هغسی ځان خلکو ته وښيو عجيبه تماشا به جوړه شی مونږ چه کله د ځان سره څه فکرونه وهو او بعضی هوسونه کوو هغه چا ته نه وايو کوم وخت چه موږ يوه نه تنفر او د بل په نسبت په زړه کښې علاقه مندی پيدا کړو هغه دواړه راباندې نه خبرېږې مونږ هم د خپل خيال په دنيا کښې ډېر قصرونه آبادوو او ورانوو ډېری ميلې او مشغولې جوړوو ، ليکن څوک پری نه خپرېږی اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چه اکثره خود داری او ريا کاری کوی).

په شعر کښې پاته کېږی نو يوازی هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ اوس هغه ډله چه بالکل شعر نه منی د هغو په خدمت کښې عرض کوم چه په دی صدی، کښې کار ډېر زيات دی ستومانتيا هم زياته ده په دی جنجالی او پراشوبه دنيا کښې تشويش او سودا هم ډيره ده نو د دی ستومانتيا او الامو دپاره د دی تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتی اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وی او په بنيادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې به د استوګنې او مقابلې قوه په دغه دنیا کښې زیاته پیدا کړی هغه وخت چه تاسو یوازی ناست او د کار و روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو ته تورتم او تاریک معلوم شی او تاسی دغه تاریکی او ترږمې مشوش کاندی که شعر ستاسی په شونډو کښې یوه تبسم بریښنا پیدا کړه نو دغه تورتم به ستاسی د سترګو نه ورک شی نو دغه ځای دی چه شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده.

هغه وخت چه تاسی د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د نا امیدۍ په دریاب کښې ډوب شوئ او سامو لنډه لنډه کیده نو که د شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرامش تاسو ته له درکړی ګویا خپله وظیفه ئی ادا کړې ده.

هغه وخت چه تاسو سود عناد او بدبینۍ په تیارو کښې روان یاست که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمه بیګانه کړی او د ځان سره مو مشغول کړی یوه مقدوسه وظیفه ئی سرته رسولې ده. هغه وخت چه په دی پر اشوبه او طوفانی دنیا کښې چه بحر و بر کښې ئی د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کښې ئی درنده حیوانات سرې ته پنا نه ورکوی که تاسو یوه ګړۍ شعر او موزیک په ځانګو نو د ځمکی له کرې نه اوچت شئ او د وریځو له ماورا نه د ځمکې دا ښکلی او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او دنیا مو په سترګو کښې عزیزه شی دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی.

هو ! دا اعتراض پاتې کیږی چه د شعر او ارت دښمنان به ئې په ما وکړی هغه دا دی چه مونږ وروسته پاتې یو او پورپین او امریکایان مخ کښې تللی دی هغوی دپاره د ذوق د تامینولو او د هنر د قدردانۍ فرصت شته اما مونږ باید اول ګېډه مړه او تن پټ کړو. دلته باید دا ووایم چه د آرت او هنر تکامل د شعر او د موسیقی وجود د کوم ټاکلی پروګرام او تقسیم او انحصار د مخ نه نه کیږی او نه شوی دی اقوامو او ملتونو داسی نه دی کړی چه څو سوه کاله اول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی د خپلو حیاتی ضروریاتو کار کړی وی او بیا ئی دی خوا مخ راګرزولی وی د بشر د پیدا ایښت سره یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره څنګ په څنګ او د حیات په هره صحنه او ساحه کښې ذوق او هنر یوځای روان دی او د تکامل او پیشرفت مزلونه کوی دا هنر د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګی کوی.

هو ! په یوه جامعه کښې باید تمام مدنی مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندی او که یوه خوا مهمله پرېښوده شی او بله خوا ډېره ترقی وکړی یورا عدم توازن تری پیدا کیږی چه هغه د یوه جمعیت دپاره خطرناک دی زه د توازن طرفداریم او د افراط مخالفت کوم او افراط د یوی ردی ملکی په حیث پېژنم خو تاسی هم د تفریط خوا مه نیسی او راځئ د شاعر او هنر پیشه سره صلح وکړئ.

(شعر او ادب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خادم

د غوټۍ زندګی

ډېرى شپې ورځې تېرې شوې، موسمونه واووښته د سمندر د غاړى بادونو ورېځې د ځانه سره راوړى وريځو د دغه ځاى په حالت وژړل او اوښکې ئى توئى کړې.

دا اوښکې خو ړوند شوه، بيا سيندونه شوه، او بيا ويالې شوې او وروسته د ګل په شاخ کښې وچليدې.

خداى زده څومره علل او اسباب سره يوځاى شوه او څومره شرايط وجود ته راغله چه پدغو ټولو باندى د غوټۍ زندګى مرتبه شوه.

د سحر نرى شمال په دى غوټۍ ورو، ورو د شفقت لاس تيرولو د شپې پرخې وربانديې خپله درافشانى کوله چه څو د شمال په ډېره دلاساينه غوټۍ خپل شين داوڼ له مخه لرې کړ.

د چمن طراوت، د مرغانو نغمو، د اسمان د شنى فضا لا انتهائيت، د لمر زرينو پلوشو، د سپوږمۍ مرغوبيت، د ستورو مرموزو اشارو او د کايناتو نظام ته ئې وکاته او په نيمه خوله ئې وخندل.

چه څو بيا دې خوله خندا ته جوړوله نمر د ماسپښين ځاى ته راغلې وغوټۍ د ده خوا ته مخ واړاوه او سرئې ټيت کړو.

کوم وخت چه د نمر پربواته له پلوه د نمر د طلائى پلوشو سره د نسيم په لګيدو د غوټۍ تازکى پاڼې رپيدى نو دى په داسى اواز چه ايله د شاعر د زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوږونو اوریدی شو ویل: پاکی تالره ده ای خالقا، ای د کایناتو صانعا ستا عالم څومره ښایسته دی، څومره ګلالی دی او څومره وسیع؟ مګر ای خاونده! زما د زندګی وار همداو «پس له لږ سکوته» باداره؟ پاکی ده تالره زه راضی یم چه ستا د بې انتها ملک یوه ذره، جزئی برخه په ما ښایسته شوه؟

ستا د مخلوقاتو د سترګو طراوت وګرځېدم، بلبلان را باندي وچغېدل، بوراګان راباندی والوتل، د صبا وږمی زما خوشبوئی یووړه او خپه زړونه ئی پې خوشحال کړل - ډېره ثنا ده تا لره چه زه ګل یم او اغزی نه یم، نمر د غروب په حال کښې و، ګل خپل زړه په خپلو مړاوو پاڼو کښې را ونغښت او د خپل حیات په وروستیو لمحو کښې ئی یواري بیا دا وویل: «ډېره ثنا ده تا لره ای خاونده! چه زه ګل پیدا شوم او اغزی نه شوم» او ورژیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خادم:

د اوښکو ارزاني

که غله او ارتزاقیات قیمته شي، خو د فصل په راوتلو رفع کېږي که کالي او لباس قیمته شي، نو بیا هم څه نه څه ګوزاره کېږي.

خلک وائي: «بربنډ له لارې اوړي، وږی نه اوړي».

که فیشني شیان قیمته شي نو قیمته دې شي کنه. «تجمل بیل شی دی او زندګی بیل شی دی» که اسعار قیمته شي نو د یو دولت په تصمیم ئې علاج ممکن دی چه غیر ضروري او دویمه او دریمه درجه شیونه له استعماله وغورځوي.

که دا ټول شیونه په یوه سویه ارزانه شي د یو مملکت دپاره د رفاه او اسایش وسایل لاس ته راځي اما اجتماعي سعادت او خوشبختي دغه وخت هم نه حاصلېږي. د ژوند سعادت او خوښي د مادیاتو په زیاتوالي او ډېروالي دومره اړه نه لري لکه د ضمیر په آزادۍ او د روح په خوشحالي پورې.

په ژوند کښې خطرناک او مدهش حال دا دی چه اوښکې ارزانه شي ویره، دهشت او درد موجود وي او دوا نه وي.

په طب کښې د هر درد، خوږ، پرهار او تب علاج شته مګر د زړه درد او زخم د زړه د درد علاج پخپله د زړه درد دی او بس. د اوښکو د ارزانۍ علاج د پول او پیسو د ارزانۍ غوندې ندی چه د اقتصاد کوم ماهر ئې علاج وکولای شي. او نه د زراعت متخصصان په دې کار پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بی دردی په یو قوم او جامعه کښې داسې یو مرض دی چه په علاج ئې فقط پیغمبران پوه شوی دی.

ای خدایه! مونږ نه هغه زړونه واخله چه د مظلوم او بې وزلی له سترګو څخه په عبث توئیدونکو مرغلو نه خوږېږی او هغه لاس او پښې او ژبه مه راکوه چه بې لاسو او بې پښو ته صدمه رسوی او خلک ژړوی.

بېنوا:

د خاندان خولۍ

د ژوندون په لوی ډګر کښې هر چا هر چا زیار یوست چه ځانته د ښه ژوند لار پیدا کړی.

دوی لوړی ژورې ولټولې، هرې خوا ته ئی منډې ووهلې او هر څه هر څه ته ئی لاسونه واچول، خو تر ډیر تلاش وروسته ټولو ته دا ثابته شوه چه تر هرڅه د مخه باید د علم لمن ټینګه کړی او د علم په لارښونه خپل مطلب ته ځانونه ورسوی نو ټول د علم په زده کړه پسې ولاړل، هیڅوک د ژوندون په لوی ډګر کښې بی تلاشه پاتی نشول – یوازی د هغه لوی ډګر په یوه ګوټ کښې یو مغرور بی علمه زلمی ولاړو چه د علم خوا ته ئی حرکت ونه کړ او د علم د زده کوونکو په ډله پسې رهی نشودی مغرور او ناپوه زلمی د ځان سره هیڅ علمی سرمایه نه درلودله یوازې د ده پر سر د «خاندان» یوه زړه خولۍ وه چه د ده ټول غرور په همدې خولۍ وه.

ده ته د دې خولۍ سیوری د همای سیوری ښکاریده او د ژوندون ټولی کامیابی ئې تر دی خولۍ لاندې ګڼلی ټول بشری احترامات او انسانی تعظیمات ئی همدې خولۍ ته وړبلل استراحتونه، ثروتونه او خوندور ځواکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی یوازې د همدې خولۍ د خاوند حق ګڼله ده ته هغه څوک ناپوه ښکاریده چه دا خولۍ به ئې پرسر نه وه. دا ناپوه زلمی همداسې مغرور ولاړو څو چه د علم د زده کړې وخت ورباندې تیر شو خو ده ئې هیڅ پروا ونکړه علم ته ئې په سپکه سترګه وکتل خولۍ ئې کېږه کړه وې ویل: «هغه څه چه د دې خولۍ تر سیورې لاندې کېداې شي د دنیا هېڅ علم ئې نشی کولای».

د کار وخت راغی دا ناپوهه زلمی همغسې مغرور او بې پروا په دې فکر کښېنې وچه «د دې خولۍ د خاوند دپاره باید نور خلق کار وکړي» شلم قرن راغی له دې ناپوه زلمی څخه ئې د تحصیل د پلومه وغوښتله زلمی په ډېر غرور او فخر د خاندان د خولۍ توصیفنامه ور وړاندې کړه او د هغې امتیازات ئې وغوښتل.

خو شلم قرن ورسره اشنا نه و، هغه توصیفنامه ئې ونه لوستلې شوه نو زلمی څخه ئې د کار محصول وغوښت بې عمله زلمی بیا خولۍ ورپېښ کړه او وئې ویل: «دا د کار فرما خولۍ ده – د کاریګر خولۍ نه ده؟».

شلم قرن دې بې علمه او بې عمله زلمی ته په غضب شو او د عصبی ښوونکی په څیر ئې څپېړه جوړه کړه او دا زلمی ئې په داسې ضربه له ځانه لېرې وغورځاوه چه د «خاندان خولۍ» ئې له سره ولوېدله او ورته ئې وویل:

«ای ناپوه او بیکاره زلمیه: دا خولۍ ډېره زړه شوې او له موده لوېدلې ده نور په دې خولۍ ځان مه غولوه او مه دنیا درپورې خندوه – ولاړ شه علم زده کړه – کار وکړه».

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېنوا:

لارښوونکی

له فریب او دروه سره نا اشنا وم مکر او چل می زړه ته لار نه درلوده دروغ می نه پېژندل د ژوندون لوبې لارې مسافروم..

له پریشانه خوبه را پاڅېدم قافله ډېره پرمخ تللې وه – یوازی زه وم چه د لارښوونکې په انتظار مې لویې لاری کتلې، ډېر راغلل تېر شول مګر یوه هم د زړه سوی په سترګو راته ونه کتل ځینو به د ګوتو په اشارو لار راوښودله خو د ګوتو د اشارو لاری ډېری اوږدی وی ځینو به د دی دپاره چه ځانونه په ما وساتی زه به ئې د ځان سره روان کړم – خو چه خطر به تیر شونو بیرته به ئی زه پرلویه لاره پرېښودلم دوی به ولاړه ...

همداسی د لارښوونکی په انتظار د ژوندون په لویه لار کښې ولاړوم – ځو ته راغلی زه دې تر لاس ونیولم زه هم په پاک زړه په تا پسی روان شوم او د لارې د موندلو په غرض می ستا لمنه ټینګه کړه هری خوا ته چه به تلی درپسی تلم او تا هم ما ته د لارموندلو ډاډ را کاوه... نا څاپه

موسمی توره وریځ پیدا شوه، پاران اوږلی اوریدل شروع شوه – اسمان او ځمکه په خروش راغلل لارې ګډې ودی شولې: خو زه ډاډه وم چه تا غوندې لارښوونکی لرم او تا ته می سترګی وی چه د زمانی په دی توره دربیله کښې په لار راوښيي... مګر په هم هغه حال کښې تا په ډېری حیرانتیا مخ را واړاوه او له ما څخه دې پوښتنه وکړه چه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ای مسافره لار راوښیه – لار کومه ده؟؟» هغه وخت نو زه پوه شوم چه زما د ژوندون د لارې لارښوونکی یوازې زه یم – او باید زه پخپله خپله لارښوونه وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتين:

نوی کال نوی زېری

د خپلو زرينو پلوشو په حنځيرو کښې د براسونو ذری او بخری د وريځو تاپوانو ته وخيژول هلته ژر ژر له تاوه اوبه شول او بيرته د بوټو او ژويو د ژوندانه او خيرازۍ د پاره ځمکی ته راکوز شول.
د ځمکی په غېږ کښې پرتوويدو بوټو او شيناو د ژمی له اوږده خوب نه سترګی وغړولی، د ورېځو له جزيرونه راغلو ښاخکو ورله مخونه ووينځل، د نمر تودو وړانګو پکښې ګرمی او تودوښی واچوله؛ د اوچتېدو، پاڅېدو، پورته کيدو قوت ئی وموند خپل ټاټوبی را والوته، په سمه او غر، کلی او بيديا، لوړه او ژوره وګرځيده او د يوی مهربانی مور په څير ئی د ونو او بوټو د ماشومانو په سر د مينی لاسونه راښکل، د ونو څانګی او ښاخونه، د پوټو لښتی او غندلونه، د ګلونو څوکی او ډندرونه ئی يو له بل سره نژدې کړل د ژوند سائی پکښی وپوکله او د زيرېندې ودې او لويښت تومنه ئې پکښې واچوله د اسمان په شنه چمن کښې هم د ژوند ګړيال وغرېد، برېښنا وخندل، ستورو ونځل، تالندو ډولونه ووهل د وريځو اوښان يوه خوا بله خوا وزغليدل، د بالښتو او متروکو د سپينو وريځو مالوچ شاوخوا وشيندل د غرو له لمنو د لړو سپاره تاو شول منډی تړی الغاوتل غاو های هوی جوړ شو. د لويو غرونو او ناوو نو څخه هم د ژوند غږ راوخوت د سختو ډبرو له منځه د ژوند چينی راووتلې. د هندوکش او سپين غره د زړونو مينه د ابا سيند غېږې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غاړه غړۍ ورغله د اوبو په سر د مستۍ چينې راغلې او د سيندونو، رودونو دريابونو له منځ څخه د ژوندانه زوړ پورته شو، لنډه دا چه غرونه وجړکېدل، سيندونه و شنېدل بادونه وزغليدل ستورى وڅرخيدل كاينات وخوځيدل، د زيږندې او ودې له مخى بنديزونه لرى شول، د ځمكى لړمون وسپړدى شو او د پسرلي ښكلى ځيره را برځيره شوه د سبا باد په لرى ملكونو د ښادۍ زيرى وګرځاوه، ښايستوكى مرغۍ او ګلالۍ بلبلى خبرې شوې په ډېره مينه، په ډېره تلوسه، په ببړه پېړه ئى ځانونه د ګلونو د خنديدو تماشى ته را ورسول د سرو ګلانو كتارونه جوړ شول او د زيړو ګلونو صفونه ودرېدل د رنګ او بوى قافلى را ووتى او د خوشبوئى چوپى وچليدى د بلبلو چغار، د زركو كټهار، د مرغيو چونهار، د توتيانو نغمى، د بوراګانو زمزمو، د تاروګانو او ښځرونارو د تاوسانو نځېدو زړونه په اوچتيدو او شوقونه په مستيدو راوستل. د شين بخملى ګلالى فرش د پاسه د هوسيو او كبلو د رغښتو او ټوپونو سېل ته ريدى او غاتول په يوه پښه ودريدل د رنګينو او ښايست كاروان د دښت په لور د لېږد نغمه شروع كړه د شپونكى شپېلۍ په حوش راغله، ګډې او اوزى په مزه مزه په خر لګيا شوى، ګلالى ورغومى او پى مخى ورى په مستۍ مستۍ د شنو وښو د پاسه ورغښتل او ستركى په يوه ډېره ښايسته تماشه كښېوتلى.

جونه او زلمى هم د ژوند ذوق او د ګلو شوق د باغ و بڼ، دښت او بيديا په اور راښكل، په زړونو كښې د مينى يوه څړيكه را ولاړه شوه د ستركو پېمانه له نشو ډكه واووښته په پښو او لاسونو كښې نوى حركت غزوونى وكړې له دې تولو كيفيتونو او خوندونو څخه د نڅا او اتڼ ننداره جوړه شوه د توروربل ميرمنو د ګلانو غنچى په لاس د شينكى چمن په غيږ كښې د خوندورى نڅا، رنګينه تماشه وښودله، د پاوليو او سپينو روپو ډكه لمن د تاوس د رنګينو او ګروو ځانګونو په شان تاو را تاوو چورليده د اميدونو غوټۍ ګل شوى، د آرزوګانو ګلونه ومسيدل مينه د شوق په تال كښې وزنګيده، خوندونه په لپو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیو وشنیدی شول د ژوند د ناوی په سرکو شونډو د نازنری خندا وغوړیده ګړګوتې زلفې خوری وری لاړې ګوری ځنې د نیسم په پستوګو توتار په تار شوی په دی نشه ایزه نڅا کښې د خوږو ارمانونو پاکو مینو ستر منو آرزوګانو او سپیڅلو امیدونو ماشومان وزنګیدل ګلالۍ سندرغاړې د وریښمینو غاړو له پستو غږونو سره د اتڼ په میدان ورګډې شوې.

داودی نغمو یوه بله شان تماشه جوړه کړه، سترګو یو داسی خوند ولید، غوږونو یو داسی تال واورید چه په عمر ئې نه اوریدلی او نه لیدلی و.

د ذوق غونچې په زنګیدو وراغلې او د مینې غوټۍ په غوړیدو.

د نوی کال استاځی او د نوی ژوند قاصد په ډېر درز او دروز دا کسوس په غاړو د ښایسته بلخ په ورشو د هرې رود په څنډو او د غور په غوړې مرغې د بست په لرغونو مېنو د هیلمند په ګل کځونو د قندهار او کابل په درباړونو د غزنی په یادګارونو د پکتیا په زړو دیرو د بولان او ګومل په تاریخی درو، د کسی غره او سپین غره په څوکو د خیبر او تاترې په تړو د سوات او پنیر په سردرو د باګرام په باغ و بڼ د چترال او ګلګت په ځنګلونو د بستی او ګوادر په بندرونو کښته پورته وګرځید او د ابا سیند د غورځنګونو تماشی ته ودرید. لنډه دا چه د پښتیانا ټوله سیمه ئې وغوښتله او په ښځو او نرو، وړو، پیغلو او ځلمو ئې د نوی ژوند او نوی کال زیری وکړ.

دا زیری د پوهې او لوړتیا د ودې او ترقۍ د یووالی او نژدیوالی زیری دی، د دې زیری ټوله پوره معنی دا ده «چه د پښت (افغان) سا ووتوکم پخپله لرغونی پلارنۍ خاوره او ځمکه کښې د خوشحالۍ او ترقۍ خپلواکۍ او سرلوړۍ ښکلی ژوند وکړی او د پوهې او مدنیت په لاسونو د مینې او محبت په غیږ کښې ځان له د ورورولۍ او پښتونولۍ یوه نوی دنیا جوړه کړی، لوی کال او نوی پسرلی د نوی سیاست نوی فکر او نوی ژوند نوی زیری دی».

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتين:
د هند سفرنه

د مشهد ليدنه كتنه

ماسپښين په دوه بجې د افغاني قونسلګرۍ سركاتب راغي او له ده سره د تفريح دپاره ووتم د مشهد په نوي ښار كښې تر اخره لاړو خو كومه خاصه دلچسپي مو پكښې پيدا نكړى شوه بيا مو په «ګلشن» كافي كښې چاى وڅكله د كافي وضعيت، موقعيت هرڅه ښه و مګر په چوكيو كښې د ارام په ځاى نارامى ليدل كيده د دې كافي ټولې چوكۍ د وچو لرګيو يا په بله ژبه پښې لرونكې دږې وى سركاتب وويل: چه دا په ټول مشهد كښې ښه كافي دى چوكۍ اكثرې د ميلمنو په انتظار كښې خالي پرتې وې، بيا ماښام ته نژدې سر كاتب په قونسلګرۍ كښې خپلې خونى ته بوتلم دى ځانګړى په يوه كوټه كښې اوسى چه له پنځو كالو راهيسى ورسره آشنا دى د دى كوټى جغرافيائى وضعيت دومره خوند راكړه چه د مشهد له ټول بازار نه هم زيات خوندورو.

د دى وړى كوټې په منځ كښې وړه بخارۍ لګېدلې وه نمر خاته ښنګ ته چپركت سرته ئې ميز، كتابونه او د دارو بوتلو نه ښكاريدل چه په جنوبې ګوټ كښې دريشې جامې، او نور شيان زوړندو.

په شمالي كونج كښې د مشهد د ښايستو كومرغيو پنجرى ځوړندى وى. په دوو پنجرو كښې د جوړه مرغيو او دوو نورو كښې د يوى يوى مرغۍ نرى اوازونه اوريدل كيده د شرقي خوا په ګوټ كښې په يوه بله پنجره كښې يوه مرغۍ په هګيو ناسته وه د و د دى كوټې د ښايست دپاره ئې بچې پيدا كول، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی مرغیو بنې زېربخنې او له چوغکې ځخه لږی وړی وړی وی، دی مرغیو ته «کنېری» وائې چه تش په یوه نری اوازئې خلک ډیری پیسې ورکوی.

د کوټې په شرقي او جنوبی دیوال د دووتابلوګانو منظره دومره رابنکونکې وه چه یو شاعر یو ادیب خوپرېږده یو بې ذوقه او بې شعوره بنیادم به هم تری سترګې بل خو ستنی نکړی شی. تا به ویل: چه د دی تابلوګانو رسم ګراو کشیده ګرد خپل فن ټول مهارت خرځ کړی و. دا تابلوګانې په اصفهان کښې د کوم ماهر فن کار او انځور ګر په ساحرانه ګوتو رسم شوی دی او تعجب دا دی چه دا ټول رسم او انځور د ټوټې د پاسه ویستل شوی و ما د کاغذ د پاسه دغسې صفا او ښکلی نقش نه ولیدلی چه د ټوټې د پاسه مې ولید د انسان د مرموزو او پټو کمالونو یوه بله پرده راته ښکاره شوه،

د مولانا اوبو الکلام ازاد خبره چه حسن هرځای حسن دی په اواز کښې وی که په څیره کښې وی که په بل څیز کښې وی دلته د دنیا ټول حسن د دی تاپلو په رسم کښې یو ځای شوی او مجسم شوی و. تابلو یو ګز پلنه او دوه ګزه اوږدوه، په دی تابلو کښې د نارون د جګو جګو ونو د یو شین باغ په خوا کښې د سپینو صافو او بو یوه ویاله بهیده د ویالې په غاړه د فطرت ټوله طبعی منظره په پوره مهارت تر دی چه د اوبو په غاړه واړه واړه پوټې او د ښو پاڼې هم د رسام له نظره ځخه نه وی پاتې شوی په دغسې رنګینئ کښې یوه ښکلې ښاپیرئ چه د غټو غټو سترګو په ښو کښې ئې د اوبو مرغلې ځورندې وی او د کودې کودی خورې وری زلفې ئې په اوږو راخورې وی په ویاله کښې د لمبا په حال لیدل کیده تا به وی چه د اوبو په منځ کښې د بلورویو غر پرکیږی او د سپین بربنس په رڼا کښې ئې اوبه سپین زر شرموی.

د رنګینئ ښایسته دوپټې یو سر د اوږی د پاسه او بل پلو ئې په یوه سینه اوېزان ترزنګنو پورې ځوړند بربنبیده دا په څنګ او اړخ دا شان ولاړه وه چه د پردی ځایونه پټ او د سینې اننګوړی د ډوډو لاندې د بلورو او جمال په رڼا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږي ځلاند او پړکیدونکی ښکارېدل بل خوا ته د باغ په سر کښې د ویالې خوا ته نژدی د یو ډېر مست او په دوو پښو ولاړ اس د پاسه یو ښکلی پیمخی ځلمی په داسی شان رسم شوی و چه بس دا اوس د باغ خوا ته را رسیدلی دی او د دغی پیغلی په نندار ه ځای په ځان بې خوده ولاړ دی یوازې دی نه بلکه د ده داس د مستۍ واګی هم سستی شوی دی او د حسن د سنګر په لور یو قدم هم نور مخکښې نه شی اخستی.

منظره نه وه قیامت و تابلو نه وه آفت وه د نقاشۍ او کشیده ګرۍ سحر کارۍ خو هسی قیامتونه را کوزوی او بیا چه دا نقاشی د ښایست او جمال د کاملې نمونی یعنی لطیف جنس نمایندګی وکړی نو بیا خوترې په الفاظو کښې تعبیر کول یوه مشکله معما شی ستاسی به سودا شوې وی چه دا رنګینه دومره لطیفه تابلو د چاوه؟

ګورئ زه به ئې درته ووایم خو په زړونو مو ګوتې کیږدئ چه تږپ ونه وهی او له ګوګل څخه نونه اوزی تابلو د شیرین او خسرو پروېز وه هغه شیرین چه فرهاد ورپسی غرونه سوری کول او هغه شیرین چه خسرو پرویز ورپسې د شبدیز په ښه شان ملکونه د پښو لاندی کول.

بله منظه هم د غسی وه ده نویو په شین ځنګله کښې یوه پیغله د ویالې د شګو په غاړه کړه و لاړه ښکاری او سپین اندامونه ئې د لمر پلوشو سره د آینه برقۍ مخابره کوی ما سرکاتب ته وویل چه دا کوټه خو د یو شاعر او یو عاشق کوټه ده د دغسی ښکلو منظو سره ښه ښه شعرونه او ښه ښه اوازونه ښائې ده وویل زه په خوله څه نه وایم زما هر څه په زړه کښې دی ما وویل هوا ته په چپه خوله شاعر او په پټه خوله ویاند یې شاعرانه ذوق په تا کښې دغسې پټ دی لکه یوی چه دت ګل په پاڼو کښې یوازی له سترګو څخه پټ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قندهاری رشاد:

زړه زړه نه دی

ماخوستن چه دی[1] بیدیده د نوی ناوې د وصال بیتابی هڅې ئې د غوجل وره ته د تمبې اینبوول له خوا او خاطره ایستلی وو، سهار وختی چه ور معلومه شوه چه: برایی لیوانو ځومړه خیرلی دی د پسرلی د تنا[2] غوندې وغړومبید، سره وایشید، پر له تاو شو د قهر ټکه[3] ئی ستا پر تنکی او نازولی ژوند پر یوتله، وبلله. او بی رحمې منګولی ئې په خورا شدت او تلوار ستا لور ته د اوړدې شوې د ککرۍ تر خوروورو[4] ویښتانو ئې ونیولې او د خوارې خوب له تاوده بستره ئی د خونې د وره خواته رځې کښلې.

وی، نه می هېرېږی...

چه د ژمی د ځلې په هغه وچه یخ کښې چه کانی سره چاودل ته ئې په شنه خړه[5] په وهلو ټکولو، شلیدلی ګرالبې، یبلې پښې، لڅه ککرۍ او له خوبه

1- پښتنې مېرمنې د مېړو نوم نه اخلی او غایب واحد مذکر ضمیر (دی – ده) د غیاب په حالت کښې استعمالوی.

2- تنا تالنده (رعد).

3- ټکه تندر (صاعقه).

4- خورو خپرو.

5- شنه خړه سهار وختی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډکې سترګې له کوره وشړلې، له ساړو څخه دی زامې سره کړپیدلې، ګګړ وزی(1) اخیستی وې په نازولی سرت(2) کښې دی وینه وچه شوی وه مینښ پاتې وی چه دا بلا څله راباندی نازله شوه؟؟؟

او پلار تربورولی ما ته تربور شو؟؟؟

وی وی نه می هېرېږی چه په دغه حال کښې دې شونډې مری مری کېدلې(3) خو ونه پوهېدمه چه د ببرحمی چپلاخی له ببرې دې ږغ ترخو له نه خوت او که دې د ځوانی د رانژدې پسرلی غرور پر خوله لاس نیولی وو؟...

تودی اوښکی په رنځورو سترګو کښې د ورې هیسته رغښتلی خوو نه پوهیدمه چه د ظالم پلندر د قهرېدلې ښې له پرتمه دی رابهولای نشوای؟

که دې پښتنی ضبط د سترګو په ګاټو کښې تمولې؟؟

په هر صورت نه می هېرېږی چه اوښلنی سترګی دی د لور او مرستی په هیله د مرګی په خوږو پرتی مور ته مړې مړې را اړولی او پر ګام ګام دې تر شاکتل خو افسوس چه نه می په مړ ژوانده زګېروی او سوی کوربل(4) کښې دومره اثر وو چه ستا د تاند(5) نازولی سرت او د هغه مال په تاوان د لیونی شوی دماغ د ظالم او غښتلی لاس ترمنځ ګوابن(6) وکړی شی چه ستا د نیمه خوا پلار

1- ګګړوزه لړزۀ، رېږد.

2- سرت صورت (جسم).

3- شونډې مری مری کیدل د ژړا په شروع کښې د شونډو قبض او ضربان.

4- کوربل: چیغی- بغارې- غلبلې.

5- تاند: تنکی – تازه.

6- ګواښ منځګړیتوب، د جنګ ممانعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تربورګلوی او زما بې بختی د اجباری مړوښې په حکم ئی در څخه غضب کړی دی او نه می په غړو غامو کښې دومره توان وو چه لویدلی ریزدیدلی په ناروغه ځان درپاځم، پر سر دی لاس راکاږم، اوښکی دی وچی کړم، په خوا پورې دې ونیسم او پربېوزلی یتیم تا به او معصوم مظلومیت دې یو څو تودې غټې غټې اوښکی توئې کړم نه می هېرېږی چه کله ستا وروستیو کتو د ځوانی مرګ پلار د هغی قلا له وره څخه چه تا د ژوند ۱۲ کاله بشپړ پکښې تېر کړی وو په خورا حسرت او نامېندی خدای په امانی اخستله هغه دوی تودې او غټې غټې اوښکی دې چه له پر له ایشیدونکې زړا څخه راوتلی او پښتنی ضبط په لیمو کښې تمی کړی وی بې اختیاره پرباړخوو را وبهیدلې او د ګرالبو په څیرو، ولو کښې ورکې شوې- ونه پوهیدمه چه ستا زړه د فوری بی اثری په ملاحظه بېرته ژر وزغملې او که د انتقام پرښتې خوندی کړې چه بیا به ئی د ده په لیمو کښې د اوو دانو1 په څیر را څیژوی په هر صورت ته ولاړې خو ستا دا دوه څاڅکی اوښکی زما پر زړه لکه دوې سکروټې تر اوسه پرتې دی او زخمی زړه می لکه سوی پتنږ د کوګل په فانوس کښې پلیتکی درپسې وهی.

ته ولاړې خو زما مینه لکه سیوری درپسې ده، روح می د یوه وحشی اړمرغه غوندې تپیږی چه زر د بدن له قفسه درپسې والوزی او هغه لوړ واک ته چه ستا د مظلومیت صحنه په خورا بی نیازۍ ګوری او هیڅ نه وائی د یوې مهجورې مور د زخمی زړه دا عرض په خورا تلوسه او بی تابۍ وړاندې کړی چه:

«د یتیمو دا سویلی څپی چه ستا د، درانه عرش کلکې ستنې لړزولای شی، نو د یوه واړه زړه د غوښو نازکې پردې ولی ښورولای هم نشی؟؟»

خو یقین لرم چه عرش به د زلزلې په ژبه راته ووایی:

1- اوو دانه- یو ډول درنه او غټه دانه ده چه په سترګه کښې راخیژی او سرې په ړندیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«له زړونو چه رحم او عاطفه وزی څای ئی قهر او سبعیت نیسی هغه وخت، نو زړه زړه نه دی او تاسی د زړه په سترګه مه ورته ګورئ».

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

دوه دهقانان

دهقانانو د منی فصلونه ټول کړه او د کروندی کارونه تمام شوه، هر چا خپله غله کور ته وېوړه او خپل وابښه ئی په ځای کړه، د ژمی واوری شروع شوی، هر څوک تیاری غلی ته کښېناست نرخونه له پخوا نه جګ لاړل، د پروړی قیمت یو په دوه شو.

یوه دهقان فکر وکړ چه اوس د قلبی غوایان خپله نیمه بیه په نس خوری او یو پنډ وابښه پنځه روپۍ خرڅېږی، ښه به دا وی چه خپل غوایان خرڅ کړم او په وښو خرڅولو هم دیری پیسی پیدا کړم چه ژمی تیر شو او پسرلی راغی ښیا به د یوې دپاره غوایان واخلم خپله دهقانی به کوم.

بل دهقان غوایی نه درلودل هغه هم ده غوندې هوښیار او د فکر خاوندو، هغه وویل چه اوس ژمی دی غوایان په نیمه بیه لاس ته راځی نو راشه همدغه اوس غوایان واخله او پسرلی ته مه ګوره ځکه چه هغه وخت دغه نرخ نه پاتی کېږی. دا دوه هوښیار دهقانان په سودا کښې جوړ شوه، او هر یوه دا ومنله چه دغه سودا د ده دپاره سودمنه ده.

په دې سودا کښې دواړو خپل عقل او فکر ښه جنګولی دی مګر دا یوه قیمار دی چه وړونکی ئی لا نه دی معلوم. انسان که هر څومره عمیق او دقیق فکر وکړی بیا هم د یوه شطرنج باز مثال لری چه ټول فکر ئی د قمار په لوبه کښې خرڅېږی او بې د چانس له موافقته لوبه نشی وړلی. دا دوه دهقانان هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت کښېي شطرنج بازان دی او هغه چالونه شطرنج بازان ئې د آس او پیل په وړاندې کولو او بیرته کولو کښېي سنجوی دوی ئې د غوایانو په خرڅولو او اخیستلو کښېي له نظر لاندې نیسی مګر دومره خبره ده چه دوی له یوه چا له زیات نشی سنجولی او فکرونه ئی له ابتدا نه انتها ته تجاوز نه کوی هغه یو د وښو ګرانی وینی د غوایانو ارزانی نه وینی دغه بل د غویو ارزانۍ ته ملتفت دی د وښو قیمت ته یی پام نه دی.

د غویو خاوند چه خپل غوایی په هغه بل خرڅ کړه هغه مجبور شو چه د ده وابنه هم په ګران قیمت واخلی او خپله کڅوړه تشه کړی.

د دوی سودا خو سر ونیوه اوس به ګورو چه چانس او طالع له کوم یوه سره ملګرتیا کوی او دا بیع د چا په ګټه تمامیږی.

په دې انتظار کښېي څه موده تېره شوه، پسرلی لا نه وراغلی چه ټاکو راغی او دهقان دواړه غویان په تیره چوړکۍ حلال شوه لومړی دهقان پخپلې هوښیارۍ شکرونه ویستل او بل ئی چه زه پوهیدم چه زنده جان مال مرګ او درد لری هسی نه چه د خاروو مرض راشی او لوی تاوان راواوړی نو راشه خپل غوایی خرڅ کړه او پیسی نغدې کړه په کور او کلی کښېي به یوه او بل ویل چه د غوبو پلورونکی هوښیار وګټه ئی وکړه هغه بل کم عقل و ځکه یی تاوان وکړ.

هر کله چه د لومړی دهقان هوښیاری ټولو ومنله نو هغه بل خپلې ناپوهۍ ته ملتفت شو او ګمان ئې کاوه چه هغه په ربنتیا دغه ورځ لیدله او زه خدای ړوند او کوڼ کړم چه له پسرلی نه می د مخه غوایی واخیستل.

څو ورځی چه نوری هم تېرې شوې د لومړی دهقان په کور غدۍ ولوېده دی کم بخت ووژل شو او پیسی غلو ویوړی. دا ټاکو د غویو له ټاکو نه هم بتر و چه هم سرلاړه او هم مال. په کور کښېي یې کونډه او یتیمان پاتې شول چه خپل خوراک او پوښاک ته حیران و، هر چا به ویل چه نغدې پیسی په کور کښېي ساتل همدغسی کارونه لری ده غریب د خاروو مرګ او درد لیده او خپل مرګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی نه لیده دغه وخت دا معلومه شوه چه دوهم دهقان یعنی د غویو اخستونکی تر ده هوښیارو د هغه بلا په مال ولګیده او د ده په ځان شوه اوس نو ده خپل بریت تاوول او ځان ته ئې عاقل خان ویلی.

دغه وخت پیښو او حوادثو دا ثرګنده کړه چه د دهقانانو په پوهه او سنجش کښې څه ډېر فرق نه و دواړه لکه د یوه خره غوږونه برابرو یوه که د غویو مرض لېده، د توری شپې غله ئې نه لیدل هغه بل چه له غلو نه خبر و د غویو مرض ورته نه و معلوم.

وګورئ: پیښې او حوادث زمونږ په قضاوتونو او فیصلو کښې څومره دخل لری که د دهقان په کاله غدی نه وای لویدلې هوښیاری ترینه هیڅ نشوه وړلی مګر کله چه غلو د ده سر او مال وېوړه هر چا پرې د بې عقل فتوا کړه.

دا ده زمونږ پوهه او هوښیارې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

دوه جنازې

په یوه ورځ په یوه ساعت کښې له یوې شفاخانې نه دوه جنازې راووتلې هغه یو د کم خونۍ په وجه او دا بل د فشار خون په سبب مړ شوی و د هغه جنازه څلورو تنو په اوږه را آخستې وه. د دی په جنازی پسې بې حسابه لوی او واړه موټرونه روان و.

هغه یوه وینه نه درلوده ځکه مړ شو. د دغه بل وینه زیاته شوې او تېزه شوې وه. ځکه ئې ژوند ونشو کړای.

دوی دواړه مړه شو مګر مرګونه ئې یوراز نه و او مرضونه بیل و یوه د نورو وینې هم څکلې وی او دیته محتاج و چه ډاکتران ئې له وجوده وینه وباسی.

بل ته چا خپله وینه نه وه پریښې او بې وینې و.

یو د افراط او بل د تفریط له لاسه مړ شو، هغه چه فقیرو او په فقر الدم مړ شو د هغه له مرګه د باختر اژانس هېڅ خبر نشو، د دی بل د مرګ اطلاع اخبارونو په ډېر تأسف اخستې وه او د جرایدو مخونه ئې په ماتم کشې توره شوه.

دوی دواړه یو بادار او بل مزدورو، څه موده پخوا ښاغلی پادار رنځور شو ډاکتر د مزدور وینه د رنځور په وجود کښې انجکشن کړه، د مزدور قوی وجود کمزوری شو او بادار په لږ وخت کښې د هر راز خوراکونو په زور او د عیاشۍ په وجه په فشار خون مبتلا شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرته چه دغه شان باداری او مزدوری وی دغه شان کارونه کېږی او د یوه په ځای دوی مری.

یو کمزوری کول او بل قوی کول د دواړو په مړینه تمامېږی او د ظالم او مظلوم عاقبت هم دغه شان وی.

مونږ دا راز مرګونه طبیعی ګڼو مګر په حقیقت کښې قتل او مقاتله ده چه د وینو پور ورته ویلې شو.

په دغسې مرګونو کښې هم قاتل او هم مقتول شته مګر زمونږ پولیسان او حاکمان پرې نه خبرېږی. او داسی معنوی قتلونه له نورو نه دوی ډېر کوی.

دلته دا عادت دی که چا څوک په ټوپک وویشت یا ئی په چړو وواهه پوښتنه ئی کېږی، مګر که چا د چا ډوډی، وخوړه او هغه له لوږی مړ شو دغسی قاتل ته سزا نه ورکوی دغه راز مقتول ته څوک شهید هم نه وایی او نه څوک پری تبی تړی.

په رښتیا چه مونږ ډېر ظاهر بین یو او حقایقو ته نه یو ملتفت زمونږ ډاکتران هم مونږ غوندی دی او په دې نه پوهیږی چه اصلی مرض ظلم دی او حقیقی علاج عدالت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژواک:

دعــا

هلته چه د سوداګرۍ بازار ډېر تود وی او په هر سلام کښې سل غرضه پټ وی هلته چه اسان د انسان د مرئی کولو دپاره وی.
هلته چه عزة النفس لکه جوار او اربشی خرڅیږی.
هلته چه علم فروشی او فضل فروشی رواج لری.
هلته چه معنا د مادې غلامی کوی.
هلته چه افتخار په ذلت حاصلوی او سرلوړی په سر ټېټئ پیدا کېږي لویه خدایه. زما د ژوند بستره په دغسی ځای کښې مه غوړوه، زه پدغسی ځای کښې ژواک نه غواړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختانی:

د غاښو ایستل

څلور غاښونه مې وویستل، درې په اسانۍ ووتل او یوه ډېر تکلیف راکړ، هغو د ريو ډېر دردونه تیر کړي وو، او دې بل پرسوب درلود.
یوه حکیم وویل: مرګ هم د غسې دی.
چا چه ډېر دردونه او کړاوونه تېر کړي وي مرګ ئی آسانه دی او که ځان ئې غټ کړی وی نو ځکندن ئې ګران.

بختانی:

د ژبی نعمت

خبری ئی نشوای کولای، ژبه ئی نه چلېده، د لاسونو، سر، سترګو او اعضاؤ په حرکاتو یی خپل مطلب ادا کاوه.
د ګونګې غټ او جسیم بدن د افادی په لحاظ د وړې ژبی قدرته کار نه ورکاوه د عقل خاوندان د ده په اشارو څه نه څه پوهېدل یو ساده پیدا شو، د ده حرکات ئی د ځان تحقیر وګاڼه خپړی یې ورسره ولګولې.
ټول حاضرین خواشینی شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې منظرې ما ته د مدرسی کار را کړ او د بی ژبی قوم په حال پوره پوه شوم له اشارو څخه مې درس واخیست او په اشارو مې تېر کړ هوښیارانو ته به دغومره اشارت کفایت وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صداقت:

رزان خیز

بازار ته ووتم، په جیب کښې مې ایله یو شپاړس پولی و د قصاب دوکان ته ودریدم چه د دې غوښه راکړه، هغه چاړه په بیلو راښکله، زما لاس ته ئې وکتل وئې ویل د یو شپاړس پولی غوښه؟؟ د ده نه تیر شوم د نانبای دوکان ته ورغلم شپاړس پولی مې ورته ونیو چه ډوډی راکه، د زنی ځورنکړی تارونه ئی وخوځېدل موسکی شو په ملنډوئې وویل: «نموشه» د بزازی دوکان ته وریدم شپاړس پولی مبې وراوړد کړ لالا د دې رخت راکړه- د ببرو بریتونو لاندې ئی د شونډو موسکا په زحمت لیدل کیده مخ ئی واړه اوه خپل انډیوال ته دې کا: «خان د شپاړس پولی رخت غواړی» ، د ده تر څنګ د میوی دوکان ته مې مخه کړه ورته می وویل: کاکا د دې شپاړس پولی انګور راوتله؛ ورمیږئی کوږ کړ «برو ملا خورک نشده».

ما د ځان سره چرت واهه چه کاشکی زما په جیب کښې هم د نورو غوندې ډیر شپاړس پولی وای چه اوس می...

په دې کښې مې د یو سوالګر «د خدای په نامه یو شپاړس پولی» غږ د چرتونو سلسله پریکړه چه کاته می د عمومی سرک په څنډه نیم بربنډ په یوه پښه شل ماشوم ناست دی د یخنی نه رېږدی په یوه سالګیا دی: د خدای په نامه یو شپاړس پولی، ما چه د شپاړس پولی نه بل کار نه شو اخیستلای هغه مې د ده په لاس کښې کیښود. او ده په پر له پسې ګردان ګړو دعاګانو د محبت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مایوسۍ، نفرت او خوشحالۍ نه په ګډو د نظر دا را وښوده چه د شپاړس پولی په مقابل کښې ئې خپل مات زړه ما ته تسلیم کړ نو دا راته ثرګنده شوه چه په دې بازار کښې د هر څه نه د زړونو عرضه ډېره او تقاضا لږ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه شينواری:

ګله !

ستا د دې ملالې خندا وجه څه ده؟ ستا په رنګين لغت کښې به د پرېشانۍ او زړه چاودون مفهوم همدغه وی نو.

که نه دا خندا د فطرت د ډېروپټو رازونو ترجمانی کوی؟

څه خوشته چه بلبل درنه د خپل فرياد جواب وغواړی او ته ورته په خاموشه خندا سر شی د هغه جواب وشی او د هغه چيغې سورې هم سوا شی لږ خو مې پوه کړه چه بلبل څه پوه شی؟

فطرت ټوله شپه ستا د يوې خندا دپاره اوښکې توی کړی او ايله چيرته سحر سحر له ستا يوه مسکا ښکاره کړی هغه ستا د فتر په دې طريقه خو رول غواړی؟ د نسيم دا مسته چپه چه په هر قدم د يو تين دک سره مخ کېږی چرته روانه وی؟ هغې سره څه وی که د څه د حاصلولو ارمان د خود نه ويستی وی؟

معلومېږی چه ته د ژوند په راز پوه ئې او ستا هو ! ستا نه د ژوند پور اخستل او راز زده کول ضروری ګڼی ته د فطرت د پرېشانۍ او ژړا يو خندنی جواب ئې ستا په پرېشانۍ کښې جمعيت غزوونی کوی... ته په دې پوه ئې چه ستا کاينات ستا خپل نه دی ته صرف د رسولو يوه- ذريعه ئې... ته په دې ډېر ښه پوه ئې چه ستا خوشبويی که هر څو چمن زاده ده لکه چه په هغې کښې ستا او ستا د چمن قسمت نشته هغه ستا د محيط او ماحول برخه ده نو ځکه ته ورته په خندا او پرانستې غېږ په مخه ښه وائی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا رو رو ستا نازکی ستا نه رخصتېږی ستا په صورت د فنا عمل جاری وی او رو، روو، ژرېږی خو په خندا کښې دی هیڅ نه راځی. بی شکه د خپل محیط دپاره... قربانی ورکول خندا... او مسکا پیدا کوی او د خندا په ظاهره پرېشانۍ کښې... جمعیت پټ پروت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرمن عظمت:

ته لړم نه ئې !

زه ښځه یم ته نارینه... لیکن خبر ئې؟ چه ته څنګه نارینه شوې؟ که ته فکر وکړی نو یوه زمانه وه داسی زمانه چه ته هیڅ هم نه وې... هو ! ... ته هیڅ نه وې بالکل په نشت حساب وې ما تا له د خپل زړه غوښې او د ځیګر وینه درکړه لوی انسان مې کړې نارینه مې درنه جوړ کړ لیکن نن چه ته نارینه شوې ستا متهو کښې زور پیدا شو نو ته ما نه زما حق شوکوی زما مری، خپه کوې او ما خورې ولې؟ صرف په دې وجه چه زه ښځه یم؟ کمزری یم؟ او د خپلو متهو زور مې د زړه د غوښې او د ځیګر د وینې په شکل ستا متهو ته درکړی؟ آیا دا نر توب دی؟...

دا انصاف دی؟ ... دا انسانیت دی؟ ... نه دا نه نرتوب دی، نه انصاف، نه انسانیت دی دا د لړم فطرت دی لیکن ته لړم نه ئې انسان ئې او زه ستا موریم نو دی دپاره ته د خپل انسانیت ثبوت ورکړه او خپله مور مه خوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالخالق «خلیق»

پــیر

زمونږ د کلي یو ټکه دار «زرمک» کښې میکه اختسې وه د هغه سره د یوه مسود څه معامله وه چرته په حساب کښې د دواړو جګړه شوه او د دواړو د فیصلې دپاره تحصیلدار منصف مقرر کړ.

منصف دا ډول فیصله وکړه چه یادی ټکه دار قسم وخوری او یا دې مسود خو چا چه قسم کولو نه منع وکړه هغه په پړوی ټیکه دار ته معلومه شوه چه مسود په ناحقه په خدای هم قسم خوری او په قرآن هم مګر په «پاونده ملا صاحب» چه د هغوی پیر دی قسم نه خوری، نو ټیکه دار په دې ټینګ شو چه په پاونده ملا صاحب دې قسم وخوری، مسود ډېرو وې چه په خدای قسم کوم په قرآن به قسم وکړم مګر ټیکه دار ونه منله، اضرمسود دی ته تیار شو چه څکه ټیکه دار دې قسم وکړی خو زه به قسم پرېږدم.

د ټیکه داریو هوښیار ملازم و هغه پټ مسود ته وویل چه زه د ټیکه دار نه سخت خپه یم او د هغه په ګټه خوشحاله نه یم زه ستا د فایدې دپاره یو چل درښیم ټیکه دار په خدای قسم کوی، په قرآن قسم خوریږ مګر ته دې دوه وسره قسم مه ورکوه او ورته ووایه په بابو حیدر صاحب قسم وکړه، مسود ووې بابه حیدر څوک دی؟ هغه ووې بابو حیدر صاحب زمونږ د وطن یو لوی پیر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماستر عبدالکریم:

پاکه پاڼه

پاڼې په څو څه قسمه دي، دوني پاڼې د ګل پاڼی، د قرآن پاڼې، د ژوند د کتاب پاڼې او د تماکو پاڼې، سره د دي چه هره پاڼه پخپل خپل ځاي ډېره درنه ده خو په ټولو کښې د قرآن پاڼه ډېره پاکه او مبارکه ده. مګر زیات کار نن سبا د تماکو له پاڼې نه اخستې شي...

یوازې کور؛ کوڅه، حجره، ډېره، پوله، پټې نه دی چه ګڼې د تماکو د پاڼې پېریان پرې ناست دي.

که د سګرټ په جامه کښې سکول، کالج، دکان، دفتر او ښکلو ماڼو ته ورسېده نو هغه ده د نسوارو په ډبلی کښې د جمات محراب کښې ناسته ده او ان د ملا صاحب نه سرسایه اخلې ولې ډېره موده کېږي چه د چین ماچین ښا پیرو زمونږ دی وطن ته یوه نوي پاڼه واوړیده او دا وطن د دی پاڼې دومره خوښ شو چه خپل ټول قام قبیله ئې ورپسې په کډه راوستلی او نومې پاڼه ئې شاته کړه.

دا پاڼه د رنګه توره او د خوی نه ترخه ده خو بیا هم د خلقو تن وجود دی او هر سړی ورته دومره متازه دی چه بې د دې د اجازی نه د کوره بهر ته نشې وتې بس د هر چا د کور میرمن ده، دی ته د چایو پاڼه ویلې شې، پخوا به خلقو سحر سبا په جمات کښې د قرآن په پاڼه سترګی غړه ولې، ولې اوس خو چه ئې د چا یو پاڼه ښکل کړی نه وی د قرآن پاڼې ته کتلی قدری نشی.

که چای د خوی نه ترخه ده نو خواږه ئی هم شته که د پټې ته دې وړاندې کړه نو مقدمه به وګټی که په وکیل دی ووهله نو رښتیا په درله دروغ کړی او دروغ به درله رښتیا کړی چه د تاڼې تحصیل د واکدارو د چا یو غم کوی نو بیا سپین

(c) ketabton.com: The Digital Library

بازګرزه خیر دی که بې لیسنه ټوپک ساتی او که غلا غلطې او جوارۍ کوی که دعوه ګټې قاضی صاحب باندی ئی نوش کړه که مړی بخښی نو ملا صاحب ته ئې هبه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحبزاده محمد ادریس:
د پیغلی کتاب څخه

د دعوو وکیل

زما دفتر د قصه خوانۍ نه بهر د اسلامیه کلب عمارت کښې ونهه بجې ورسیدم... منشی راته ووی.
«جې ښوه زنانه زما کمره کښی ناسته ده هغه ستاسو په خدمت کښې څه غرض کول غواړی رایې ولم» ما سر وخوزوو. هغه ښځه راوسته هغه په ډیر بد حال وه ما ترینه تپوس وکه: «تروری خیر خودی؟» هغې ووی بچیه که خیر وای نو ما به په دې سر دی او څاڅکو کښې دلته څه کول.
دایې ووی او په ژړا شوه... او بیا یې ما ته لاندینې واقعات بیان کړه: خدای دی بادشاه که، د سر ګل شی، باغ باړی شی مور و پلار دې خدای په خوږو ماړه که، زمونږ په شان د غریبانو سره خدای دی او ستا په شان د خدای بندیان دی.
زه د سپینې وړې او سیدونکې یم او د سید خان کنډه یم. خاوند مې پروسه کال نه بل کال مړ دی، درې اولاده مې مړه دی او اوی د خدای مال دی یو هلک دی او دوه جینکۍ مشره جینۍ مې پروسه کال واده کړی ده په غریب آباد کښې زوی مې سر بلند خان سره نوکر و او کشرۍ جینۍ هم د هغوی کار و پار کاوه یو څو ورځې شوی عجب خان راته ووی موری درخانی اوس لویه شوه په کار دی چه اوس کور وی د خان دری ځوانان زامن دی دوه دری یې نور نوکران دی زه د ټولو نه کشریم د چا راباندې نظر هم نه ښبلی نو موری زه دا نه غواړم چه زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

خور دی د بل چا کره کار کوی ته ښه پوهېږې چه دا غټان خلک د بل لور خور ګاذره، مولی ګنی بچیه د ډیرو ورونو څونه دغه خبره زما زړه کښې هم ګرزیده خو د خان د ویری نه مې غږ نشو کولای بی بی هم له مزاجه ډېره تیزه ده او دا می هم خیال وه چه درخانۍ لا ماشومه ده څوارلس کاله عمر څه عمر دی.

ولی دنیا خرابه ده د جینکو په لمنه داغ زر لګی نو زه هم دا غوارم چه درخانۍ دی اوس په کور شي زه به هغې ته ووایم چه سبا بي بي خبره کړی چه د بلې ورځی نه به هغه د خان کور ته د کار دپاره نه ځي. تا نه قربان شم زه څه خبره وم چه دی نه به فساد جوړېږی د درخانی بی بی ته وینا نه شر جوړ شه. بی بی جېنې ته ډېری بدې ردې ووی خیر ندو تا سو نه دا ځان ځنګه هیر شه؟

او ته ئی څوک چه پخپله مرضی به مونږ کره راځی او پخپله مرضی به ځی. که مرې او که چوې دلته به کار کوی. زه به در له سر وخریم او مخ به درله تور کړم ته ما پیژنی؟ د ډېران پیدا. دغه نوری اپلتی ئی ورته وغزولی درخانۍ غریبی دا هر څه د زهرو په شان تیر کړل ماښام چه کور ته راغله نو سترګی ئی سری وی او مخ ئی زیړ و ماوی: ولی جینۍ دا ژړلی دی په څه دی؟ هغی راته ټول حال ووی زما زړه ولړزید او خدای ته مې لاس اوچت کړه چه ای د تمام جهان پادشاه ترڅو به مونږ غریبانانو بیکسانو باندی دا سختئ او ظلمونه کېږی؟ مونږ خو هم ستا بندیان یو ته زمونږ دا حال نه وینی زمونږ دا آه او زارۍ نه اوری.

بچیه؟ ډیر می وژړل او پخپل دی کړیدلی ژوند ډیره ستومانه شوم ماسوختن می څوی د حجری نه راغی نور کله به چه هغه کوخی ته را ورسید نو په تاو به ئی اواز وکه بی بی کوریې؟ جوړه خوئی که نه؟ خو په دی ورځ چه کور ته راننوت نو داسی ولکه چه را پریوزی او په سرئی د اوښ انبار پروت وی.

ماوی عجب خان؟ شهزاده خیر دی؟ ته ولی داسی په فکر کښې پروت ئی؟ هغه ووی موری څه به ووایم د غریب دپاره د خدای دا لویه دنیا تنګه ده اوس چه راتلم نو خان را وبللم ږومبی ئی ډېر وکنځلم او بیا ئی راته ووی عجیبه؟ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مست شوی یی زموږ په ټوکرو لوی شوی یی او اوس دی مغزو کښې نشه راغله د خور نه بی بی جوړوی ګوره که صبا هغه کورته کار له رانغله نو زه به درسره پوی شم داسی به دی وغربوم چه دا معتبری به درله د سره وباسم.

وکیل صاحب! موږ غریبان یو دی کښې شک نیشته چه خان خان دی او نوکر نوکر خو بنیادم توب کښې ورسره شریک یو په درنه مونږ هم خو شحالیږو او په سپکه مونږ هم خپه کیږو، مونږ په خپله غریبۍ کښې عجب خان ډیر په نیازلوی کړی دی که د خان دپاره عجبی دی نو د خپلی مور دپاره عجب خان دی.

نو د عجب خان خبری چه می واوریدی په زړه می اور بل شه او ما ورته ووی د زړه سره زهیر مه شی که خان، خان دی نو ځان له خان دی زما دپاره ته د خان نه اوچت یې د خان زما په لور هیڅ حق نیشتی زه به د کوڅو خاوری چاټوم تاسو به پردو سپورو ستو غوته نه پریږدم درخانۍ به خان کره نه ځی که هر څه پیښیږی تانه ځار شم هغه شپه په مونږ ټولو ډیره د غم تیره شوه د بی بی او خان د طبیعتونو مونږ ښه واقف وو د غم اوږده شپه تیره شوه سحر شه او ځوی مې د خان هجری ته د کار د پاره لاړ زه په فکر کښې پرته وم چه څه په کیږی: یو ګینټه به تیره شوی وه چه نغری ته ناسته وم چایو له می اوبه ایشولی چه دې کښې کوڅه کښې خبری شوی څه ګورم چه عجب خان په فریاد کورته را دننه شه د محلی یو سړی د یوی لیچی نه نیولی و او بل د بلی نه هغوی راته ووی:

«هله که ترور» د عجب خان دپاره کټ جوړ که ماوې یا الله خیر حال راته ووایئ په بچی می څه وشوه هغوی وې حال به وروسته وایو کټ تیار که ما کټ جوړ که او هغوی دواړو پکښې عجب خان اوچت که او څملولو ته یی تیار که ما ولید چه د هلک په ملا څادر ترلې وه ماوې «په خلقه عجب خان حال راته ووایی ګورئ زړه می چوی» «دی کښې عجب خان چغه کړه» «لالا وریښتی مې خوږیږی» چه په کټ کښې څملاست نو بیا ئی چیغی کړی زه پری را پریوتم

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخانۍ چیغې کړې د محلې سړو چه دا حال ولید نو سرئې وخوزوولو کور نه ووتل چه هغوی کوځې نه بهر شوه نو عجب خان راته ووې. بی بی مرم ټوله ملامې چق چوق ده خان او د هغه نوکران دومره وهلې یم چه پښتۍ یې راله ماتې کړې دی چه خان ولیدم نو رانه یې تپوس وکه چه درخانۍ به راځي که نه؟ ماوی، (خان!) تاسو خپه کیږۍ مه هغه اوس لویه ده مونږ نه غواړو چه هغه دی له کور بهر اوزی دا وینا څه وه چه خان په ما د لتو او سوکونو غوبل چوړ که او بیا یې زامنو ته او نوکرانو ته ووی چه دا نگۍ پرې چه دا حرامی ځان وپېژنی وئ موری مړ شوم نو بی بی دې ظالمانو زه داسې وټکولم لکه چه څوک وگې ټکوی.

وئ مورې خدای دې څوک غریب نکړی خان وایي چه زما د مینې نه اوزئ یو درنګ به سړی مونږ کره کدې غورځولو له راشې موری دا ظالم خلق دی د دوی زړو به د غوښې نه دی کاڼې دی شکر دی موری چه زما د وهلو په وخت ته او درخونه وئ ماوی ځو یه لوگی شم تا ته زه به اور کښې ژوندون تیر کړم خو د دی شرمښ مینه کښې به ونه اوسم دا مې وی چه دې کښې د خان سړی راغلل او ما ته ئې ووی وباسه کډه خان وائی چه دا ساعت دې د مینې نه اوزی هغوی زما کور خیزونه کوځې ته غورځول شروع کړل ما سر وټکوه سینه مې وټکوله خو په دی څه کیدل مونږ د کور نه په زور وویستلې شوو او د عجب خان کټ په یخه هوا کښې د کوځې د وینې په غاړه پروت ؤ درخانۍ ته مې وې جینې منډه که سمندرخان را وبوله سمندر خان زما ځوم دی خپله مینه ئې ده او په ذات پښتون دی مونږ هم پښتانه یو خو د عجب خان نیکه هر څه په مقدمو کښې پایللی و تر مینې پورې سمندر خان یوه گینټه کښې سره د خپلې حجرې د ملګرو راغی عجب خان ئې په کټ یوړ او کډه ئې په خرو او په سرونو. بچیه تا له مې غوږونه وخوړل خو زما زړه خوږ دی او هیڅوک د غریب فریاد اوریدلو له تیار نه دی ما وی تروری وایه ته ګڼه چه زه ستا دوهم ځوی یم د عجب خان مشر وړور هغه را

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاځیده او زه ئی ښکل کړم بیا ئی په ژړا کښې ووی: څکه خو خلق وایی چه ریاض خان فرښته دی ځویه.

خدای دې عمر د خضر که به درست جهان کښې ما یو ته ولیدې چه د غیب درد خپل درد ګڼی بچیه که د عجب خان نه به دې کم ګڼمه نو غاړه به می نیولی وی تا ځان زما عاجزی ځوی وګاڼه زه بښکه عاجزه یم خو د مینی دولت کښې د ډیرو غټانو نه زیاته یم...،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید راحت زاخیلی:

کونډه نجلۍ

دا قصه د یوې کونډې جنې ده او د هغې بیوزلۍ د ژوند نقشه تصویروی د دې قصې مطلب دا نه دی چه د هوجرې وخت پرې ښه تیر شی بلکه دلته د قام یو لوی ظلم نه د قام فکر کول غواړم.

ربښتیا خبره خو دا ده د پښتنو ښځه چه کونډه شی نو سخر او خواښې ته ئې محض ډوډۍ ورکول لا ګران ایسی، نو که مونږ د دې ژوندی بنی آدم د بربادیدو سببونه ولټوو نو راته څرګندیږی چه اصلاً د دیوال رده ورانه ده ځکه دیوال کوږ دی.

اول خو پلرګنۍ د لور او خور په سر باندې دومره روپۍ واخلی چه سخر ګنۍ د پولۍ پرق ته کښېنول شی او په دې خیال چه دا خو د بل د کور ده ځه علم او هنر هم نه ورښیی دې ته نه ګوری چه دا هم بنی آدم د خدای پر ځمکه زمونږ په شان د خوراک او څښاک حق لری او دا حق خدای پر مونږ ایښی دی د خدای په قانون ئې له مونږ سره برخه شته بلکه د یوه غوائی په شان ئې بل ته جلب نیولی په لاس ورکړی، ترڅو چه ئې خاوند ژوندی وی خو بیا ئې هم په یو ډول د ډولونو عمر تیریږی دروپو او وریجو غوړو حسابونه خو ورسره کیږی د قرضونو ورسره قصې وی د تېرونو پیغورونه وی بیا هم هغه بې زبانه مال د هغه دوو سترګو ته ګوری او څه لنډه تنګه ساه کاږی، نو خدای مه که، که کونډه شی راشه که ئې ګوری د خسر ګتۍ کره خوبې ځکه ځای نه وی چه د هغوی بوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پټې تللې په سلمونو او سودونو کښې ډوب شوي وي نو چه دې بټ ته ګوری ګړي په ګړي غصه ورځي د کور ټول با مبېرئي په غاړه کښې ور واچوی ډول ډول خبرې ورته کوی، خو بیا ئې هم تاونه سرېږي، پلرګنی خو ورسره یوځل دښمنی کړې وی او حقونه ئې ترې لاندې کړې وی یوه ټوکره ډوډۍ ورته غرښکاری بل خاوند هم د پیغورونو کوډۍ وی.

په زړګونو ظلمونو کښې په لکونو تباه شوو کونډو کښې د یوی پیغلې قسه دا ده.

۱- د مرجانی په مرغۍ سترګې ولګیدی نو لکه زمرۍ وغړمبیده او سری سترګې ئې پری راوښکې.

توری بلا: زما د ګل پشانې زوی دی وخاته اوس مو لا شرموی بیل...

د مرغۍ له سترګو نه د اوښکو لښتې روان شول په سلګو سلګو ئې وویل...

مرجانه: ګړا دی میراته شه په ژړا باندې خلک ویروی یو پوټې خبره وشوه بس ستا اوښکې روانې شوی ودریږه چه د جمال پلار راشی ځمکه به ښه درباندې سره کړی په زړه خوږې مرغۍ ځان ټینګ نه کړای شو، یو وارخطا چغه ئې ترخولې ووتله او د خبرنې لربتې (پوړنې) پېسکه ئې مخ ته ونیوله او وئې ویل: ابی ته زما په دې خوږ زړګې ولې مالګې دوړوی!

مرجانی: نور څه ونه کړه خو یو ښه سوک ئې ورحواله کړ. خبر دار شه. بیا ما ته «ابې» ونه وایې ګنې ژبه به دې له کومې نه را وباسم اور دی پورې شې په داسې کور چه تا غوندې نوغی پکښې زرغونېږی د داسی مېندو ګیډی خو دی وچی شی چه ستا په شانې ټوټکه ترې نه پیدا کېږی زه ستا په زړه مالګې اچوم بې حیا. که تا زما ځیګر سکاره کړ. داسی سپېرۀ مخې خو دی خدای د چا په کور او غولې نه وروليي خدای دې ژر په زېړ وتلو له دې کور نه وباسه. په غونډی کانې دې پېښه وښوئیږه زما د نولسو کالو غمې تورو خاورو ته لاړ سوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغۍ په تشی لګېدلی وله ډېره درده تړقید له او په اوښکو ئی د لوپټې پیسکه خشته پشته کړې وه.

په سلګو سلګو ئې ووې: موري نور وهل نشم زغملای ښه اخر زما ګناه خطا خو را وښیه هسی می وهی ولی «پښتنه جنۍ ګوره او خوابنې نه دا پوښتنه کول چه: «زه دې ولی ووهلم» دا د مرغۍ یوه داسی ګناه ده چه د بخښلو وړ نه وه د مرجانی ټټر باندې اور ولګیده ژبه ئی وویسته ټول کورمالت ئی په سر واخیسته درواغجنه ګوره چه ما سره ناندرۍ وهی په وروغوندې می د ګوتو سرونه ور ورسیده ته به وایی په تورو می کړمه کړه چه داسی د ګل غوټۍ وی نو مور او پلار واده کولې څه دپاره؟ تاویز کړې به ئې وې او په غاړه به ئې ځړولې وې- په ستن کښې تار اچول نه ورځی نخرې ګوره؟ نه کار نه روګار ډوډی ځلور په شمار خمڅۍ وینځل ورته لوی غرښکاری، سترګی په ډډه شی ټول لوښی لرګی مردار پراته وی... دې نه مخ کښې بیا د مرجانی ژبه څه وه توره وریځ وه د کنځلو ړلۍ ئې را شروع کړی- مړی ژوندې ئې ټول وستابل- مشر، کشر ترې خلاص نه شول بدبختې کوندی سره د دی د ښکنځلو بل جواب نه و».

په ژړائې د سلګوو ارنه کیده. پوهیده چه یو ساعت پس به ګل محمد خان راشی او په ما به د غضب تندر را پرېوزی.

(۲)

مرغۍ ښایسته وه، قابله وه همزولو به ئې وې چه د دی په خبرو کښې جادو دی هرڅوک را ماتوی اوس هم چه به د دې پخوانۍ همزولې چرته د اختر په بانې چغ یوځای شوې نو د دی خبرې به ئې را یادولې په خپل کلی کښې د مرغۍ اصیل والی او سیالتوب مشهورو، لیکن افسوس د پښتنو ناروا رواجونه هغه بې برخې کړه سپیره ئې کړه (بدشګومه) د هغې په تندی تیاره شوۀ پلار ئې په روپو پسې ړندېده پخپلو سپېرو لاسونو ئې ډولۍ کښې کښېنوله او لرې ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه یو څو میاشتی پس د هغې کوڅې ببرې شوې او هغه یوه کونډه وه او نجلۍ کونډه د غمونو غرئې په سر را پرېوتی و.

پلرګنۍ کره خو ئې ځای نه و خسرګنۍ بیا سپېره ورته ویل اوس هغه سپیره مخې وه (نیک پاله نه وه) ناکاره وه د ټول ټبر پیغورونه به ئی تیرول د سخر کنځل به ئی زغمل ټوله ورځ به ئی کار کنبې زړګی وچاود خو بیګاه به ئی د سترګو پټولو حق هم نه و هغی ډوډۍ نه خوړله بلکه ډوډۍ دا خوړله خیر نو خچخوکالو ته ئی هم زړه نه کیده کفن به ئی را یاداوه داسی ورځ پرې حرامه وه چه څلور شپږ کنځل به ورته نه کیدل یوه ورځ داسی هم نه تید ېدله چه یوه یا دوه پنې به ئی نه خوړلی یوه ورځ ئی په سر کنبې ږمونځ ووهله خسر پرې د توت د لښتی وار وکړلو چه ډېرې ورځې ئی په هغه لاس کار نه شو کولای لوپټه ئی خیرنه خچنه ریخانګی وه نو مرغۍ د مور د کور لوپټه په سر کړه سخر پرې له شا نه د خاورو تیل واچول تیلی (اورلګیت) ئی ورته کولو خدای ترې بچ کړه دا ننی جنګ په څ و؟ په دې چه د شپاړسو کلو جنۍ چه تمامه ورځ ئی په میچنو زړه شین شو د ګرمۍ خولې نیز (سیلاب) غوندې پرې روانی وې د باد دپاره کوټی ته وخته بس دا نه وه بلا وه د مرجانی په سترګو کنبې اغزی اغزی کیده تیر ماخوستن مرغۍ کټ کنبې لړه غونډې ملا نیغه کړه چه ګل محمد خان کورته را ننوت نو د راتلو سره ئې خوله وربانډې وسپړله: ستا ملا ولې ماته ده؟ ډیوه کنبې لا باتۍ خلاصه نه ده- ته بیا مرداره شوې یې پاڅه لاس وینځونی راواخله.

مرجانی په یوه ټوپ ورته مخ کنبې شوه او وئې وې «دی ته څه مه وایه دا د محل رانۍ پری ده چه خوب وکړی که ستا څه کاروی نو زه به ئی کوم ده مره ساعت کنبی مرغۍ کوزه او لاس منځی لاس کنبې خسر ته ورغله.»

مرجانی ورته په سینه کنبې یوه داسی ټیله ورکړه چه غریبه لکه خانګی را وغورځیده مرجانی ووی: بس بس مونږ وبخښه د خپل خاوند خدمت به زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله کوم ته ځه پالنګ کښېي ويده شه ته رانې ئی مرغۍ د اوښکو ډکې سترګې ورته راواړولې او وئې ويل ابۍ زه رانې چيرته يم ستا وينځه يم ته هسې خپه کېږې مرجانې پرې لرګی را اوچت کړ ته بيا ما سره خبرې کوی.

وګوره خلقه ما د دې سره څه کړی دی دی چه دا هر وخت ژاړی ما که تش دومره ووې لوری دا کار د سيالانو نه دی- ته کونډه ئې داسی مه کوه. نو ما بده خبره کړی رانې له هغه وخت نه راهيسی تندی تريو نيولی دی او ژبه ئی راباندې ايستلې ده بيا ئې لا هم ارمان پاتې دی؟

ګل محمد خان چه دا خبره واوريده نو خپلې ښځې ته ئې ووې «ته د دې بدبختې سره څه مه وايه- دا بدبخته به يوه ورځ زما پوزه پرې کړی دا خو تا اول وار پر خپل سر خيژوله- هغه بله ورځ چه می پرې د خاورو تيل واچول او سوځله مې چه د غمه ئی خلاصه شو نو ته زما مخی ته راغلې او مخ کښېي مخ کښېي کيدلې او رانه خلاصه دې کړ. اوس مزې کوه، مرغۍ په سلګو سلګو د خسر په پښو کښېي ولويده او وئې وې بابا جی: ما دی خدای مړه کړی که به ما د ابۍ سره- لام کلام کړې وی خدای خبر چه ولی د سهار راهيسی راپسې شوی ده.

ګل محمد خان چه دا خبره د مرغۍ له خولې واوريده نو په سر باندی ئی يوه ښه څپيړه ورکړه او وئې وې:

(لرې شه: تا ته دې خدای مرګ درکړی چه زما عزت په ځای پاتی شی زما د غمې په شان زوی دې وخوړ اوس په دی سپينه جامه داغ هم راږدې.

مرغۍ پاخيده او په زاريوئی لاس پر تندی کښېښود او وئې وې.

بابا: که رښتيا داسی وی لکه چه ته وائی نو ما اوس وسوزه چه سبا ستاسی د ډيران ايرې يم او ځوک مې نوم پخوله وانخلی «ګل محمد خان چه دا خبره واورېده تر خولې ئی ځګونه راغلل په ډير تاوو ولاړ شو»، مردارې- پليتې، سيطانې زما له لاسه سول غواړې».

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغۍ: بابا جی سول غواړم له خپله لاسه راباندی اور ولګوه زما تر ژوند مرګ ښه دی زه که یم څه او که نه یم څه؟.

ګل محمد خان: کم اصلی د راز محمد پلیت نوغی زه په په تا اوس ښه اور بل کړم (دا خبره ئی وکړه) او ښځی ته ئی اواز کړ:

د جمال خان موری هغه د تیلو بوتل راوړه په دی وخت کښې پربېوزلی مرغۍ را ګرزوی او په وهلو شروع کېږی پس له دی په غولی کښې دغه دری اوازونه اوریدل کېږی نور هیڅ یو ږغ نه و، یو د ګل محمد د لرګی شرکهار بل د هغه دا چغی چه «اور غواړی» «حراموني اور غواړی».

بل د مرغۍ په زوره چغی چه ویل به ئی «باباجی مړه شوم د خدای دپاره رسول ته ګوره... خپله پلاره... خپلی موری... یه کاکا صاحب... را ورسېږی یه لویه... ځوانه مدد... زه خو بی ګناه یم... زه خو بی خطا یم... یه خدایه... یه ربه !»

(۳)

د بدبختی مرغۍ مخ نن لږ غوندی روڼ ښکاری- بدن کښې ئی ایله وینه ګرزیدلی ده دا ځکه چه یو نیم کال پس مور کره تللی ده د مشر ورور واده ئی دی د خسر کره ئې بنه په وهلو وهلو داسی شوی ده لکه چا چه چنه پری دوړلی وی په ژړا ژړائی سترګی سپینی شوی دی دې وې چه مور کره به یو څو ورځې په خندا تیرې کړم قسمت ورته ویل چه د کونډې هیچیری د خوښې ځای نشته مور غیږ ستا د پاره اوس یو سور تنور دی- مرغۍ پس له ډیری مودی د خپلو مزولو څهری لیدلی وی خوشحاله وه د خپل غم هغه اوږدی قصی یی شاته کړی وی- د هر چا سره ئی په خندا خبری کولی جامی ئې پس له ډیرې مودې څخه اغوستی وې چه دې نوو جامو ئی همزولو ته بیا هغه تیر ښایست ور په یاداوه د ورور واده چه به ئې په زړه د خوشحالۍ یاد را والوزاوه نو کله به ئې د نجونو سره ټوکی ټکالې هم کولی خو بیا به ئې د نجونو سره سندری ویلې چه ورور به ئې ولید نو دا به تر مور زیاته ور ځاریدله لنډه ئې دا چه د ډولۍ وخت راغی «ورا»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیاریده د هلک او نجلۍ جوړې جامې را واخستې شوې او ښځې روانیدو ته را پاڅیدې د واده پنډوکې وتړل شوه نو هر چا د ناوې او زوم کالي او زړوکې کتل د بده مرغه مرغۍ هم د ورور لونګۍ ته ګوتې ووړې ښځو په دې کار وترټله دلته د مور هم ورته پام شو نو یوه داسې مضبوته څپیړه ئې ورته ورکړه چه د ګوتو تغمې پکښې جوړې شوې مرغۍ اریانه ودریده مور ورته ووې چه کونډه ښځه د واده جامو ته لاس وروړې؟ ته خو سپیره کونډه ئې تا ولې ګوتې وروړې؟ هغه ور چه مرغۍ ئې د ځیګر په سپینو پیو لویه کړې وه او نازوله ئې ننه ورته له خوده ووته دا سپیره پال هغه چیرې ژغملای شې- چه د یوې کونډې لاس د «ورا» جامو ته ګوتې وروړې؟ په دې وخت کښې د خدای فضل و چه د مرغۍ د پالار په زړه د رحم اوبه تیرې شوې او د مرغۍ مور ته ئې ووې: «خیر دی داسې خطا له بنده څخه کیږي» ګنې خدای خبر دی چه د مرغۍ به کوم ځای مات و.

د مرغۍ زړه ډک و- ژړلای ئې هم نه شوای ځکه چه ژړا تر هغه لا په همدې وخت کښې بده وه، نو د اوښکو ډکې سترګې کوټې ته ننوته- نوې جامې ئې و ایستلې او زړې ئې واغوستلې لوپټه ئې په مخ واچوله د خونې ګوټ کښې ځملاسته- «ورا» ولاړه ډولۍ راغله- غال بول تیر شو- خو مرغۍ پرې خبره نشوه نه ئې چا تپوس وکړ چا یاده هم نه کړه کونډه بدبخته د چا په یادوې.

غوټه نیمه شپه شوه مرغۍ د «ادیزو» پر سړک باندې روانه ده- تیاره دومره ډېره ده چه د لاس ګوتې نه معلومېږې خو مرغۍ نه د مار نه وېرېږې او نه هم د غله یا بل ځناور نه د سیند غاړې ته ورېده پېښه ئې ونیوله- بیا د سړک نه په ډډه لاړهن او لرې د یوه کمره پر سر کښېناستله- په ټکرې ئې مخ پټ کړ او د زړه له اخلاصه ئې وژړل وروسته ئې په زړه کښې دا ډول ګیلې له خدای نه شروع کړې:

ای زما لوه یخدایه! زما د بدنصیبۍ خو اوس د مور په غیږ کښې هم ځای نشته- زه اوس سپېره بلله کېږم- او بې برخې خسر ګنې که مې بیګانه خلک و- د هغو نه خو ګیله نشته مګر زه خو نن په خپل کور کښې هم بد پاله او سپیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبلله شوم افسوس خدایه چه ښځې دې ولی پیدا کولې- خدایه تا خو داسی نه دی ویلی.

او نه ستا رسول داسی دی- دا پښتانه خو ځانونه مسلمانان بولی دوی ولی داسی کوی؟

دوی خود اذانو سره سم جماعت له هم ورځی- لمونځونه هم کوی ډیرې ئې شته د دې ډول عبادتونو سره په دی ظلم کولو هم مسلمانان بلل کیږی؟ دوی وایی چه مونږ کښې لوی لوی بزرګان او عالمان شته مګر د لور او خور سره چه کوم کارونه کوی هغه خو په کفارو کښې هم نشته- لور چه پیدا شی بده او سپیره وی چه واده شی بیا سپیره کیږی چه مړه شی هم سپیره وی خدایه؟ ته په اخرت کښې دوی ته جنت هم ورکوې؟

په دنیا کښې ښه ورځ هم پرې راولې- مونږ خو هم ستا پیدا یو او د بنی آدم له ذاته یو مونږ سره دا دومره نارو اولې کېږی- زه خو په دې خبره پوه نشوم ستا په دې دومره لویه دنیا کښې خو ما د سر سیوری پیدا نکړ کوم کور کښې چه ما سترګی غړولی وی او وړه پکښې لویه شوې وم هغه هم نن زما د پاره دوزخ شو- دوی زما دوه کاله کونتون ته ونه کتل او نه ئی دا زړه ته تیره شو چه د دې حال څرنګه و او دی- نو څکه تا ته التجا کوم چه ما له مرګ راکړی ځکه زما مرګ لویه پرده ده.

که څه هم وایم هغه شرم- که څه اورم هغه شرم. زما ناسته او ولاړه- خوراک او څښاک ټول- شرم شول- نو زه غواړم چه دا د شرم بوج له ما نه واخلی او پټه شم (سلګی... بیا سلګی) اې سینه؟ ته لویه پرده ئی- ستا لوی زړه دی. بنی آدم چه د چا د لوی زړه صفت کوی نو وایی:

«ستا زړه لکه دریاب دومره دی» ته د دې خپل لوی زړه روی ومنه- ما ته غیږ خوره کړه؟ ته د خدای او رسول روی ومنه ما ته پخپله لویه غیږ کښې ځای راکړه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما پخپله لویه غیږ کښې ونیسه- زما د پاره پرده شه.

د خدای په دی دومره لویه ځمکه کښې زما دپاره زما د ارام ځای نشته- تا ته ننواتی راغلې یم.

هسی نه چه ته هم زما د خوابنی او خسر په شان ما ورتېی- ما مه رټه؟ زه د مسلمانانو پښتنو د لاسه په توره شپه تا له ننواتی راغلی یم دوی خواخوږی نه لری- دوی د رحم زړونه نه لری دوی د ظلم نه هم دومره خوند اخلی لکه د رحم نه چه ئې زړه سواندی انسان اخلی- نو ته زما ننواتی ومنه؟

دې نه پس د غړمب یو اواز شو د سیند زړه د مرغۍ په زاریو نرم شو- او د حال په ژبه ئی ورته ووې:

زما لمن لویه ده زما غیږ تا ته خلاصه دهٔ زه ستا نه خوابنی یم او نه خسر- زه نه ستا موریم- نه هم یو انسان زه تا ته په غیږ کښې ځای درکوم ښه راغلی؟؟ ښه؟؟

(پښتو نثرونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل ختټک:
کچکول نه

جومات او قبر

چه په کلي ورننوتم نو د يو قبر په تماشه شوم.
د تماشې خبره دا وه چه د قبر نه ګير چاپيره د جوارو ډلۍ لګيدلی وې، د ښو او لرګو امبارونه پراته و، يوی، جغ او ما له غاښو رايښی شوی و قبر نه و د ټولې علاقې د زميدارو د مال حال څوکيدار يا ټيکه دار معلوميدو څه ګورم؟ چه تازه دين يو ګيډی واوړو او درز شو چه د قبر خوا کښې يې وغورځولو او ورته ئې ووې «بابا ستا په اسره ئی پرېږدم او سوی لاس به يې درنه غواړم» معلومه شوه چه دا بابا څوک ولی الله دی او دا ټول له علاقه ترې دومره ويرېږې چه د ده د بڼ نه ازغی نشی ماتولی او چه دلته څوک څه امانت کړی ورته پاس هم نشی کتلای.
ما په دی خبره فکر کوله چه دا واقعی د دی بابا زور دی او که د دی خلقو عقيدې داسی دې او دې فکر کښې ډوب د کلی څيلمه جومات ته ورسيدم د ماښام وخت و، ما وی څه به ټکری خوری راځه هډو دی جومات کښې ئی واړوه. چه جومات کښې می پښه کيښوده نو ملا صاحب راته نيغ نيغ وکتل را ته ئی وويل:
ملنګه! دا جومات د خدای کور دی مسافرخانه نه ده، ځه چيرته حجری ته يا بازار ته لاړ شه! زه خوشحال شوم چه شکر دی چه مولانا صاحب حجره او جومات کښې فرق خو کولی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو چه خیال می وکړ نو د جومات څلور واړه ګوټو نه د کټونو ، صندوقونو ، زړو جامو ، ګوری او صابون د پنډکو ، چانکونو ، پیالو او لرګو مرګونه داسی ډک و لکه چه دا جومات هم حجره وی هم مسافرخانه او هم ګودام خانه.

ما ملا صاحب ته ووی چه نمونځ کوم نو خیر دی بیا ځم هغه جواب راکړو تن چا د کوهی بوکه پټه کړېده اوبه نشته بل جومات ته ولاړ شه ! ما چه د جومات د کوهی جاج واخیستو نو ربنتیا د بوقی پړی چا په چاقو وهلی و او د خدای د کور نه یې بوقه سره د پړی پټه کړی وه.

دلته نور هم فکرمند شوم څکه چه عجیبه، مخلوق دی چه د یو قبر نه خو دومره وېرېږی چه ازغی ترېنه نشی ماتولی او د ټولی علاقی امانتونه ورسره پراته وی څوک ورته پاس هم نشی کتی او بل خوائی دا حال دی چه د خدای نه دومره نه وېرېږی چه د هغه د کور نه یعنی د جومات نه سره د پړې بوقه پټوی او پروا نه کوی.

او دی زړه کښې می ووې ملنګه؟ د داسی خلقو نه هور هم لری کور هم چه د کوم کلی خلق د خدای نه زیات د قبر نه وېرېږی که دوی ډېر ځان ستړی کړی ښاده ورځ نشی موندی، او دا څکه چه څوک د خدای نه پاغیان وی هغوی تو همات نشی سمولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل ختټک:
کچکول نه

ښه هم ښه بد هم ښه

دا مې څويم ځل دی چه دې کلی ته راځم ولی هر ځل چه دې کلی ته راشم نو دلته وېروی ژړاوی او څه غم خو پيښ وی.
يره؟ داسی غميدلی خلق ما نه دی ليدلی.
پروسه کال چه راغلی وم نو دلته يو ښه شاه ځلمی چا مړ کړی و ، ټول کلی ورته راغونډو او ټولو ورته ژړل.
يره هغه واقعی د ژړلو ځلمی و ، ما چه په وينو لېت پېت ولېد نو زما زړه هم ټينګ نشو په ژړا شوم ځکه چه د مورو پلار يو شهزاده ځوی و ، لکه چه د ګلو لښته وی غريب ئی په خوا روزارولی کړی و او چه د ګټې وټې شو او اوه ورځې پس يې واده و نو ګنډېری بی ګناه بی خطا په رڼا ورځ په حجره کښې په چاقو ووهلو او پخپلو وينو يې ولمبولو. په کلی کښې داسی څوک نه و چه په ګنډېری يې لعنت نه ويلو او د دی شهيد پاره يې ژړل نه.
نن چه راغلم هم هغه کلی دی هم هغه حجره ده بل کټ پکښې پروت دی او خلق پرې را جمبر دی په چغو چغو ورته ژاړی لکه چه بل يو بی ګناه ځلمې د چا د خپلی سری ډولۍ په ځای سور کټ ته او د سور شال به ځاې سور کفن ته ورسولو.
چه ور نږدې شوم څه ګورم؟ چه هم هغه سورږيری کاکا ، هم هغه د غټ پګ والا بابا ، هم هغه د لويو بريتو خان هم هغه لنډی هم هغه بوچی چه پروسکال ئی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه وښکی هغه ځلمی شهيد ژړلو او په بل وښکی ئی په ګنډيری لعنت ويلو نن ئی په سترګو کښې اوښکې دی او په خوله ظالمانو ته بدرد وائی.

ما دی زړه کښې ووې چه خدای دې خير کوې په دې يو کلی يو ظالم څنګه داسې عادت شويدی چه يو کور د وير نه خالی نه پرېږدي، چه ورنږدې شوم او يو ځوان نه مې تپوس وکړو چه دا بيا څوک بې ګناه وژلی شوی دی چه دا خلق غريبان ټول پرې شريک ژاړی هغه راته ووې ملنګه ! نن ئې ګنډيری غريب مات څټ د جيل نه راوړيدی.

ماوې کوم ګنډېری هغه پروسکال چه ئې...

هغه ويل هم هغه غريب مظلوم ګنډيری نن پانسی شو او دا دی ظالمانو ورته څټ مات کړيدی پروت دې چه څوک ئی وينې ورته ژاړی.

ما کچکول ترخ کښې مضبوط کړواو کندمې په اوږه سم کړو، دوه پښې مې خپلی کړې دوه پردۍ او دی کلی نه په تيښته راووتم. ماوې چه د کوم کلی خلق په مظلوم او ظالم، قاتل او مقتول پسې يو شان ژاړی د هغی نه تيښته په کار ده، په غوی به تل غم وی ښادې به که خير وی په سترګو نه وينې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر د بدرښو:
پښتني نه

صاحب جانه

صاحب جانه خدای پاک د ښایست د دولت میرمن کړې وه...

د صاحب جانې د پښتون حسن په لیدو پسې ډېرو ناوزګارو کارونه پرېښي، ډېرو لمونځ ګذارو نمونځونه قضا کړي و، ډېر زاهدان ئې په یادولو یادولو د ارمان په جهان کښې ورک شوی، دا د صورت او هم د سیرت میرمن د خدای تعالی د رحمت یو مظهر و... ډیرو په لوړو ختلو ځملو ورته بینونه وغړول ډېرو مستوئې د تپو سره غوږونو ته خپل غړونه وروسول، ډېرو په ځان غلطو ریباری ور ولېږلې او ډېرو ننګیالو د پښتو په دود هم وغوښته خو هغه... د قیمت خان ځملی په نصیب شوه.

قیمت خان لوړ دنګ، سور سپین ځلمی و... دا ښکلې ښایسته ناوې د ده د کور ډیوه شوه.

په نوی کور کښې د ناوی وړومبنۍ شپه تیره شوه ورځ د خپلی رڼآ سره راغله نمر په دنیا پلوشې خورې کړې خو داسې زړونه هم و، چه د هغو د غم شپه نه تلونکی وه او لاړه نشوه.

ورځې د جمعې شوې، جمعې میاشتې شوې میاشنی، کالو نه شول، کالونه پیړۍ شوې. شپېته کالونه تیر شول د قیمت خان بابا عمر پنځه اتیا کاله شو او صاحب جانه انۍ اوه اویا کالو ته ورسیده خو په دې اوږده موده کښې د دوی اولادونه شو نه ځوی او نه لور د سترې او بی خونده ژوند په اوه اویایم کال صاحب جانه انۍ ناروغه شوه ښنتن ئی غریب و، خو تر خپلې وسې ئې د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرې دارو درمل په ښه شان وکړل ولی هر څو چه ئی علاج کيده رنځوره ورځ په ورځ پرېوته تر دې چه طبيبان ترې پاڅيدل. صاحب جانه انۍ چه په ځان پوهه شوه نو وئې ويل چه ما ته د مراجی نه (د کلی نوم) مشره خور او نور خپلوان را وغواړۍ؟ مراجی ته سړی ولاړ او د رنځورې په تپوس کلی را وچليدو، رنځوره ئی وليده بخښل سره واخستی شول، څوک امروزه لاړل څوک سبا ته لاړل او څوک دوه ورځې پس در هر چا د خورې او مينې خپله خپله اندازه وه آخر نور ټول خلق لاړل او مشره خور ورسره پاتی شوه خور د خور خدمت له وريده. د مينی او وينی په غم کښې ډېر فرق دی. صاحب جانه انۍ ورځ په ورځ پرېوته حالت ئی خرابېدو، تر دې را ورسيده چه اوبه ئی په څمڅۍ کښې وراچولی، پښې ئی وپړسېدې، د خبرو کولو نه پرېوته پټې سترګی پرته وه او خور ورته اوښکی څڅولی اوه شپې ورځې يې د خور له غمه سرونه لګولو په اتمه ورځ کچه غرمه ناڅا په رنځورې سترګی پورته کړی او سر ته ناستی خور ته يې په غټو غټو وکتل د ښو په اشارت ئی پوهه کړه چه ګنې په ما باندې را ټيټه شه غمچنه خور پرې ور ټيټه شوه د نو رنځورې ورته د سريندی د راکښلې زير د تار غوندی په نرې او کمزوی آواز ووې چه زما خولې ته دی غوږ را نږدی کړه، خور د صاحب جانی په خوله خپل غوږ کيښود او هغی ورته داسی په سرينده باندی لينده را کښه.

خوری زه د لږ ساعت ميلمه يم زما سره يو پټ راز دی چه تقريباً د شپيتو کالو راسی زما د زړه په صندوق کښې پټ ساتلی دی نن يې تا ته څکه ښکاره کوم چه د دی دنيا څنی اوس زما تعلق پرکيدونکی دی رنځورې چه دا خبره وکړه نو د دمی کولو دپاره غلی شوه او خور ورته ټوله غوږ غوږ شوه لږ ساعت پس صاحب جانی په سرينده لينده داسی راکښه.

خوری زه چه را واده شوم نو په ړومبۍ شپه راته خاوند راغلو، په کټ کښې راسره کښينا ستيدو، هغه ماته وکتل ما هغه ته وکتل دی ډېر مړغيژن غوندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و داسی ښکاریدو لکه چه په سر ئی د غم لوی غر پروت وی د یوا رورین او سیلی سره ئی ووی:

هغه: میلمنی په خیر راغلې !

زه- خدای تعالی دې وبخښه په خیر اوسی.

هغه: - پس له دې خو به ته د دې کور مېرمن یی.

زه: - انشاء الله د ختو ګټو د کور هم او د خپل ښتن د زړه د کور هم.

هغه: - بې شکه خو... !

زه: - (په حیرانتیا) هن ! خو ! ! !؟

هغه: - پښتنه یې؟

زه: - زه فخر کوم پخپله پښتو - د پښتون نمسی- د پښتون لور- او اوس د یو پښتون ښځه یم.

هغه: - ښه نو د خپلی پښتو له مخه په ما شادر خور کړه په ما پرده واچوه !

زه: - (په حیرانتیا) خم ! پرده ! پوه نشوم !

هغه: - پښتنې ! ما په وخت د حیا له کبله مور پلار ته ونه ویلی شول په دې وجه ستا دا بی مثله ځوانی خاورې ایرې شوه.

زه: - (په ډیره حیرانتیا) خاوری ایرې.

هغه: - هو ! دریغه چه زه ستا د ډولۍ د راتلو نه اول مړ وای.

زه: - نو چل څه دی ! ما خو پوه کړه کنه !

لکه د ګلاب چه ډنډر مات شی زما د ښتن هغه شان ښت ځولۍ ته مات شو اوو رویې ووې چه: ...

هغه: - زه ستا د جینسی وظیفی د پوره کولو جوګه نه یم.

زه: - هیڅ غم مه کوه زه پښتنه یم د خپل ښتن سره به تر خپل ژوند پښتو وپالم انشاء الله تعالی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صاحب جانی خبری چه مشری خور واوریدی نو د اوښکو ډنډیې سیلاب شو رنځوری بیا لړه ساه واخیسته او تار ته یی بیا ترنګ ورکړو:
خوري ! ما د هغې اولنۍ شپې راسی څه کم زیات څلویښت کاله هره ورځ هر سحر اوړی په ژمی لنبلی دی. اوبه می بیولی دی او تر دی ساعته می هره سخته په ځان زغملې ده خو د خاوند سره می هیچری شر او ترخه خبره نه ده کړی. خدمت می یې په ډېره راستۍ کړی دی چیری می ورسته ستغه نېولی نه ده او سره د دې ټولو خبرو د خپل عصمت مرغلره می هم امانته، سلامته او رڼه ساتلی ده. صاحب جانی انۍ نور هم څه ویل خو وخت ختم شو، دې یو اوږد زبېرګی وکړو خور ته ئی یو وار بیا سترګی را پورته کړی دا قدرئی ووی- چه خوری ! ما بس وبخښه وینایی په شونډو کښې پاتی شوه او د سریندی تار وشلیدو (انا لله و انا الیه راجعون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر د بدرښو:
پښتنی نه

ملاله

څه کم زیات د اتیا کالو خبره ده کال دولس سوه اوه نوی هجری و د برات د میاشتی اولسمه ورځ وه د پرنګی فوځ د میوند په میره کښې پروت و په هر ساز او سامان پوره، په خوراک څکاک موړتک سور اوړی و، د آسمان اورورېدو، ځمکه تیغنه وه ملک سورتنور وکانړی د ګرمی له تاوه چاودل، پېریانو تنورونه اچول و، هوا سړه لمبه وه اوبه نه وی او که چیرته کوهی یا چینه وه نو په هغو د دښمن قبضه وه د مسلمانانو غازیانو سره اوبه خلاصی شوی وی له تندې د هر چابی وتلې وې مری وچې؛ شونډې سپینې تښتیدلې وې، سره د دې ملاتړلی ولاړو او دا یی غوښتل چه د دین دښمن، د آزادۍ دښمن د خپل ملک نه وباسی ورک یې کړی خو د دښمن زور ډېرو او خښ ناست و او جنګېدو آخر چه په غازیانو تندې ډېر زور کړو نو داسې وایې چه ځینو ځېنو په شا وکتل، زړونه یې پریوتل، وارئې خطا شو، امام حسین(رض) مسلمانانو ته یو سبق پرېښی دی چه که چیری هم د حق او باطل ترمینځ جنګ وی د باطل ډیر زور وی د حق ملګری په سرونو هم کم وی او په وسله هم اولوږې تندی پری هم راشې خو بیا هم باید دی چه د ذلیل ژوند ځنې د عزت مرګ واخلی خو کله کله مسلمانان دا سبق هېر کړی نو ځکه پری وارخطایی غلبه وکړی همدغه وجه چه په میوند کښې هم مسلمانانو تېښته وکړه او په شا روان شول وروستو د دوی ښځی وې په هغو کښې یوې جینۍ سر هسک کړو او د ځان سره ئی ووې چه دا خو کار خراب شو؟ دا جینۍ ملاله وه، ملاله د ملی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرور او کلکی پښتو ۀ که په تلوار د ښځو د منځ نه د غازيانو په لور ور روانه شوه چه نږدې ورغله لکه زړوره، نره شيره ببره، ودريدله او لکه يوه جرنيله ئې د زړه د اخلاصه نعره وکړه چه:

ای پښتنو ميړنو؟

د هر جنګيالی پښتون غوږ ته دا چغه ورسيده او په جنګ کښې ئی د ملالې ورته وکتل ملالې د زړه د جوشه دا لنډۍ ووی چه:

يه که ځار:

کـه پـه ميونـد کـې شـهيد نشـوې　　خدايږو لاليه بی ننګۍ ته دې ساتينه

د ملالی د لنډۍ يو يو توری د هر غازی په زړه لکه د غشی ورښخ شو او دې چه دا ټپه ختم کړه نو سمدستۍ ئی د الله تعالی نامه واخيسته «الله اکبر» او لکه د وږې زمرۍ ئی د دښمن په لور ورمنډه کړه او په منډه کښې يی دا بله لنډۍ شروع کړه:

يه قربان:...

خـال بـه ديـار پـه وينـو کيـږدم　　چه شينکی باغ کښې ګل ګلاب وشرمومه

د ماتو مسلمانانو غازيانو د غيرت جذبه په جوش شوه، مات زړونه يی جوړ شول لکه چه مړه راژوندی شی د هر غازی په رګ رګ کښې پښتنی وينی منډه وکړه وښنته ئی ودرېدل، ملاله بيا د دوی ترمنځ وتلی او په دښمن ورغلې وه هر يو وريسی ورمنډه کړه او د کفارو په لښکرو ورغلل دښمن څه مقابله خو وکړه خو مسلمانان چه يو وار په کلکه د الله تعالی نوم واخلی نو غرونه ورته هم نه ټينګېږی آخر دښمن مات شو هغوی به په شا وتښتيدل او ميړنو غازيانو به وهل ډېرئی مړه کړل او ډېر وتښتيدل توپې او ګولۍ ترې په ځای ځای پاتی شوې ميوند فتح شو- دا چا فتح کړو؟- دا پښتنی ملالی:

نه زرها ځلمی ورغلی تر کماله　　نـه يـوه نـره ملالـه ميوندوالـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ایوب خان اڅکزی:

اعتبارات

وائی چه یوه ورځ یو زاهد و یو رند میخانه ته وویل ترڅو به په دغه فسق او فجور مبتلا ئی راځه د ما سره چه د نجات او هدایت په لار دی برابر کړم د رند خوښه شوه او د زاهد سره یو، غره ته ولاړ، هلته د زاهد او رند ټول کائنات پریوه بشقاب مشتمل و او بس. د یو څه زمانی بعد زاهد ورته وویل چه اوس نو زه ځم چه نور ګمراهان پر لار برابر کړم نو ځکه په بشقاب کښې زما حصه و ما ته راکړه. رند ورته وویل:

چه ستا جدائی وما ته تر حد زیاته د غوصی ده و لیکن بشقاب واخله زما حصه می هم تا ته بخښلې ده، زاهد ورته وویل چه ډیر احمق یی زه کم ګداګر او سوالګر خو نه یم چه ستا حصه و ماته راکوی زه خو صرف هغه قدر غواړم چه مذهباً و ماته روا دی یعنی نیمه، رند ورته وویل چه ما تول یی څه فائده نلری، زاهد اصرار وکړ او سرئې ورند ته خشم ورغلی او بشقاب ئی په زوره پر ووهی او نیم ئی و زاهد ته ورکړ وښوراوی د میخانې هغه زاړه یاران چه زړونه ئی د جام او مینا په شان صاف او ماحول ئی د امن او سکون څخه معمور یو یو تر سترګو تیریدو او په دماغ ئي رسم کیدو ما چه دا حال ولید نو می وویل چه په لفظو یوه او په معنی ناپوه د جسم او روح د فرق لاعملی او فقط د حکم په حیث د الفاظو تعمیل د انسانی اوصافو څخه بعید دې او د بعضی پابندو، او تربیت یافته حیوانانو مترادف حرکت دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ایوب خان اڅکزی:

اعتبارات

وائی چه یوه ورځ ملکه پخپل محل کښې په یوه کار مشغوله وه، دروازه وټکیدله، ویلی څوک ئی؟ ورته وویل شوه چه ولیعهد.

ملکی اعتتنا ونکړه او خپل مشغولیت ئی جاري ودرلود.

د کافی انتظاره بعد، بیا دروازه وټکول شوه ملکې وویلی څوک یې؟

جواب ورکړل شو چه ستا فرمانبردار ځوی.

ملکې فوراً دروازه ور خلاصه کړه او ورته ویې ویل چه ګوره ځویه؟ همیشه کوشش وکړه چه په دنیا کښې پخپلو انسانی اوصافو او خصایلو وپیژندل شې ولی چه دنیا وی حیثیت اضافی او اعتباری شی دی چه هر وقت فنا کېدونکی دی.

ما چه واوریدوو مې ویل تر څو چه په دنیا کښې د انسانانو تربیت پر داسې بلند سطحه او لوړ معیار باندی ونشی د انسانانو دا موجوده فراموش کاری چه عموماً نتیجه وی د جاهلانه خود فراموشیو نه اصلاح کېږی او دنیا به د حقیقی او انسانی سکون سره هرګز دوچار نشی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايوب خان اڅکزی:

لنډې ويناوې

په مصيبت کښې له چا سره همدردی کول دومره بلندی نه ده لکه په کاميابۍ کښې له چا سره همدردی لرل.

۞ ۞ ۞

ډېر خلق د نماز دومره قايل نه دی لکه د جای نماز.

۞ ۞ ۞

د دنيا څخه ټوله لمن تېرېدل دومره مشکل کار نه دی لکه په اغزو بنده لمن صحيح او سلامته راوړل چه مشکل کار دی.

۞ ۞ ۞

په دنيا کښې آسانترين کار تر ژوند تېرېدل دی او مشکلترين کار ژوند تېرول دی.

۞ ۞ ۞

زه په دنيا کښې د هغو اشخاصو څخه هم د لطف توقع لرم چه نيکی په دې دنيا کښې کوی او انعام يې په بله دنيا کښې غواړی.

۞ ۞ ۞

د شاعر دنيا ډېره صلح جو او امن پسنده ده که زمونږ په تمدن، اخلاقو، او سياستو کښې شاعرانه اخلاق پيدا شی نو دا دنيا زمونږ جنت کېدای شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ش- مجروح:

د علم په باب کښې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومه موعظه کوم، ځکه علم د دې ښخه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې ئې څه وویل شی (آفتاب آمد دلیل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول انشاء الله تعالی) له دې مرحلې ښخه تیر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څه وویل شی.

دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقیقت کښې څه وایم نه دا هم ! ځکه د علم حقیقت باندې څه ویل ما غوندې سړی ته ګران کار دی.

ډېره موده کېږی چه د فلسفی د قلمرو نه ټول علوم (د تجربې د طریقې په بناء) وتلې دی او استقلال ئې غوره کړی دی یوائې څه چه فلسفې ته پاتې شوی هغه الهیات، اخلاق، او ایستیمالوجی یعنی د علم پر حقیقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپاره ډېر دقیق نظر او صلاحیت په کار دی او سمدستی د دې مقالې له نظر اندازه هم بهرنه دی، نو راځئ چه د علم په سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان یا د علم تاریخ باندې ځان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هر قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دی، خو که ستاسی اجازه وی زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاریخ لنډیز یا د علم د تطور خلاصه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بیش نیست، خام بدم، پخته شدم، سوختم» نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو وخت خلکو ګمان کاوه چه د يونان په خواو شا کومه نامعلومه جزيره کښې او د بابل په ښار کښې چرته يو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغيبات ذخيره شوی دی په کوم طلسم او چل ول ځينی خلک ورننوزی او له هغه ځايه د کائناتو اسرار او د شياؤ حقائق ځان ته معلوموی علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نيک بختو لاس ته ورځی.

د تکامل د نظريې نه را په دې خوا انسان په دې پوه شوه چه هيڅ يو اجتماعی مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو ځيزونو په څېر تغير او تبديل حرکت او سکون، آغاز او انجام لری او دا هم لکه دا نور اجتماعی مؤسساتو د يو خاص بدايت نه دې نهايت ته (پرزېدلی، غورځېدلی، خوزېدلی) را رسېدلی دی.

يعنی علم هم د تکامل او تطور په لاس کښې لوېږی او لوېدلی دی، ګويا دا نظريه هغه شاعرانه مفکوره چه خامی او پختيا اورژېدل د عمر حاصل ګڼی رښتينی بولی.

هو ! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغير او متبدل وی او د تکامل د سير په قدمونو د يو ابتدائی ناقص صورت نه يو جامع او کامل شکل ته اوړی را اوړی دا رنګ د انسان ټول اجتماعی تاسيسات هم متغير او متبدل دی، د ده علم، د ده پوهی، د ده فلسفې او د ده فکر د تطور مراحل تېر کړی او تېروی ئې.

د دې نظريې په بنا علم هم تاريخ لری او د دې تاريخ په رڼا کښې علم دومره اوړېدونکی او اوښتونکی او غورزېدونکی او پرمخ تلونکی ښکاری لکه طفل چه د مور د غېږی را وزی او د حيات مراحل طی کوی.

مونږ وويل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعی مؤسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعی مؤسساتو کښې يو هم دولت (حکومت) دی که مونږ علم د دولت سره مقايسه او مشابه کړو زيات به مناسب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی ځکه دولت د انسان په ثت او علم د انسان پر مغزو حکم فرمائی کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهيو انتقياد د قانون په نامه او د علم د احکامو د قواعدو په نامه پيروی شوې ده، دا دواړه د قوت او د سلطی خاوندان دی نو ځکه يو بل ته سره ورته او مشابه دی، دولت د خپل تکامل په مزله کښې دری دوری درلودی:

۱- د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پای کښې قبيلوی طوائف الملوکۍ ته منجر شوی.

۲- متمرکزه او قوی حکومتونه چه په پای کښې جهان شموله امپايرونه (شاهنشاهۍ) جوړې شوې.

۳- ملی حکومتونه چه دموکراسی او د عواملو د هغې نتيجه او خاصه ده او له مرحله د هرج و مرج او د نارکۍ دوره ده دوهمه دوره کښې په انسانی جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره ليدل کېږی او دسپلين د اندازې نه زياتېږی د اقدار خاوندانو ته سرونه ټيټېږی او اطاعت ئې کېږی، په دريمه مرحله کښې قانون د مقتدرينو ځای نيسی او جمعيت قوی کېږی اوس که مونږ علم د دولت سره مقايسه او تطبيق کړو علم هم دا درې مرحلې لری چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پيښنه وکړو او لږه لږه به يې وڅېړو.

۱- د هرج و مرج يا انارکۍ دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوی او هېڅوک عالم ندی په دې مرحله کښې انسان لا د تقسيم عمل سوبې ته (لکه ځرنګه چه ښائې) نه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوی او هېڅوک په هېڅ کار کښې (لکه څرنګه چه ښائې) استعداد او لياقت نه لری، هر سړی هر څه چه کړی هغه ريبی او هغه خوری د خپلو ساتلو شويو حيواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلی، تجارت په ډېر ابتدائی مراحلو کښې ښکاری هر څوک خپل مازاد توليدات د بل د زيات شوی مال سره جنس په جنس بدلوی او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندله کېږی، هره کورنۍ یا قبیله د خپلو رمو او ګلو او ورشو او سیمو حاکمه ده او د هغې د حفاظت دپاره د نورو تجاوزونه په خپل سر دفاع کوی او د امنیې او پولیس په نامه څه نه ښکاری د حاکم او قاضی په حیثیت ځوک منځ ته نه راځی، داسې هم لا د علم او د پوهې خاوندانو کومه خاصه طبقه نه ده جوړه کړی او د هر چا هر څه زده دی او د مکتب په نامه کوم خاص مرکز د علم دپاره نشته په دې مرحله کښې د ستاره شناسۍ معلومات د زراعت او مالدارۍ په اطرافو کښې پوهه د علاج او طبابت په نامه ټوټکې د هر چا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دایرة المعارف دی، هر سړی په دې وخت کښې د خپل کور یا کورنۍ مدرسه کښې د خپل زمانې را ټول شوې معلومات زده کوی دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کېږی.

تاسې خو پوهېږئ، چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډېرو حقائقو ناقله ده د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړی فرهنګ دی (له فرهنګ مطلب د لغاتو مجموعه ده) همدا وجه ده چه د علماؤ ژبه وسیعه او د بې علمه خلک ژبه محدوده ده په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کېږی، د حساب او ریاضی او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافاتو پسندۍ فکرونه یوځای او تړلی دی په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطې موجوده ده د طبیعت ډېرو پېچیده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کړی او خپل ځان غولوی مثلاً د سپوږمۍ د توربدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کېږی او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوائۍ ښکر په فکرونو کښې ګرځی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سبب دی چه مونږ داد ورهرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

۲- د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انسانی جوامعو کښې طبقات لیدل کېږی او یوه طبقه هم د علماؤ په نامه منځ ته راځی. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ ئې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یوه فکر کښې را غونډ دی، مګر ساحه ئې لویه او نظر اندازئې وسیع دی علم او فلسفه لکه سور لال دایرونه را وتلی دی او د علماؤ په پټکی کښې له ورایه بربېښ کوی او معلومېږی. په دې دوره کښې لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منی او یا یوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاری او د اشرافو خطاب لری، علم هم له خپله اقتداره کار اخلی او د چا خبرې ته غوږ نه ږدی، د عالم او د جاهل په منځ کښې بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې باندې د ارتباط پول نه اېښودل کېږی.

لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی. لکه څومره چه د هغه او د ده په ذهنیت کښې فرق دی هومره د عالم او د جاهل په منځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی په دې مرحله کښې د عالم وینا لکه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږی او په دې نامه فلانی عالم ویلی د علم فرامین چلېږی او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږی د دې نظریاتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکوله کېږی او له جمیعت څنی شړل کېږی، په دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظریات پېړی پېړی د انسان په مغزو بې قیده او شرطه حکومت کوی او د هغاې مخالف که د ګالیلی غونډې سړی هم پیدا شی د قاضی مخې ته ئې د محاکمې د پاره راکاږی.

په دې مرحلې کښې په اسلافو او د صلاحیت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده.

له عوامو سره د انتقاد قوت خو نه و چه د دې نظریاتو پر حقانیت باندې بحث وکړی او خواصو هم د تقلید افیونو دومره سست کړی و چه د انتقاد او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابتکار قدرت پکښې پیدا کیده نه علماء هم لکه اشراف په خپلو خیالی قصرونو کښې ناست و او له پاسه به یې د عوامو ټیټې سطحې ته کتل.
دا کتل به زیات د نفرت او کله کله د رحم او شفقت و، دوی هم د پیروۍ او د تقلید د طلسم څخه نشو وتلای.

۳- د علم د دیموکراسۍ دوره:

په دې مرحله کښې علم هم لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځی او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کېږی په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علم اقتدار طلسم ماتېږی او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوی. په دې مرحله کښې علمی انجمنونه او جمعیتونه د پارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلی او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهانی نه معتبر ګڼل کېږی او د استقراء جزئیات لکه رایه عامه د علمی مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږی په دی مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندی تحلیل او تجزیه په ډېر دقت سره کېږی او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کېږی چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېږی.
په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځی او د خود سری او خود رائی خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرږدی.
لویه خبره دا ده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر قصور او نارسائی ته ملتفت کېږی او د ماوراء الطبیعه د سرګمی مشوری نه حیاتی مسایلو ته توجه کوی ګویا انسان دې ظرافت او حقیقت ته رسی چه د انسان فکر د کائیناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود ماهیت ته د رسیدلو دپاره نه دی برابر باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شی او خپل روزمره ژوندون تر نظر لاندی ونیسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې ما فوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځاى پيدا کوى يعنى د واجب د تصديق دپاره مينې او اخلاص او د ممکن د تسخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کېږى په دې مرحله کښې د تجربې او تجزيې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوى او د حيوان او د نبات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتى د ذرې ګېده سپړل کېږى او د هغې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروى علم نور د بلند پروازۍ د آسمان د حيات او دتطبيق ځمکى ته را کوزېږى او د صنعت د پېشرفت په لاره کښې د انسان سره مرسته کوى د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کښې لنډېدى شى چه علم نه يواځى د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کېږى بلکه د معنى د افاديت او د په کار راتللو خوا ته اعتنا کوى د انسان د فکر محصول او د هر چا رأيې ته د احترام په سترګه کتل کېږى تعصبات او تنګ نظرى له هرې ناحيې چه وى د علم په ساحه کښې ورکېږى علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو يو بل مشابهت هم سره لرى او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښې هم جګړه او مشاجره لکه چه د دولتونو په منځ کښې پېښېږى پېښه شوې ده.

ډېر علمونه دى چه يو له بل سره ئې ناسازى او خواشينى ښکاره کړې ده، ډېر علوم دى چه يو د بل له سرحده تېرېږى او د بل په قلمرو کښې تصرفات کوى، ډېر علوم شته د سرحد د اشغال په وجه د دوى په منځ کښې سرحدى پېښې او واقعات پيدا کېږى، د دې مشاجراتو د رفعې د پاره کار شوى او کار کېږى او د ګډ ژوند (زيست باهمى) پاليسۍ دلته هم منل شوى او منل کيږى.

يوه بله خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چه دې دور ته د زمانې تعيين ممکن ندى. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم ليدل کېږى چه د اولې دورې سره څه لږ ډېر مشابهت لرى او يا کت مټ د هغې زمانې يادګار او ميراث معلومېږى او داسې علايم او آثار اوس هم سترګو ته راځى چه د دوهمې دورې صبغه لرى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر څه چه وی وی به ولی د علم روش د علم آینده او د علم اسلوب د دریمې دورې په پالیسۍ بنا شوی او پر مخ روان دی، علم د تجربې او د مثبتیت په ساحه کښې حسابی او یا ریاضی کېږی علم د هر څه دپاره یوه سلسله اوزان او مقادیر، طبقه بندی او مقیاسات ټاکی او اوس اوس ئې د هر څه نه زیات ذرې ته د امید سترګی نیولی دی خدای دې کاندی چه دا د دوهمې دورې باقیات یعنی د اقتدار خاوندان او یا د امپریالیزم شوقیان ذره د خپلو شومو اغراضو دپاره استخدام نه کړی او علماء پرېږدی چه د بشر د خیر او سعادت دپاره د انسان د مشترک کور دپاره خدمت وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد موسی «شفیق»:

برکت

(۱)

د خان صاحب کلی د هغې لویې لاری په سر پروت دی کومه چه پایتخت په لمر ختیځ ولایت پوری ترلي همدغه لاره ده چه د لمر ختیځې خوا ته د غرونو هیواد ته خپل او پردی، کورني او پردیس را ننباسی او ورنه باسی ئې په همدې لاره ما کلونه کلونه پخوا د خپل پلار سره یوځای سفر کړی او دا سفر به تل د هغه موجود په شاکیدو په کوم په چه هر ځه د بنیاد مونه نیولی آن تر تیګو، وسپنو، غلو، ځارووو او مراغانو پورې بارو او لاری به ئې ورته ویل. د خان صاحب کلی په یو خوړ کښې پروت دی او چه د لارې دوه سره پایتخت او د لمر ختیځ ولایت لوی ښار ونیسو نو دا ځای به ئی لوید ځې خوا ته ځیرمه پروت وی د لاری لمر خاته خوا ته برخه هم هماغومره سړه او هیبتناکه او د خطر نه ډکه ده لکه د مغرب خوائې. په کورنی برخه کښې یې د لیوانو د بیګر، د غلو، او داړه مارو او سیلابونو خطر زیات دی مګر په برنی خوا کښې د یو هیبتناک ګړنګ شته چه یوازې په یوازی د دې ټولو خطرو سره مساوی دی.

د لاری ویشتونکی چه په دغه ګړنګ را برابر شی نو په روغه تیریدل، ختل او کوزیدل ورنه معجزه ګڼې، په لاری کښې سواره کسان چه د ګړنګ حد له را ورسیږی نو هر ځومره سورتونه او دعاګانې ئې چه زده وی هغه ټ،لې ختمې کړی، شش کلیمې درستې کړې او ځان په مړوو شماری، د لوی ځوان نذر ومنی او اخرت ئې سترګو ته وردیږی. په دی خپه شی چه ولی ئی وصیت نه دی کړی ولی ئی حج نه دی کړی، ولی ئی لمونځ قضا کړی، ولی ئی هغه میا صاحب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاچا صاحب د ځان نه خپه کړی دی زما پخپله یادیږی چه کله به لاری دې ګرنګ ته نژدی کیده نو ما به تباشیر د جیب نه را وویست او د لاری په وسپنو او لرګو به می په څو څو واره ولیکل:

«یا الله خیر، خدا حافظ، یا غوث الاعظم دستګیر» ما ته دا ویل شوی وو چه سړی دا عبارات په کومه لاری ولیکی نو هغه نه اوړی رښتیا رښتیا او دروغ دروغ چه زمونږ لاری تل د ګرنګ نه سلامتې تیریدلې.

(۲)

دولس کاله پخوا د دغه کلی هوښیار او پوه خان صاحب چه هم ئی د زمانی ډیرې سړې تودې لیدلی وې او هم د خدای په لاره سم و، یوه ورځ سهار په جومات کښې خپلو کلیوالو ته وویل:

هلکو ! سږکال چه دا خوړ زمونږ او ستاسی کلی ته تنبه شوی و او ورنه چپ شو دا بی څه نه دی. ما ته داسی معلومیږی لکه چه په همدغه شاوخوا کښې د کلئ د خوړ پلو دیوال ته نژدی کوم شهید پروت دی هر چا چه کومه ننبه ولیده ما ته دی ووایی دوه دری ورځی چه تیری شوی یو ببر سری غوندې سړی خان صاحب ته راغی او د شهید د ننبې د پیدا کېدو زیری ئی ورکړ.

بله ورځ د ببر سری سړی سر نور هم پسې ببر شو، څنی ئی اوږدې شوې، د سر وښتان ئی کړی کړی شول، یو کچکول ئی غاړی ته واچولو او د کلی د خوړپلو دیوالو ته نژدی یو لوړ شان قبر ته دیره شوه. د قبر دپاسه ئی یوه سره جنډه لکه کړه او ځان ئی د شهید ملنګ کړ قبر چه زیارت شو او ټول عناصر ئی پوره شول نو د کلی خلک به ئې جوپی جوپی زیارت ته راتلل او دعا به یې ورته کوله، کال ته چه بیا د خوړ د مستۍ شپی راغلی او کلی ته خبرمه شوه خلک وارخطا و او نوریې په تشه دعا ډاډ ګیرنه کیده د هر چا چه څه په وسه کښې و هغه به ئی زیارت ته را ځغلول او همدا سوالونه به ئی کول «شهیده ! دی خوړ ته دی زور وښیه» خوړ بیا د شهید د قبر سره ودرید او په کلی را ونه خوت. دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

حادثې نه یوازې د کلي د خلکو او زیارت په رابطه تاثیر وکړ بلکه د ملنګ او د شهید په علائقو کښې ئې هم یوه تازګې پیدا کړه. ملنګ توب په مجاورتوب بدل شو. که پخوا به شهید د ملنګ روح له قوت ورکاوه اوس ئې ملا هم تړې او جیب ئې هم ډکوی. د لویو کسانو په خواپورې چه سرې پریوزې بې څه خوئې نه پریږدی د خوړ د مستۍ د شپو نه برسېره به هم کلیوال زیارت له تلل راتلل هلکانو به ښځې غوښتې، نجونو به میړونه، میړو ښو به زانګو اچولی اولاد به ئې غوښته پنوبه نذرونه منل چه ګرانې شی د چا به چه سره مخه وه هغوی به د زیارت خاور په ځان پوروی منبلی چه ښه شي، مرادونه به چه تر سره شول نو په زیارت کښې به نذر پخېدلو او خلک به پرې را ټولیدل د دی ټولو واقعاتو نګرانی به ببر سری ملنګ مجاور کوله. همدی راشه درشه هغه مجبور کړ چه د زیارت سره یوه کوټه هم جوړه کړی او هلته د «مراجعینو» او «مشتریانو» د استقبال څه تیاری هم ونیس. د خان صاحب بیبیانې او هغه پخپله هم د شهید زیارت له همیشه تلو راتلو...

خان صاحب به تل په دی خبره د ځان سره ډېر خوشالېدلو چه د شهید قبر د ده د هڅی او باعثتیا په اثر پیدا شو او دې خبرې به ورته لا ډېره مزه ورکوله چه د شهید قبر د ده په ځمکه کښې پیدا شو...

(۳)

څومره چه د شهید اواز خپرېده او د زیات ډول ټکورئی زیاتېده په هماغه اندازه ئې چنډې هم لوړېدلې. د لاری په سر به چه لاری تېرېدلی اوس به هغو سورلیو هم د زیارت سرې جنډې...

د ورایه لیدلې کله کله به چه لاری د خان صاحب د کلي خوا ته د اوبو یا د دمی د پاره ودریدې نو هغو سورلیو به زیارت ته له ورا دعا کوله کومو به چه په لاری کښې پخوا هم سفر کړی و او سترګی ئې پخې شوې وې مګر نوکی سواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به تل په منډو منډو د شهید زیارت ته په خپله ورتلل او د خیر سفر به ئې ورنه غوښتلو د ګړنګ وېرې به تل په دې دعاګانو کښې یو خاص تاثیر لرلو..

طبیعی ده چه سورلیو به د نذرانی په ورکړه کښې د هر چا نه زیاته میړانه ښودله. د ملنګ عائدات ورځ په ورځ زیاتیدل د هغه په کړه وړه کښې کوم پدلون رانه غی مګر شتمنی ئی پټه پاتی نشوه ګروی ئې واچولې، واده ئې وکړ او ماو تا ته ئې پټې پټې قرضونه هم ورکړل. خان صاحب خو زیارت ته پوره عقیده لرله، مګر د ملنګ دومره ترقۍ ورله خوند ورنه کړه. د یوې خوا نه د ده خپل اقتصادی حالت چندانی ښه نه و د بلې خوا نه دا خبره هم باید په یاد ولرو چه د ده خانی د خلکو په احتیاج ولاړه وه نو د دغه رفع کول د ده نفوذ ته صدمه رسول و ، برسېره پر دې د زیارت جم و جوش د ده حجره او د یره هم ماته کړې وه.

هر څومره چورتونه به ئې چه څان سره وهل د دغه کار تدبیر ئې نه شو جوړولې او دا په شا راوړلې بلا یی نه شوه ورکولې.

شپې او ورځې، جومې او میاشتې خان صاحب په همدغه فکر بوخت و ، او د خپلو تجربو په دریاب کښې ئی د دې معمې په حل پسې غوټې وهلې.

(۴)

د خان صاحب د کلي نه یو څو میله لرې نمر خا ته خواته څوړې کې یوې درنې لارې تېل خلاص کړه. په هغو سړو شپو کښې چې د لاریو شمېر هم کم و ، د ماښام تر تیارو پورې هېڅ موټر پېښنه ونکړه. د شپې د پاره سورلیو یوې کوټنۍ ته څان ورساوه او هلته پرې وتل. سهار چه را پاڅیدل یوازې د غاړې جامې ئې په څای وی او نور تری هر څه غلو وړی و. خبره طبعاً حکومت ته لاړه او د هغه څای نه سپاهیان او اوالدار د خان صاحب کلي ته راغلل او د ده په حجره کښې ئې د تحقیقاتو ټغر وغړاوه چه وهل او ټکول او نوری ټولې بې شرمۍ ورپسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

را روانی وې او الدار خان صاحب ته وویل: «غله را پیدا کوې او که مونږ پخپله وریپسې بهږی ووهو ؟».

خان صاحب د سپاهیانو خرڅ ورکړ او وعده ئې ورسره وکړه چه که په درې شپو کښې ئی د سورلیو کالی پیدا نه کړل او غل ئې حکومت ته ونه ښود ، نو بیا د هغوی خوښه چه د ده دهقانانو او ولس سره هر څه کوی.

سپاهیان لاړل خان صاحب د کلی خلک را ټول کړل او ورته ئې وویل: «هلکو ! دا غلا به ضرور پیدا کوئ، غل په تاسې کښې دی دلته خو د اسمان نه ځوک راتلې نه شې. هر څه چه شوی خیر دی غلطې له هر چا نه کیږی، توبه وباسئ او ځان د حکومت د بازخواست او د اخرت د بدی ورځې نه بچ کړئ. زه به هم ستاسې په ګناه لمن وغوړوم هر چا چه مال اخیستې وی بېګا ته دې د شهید په زیارت واچوی او ځان دې هم نه ښیې، زه به پخپله د سپاهیانو او د حکومت چاره وکړم». د ماښام تیاره چه ټینګه شه، خان صاحب خپل یو نوکر مکلف کړ چه زیارت د غرونو کوم ډډ ته پټ شې او که چا څه را وړل او هلته ئې واچول نو دی دی پری فوراً خبر کړی. شپه د نیمې نه اوښې وه، چه د تیارو د ګبدې نه یو ځوک را ووت او یو دوه اوږدو پېټې ئې په زرات کښې ګوزار کړل او خپله لارئی ونیوله.

د خان صاحب نوکر په منډه هغه خبر کړ او هغه دواړه یوه رقعه حکومت ته ولیکله چه غل د ماله سره پیدا شو سپاهیان د سهار په خړو کښې را ورسېدل او خان صاحب د ګوتو نه ونیول او په مال ئې ودرول او بیا ئی د ملنګ د کوټنۍ په دروازه ورننویستل. د ملنګ متې هماغلته وتړل شوې او مخ په حکومت روان کړی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)

خان صاحب چه د ملنگ نه خاطر جمع شولو د زیارت اداري او تنظیم ته ئي پام شو. د ده لومړنی اقدام دا و چه زیارت یی «مصادره» کړ، فوراً یی خپل یو ببر ږیری نوکر ته امر وکړ چه د زیارت یوه ننبه د لاریو د سرک په سر ودروی. جنډه لکه کړی، د وسپني پنجه او سره تو ټه ورپوري وتړی او یوه کوډۍ جوړه کړی او ډېرې رنګینې ټوټی ورپورې غوته کړې. دا کار چه تمام شو خان صاحب نوکر ته وویل چه اوږدې جامی واغوندی سر او پښې لوڅی کړی او په کړېدۍ کښنی دیره شی، هر یوه لاری چه راځی غږ دې ورباندی کوی چه: «یا الله خیر... سفر بی خطر» د اصل زیارت د پاره هم خان صاحب یوه چاره وسنجوله.

د ده یو سر تنبه امام و چه هغه د لاریو سرک ته د زیارت د مرکز د نقلولو سره چه د خان صاحب اصلی آرزو وه شدید مخالفت وکړ.

د خان صاحب او د هغه تر منځه ډېرې مباحثی وشوې چه تقریباً حاصل ئې داو:

د خان صاحب: دا زیارت که د لوی سرک په سر جوړ کړو. «ډیر خلک ورته رسېدی شی او برکت به ئی هم مسافرو ته رسیږی او هم د کلی خلکو ته.»

ملا صاحب: زیارت د چا په خوښه نه جوړیږی. دا شهید رحمت الله علیه همدلته پیدا شوی او همدلته ورباندې قبر جوړ شوی دی.

- دلته خو نه دی پیدا شوی خدای خبر چه اصل کښې ئی قبر چېرته و.

- خیر خو مپارک هډوکی ئې همدلته پیدا شوی دی او شعری مسئله دا ده چه د یو قبر خوځول بی ضرورته جایز نه دی.

- دا هم یو ضرورت دی چه خلک ورته ښه ورسېږی.

- نه داسی نه ده ضرورت په کتابونو کښې په خپله بیان شوی دی.

- د نبی آخر زمان علیه الصلواة و السلام په شروع کښې هېڅ بی بیانه نه دی پاتی شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- طریق عام یو شرعی ضرورت دی.
- طریق عام یعنی څه؟
- لویه لار.
- ولی هغه باچهی سرک تا نه لویه لاره نه ښکارې، که څنګه؟
- نه مطلب دا دی چه یوه عامه لاره په یو قبر راشی نو هغه ورته ورانیدلی شی.
- استغفر الله ! لویه ځوانه را اورسیږی. چا ویلی چه مونږ د شهید قبر ورانوو. مونږ فقط د همده زیارت هغلته د هغه لوی سرک په غاړه جوړوو.
دا کار په شرع کښې ناروا دی.
دا خو د شهید درنښت دی. شهید برکت په خو هر ځای کښی یو شان وی څه دا ځای او څه هغه ځای ته په شرع کښې فلسفی لتوې او په خپل فکر پسی ګرځی ستا په دې کښې نور کار نشته دا ځمکه هم زما ده او هغه ځمکه هم زما ده زما بابا مشر خان دې خدای پاک غرق رحمت کړی هغه به ویل چه د هغه کوز ورسک څخه را پورته او د هغه بر ګرنګ څخه را ښکته د اسمان هم زمونږ دی.
ځمکه زما ده او شهید زما دی چه هر چیرته یې ښخوم، ستا پکښې کار نشته.
ښه ده ځمکه خو ستا ده، ګورو به چه څوک د نبی د شرعی پوښتنه هم کوی که نه.
دلته خان صاحب څه لږ غوندې ډیل وکړ. دی چه یو تجربه کار سړی و، د ملا صاحب د اخطار په معنی پوره ورسید.
دواړه ئی په ذهن کښې غتی غتی سپینې سپینې پکړې نری نری تبرګی او تر اوږو پوری څنی وګرځیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طالبانو د قوت او هیبت د تخیل نه دننه ولړزېد، مګر ملا صاحب ته یې په ښکاره هېڅ وارخطایي ونه ښوده همدومره یې وویل ښه ده ګورو، به چه څه کېږي سبا له به سره بیا خبرې وکړو.

خان صاحب او ملا صاحب په دی سره جوړ شول چه د شهید ګټه وټه دې د دواړو شریکه وی. ملا صاحب به دا خبره د نبی په شرع برابره وګڼې چه خان صاحب د لاریو د سرک په سر د شهید جنډه او پنجه لګه کړي او یوه ښه معتبر نمایندګی پرې تاسیس کړی د دغی نمایندګی ټول کنترول به د خان صاحب په (ید با کفایت) کښې وی.

ملا صاحب به د شهید د اصلی زیارت په هغه کوټنۍ کښی واړوی چه ملنګ ورنه لاس تړلی زندان ته بوتلل شو.

هر څوک چه په دغه اصلی زیارت پېښنه کوی د هغوی شکرانې او نذرانی به د خوړ د سیلاب د ورځو په شمول په ملا صاحب پورې تعلق لری.

(۲)

د خان صاحب دپاره د لاریو په سرک باندې د زیارت نمایندګی د سپینو او سرو ژرنده وه ده به شخصاً د هغه ځای اداری او تنظیم ته توجه لرله او کله کله به ئې سرک په غاړه کټ واچولو او په ډېره مزه به ئې هرې لارۍ ته کتل چه د زیارت په جنډه او کوډی به هرومرو ودېده او موټروان به ئی نوټ او سورلیو به ئی میده پیسی د مجاور (د خان صاحب) د پخوانی مزدور خوا ته ورګوزارولی.

په موټروانانو او سورلیو کښې دا خبره منل شوی وه چه د دغه نا اواره سرک او د دغه بیحسابه پیچومو او مخصوصاً د هغه هیبتناک او خونړۍ ګړنګ نه په سلامتی تیریدل بی د دغه شهید د برکت نه ناممکن کار دی.

خان صاحب په څمکو باندې نوی کلاګانې واچولی اسونه ئی واخستل شاړی ئی په تقاویو باندې آپادې کړې او دبدبه ئی بی حسابه زیاته شوه، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت سره ئې هم قدر زیات او روابط ئې ټینګ شول او نور نو د چا مجال نه و چه د ده مخې له ورشي.

(۷)

ډیر کلونه پس د سرک مخه وګرځیده. دا سرک نور متروک شو او یو بل نوی سرک جوړ شو چه نه پوهیږم په څه شی کښې د دې زاړه سرک نه ښه و، مګر حقیقت دا دی چه اوس لاری په هغه بل سرک ځی.

خان صاحب ډیری ورځی غمجن و، مګر اخر ورته دوستانو مشوره ورکړه چه د شهید برکت خو لری او نژې یو رنګه وی نو ولی خان صاحب همدغه د زاړه سرک د سر نمایندګی په همدی کم او کیف د نوی سرک سر ته نه نقلوی.

د خان صاحب دا خبره بیحده خوښه شوه او یوه ورځ یې پخپله نوی سرک ته تشریف ویوړ. و هلته یې د غره په اوچتو کمرونو کښې د سرک په سر د ډیرو هیبتناکو ګړنګونو په منځ کښې یو ځای خوښ کړ چه د زیارت نمایندګی ورپاندی بنا کړی لږې ورځی وروسته خان صاحب ته معلومه شوه چه د نوې نمایندګی حاصلات نسبت پخوانۍ ته زیات دی نو بیا ورباندی همدغه سرک چه یوه ورځ ئې ورته د دښمن د حملې د خط په سترګو کتل د لنګې غواغوندې ګران شو.

زمانه هم عجب کارونه کوي یوه ورځ خان صاحب خپلو دهقانانو ته وویل:
په دغه سرک کښې چه هر ستک یوه نیزه ماتوی لکه زما په کوپړۍ چه ګوزار کوی.

د نمایندګی حاصل چه منظم شو نو یوه ورځ خان صاحب ته چا پیشنهاد وکړ چه د هغې امتیاز په اجاره ورکړی.

اوس د خان صاحب خاطر د پخوا نه هم لا ښه جمع شو او هر کال ډیرې روپۍ د دغې نمایندګې د اجاې نه د ده په خزانه کښې زیاتیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸)

شپه ده او د خان صاحب په حجره کښې ډېر خلک ناست دی.

د چلم د لوګو په ډډوزو کښې په یوه پالنګۍ کټ کښې خان صاحب پلتۍ وهلی ښکاره کېږی، په بوڼډۍ سپینه ږیره کښې ګوتی وهی او ډېر په فکر کښې ډوب معلومېږی، د کټ بازو ته یوه کوچی تکیه وهلی چه همدا اوس ئې خپله قصه خلاصه کړې ده معلومیږی چه یو نوی سرک، جوړ شوی او هغه د دې ځای نه ډېر لرې دی.

ګړنګونه خو په هغه کښې هم شته، مګر نه ترې دغه کلی ښکاره کیږی او نه د زیارت غزونه.

خان صاحب د قصې د خلاصېدو نه وروسته اول خپلو کلیوالو ته وویل:

«زما په دې خبرو باور نه راځی» او بیا ئې د نوسرکونو د جوړولو «اضرار» بیان کړل او ورپسی ئې د «اسراف او تبذیر» په ذم کښې ډېرې مقولې، احادیث او آیتونه را نقل کړل. او د نوی سرک د مصارفو اټکل ئې هم کروړونو روپو ته وخېژاوه په حاضرینو کښې یو چا وویل: صاحب اول خو به خدای پاک دا خبره دروغ کړی او که بیا خدای ناخواسته رښتیا وه نو په هماغه سرک به د یو ګړنګ په سر د زیارت دپاره یوه کړډۍ جوړه کړو شهید څه لرې او څه نژدې، قربان ئې شم برکت ئې هر چېرته رسېږی او که دا ځل ستا مهربانی وی نو زه به ئې په اجاره واخلم. د شهید د قبر پوښتنه نو څوک کوی چه چېرته دی.

د خان صاحب تندی ورو رو روښانه کېدو چه اخر ئې یو تبسم هم په شونډو ښکل شو، دا تبسم د یوې ډېرې زړې خاطرې د رایادېدو نه پیدا شو خان صاحب کلونه کلونه پخوا خوب لیدلی و چه یو بختور سړی راشی په سر ئې لاس راکاږی او ورته ووائی:

«بچیه خدای دې په ځمکه کښې برکت پیدا کړه».

(c) ketabton.com: The Digital Library

ميراجان سيال:

مړاوی ګل

په دې نږدې ورځو کښې مو د يوه صاحب د ناروغتيا واورېده نو د هغه پوښتنې ته د يو دوه نورو ملګرو سره روان شوم.

هلته چه ورېدو د دروازې د ټکولو سره سم د صاحب نوکر راغی او مونږ ته ئی د انتظار د خونې رهنمائی وکړه، لږ ساعت وروسته بيا نوکر راغی او مونږ ئی د صاحب آيينه خانې يا ګل خانې ته بوتلو.

دا ځای ما ته بېخی نوی ؤ ځکه دا سې ځای مې کله نه وليدلی.

د کوټې ساز و باز لا پرېده عجيبه خو دا ده چه په دې سره ژمی او کړنګه ښله کښې چه شين بوټی اوډونه ښکاری دلته راز راز او ډول ډول ګلان او شنه بوټی و.

زه دې نوې عجيبه نظارې ته حيران شوم چه دا ګلان څه رنګ شنه او تازه پاتې شوی دی؟ خپلی دې حيرانتيا او بې خبری پوښتنی ته اړکړم نو له يوه ملګری څخه می پوښتنه وکړه دا څه رنګ چل دی؟ چه نور، هر څه وچ دی او دا ګلان شنه او تاند پاتی دی؟ ملګری وويل چه لږ شانتې سترګی وغړوه او ووګوره چه د دې ګلانو د ساتنی د پاره څومره بندوبس شوی دی، لاندې باندې دا د هنداری کوټه او په مينځ کښې يې لګيدلې تودنۍ. دا خو ستا کور نه دی چه د ډاک ژرنده ترې ډيره ښه سودمنه ده.

دا خو د ... صاحب کور دی، کور!

ايمان دی نصيب شه! خلک دا سی ژوند کوی، ژوند خو د ېته وائی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي کښې صاحب د خپلو ګلانو په ليدلو او پلټنو پيل وکړ خو ناڅاپه ئې په يوه مړاوی ګل سترګې ونښتې او مؤظف نوکر ته ئې وويل چه دا ولې؟

ته د څه دپاره يې؟ دا ګل ولی مړاوی دی؟ او څه پرې شويدی؟

ښه ده ! بخت دی وي‌ښ دی چه دا ميلمانه ناست دی چه دوی ولاړ شی بيا به زه له تا سره ګورم.

صاحب په قهر کښې ډوب د خپل نوکر په د ګلو بوخت و ، ما ډېر ورو خپل ملګری ته په غوږ کښې وويل:

ګوره ! چه د ګل د مړاوی کيدو پوښتنه دا صاحب کوی نو د دې سړی د زړه د مړاوی کېدو پوښتنه به لوی خاوند نه کوی څه؟

ملګری راته وويل چوپ شه دا څه لګيايې ! څوک به د ګل په مړاوی کيدو ماليار نه دګی څه؟ ما ويل خو زه هم وايم چه د سړی په مړاوی کيدو به پاک خدای څوک نه ترټی څه؟ هغه وويل ګل خو ګل وی او خاوند لری.

ما ويل دا هم سړی او د خدای مخلوق دی کنه او لوی خاوند لری.

په دی کښې صاحب ناڅاپه د ميلمنو خوا ته مخ را وګرزاوه او زمونږ د يوه ملګری سره ئې مخاطبه شروع کړه خو زه په دغه وخت کښې د رنګارنګ خيالاتو په طوفان کښې په دې فکر ډوب تللی وم او په زړه کښې مې دا تېريده چه ارمان په دنيا کښې د مړاوی ګل په اندازه د مړاوو او خپه زړونو پوښتنه هم کيدلی نو د مظلومانو چغې او د ظالمانو د کردار د کرکی نه ډک او زړه غوڅوونکی مناظر به چا نه ليدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ارسلان سلیمی:

غازی محمد جانخان

د عېسوی حساب ۱۸۷۹ کال و په دغه کال کښېږ د کورنو جګړو ځپلی او استعمار ټوټی ټوټې کړې افغانستان د پایتخت (کابل) په عسکری منصب دارانو کښې (د محمد جانخان وردک) په نامه د توپ خانی یو جرنیل و چه وروسته بیا د غازی محمد جانخان په نامه مشهور شو ده له خپل ملک او خپل ولس سره بې اندازې زیاته مینه لرله...

دا وخت د غربی استعمار ښامار د هند لویه او ارته مځکه د خپل ستونی نه تیره کړې وه او خوله یې د ګران افغانستان نغرلو ته هم را اچوله پېښور او کویټه یې ترې شوکولی وو او د خیبر او بولان د هضمولو په هڅه کښې وو...

د افغانستان په زړه (کابل) کښې د سرو ګوره ګانو فوځونو غوبل جوړ کړی و...، د ټول ملک د تباهی او د ټول افغان ملت د ابدی غلامۍ او مریی توب سخت خطر و... پادشاه د خپلی کمزورۍ په نتیجه کښې د پیرنګیانو په لاسو کښې بندی و او د واکمنې کورنۍ د افرادو تر منځ به ملک کښې د واک اختیار د خپلو لو په غرض نه ختمیدونکی جګړې روانې وې... د یوې کورنۍ د افرادو د ځانګړو او شخصې غرضونو د سرکولو د پاره په ټول ملک کښې د بی اتفاقیو او شخړو اور بل و... انګریزی استعمار هم د خپلی کامیابۍ په غرض دغه اور ته ببوزی واهه او هغه د لوګی د پردې تر شاپله پسی را وړاندې کیده او د لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما کمزوری شوی افغانستان د وجود نه يې ټوټه ټوټه بيلوله او د خپلې هندی مستعمرې په پيځکو لمنو پوری يې ورتپله..

په داسی خطرناک وخت او دا راز تياره محيط او محاول کښې ځمونږ ځلی جرنيل (محمد جانخان) د خپلې مقدسی عسکری وظيفې او د خپل ډېر درانه مسؤليت احساس د اشتعال داسی درجې ته رسولی و چه د قام او ولس د ډيرو ساده مغزو او مړو احساساتو لرونکی افراد يې هم په شور ورسره راوستل..

زلمی جرنيل لاان د هغه وخته دغه خطر ليد چه د پيرنګی فوځونه کابل ته نه وو را رسيدلی دی به ډېر ځله په نيمه شپه کښې په ډېر اضطراب له خوبه را پاڅيد خپلو توپونو ته به ورغی پاکول به يې لاسونه به يې پری وهل او ښکلول به يې.. کله به يې د نيمی شپې په تپه تياره کښې چه واوری به هم وربدلې خپل توپونه را ويستل يوی بلی خوا ته به يې ګرزول په لوړو به يې خيژول غرونو ته به يې پورته کول او بيا به يې کندو او ژورو ته کوزول.. خلکو ته به د ده دا شان کارونه نا آشنا او د ليونو شانته ښکاريدل او په مطلب به يې نه پوهيدل.. خو حقيقت دا و چه د جرنيل محمد جانخان زړه د خپل لوی افغان او ستر افغانستان د ټکړی ټکړی د خطر په را رسيدو دومره پريشانه او مضطرب شوی و چه شپه او ورځ او غرونه او کندې يې په نظر کښې يو شان ښکاريدل.. د هغه سره د خپل ځان او خپلی کورنۍ غم نه وو هغه د کوم مقام او موقعيت يا د کومی رتبی او درجی د ګټلو خواهش نه درلود.. د هغۀ فکر او ارزو دومره لوړ او عالي و چه دا شيان ورته ډېر سپک او حقير ښکاريدل.. د هغه سره د ټول ملک لوی افغان او ستر افغانستان غم و... هغه ته ځرګنده و چه د ملک ننګ شرافت او آزادی تر اوسه هم د ټول افغان د اتفاق متحد مټ په زور ساتل شوی او اوس هم د ټول افغان د متحد مټ زور په کار دی چه د خپل پلار نيکه ټاټوبی وساتی او افغانی پګړۍ پرې نږدی چه د انګريزی استعمار د اسونو په پښو کښې په مځکه پريوزی..

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمونږ غازی جرنیل د (ګوربت) نومی غره په لمنه کښې زیږیدلی او لوییدلی و او غوښتل یې چه د (ګوربت) یعنی (عقاب) په څیر خپل ټاټوبی او وطن د خپل ګران ولس او لوی افغان آزادی وساتی.

جرنیل محمد جانخان تر هغه وخته لا ځینو ساده ګانو ښه نه پیژاند چه تر څو د افغانستان ښکلی او ګران مرکز (کابل) د انګریزی فوځونو د اسونو تر پښو لاندې شوی نه و... په دغه وخت کښې د زلمی جرنیل د صبر کنډول بیخی ډک شو ځکه چه په ګران افغانستان کښې استعماری پوځونو غوبل جوړ کړی و، د ده ښکلی توپونه د بابر د غونډۍ په سر کښې و او د دښمن په لاسو کښې او دی د کابل نه لرې د (وردګو) په منځ په خپله کلا کښې د ملک نه د دښمن د شرړلو او خپل قام او ولس ته د نجات ورکولو په فکر کښې ډوب و... دلرې نژدې ځایو څخه د افغانی ځلمیانو «ډلی ډلې د جرنیل ځای ته ورغونډیدل او په دې ترتیب د استعمار نه د وطن د نجات دپاره لوی لښکر جوړ شو... د لښکر شمېر چه د شلو دیرشو زرو کسو نه زیات شو او جرنیل ته دا یقین وشو چه د هیواد نه د دښمن دشړلو دپاره کافی ځلمیان غونډ شویدی نو یی ډیل ونه کړ او سم د لاسه د کابل په لور روان شول...»

د غازیانو او استعماری فوځونو ترمنځ پله پسی او ډیر خونړی جنګونه وشول خو دښمن بالاخره د جرنیل د لښکرو سیلاب ته ټینګ نه شو او داسی ماتی یې وکړه چه بیا یی د همیشه دپاره (کابل) ته شا واړوله..

دا وخت هر چا ته دا حقیقت پوره پوره څرګنده شوه چه غازی محمد جانخان لیونی نه بلکه رښتینی هوښیار دی ځکه هغه د دغه وطنی جنګ په ګټلو سره دا حقیقت څرګند کړ چه د ټول افغان سره یو کیدل او د یوه مقصد دپاره په یوه لاره روانیدل دومره لوی او ستر طاقت دی چه په هر ډول اړیکیو او مشکلاتو بریالی کیدای شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلاب ننګرهاری

نوی کال

نوی کال نوې آرزو ، نوی ټکل، او نوی ژوند څومره خوا ږه ټکی دی...

پنیادم په نوی څومره مین دی زړه پسخوی شوق پاروی او اعصاب تخنوی.

انسان تحول پرست دی... ځکه چه طبیعت د تحول مورده...

نوی د زاړه تحول نه پس راحی ځکه خو:

انسان تحول خوښوی.

دا دنیا د تحول ده تحول باندې ودانه.

خوږ او تریخ به څنګه پېژنی...؟

تور او اسپین به په څه شان بېلوی او د نوی، زاړه فرق به په څه راځې...؟؟

په تحول !

نوی کال یو تحول دی... بهار یو تحول دی... او د زاړه د تحول نه وروسته یو نوی تحول دی.

نوی کال.

نوی غم که نوی خوشحالی ؟؟ که څوک وغواړی که نه !... او د چا زړه ښه شی که بد... خو طبیعت خپل پخوانی چیلنج یعنی د زندګۍ زوړ سوال په کال کښې یو ځل نوی کوی.

پسرلی د ژوندانه د شباب د غروضې موسم دی، په دی عظیمه مظاهره کښې د طبیعت د تخلیق ټولې نمونې د دې سوال اوربدو د پاره حاضرېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په چا غم وی... په چا ښادی وی... څوک ژاړی او څوک خاندی... خو فضا ورته داسې په ننداره کښې وازه خوله حېرانه او وارخطا وی لکه د انسان لاس ته د طبيعت ګريوان په يوه کال کښې د بهار او خزان دوه انقلابونه د طبيعت دوه سترګی دی داسی دوه سترګې چه په يوه ژاړی او په بله خاندی.

پسرلی او منی د ژوندانه دوه تصويرونه دی.

د چا په زړه کښې چه آرزو او مينه ده او په سينه کښې ئې د ژوند د مينې ګرمی ده نو د هغه د اميدونو غوټی سمسور او زيړی ګلونه دی. خو زار د هغو چه سرد جوش دی، د هغوی د ژوندانه پاڼې زيړې شی او ورژيږی.

هغوی چه په زړونو کښې آرزو او د آرزو دپاره دقربانۍ اراده او د متهو طاقت نه لری د غوټۍ او ګل د لطف او کيف نه بېخبره دی. ژوند د هغوی دپاره غم او د اوږو پېټی دی. او ځکه خو د دې ټول عرصات له خوا په مرګ او فنا محکومېږی.

کوم ژوند دی چه په بهار کښې خوځند او هنګامه خېز نه دی.

پسرلی د نشأت طراوت او سينګار يو داسی متحرک موسم دی چه پکښې وچ خوږونه وبهېږی...

سيندونه څپاند او طوفانی شی... د ښايسته ګلونو او کوکيو بوټی په مزه مزه د ارتقا مزل را واخلی غوټی شی، ګل شی، سترګی وغړوی... دنيا ته وګوری... ځانته مخ واړوی... ومسېږی او د خپل جمال په نشه کښې په قهقهو سر شی:

قطره او شبنم د ځمکی اسمان د عالمونو منځ کښې د باخبرۍ ساتلو دپاره څنګه ستری او خوځنده ده.

پيغلې د څومره رنګينو او ګلپو شو ارزوګانو په پدرګه ښار سپيره پربږدی او بيديا ښار کاندی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسیم د رنګونو د قافلو نه د خوشبوئی جوپې بار کاندی او فضا ټوله شرابی شرابی شی.

حرکت د خیر او برکت دوهم نوم دی... ولی ښه حرکت... منظم حرکت حسن او جمال ځومره شوق انګیز دی...

بی شرابو مستی د جمال خاصه ده... بی اوره سیځل د حسن کار دی او بې تیغه حلالول د ښکلا جامه ده.

بهار په آرزوګانو کښې نوی کشش واچوی... نوی شوقونه مست کاندی. صبر وقارېږی او د خود داری فال بدل شی.

هر ګل ته د یار د سترګو کتل، هر تاک ته ګیلاس نیول... هره سپوږمۍ د یو شرابی شباب د رقص ننداري ته رابلل... د هر ګلبوټي سیوری د یوې ګلعذاری د راز و نیاز دپاره خوښول.

هر چمن د یو جانانه ګلګشت فرش ګڼل... هر آپشار ته د خپلو شبابی تقاضو بهیر ویل آزاد او معصوم ستوری دیو مغرور حسن د غاړې په هار کښې بندول... د پسرلی دا عالم عالم کیفیتونه د چا د شباب ترانه خیالول... او د طبیعت دا ټولې رنګینۍ د یوې شهۍ د ښکلا تصویر فرضول د داسې نړېدلې رومانی دنیا کاینات دی چه هغه اوس بالکل بوډۍ ده او مخ ئې د لیدلو نه دی.

نوې دنیا نوې لیلاوې لری... د بهارونو کاینات د دې لیلې په زلفو کښې ګیردی.

د دې لیلی د وصال شرط دېر ساده او بسیط مګر همت ازمای دی.

د ژوند مینه... د ژوند آرزو... د قربانۍ جذبه... د همنوعۍ احساس، د مسئولیت خیال ژوندی زړه... د اخلاص رڼا... او د یقین رهبری د یو قوی حرکت په ملګرتیا... داسې حرکت چه منظم وی او پس له غوره فکره وی ځکه چه: د بهار حرکت پس له کاله وی...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دی د نوې لیلی د وصال شرط، د دې شرط په پوره کولو کښې ای قامه ولسه ! ! ای د قام او وطن شاعره ! او ای د ملت رهبر او لیډره ! ! شاته مه ګوره، زاړه غمونه مه شماره، د نویو خوشحالیو فکر وکړه.

چا ستا د آرزوګانو حوصله افزائی وکړه؟ او چا ستا د حق په ځای کښې په کلمه ګوتی کېښودې.

وطن د یو ابدی او بې خزانه پسرلې انتظار آرزو کوی. د پښتانه بابا لکونه ځامن پخپلو خولو کښې ډوب دی او پخپلو غوړو کښې پخېږی؟ هغوی پسرلی ته نشی کتی؟؟ د هغو د پیغلو برخه په دې بهار کښې نشته؟ دی ته خپه ئی !؟؟ دا ډېرې آسانی خبرې دې... دا ټولې خبری ستا په عزم ارادې او ستا په آرزو او حرکت پورې غوته دی.

بهار به د هغوی کاله ته سلامی ورشی... د پسرلی ګلونه به د هغوی د پېغلو زلفې څه چه پښې به ئی ښکل کړی خو که چا یو ځل د نوې لیلی زلفو ته د زنګلو دپاره ځان ورساوه.

ولی که داسی ونه شی نو، پسرلی د طبیعت د اړخ یو معمولی بدلون و، راغی او تیر شو... د تاریخ د پګړی یوول زیات شو... د سینما د یوې پردې ننداره دی وکړه او پناه شوه... دنیا لکه څنګه چه ټول عمر په ځان پورې خاندې... هر سهار د ندامت او پښیمانۍ نه ګریوان څیروی... هر ماښام پخپله بده ورځ ماتم کوی، دغسی په کال کښې یو ځل تا پوری هم خاندی، دې خندا له د فرشتو د عصمتونو ناموس د جنتی حورو د ښکلا پیغمبران او د طبیعت خلقتونو شهکارۍ او رنګینۍ راولی د دې خندا ختم په ژړا دی خو هغه وخت مو هیڅ د لاسه نه کیږی او لاس تر زنې به ناست یو...

د ستورو د لمر سلا ده وینښ شـه !	د سـرو ګلـو اقتضـا ده وینښ شـه !
سـیلۍ بـه دې واړه سـاګ یوسـی	ای بیخـوده نـامراده وینښ شــه !

کابل - ۱۳۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېک محمد «پکتیانی»

پښتنه مېرمن

شیرین زمونږ د کلی یو دروند سپین میری و، ښه شته ئې لرل، په خپل چم ګاونډ کښې ئې نوم لاره قرض دار او احتیاج نه ؤ، په خپل محیط کښې د مځکې او مال له خوا پوره ؤ، د مېلمه عزت او ډوډی ته ښه رسیدلی شو، د خوار، غریب سره یې مرسته هم کوله. شېرین سپین ږېری و او اخر چه انسان په کومه لاره یون کوی، ده هم وکړ یوازې یو زوی چه یار دل نومېده ورڅخه پاتې شو.

یاردل مروجه لوست کړې و، او په خپل محیط کښې د سواد خاوند او د رحمان بابا په دېوان ډېر مین و.

د یاردل ځواني هم ځواني وه، میلمه پالنه، د خپلو سره ښه ګذاره او سلوک، خوږه ژبه، وېړه ټنده او ښایسته خندا او ښهه به تل له ده سره وه.

د پلار له مړینې نه وروسته خپلو خپلوانو یاردل ته د واده کولو خبرې کولې یاردل به په خندا ورته وویل چه واده کول اسان کار دی، مګر دا د عمر مسئله ده په دې کښې فکر کول په کار دی چه بیا سړی په خپلو کړو پښېمانه نه وی او مونږ پښتانه خو دا عنعنه لرو چه بیا ښځه پرېښودلې هم نشو د یو کال نه وروسته زمونږ د کلی نه تقریباً څلور میله برپه (اتماني) کښې یاردل چه په څه پسې ګرزیده هغه ئې بیا مونده، یارګل (تماس) ته څو جرګې ور ولېږلې او د ده لور یې وغوښتله او اخر کښې ئې د رسم او رواج سره موافقه راغله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یاردل اوښکې واده زما په زړه دی ځکه هغه وخت زه کمکی وم او مونږ همزولو دومره خوشحالي او مستی پکښې کړې وی چه حساب يې نه ؤ.

دا می هم په یاد دی چه زه خپله هم له (خېښبې)[1] سره اتماني ته تللی وم او په سبا د تماس تره مونږ ته لونګۍ راکړې او بېرته کوروته راغلو.

د واده ورځ می ښه یاده ده څه وخت چه له اتماني ځخه مو ناوې له ورا سره راوستله د لارې د کلیو ښځې به را ووتلې او د ناوې مخ به ئی کوت، مونږ واړه خو آزاد وو مونږ به هم د ښځو په ډله کښې د ناوې مخ وکوت او رښتیا چه ناوې د ناوې توب په دړیو او سرو شنو ټکریو او رویمالونو څومره ښه ښکاری او پسول ئی څومره د خوند آوازونه کوی چه هېڅ ساز او موسیقی کښې هغه کیف او مزه نه وی.

ښځو به چه د ناوې مخ ولیدنو وبه ئې ویل چه:

د ګل غوندې ښایسته ناوې ده، د مور د پروزی شی مبارک شه...

هغه شپه چه ناوې کلی ته راوړه شوه ډمانو سازونه او سندرې غږولې، زلمیو او سپین ږیرو او ښځو او جنکیو اتڼونه اچولی و او له داریا سره یې بدلې ویلې. مونږ هلکان خو بیخی مست وو، هری خوا ته منډې تړې وې ښې او فکرونه یو مخیز د خوښۍ خوښۍ وو.

کله به مو د سندرغاړو آواز او سازو ته غوږ نیوه او بیا به مو د اتڼ ننداره کوله او کله به د ښځو په اتڼ او بدلو ورګډ شولو هغه شپه تر سبا پورې د خوشحالیو او مستیو حساب نه و.

1– خېښنه یو پښتنی دود دی چه له واده نه یوه هفته مخکښې د زوم کوره یوه نژدې مېرمن چه اغلب خور، ترور یا داسی نژدې له پنځلس شل کسو سره د ناوې کره ځی او د خېښنی وظیفه دا وی چه د ناوې د راوړو ترتیبات نیسی خېښنه د ناوې تر راوړلو پاتې کېږی او ورسره تللی نفر سبا بېرته کور ته ځی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکاح شپه مې هم ښه یاد ده چه اخوند صاحب په مجلس کښې حاضر و ، له شاهدانو څخه ئې پوښتنې کولې او بیا وروسته ئې څو ایاتونه ولوستل او نکاح وتړله شوه او هر یو به یاردل ته مبارکی ورکوله.

یاردل او بنګښه ډېر سره خوشاله و او له خپل ژونده دومره راضي و او دومره یو په بل مین وو د ځینو خو به رخه راتله شاید د طبیعت هم رخه پیدا شوې وی ځکه چه طبیعت تل د خوښیو سپینې پریکوی...

یاردل د سپرلۍ ښه اس لاره، د ښکار ډېر شوقی وښکاری ټوپکونه او د هغه سامان به ئې له ځان سره ساتل د ښکاری ټوپک کارتوس په ده خپله ډکول، دارو ، چرې او پټاقۍ به ورسره وې.

او چه کله به وزګار شو، نو بیا به ئې د کارتوسو په ډکولو پیل وکړ.

یوه ورځ په معول ډول یاردل د کارتوسو ډکولو سامان له کوره واخیست او د کلی چوترې ته ووت چه هلته په کار بوخت شی.

چوتره د کلی سره جوخته سهیل ته واقع وه، د چوترې ساحه ارته وه ګڼ سپیدارونه ولاړو.

د چوترې د قبلې خوا ځینی حصه جومات وه، چه د محراب په ځای یوه تیږه هلته ایښودل شوې وه، د جومات په منځ کښې میده سال غوړیدلی و، داوړی او ګرمو ورځو کښې به لمونځونه همدلته کېدل او د چوترې شرقي خوا د خبرو او مجلس ځاي و، زلمیانو به چلم دلته څکاوه او ګپ شپ به ئی لګاوه.

چوترې ښه ګڼ سیوری لاره او یو لښتی هم د ونو ښېخ ښېخ کښې پکښې تېر شوی و او د لښتی په غاړه د اودسونو کولو مناسب ځایونه جوړ شوی و.

یاردل هم د جوترې په شرقی خوا کښې د ونې لاندې په کارتوسو ډکولو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاردل خو تل د کارتوسو د ډکولو کار کړی و، خو کله بده پېښنه نه وه شوې او پدې ورځ یې هم په معمولی ډول د کارتوسو د ډکولو په کار لاس پورې کړ.

دا ځل... هو دا ځل... د یاردل د یو عالم خوښۍ او په زړه پورې د خوشحالیو ژوند، طبیعت نشو زغملی، د یوې پټاقۍ له چاودلو او جرقی څخه هغه دارو چه ورته پراته وو اور واخسته او داسې پېښنه ورڅخه وشوه چه زړوټکانونه وخوړل، سترګو اوښکې وپهولې احساسات ولړزیدل...

یاردل ډیره موده بستری و د ژوند تمه ئې زښته کمه وه،

خو بنګښې ئې داسی خدمت وکړ چه سړی ورته حیران شی شپه او ورځ ئې په ځان ترخه کړې وه او د یاردل د ښه کېدلو کوښښونه ئې کول څه موده وروسته یاردل مرګه بچ شو د کښېناستلو او ورپسی د ولاړېدو شو.

کومه ورځ یاردل خپل مخ په خپله مینځه خوچه لپه ئې په مخ را تېره کړه او د لاس په لمس ئې د مخ لوړې ژورې او د تلو سترګو کاسی ځانته معلومې کړې نو پوه شوه چه څه لوبې را شوی دی.

یو څو ورځې پس ئې بنګښې ته وویل چه:

زړه مې غواړی چه پلار دې تماس کاکا او ستار ورونه او زما د تره زامن یوه شپه مېلمانه کړو.

زه خدای له مرګه بچ کړم او ګپ شپ به هم ولګوو.

یوه شپه د بنګښې پلار او ورونه د تره زامن د یاردل کره را ټول او د یاردل د ښه کېدلو شکرونه ئی کول.

دې منځ کښې یوازې یوه سینه وه چه په هغه کښې پټ طوفان او زورور شور جوړ کړی و. له ډوډۍ خوړلو او خبرو اترو وروسته یاردل په خبرو شو او وئې ویل:

«د دې مجلس له جوړېدلو زما یو خاص مقصد و چه هغه زه تاسی ته ووایم، خو خواهش کوم زما خبرې به په سړه سینه او سنجش واورئ دا مقصد

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نزد زښت مهم او حساس دی او امید دی، د عقل او فکر په بدلولو داسې نتیجې ته ورسېږو چه هم خدای خوښ وی او انسانیت ته صدمه و نه رسېږی» تماس کاکا پوښتنه ورځخه وکړه چه:

«هر څه چه دې په زړه کښې دی هغه مورې ته ووایه، مونږ به ئې ضرور واورو او په اطرافو کښې به ئې فکر وزغلوو. بیا به نتیجه ورځخه اخلو».

یاردل: «د تاسې شکر ستړګی په ځای دی، زما اوسنی حال نشی درک کولی البته د کامی او خپلوی او انسانی عاطفې او احساساتو له کبله به زه ستاسی په نزد قایل رحم او د زړه سوی وړ یم، خو زما حال په خپله زما په نزد بل ډول دی.

ځکه ما سترګی لرلې د شپې د شنه آسمان په ستر سیند کښې می د ستورو سترګکونه لیدلی د سباوون شفق تر هغه وخته چه نمر به دغو ګیری[1] نه پنا کېده او زړی وړانګې به ئې د سروتی[2] او مچلغو په غره لاوی ما لیدلې، د ورځی په رڼا کښې چه تر کومه حده نظر لګی، هر څه به ما لیدل هغه وخت په دې خوند نه پوهېدم مګر اوس پوهېږ چه په دې لیدلو کښې څومره خوندونه و.

د سپوږمی په شپو به زه له کوره را وتلم په مزه مزه به پټیو کښې ګرزېدلم او له کیفه ډکو خیالاتو کښې به غرق وم او په زړه کښې به مې له سپوږمی سره رازونه او نیازونه کول او دا لنډۍ به مې ویله:

سپوږمۍ د خدای روی مې دروړی په دوو مینو پسې مه وړه مشعلونه

1– غوګیری او سروتی د غرو نومونه دی.

2– غوګیری او سروتی د غرو نومونه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پسرلی نندارتون، د کوچیانو بهېرونه، د رمو قطارونه، د زانځو پروازونه، د ښتو شنلیو د سرو شنو ژیړو ګلانو جم و جوش او مستی او داسی نور واړه ما لیدل.

زه ښکاری وم د زرکې او سوی وورې حرکت به می هم څاره.

زه په ښایست او رنګ مین وم د دنیا په کیف او رنګ او ښه او بد هغه څوک پوهېدلی شی چه سترګی لری.

د رحمان بابا دېوان او نور کتابونه به زه څه اوس لولم.

اصلی ښکلا دا ده چه ما سترګی لرلای او هر څه می لیدلای، کاشکی له موره ړوند پیدا وای چه هېڅ نه وای راته معلوم نو هېڅ به می هم نه ولیدلی، ولی اوس خو زما زړه په سینه کښې دومره تنګی کوی چه هغه یوازې زه او بس زه درک کولی شم...»

تماس او نورو ورته وویل:

«یاردله ! زمونږ زړونه ولې څوروې، البته خدای ته به داسی منظوره وه، بنده خو په هر حال باید صابر وی».

یاردل بیا خپلو خبرو ته دوام ورکړ وې ویل:

«یوه حساسه خبره ده پخوا به زما فکر له نظر سره هرې خوا ته پاشان کېده او هېڅ کله هم په سینه کښې داسی لکه بندی مرغۍ نه وراګیر شوی اوس زما فکر تل له خپل زړه او زړو خاطراتو سره دی، نو ما په پوره حوصله په زړه کښې فکر او سنجش کړی او له هغه څخه می یوه نتیجه لاس ته راوستلې او هغه به زه تاسې ته ووایم، ګوندې تاسی هم قناعت راسره وکړئ نو زه دې نتیجې ته رسیدلی یم چه د ځان د خوښۍ له پاره د بل انسان ژوند خرابول یا هغه ته صدمه رسول ظلم او له انسانیت څخه وتلی کار ګڼم نو دا څه انسانیت به وی چه انسان دې بل انسان سره ظلم او د هغه په حق دې تېری او د هغه په آرزوګانو او غوښتنو دې خاورې واړوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو !زه ړوندیم خو چه کله په خپل مخ لاسونه را تېر کړم دا راته معلومه شی چه د لیدلو نه یم.

څه چه مقدرو هغه وشول نو ما دا پریکړه کړې چه د ځان له پاره د هغه چا چه ما ته ئې زښت قدر او ارزش لاره او زما د ژوند څه پانګه وه یوازی همدا وه یعنی د ځان دپاره د بنګښې عمر نه تباه کوم.

ما په ډېر شوق و ذوق واده وکړ او د ښو شپو ورځو امیدونه راسره و – آرزوګانې می لرلې، خو د خدای وپړه دنیا راباندی تپه تیاره شوه لکه تولی توی یووړی.

نو ما د ځان سره داسی فیصله کړې چه بنګښنه آزاده کړم، چه په خپل زړه او خوښه ژوند وکړی.

که څه هم تاسی به زما نظریه په دې رده کړئ چه په پښتنو کښې دا ځلی نشته. ولې زه خو هم له زړه سره څه سلا او مصلحت لرم نو د ځان له پاره هغه هم داسی ځان چه هیڅ درد نشی دوا کولی؛ د ګرانې بنګښې عمر چه له هر څه راته ګرانه ده ولې بربادوم او که زه بنګښنه آزاده کړم او د خپل زړه ژوند ته ئې پرېږدم، نو څوک به ما په څه ملامتوی. په داسی ملامتو او پیغورونو سترګې شرمېږی، نو زه خو سترګی هم اوس نلرم، د خلکو د ملامتو او پیغورونو پروا به څه کوم.

بنګښنه به زما له جایداده پوره برخه اخلی او څه نور به می د تره زامنو ته ورکړی شی او معمولی دومره څه چه زه مړ شم چه د کفن او خیر و خیرات کفایت وکړی شی هغه به له چا سره امانتی وی هر وخت می چه سا وسپارله بیا به د هغه نه زما د ګور کفن سرشته کوی، نو زما فکر او قرار داسی وچه درته ومی ویل».

د حاضرینو سترګی یو بل ته واوښتې په دې خبرو لکه چه حیران شوی غوندې وی او بی خبره او بې مقدمی راګیر شوی و او دې ته ئې انتظار وبیست چۀ د دې خبرو ځواب به څوک وائې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیر تماس کاکا یاردل ته مخ واړاوه وې ویل:

«مونږ ستا دردناکې خبرې واورېدلې خو د یوې پوښتنې ځواب راکړه هغه دا چه:

تا او بنګښی په دې باره کښې مصلحت، سلا او مشوره سره کړې ده که نه؟»

یاردل ویل: «ما له دې اوس څخه پرته بیا په دې باره کښې تکی هم له خولې نه نه دی ایستلی ما تاسی د همدې خبرو له پاره راغوښتی وئ چه درته ومی ویل» تماس د خپلی لور خوا ته مخ واړاوه او پوښتنه ئی ورڅخه وکړه:

«لوری ! د یاردل خبری خو پوره او تولې تا واورېدلې او دا موضوع هم پخپله تا پورې اړه لری یاردل خو د یوې انسانی وظیفې سرته رسولو له امله خپله غاړه خلاصول غواړی ته په دې باره کښې څه فکر لرې او څه وایې؟».

بنګښې په ژړه غونی آواز او ډکی مری د خپل پلار ځواب داسی ورکړ:

«پلاره ! زه خو دې نه مخکښې د یاردل په دې فکر نه وم خبره او دا اوس ستاسی د وړاندې لګیا شوی دی، هغه وخت چه یاردل ښه ځوانی لرله او سترګې ئې جوړې وې زما د عمر تړون ورسره وشو زه هغه وخت ورسره خوښه وم او ګذاره مې ورسره کوله، خو اوس چه دی له سترګو خلاص شو او معیوبه شو، نو ګذاره به نه ورسره کوم او خوښه به نه یم؟ دا خبری بیخی بیځایه دی پښتنی به مرورې شی، یاردل خو اوس لا د خدای فضل ژوندی په کور کښې راته ناست دی نو خدای دې نکړی که یاردل مړ هم وای په ما بل میړه وروړ دی او تر څو چه ژوندۍ وای ما به د یاردل نوم په عزت او شرافت ساتلی وای ولی اوس خو د دې خبرو هیڅ حاجت نه پاتې کیږی او یاردل شکر ژوندی دی او زما په نظر له هغه پخوانی یاردل څخه نن زیات قدرمن ښکاری ځکه چه پخوا یوازی مینه وه او نن مینی او ترحم دواړو لاسونه سره ورکړی او زما سر یې د یاردل په وړاندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټیټ کړی دی. د جلا والی فکر شیطان په خوب کښې هم زما په مغزو کښې نشی ننیستلی.

یو حل خو زما د ژوند تړون له یاردل سره شوی د بل سره نشی نوی کېدلی.

که یاردل دې صدمی مایوس کړی وی نو زه د یوې پښتنې او د عمر د ملګری په حیث ډاډ ورکوم چه دا سودا له زړه څخه وباسی زه به په شرافت او صداقت د ده او د ده د مال، دولت ساتنه کوم.

زه به د ده د نوم او ناموس ساتنه کوم.

زه به ټول کړاو په خپله غاړه واخلم.

آخر مونږ له څه نه تنګ یو؟

شکر هرڅه شته احتیاج نه یو د چا پور هم را باندې نشته البته که زما نه څه سهوه هم شوی وی چه زه به نه یم پرې پوهېدلې یا کومی خبرې دی ځورولی وی، نو ما به وبښی کنه زه خو به داسی خبره یا حرکت ونه کړم چه په هغه یاردل خپه او یا له ژوند څخه مایوسه او په زړه موړ شی.

داسی پېښې واقع کېږی، چاره نه وی او که دا کار ممکن وای ما به خپلې دواړه سترګې یاردل ته ورکړی وای زما دا سرې خواهم یاردل دی، نو دی نباید داسی ویرجن او زړه ماتوونکی فکرونه مغزو کښې ځای کړی. نور نو څه ووایم خو دا می واورئ چه زما ژوند له یاردل سره تړلی دی که د ده کور نه وی خوښ په زیارتونو ګرزی، نو ما به ئې هم لاس نیولی وی ورسره یو ځای به یم، زه یاردل نشم پرېښودلی او نه ورڅخه جلا کېدلی شم».

تماس او نورو حاضرینو د شاباس او آفرین غږونه پورته کړه تماس ورته وویل چه: «لورې عمر دې ډېر شه، که تا د کوم غلط فکر اظهار کړای وای، په خدای قسم دی چه له خپله لاسه به می د مرګ سزا درکړې وه، خو اوس نو زه په جګه غاړه دا وایم چه بنګښه زما ګرانه او پښتنه لور ده».

تماس بیا یاردل ته مخ واړاوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاردله زویه ته مایسه کېږه مه دا څه چه در پېښنه شوه، تقدیر به داسی و امید لرم زما لور به ستا عزت او قدر کوی، تا به نه خپه کوی د ژوند په چارو کښې به مونږ هم او د تره زامن دې هم مرسته درسره کوو که خدای زوی درکړ بیا دا چرتونه ټول تش او په خپله به دې له مغزو څخه مندې کړی ته تل دا کوښښ وکړه چه دا فکر ببخی ستا له مغزو څخه ووځی.

یاردل له لوی اسویلی کښلو وروسته وویل:

زه مو په خپلو خبرو ستومانه کړم ما چه څه مخ کښې وویل د کوم خپګان او زړه پدی په اثر نه و بلکه ما ما سره یوازی دا فکر و چه بنګښنه په ما زښته ګرانه ده له دې جلا کېدل ما ته د روح او بدن جدایی ښکاری د همدې زیاتی علاقې او ګرانښت له کبله و چه ما د خپل ځان له پاره د دې ژوند نه غوښت چه خراب او برباد کړم.

له بنګښنې څخه عفو غواړم چه زما خبرو به د دې زړه ته صدمه رسولې وی. مجلس هغه شپه په دعا او خوښی پای ته ورسید بنګښنې به د یاردل زښت دارمدار کاوه د یاردل هر څه کار جوړو، او څه چه کم و هغه دوه سترګې وې د یاردل نور ژوند جوړو.

پښتنې مېرمنې:

پښتنانه باید په تا افتخار وکړی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

ملیت او ملي استقلال

هغه وخت چې یو کوچنی ماشوم په خبرونه پوهیږي او خبرې نه شي کولی نود مور او پلار نومونه هم نه پېژني او په ذهن کې يې دخپل اوپردي مفهوم نه وي ناست دکورنۍ او قبیلې دقام اوملت څه فکر له ده سره نه وي اوله دغو الفاظو سره وروسته اشناشي، مګر په همدغه حا ل کې هم دومره تمېزلري چې خپله مور پېژني اوخپل پلار هم نه غلطوي.

دا دپوهې لومړی نښه ده چې دماشوم په سترګو کې ظهور کوي او دایره يې ورځ په ورځ لوئيږي.

دا احساس له عقل اوتفکر نه پخوا پيداکيږي او دمشرۍ حق لري، د انسان دمعرفت اساس همدغه دی او له همدغسې نقطې نه دبصیرت او بصارت لیکه شروع کېږي د ماشوم فکرچې هرڅومره وده کوي هغومره دخپلوانو په پېژندلو زیات موفق کېږي او خپلوان يې ډېرېږي یعنې له کوره کورنۍ ته راشي اوله کورنۍ نه قبیلې ته ورننوزي اوبیاله ملت اوملیت سره اشناشي، یعنې دخپل ولس ټول افراد خپل وګڼي او دیوه بل ملت ټول افراد ورته پردی ښکاره شي.

دخپلو او پردو د پېژندلو وروستی حد همدغه دی او ددنیا ملتونه په همدغه حدولاړدي. دیوه متمدن او مترقي انسان معیار همدغه دی چې د قرابت سلسله يې دغه حدته ورسیږي اودکور او کورنۍ دقام اوقبیلې په تنګه دایره کې ابسار پاته نه شي ددې خبرې معنی دا نه ده چې دنږدې خپل او لرې خپل په منځ کې به څه فرق نه وي او دملت هرفرد به عینا خپل سکنی ورور ګڼې یابه دکور او کورنۍ دایره محوه کوي او په دغه لویه دایره کې به اوسي.

نه هیڅکله داسې نه شي کیدای بلکې څنګه چې هرسړی په خپل کورکې اوسي اوکوربې په یوه لوی ښارکې وي او ښارپه یوه مملکت کې واقع وی هرفرد به په خپل ملت کې همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان وي اوپه دغه ډول به ځان ديوه ملت جز ګڼلى خپل ځان ديوه ملت جز ګڼل اودغه کل پېژندل همدغه معنى لرى چې دخپل او پردى فرق به کوي او دواړوته به په يوه نظرنه ګوري.

که څوک دخپل ملت او د پردى ملت فرق نه کوي ياېې نه شي کولى هغه دکوم ملت جزنه ګڼل کېږي، که څوک هېڅوک پردى نه ګڼي په حقيقت کې هېڅوک خپل نه ګڼي او خپلوان نلري. که پردېتوب په دنياکې نه واى خپلتوب به هم نه وه.

مليت اوملي وحدت په همدغه احساس بنادى چې سړى دخپل اوپردى فرق وکړي او دواړو ته په يوه نظرونه ګوري داحس په انسان کې ډېر قوي او ډېر طبيعي دى. دانسان په فطرت کې داخبره پرته ده چې له پردي زويه به خپله لورښه ګڼي او خپل به ورته ښاغلى معلومېږي.

دغه احساس په يوه قام او يوه ملت پورې اختصاص نه لري.

هرچېرته همدغه حا ل دى اوپه دې کارکې دامې اوملا څه فرق نه شته دخپل او پردي تميزپه ډېرو بې تميزو خلکوکې هم شته مسلمان او کافر يوه او ناپوه د خپل او پردي په فرق قايل دي.

څو زره کاله پخواهم خپل، خپل و او پردى، پردى و، څو زره کاله وروسته به هم دغه شعور او دغه احساس موجـودوي داهغه حقيقت دى چـې په شرق او غرب کـې نه بد لېږي اوپه هردين اوهرائين کې شته هغه زمانه په خيا ل اوتصويرکې نه راځي چې يا وروري او عزيز ګلوي دومره بېخونده شي چې ديوه پلار زامن ځانونه پردي وګڼي ياپردي خلک دعشق اومحبت هغه جذبه پيداکړي چې هرڅوک هرچاته ورور او عزيز ووايي او ديوه ميراث د ټول عالم حق وګرځي، زه يقين لرم چې هېڅکله به مينديې او پلرونه د نورو اولاد ته په هغه نظرو نه ګوري لکه چې خپل بچوته ګوري.

زه دا نشم منلى چې دخپل اوپردى مرګ به په خلکو يوشان اثروکړي او په دغه ويراو هغه ويرکې به څه فرق نه وي موجود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمرونو به دمور ژړا او دخور ژړا له نورونه فرق لري او هرڅوک به دخپل پلار په مرګ یتیم کېږي.

هغه زمانه دهېچا په تخمین کې نه راځي چې دخپل اوپردي کاله توپیر او تمیزله منځه لاړشي او ټول کورونه خپل شي یاټول پردي شي.

اوس خو ړوند هم دخپل کاله لاره نه ورکوي او ځاروي هم ماښام خپل کاله ته راځي. په دې بې ثباته دنیاکې چې کوم شی ډېر ثابت او پایدار معلومېږي هغه دخپل اوپردی فرق دی.

ملیت او قومیت په همدغه ټینګ اساس ولاړ دی اوملي وحدت دفطرت دتشکیلاتو فصل اوباب دی.

دغه متمایز رنګونه چې په اقوامو اوملتو کې وینئ ډېر پاخه دي او هېڅوک یې نه شي بدلولی.

له دغه وحدت سره چې په یوه ملت کې یې وینئ هغه غیریت تړلی دی چې یوملت یې دبل په نسبت احساس کوي.

که چا د خپلو او پردو فرق نه کولی، ملتونه به نه و جوړ شوي او دغه سیاسي اوملي تشکیلات چې نن وینئ په دغه ډول به نه ؤ.

همدغه دځان اودبل فرق دی چې یوملت دبل ملت سلطه اونفوذ نه مني او دخپل ملي استقلال دپاره ډېرې لویې قربانۍ ورکوي.

مراکش او تونس همدغه احساس له فرانسویانو نه بېل کړل او الجزایر هم ددغه حس او شعور په قوت دفرانسې له لوی قوت سره په جګړه اخته دی.

دپښتونستان توریالی ملت د پاکستان په مقابل کې همدغه احساس ټینګ درولی دی. هغه پردیتوب چې ددې دواړو ملتو تر منځ موجود دی ارومرو دوی یوله بله بېلوي او دا بېلتون ډېرحتمي اویقیني دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز ترکیب اوتالیف چې په زور او جبر بناوي اوانساني فطرت ترېنه کرکه کوي ډېربې بقا اوبې وفا معلومېږي.

دخپل او پردی تمیز دفطرت قانون دی او هر سیاست چې له دغه قانون څخه مخالف وي هېڅ قوت یې حمایت نه شي کولی.

دبشر فطرت او طبیعت په بله خوا ګرځول دانسان کارنه دی اوعقل یې نه مني، نن ملي شعور اوملي احساس ډېرقوت موندلی دی اوله دغه قوت سره هېڅ قوت مقابله نشي کولی. ځینې ګمان کوي چې که علم ډېره ترقي وکړي او د ګډ ژوند وسایل زیات شي نو ملي اوقومي تعصبات به ورک شي او ټول عالم به دبشریت په نامه یو وجود شي یعنې بیا به دخپل اوپردي فرق نه وي او درست ملتونه به یوملت شي دا آرزو په اول نظر ډېره ښکلې معلومېږي مګرله حقیقت نه دومره لرې ده چې مونږ د مریخ له کرې نه هم دومره لرې نه یو.

اوس خومونږ وینو اوګورو، چې ددنیا ډېر پوه او مترقي ملتونه له نورونه په خپل ملیت ډېرټینګ دي اوملي احساس په متمدنو قومونوکې ډېر قوي دی.

همدغه احساس دنن ورځې په ادب او فلسفه کې ډېراثر لري اوپه انسان کې یې ډېره خودي او خودشناسي پیداکړې ده، دجهان دخو زرو کالو تاریخ په همدغه بنسټ ولاړ دی اودغه بنیاد یې ډېر مضبوط کړی دی.

نن دهر ملت په نظرکې خپل ملي استقلال دیوه ډېرلوی ناموس حیثیت لري او له دې نه لوی افتخار بل نه شته، ددغه مقصد دپاره خلک سرونه مالونه او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډېرلوی ذلت ګڼي، که چیرې ملي احساس اوملي شعور په ډېرقوت موجودنه وای د استقلال قیمت به ډېر لږو او ددنیا لویې امپراطورۍ به نه ړنګېدې، استعماربه دغسې بده قیافه نه درلوده او یوملت به دبل ملت سیوری لاندې خوشحاله و.

دغه ملي جشنونه چې هرمستقل ملت یې دخپل استقلال په یادکوی اوپه ډېر قدر ورته ګوري دملیت تجلیل اواحترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې یوملت دبل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی. مونږ باید په دې خبره ډېرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی هر څومره چې دغه حس قوی وي هغومره به زمونږ استقلال هم قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. داستقلال ساتنه دملیت قوي جذبې ته ډېر شدید ضرورت لري که دغه احساس په یوه ملت کې کمزوری شي هغه داستقلال په قدر او قیمت نه شي پوهېدلی او دهمدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نشي.

مونږ باید خپل ملي امتیازات ملي شعوراو ملي احساس ډېرټینګ وساتو او دخپل استقلال تقویه ورپورې مربوط وګڼو.

الفت:

ملي یووالی

هغه خلک چې په یوه وطن کې اوسېږي، ګټه او زیان يې یو وي، دیوه واکمن امرته یې غاړه اینښی وي، له یوه بېرغ لاندې راټولېږي اومشترک تاریخ لري یوملت بلل کېږي.

افغانستان یووطن دی، ددې وطن ټول او سیدونکي یوملت دی، ددې ملت نوم افغان دی. لکه چې په افغانستان کې ساړه او تاوده، وچ او لامده، هسك او ټیټ ځایونه شته چې په ځینو کې یو رازغلې او میوې کېږي په ځینو کې بل راز، په ملت کې هم راز راز خلک شته چې کړه وړه یې یوبله ځینې فرقونه لري مونږ ته په کار دی چې په دې خبره ځان ښه پوه کړو چې وطن هغه تنګ او کوچنی کورنه دی چې دیوه پلار او دیوې مور اولادونه به پکې استوګنه لري اونه هغه کلی دی چې ټول اوسیدونکي به يې یوخیل یایو قوم وي په دې اوسنۍ زمانه کې اوس ځینې داسې کورونه هم شته چې یومسلمان پښتون له یوې روسۍ یا امریکایۍ میرمنې سره پکې اوسي او دواړه د یوه اولاد موراوپلار وي.

هرکله چې په یوه کاله کې داحا ل وي نو په یوه لوی وطن کې به ولې هندو اومسلمان، شیعه اوسني، پښتون اوتاجک دیوه ملت په حیث نه اوسېږي.

زه ډېر داسې دوه وروڼه پیژنم چې یوپښتو وایي اوبل فارسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې پښتانه پلرونه مې هم ليدلي دي چه اولادونه يې پښتو نشي ويلی.

که مونږ په پښتو او فارسي ژبه کې ښه ځيرنه وکړو او لرې نظر وکړو دواړه ژبې د يوه باغ ونې دي چه نيلې او ريښې يې يو له بله ترلي دي.

دا چه مونږ د افغانستان اوسيدونکي د پښتون، تاجك، نورستاني، بدخشي، ترکمن، ازبك، هزاره، ايماق او عرب په نامه يادوو عيناً هماغسې مثا ل لري لکه چه پښتون دصافي، شنواري، مومند، اپريدي، وزير، مسعود، يوسفزي ، اڅکزي، کاکړ، بارکزي، او سدوزي په نومونو يادوو.

په دغسې مختلفو او متعددو نومونو زمونږ ملي وحدت هېڅکله نه خرابېږي او هر څوك پوهېږي چه:

هزار خونې واړه ښهر يو بغداد دی.

څنګه چه د يوه وجود غړي ډېر نومونه لري لکه: لاس، پښې، سر، غوږ، پوزه، سترګې او داسې نور....دغه شان د يوه ملت اعضاء او اجزاء هم دي چه په ډېرو نومونو يادېږي مګر ملت يو وي او وطن هم د کليو او ښارونو په بيلو بيلو نومونو نه بيلېږي. د وطن په باغ او بڼ کې راز راز ونې او بوټي وي چه پاڼې، ميوې او ګلونه يې يو له بله ډېر فرق لري، مګر باغ يو وي او دغه د ونو بوټو اختلاف د باغ يو والي ته زيان او ضرر نه رسوي.

د وطن او ملت د پاره، باغ ډېر ښه مثا ل دی.

په يوه شعر کې چه باغ يې عنوان دی د وطن او ملت تصوير داسې ويستل شوی دی:

يـــــوه بـــــاغ کښـــــې وې ولاړې ډېــــرې ونــــې

هـــــره پاڼــــه يــــې لايقــــه دســــــتاينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواپــــه خواغـــاړه پـــه غـــاړه خولـــه پـــه خولـــه وي

لــــــه يــــــوي خــــــاوري پيداډيوکالــــــه وي

لــــــه يــــــوي ويــــــالي اوبــــــه ورتــــــه راتللــــــي

پــــــه يــــــوه هواكښــــــي ټــــــولي لويږــــــدلي

ددي ټولويـــــــــــــــــــــــــــوخزان اويوبهـــــــــــــــــــــــــــار و

ښــــه اوبــــدېي وشــــريک يــــوېي واكــــدارو

ځينــــــي جګــــــي ځينــــــي ټيټــــــي كوزوپــــــاس وي

لكــــــه ګــــــوتي ديــــــوه وجــــــوددلاس وي

چــــــامېوه لرلــــــه چــــــا ښايســــــته ګلونــــــه

دچاســــــــيورئ و ډېرښــــــــه دچاقدونــــــــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنــــــــارلوی وشــــــــفتالو لکـــــــه ماشـــــــوم و

دمښـــــــي اونـــــــاک توپیرلـــــــه ورا معلـــــــوم و

لـــــــه یـــــــوه ســـــــره لـــــــویي وه نورخـــــــه نـــــــه و

بـــل ســـره د رنـــګ او خونـــد نصـــیب ډېـــر ښـــه و

دمرغـــــــــــانونغمې وې پکښـــــــــــې خـــــــــــورازه

هرمرغـــــــه موېږانـــــــده لـــــــه خپـــــــل اوازه

رنګارنـــــــګ ګلونـــــــه و یـــــــوه چمـــــــن کښـــــــې

لکـــه وي چـــې ولســـونه پـــه وطـــن کښـــې

پـــــــه حقونوکښـــــــې بـــــــې نـــــــه وخـــــــه تـــــــوپیر

باغبـــــــان وپـــــــه هـــــــرې ونـــــــې ډېرزهیـــــــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

یولــــه بلـــه یـــې پـــه هرحـــا ل کښـــې شـــرکت و

پـــه تمامـــه معنـــی یوصـــحیح ملـــت و

مملکـــــت همدغـــــه شـــــان وګڼـــــه وروره

واخلـــه درس د خپـــل نظـــر لـــه ســـپین او تـــوره

دوه ســـکه وروڼـــه لـــري بېـــل بېـــل نومونـــه

بېـــل رنګونـــه بېـــل غړونـــه بېـــل خویونـــه

کـــه تـــه پـــوه شـــې دا بیلتـــون څـــه بیلتـــون نـــه دی

څـــوك وائـــي چـــه تاجـــك ورور د پښـــتون نـــه دی

الفت:

ژوند

ښايي چې تاسې به کله داسې سړی لیدلی وي چې لاس اوپښې نه لري سترګې یې ړندې او ژبه یې ګونګه وي، مګر ژوندی وي.

دغه راز سړی که په ګېډه موړ او په تن پټ وي او په ښه کورکې اوسي یعنې دشتمنې کورنۍ غړی وي بیا هم دده ژوند بې خونده اوبې اهمیته دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوندکې چې حرکت او فعالیت نه وي او له قوت اوقدرت نه محروم وي څه ارزښت نه لري. هغه ژوند چې پوهه اوبصیرت ورسره نه وي او دشعور و احساس برخه یې نیمګړې وي ښه ژوند ورته نه شوویلی. ګېډه مړول، په ښه کورکې اوسیدل اوښه اغوستل دژوند لومړی ضرورتونه دي مګر کافي نه دي.

په ژوندکې د ذهن او روح اطمینان، دآینده په نسبت ښه انتظار، دانساني ازادۍ اوبشری حقوق تامین او تکمیل ډیرمهم ضرورتونه دي.

په ژوند کې له کمیت نه کیفیت ډیرمهم دی. ژوند باید ښکلی اوښاغلی وي.

دژوند لپاره جما ل او جلال دواړه په کاردي.

لذت اوافتخار دژوند لاس اوپښې یا د الوتلو وزرونه دي.

که ژوند خوار اوغریب وي دادومره ډیره د افسوس خبره نه ده.

ډیر افسوس هغه وخت په کار دی چې له ژوند نه دخلکو زړونه تورشي او ژوند ته په کرکه وګوري.

د یوه هیواد دواکمنو اومشرانو کاریوازې دانه دی چې دخلکو ژوند ښه کړي بلکه ستراو مهم خدمت دادی چې دژوند مینه په زړونوکې زیاته کړي او هیلې، اسرې راژوندۍ کړي.

کیدای شي چې په جنت غونډې ځای کې سړی له ژونده بېزاره شي یاپه جونګړه کې له ژوندانه سره مینه ولري.

په ژوند کې یو معتدل حالت ډیر ښه دی او ښه ژوند هماغه دی چه اعتدال پکې وې یعنې نه ظالم وي اونه مظلوم، نه د چا باداروی او نه یې څوك بادار وي.

هو؟ اجتماعي عدالت دژوند لپاره ډیر ضرور دی، دژوند ساتنه دژوند وده اودژوند خوشحالي په همدغسې معتدله هواکې امکان پیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرته چه عدالت اوعدل نه وي هلته ژوند خوښ اوښاغلی نه وي او په دغسې ځای کې ژوند ډېرلوی عذاب دی ((وقنا ربنا عذاب النار))

((الفت))

مترقي ژوند

ژوند دتحول اوتکامل نوم دی، دصحراکانې چې په پېړیو پېړیو په یوه حا ل پاتې دي ژوندي ورته نه شو ویلی.

دپسرلی ګلونه چې له ځمکې راټوکېږي، لوېږي، غوړېږي، مړاوی کېږي او خاورې کېږي په ژوندانه کې برخه لري او ژوند دهمدغسې تغیراو تحول نوم دی. هغه غله چې په کندو یاپه ګوډي کې پرته ده او هغه چې دهقان یې په ځمکه کې کري دژوند په لحاظ ډېر فرق لري.

همدغه له خاورو لاندې زرغونېدل، لوئېدل او پخېدل د ژوندانه مظاهر دي او مترقي ژوند همدغه دی.

که مونږ انساني او حیواني ژوند مقایسه کړو پوهېږو چې په انساني ژوند کې تغیراو تحول یعنې دحالاتو بدلون ډېر زیات دی او غیرله انسانه په نورو حیواناتوکې تحولات ډېر لږدي. حیوانات په زرګونو کالوکې هغومره فرق نه کوي لکه چې انسانان یې په څو کالوکې کوي.

انسان په مرور دزمان خپل لباس، خپل کور، خپل خوی، خپل فکر بدلوي اووخت په وخت په بل رنګ اوبله بڼه راوزي.

یو عصر له بل نه دهمدغو تحولاتو په بنا بېلېږي اوبدلېږي.

دعصر او زمانې په اقتضا له ماضي نه مستقبل ته راتګ، زوړ حا ل پرېښودل اونوی حا ل قبلول مترقي ژوند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه قام چې دحالاتو په بدلون قادرنه وي اوخپل زوړ فکر، زوړخيا ل، زوړ عادت زړه پوهه په نوي نه شي بدلولی مترقي ژوند نه لري.

دژوند دبقا او لوړتيا دپاره دانسان په طبيعت کې دتحول او تجدد غوښتنه پرته ده او قدرت هم دتغير او تحول قانون په ټولو مخلوقاتو جاري کړيدی.

هغه ژوند چې دودې اولوړتيا په حا ل کې وي د تجدد خواته ډېر تمايل لري.

کوم ژوند چې مرګ ته نژدې وي طبعاً دمړينې خوی او عاد ات پيداکوي.

همدغه سبب دی چې کوچنيان او ځوانان نوو شيانو ته ډېره هڅه کوي نوی لباس ښه ګڼې او نوی کور يې له زړې جونګړې نه ډېر خوښ وي، مګر زاړه اوسپين ږيري له زړوشيانو او زړښت سره خدای پامانۍ ته ندي تيار.

که موږ ددنيا مترقي ملتونه له هغو قومونوسره مقايسه کړوچې ژونديې دترقي په حا ل کې نه دی دابه ومنو چې دمترقي حالت تغير اوتحول ډېر ګړندی او په ډېرته پاتې قومونو کې تحولات ډېر ځنډني دي. دجهان تاريخ هم دابيي چې دبشري ټولنو تحولات په لومړيو مرحلوکې ډېرسست و اواوس يکې ډېر ګړنديتوب راغلی دی.

که ځوک غواړی چې خپل ارتقايي سيراو حرکت ځانته معلوم کړي خپلواجتماعي تحولاتوته دې ځير شي او ودې ګوري چې په عمومي اوضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

ديوه ملت دپوهې او هوښيارۍ دمعلومولولپاره هم اجتماعي تحولاتو او تجدد پسندۍ ته کتل په کار دی.

دعلم اوپوهې خاصه او مميزه همدغه ده چې په انسان کې دزړو دودونو او رواجونو پابندې کموي او دنوي عصر ضرورت او احتياج ته يې متوجه کوي يعنې دتقليد پيټی سپکوي اودعقل ومنطق په اساس دنوو افکارو اونوو خيالاتو دقبلولو استعدادته ترقي ورکوي او ابتکاري قوه زياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعرف اوعادت له غلامۍ ځخه آزادي دمدني او عرفاني پيشرفت په برکت حاصلېږي او زاړه ناکاره رواجونه دهمدغې رڼا په مرسته له مينځه ځي.

راشئ! چې اوس خپل ځانته په ځېر ځېر وګورو او پخپل حق کې قضاوت وکړو چې موږ دنوي ژوند په قبلولوکې ځنګه يواو دنوو افکاروپه څرګندولوکې څومره جرئت اوهمت لرو؟

زموږ ذهني ازادي چې دپوهې اوتنو يرنتجه ده ترکومه حده ده او له اجتماعي نهضتونوسره څومره علاقه لرو؟

الفت:

دخلکو نظر

انسان ډېر زيار کاږي چې دنوروپه نظرکې ښه شي او خلک ورته ښه ووائي.

ددغه مطلب دپاره دی ډېرځله سمه لاره پرېږدي اوپه کږه لاره ځي يعنې حقيقي ښه والی بدلوي او ددې دپاره چې دخلکو په نظرکې ښه معلوم شي نو دريا اوټګۍ رنګونه هم په ځان پورې مښي.

دخلکو نظرهم عموماً سم نه وي اوښه يا بد پېژندل دهرچا کارنه دی، ځکه ځينې بد کسان هم دخلکوپه نظر ښه ورغلي دي.

زه دانه وايم چې سړی دې دنورو د نظر مراعات نه کوي.

او دود و دستورته دې نه ګوري ځکه داکار هرڅوک نه شي کولی اوعلی الا طلاق ښه هم نه دی.

ماته معلومه ده چې دنوروښه اوبد نظر دانسان په ژوندکې څومره اثر لري، دډېرو خلکو ډېرې خوشحالۍ اوډېر خپګانونه دنورو دنظر اغيزه ده او دخلکو نظرپه سړي باندې هر څه کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګه چې دیوه نظر باز نظر روغ سړی رنځورکوي او ډېره ښه مانې رانړوي، دغسې د اجتماع نظرهم ډېر قوت لري اوډېر خلک يې ځانته تابع کړي دي.

ډېرکسان شته چې پخپلو سترګوڅه نه ګوري اوښه وبدد نوروپه نظرپېژني.

دخلکو نظرونو ډېرښه شیان اوډېر ښه خلک هم بدمعلوم کړي یاېې بدښه ښودلي دي، خلک لا پرېږده چې یوازې دحاکم په نظر یه هم ښه سړی بدېږي او بدسړی ښه کېږي، یعني د نورو نظرپه سړي اثر اچوي او په ژوندانه کې ډېر دخل لري، که هر څنګه سړی وي او دهودو ځوان وي بیاهم دنوروپه ښه نظر خوشحالیږي او په بدنظر خوابدی کېږي، کله کله سړی د دې دپاره چې دخلکو ښه نظر ځانته جلب کړي دهغوی نظرته دومره ورجذب شي چې هرڅه دنوروپه خوښه کوي او له هرڅه نه ورته تیرېږي. دهمدغې جذبې دپاره کله انسان ځینې ښه کارونه هم کوي او له ناوړو کارونه ځان ساتي، قرباني او فداکاري، دنورو خیر غوښتل او نوروته ګټه رسول، په فن اوهنرکې نوم ایستل، دنورو دښه نظر دجلبولو اثر اوبرکت دی، که چېرې چا دنورو نظرته په اعتنا نه کتلی انسانان به لکه دصحر اکانې یوله بله بې تعلقه و او بل شان ژوند به یې کاوه مګر ډېرښه ده چې دغسې نه دی اودنورو په نظریه هم کارکوي داکار داخلاقو داصلاح دپاره هم ښه دی او دبې مبالاتۍ مخه نیسي.

زه دغه کارته ښه وایم مګر داسې نه چه په هېڅ حد او اندازه ورته قایل نشم.

سړی باید په دغه باب کې دومره افراط ونه کړي چې دنورو دنظر حلقه بګوش غلام شي او خپل فکر اوشعور پکې داسې بایلي چې د ده شخصیت اوحریت محوه شي او هېڅ ورته پاته نه شي.

څومره چې دانسان دشخصیت تجلي ته دنورو حسن نظرپه کاردی هغومره دنورونظر ته ځان سپارل دانسان شخصیت هم محوه کوي.

دهرمجلس په رنګ رنګین کېدل اودهر چافکر اونظر ته خضوع او خشوع دسړي شخصیت راټېټوي اود عا دي انسانانو په ډله کې يې دروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان باید ډېر کوښښ وکړی چې خپله ازادي ورځ په ورځ زیاته کړي، دفکر دحریت دپاره خدمت وکړي او پخپل شخصیت متکي شي.

دهنر خاوند چې هر څومره له ابدیت نه زیاته استفاده وکړي او له انسانیت سره زیات تعلق پیداکړي هماغومره له خپل عصر اومحیط څخه لوړېږي اومعاصرین ورته په ښه نظر نه ګوري.

دعصر اوزماني له خلکو سره غوږ په غوږتلل او دهغوی په فکر ځان برابرول د عادي خلکوکار دی، فوق العاده اشخاص او دلوړفکر خاوندان هېڅ کله په دغسې قیداو زندان کې نه اوسي اودخلکو ستاینې ته دغومره سرنه ټېټوي.

پوهان هروخت په هرڅه کې دخپل وجدان اوضمیر غږته غوږ ږدي اوناپوهان له اندازې نه زیات دیوه اوبل نظر ته ګوري.

دبصیرت خاوندان له دې خبرې سره دومره ډېره علاقه نه لري چې دخلکو په نظر کې ښه ښکاره شي بلکه کوښښ کوي چې د خلکو نظرښه کړي او ښه نظر پیداشي.

دجامعې اصلاح اودفکر خدمت سړی مجبوروي چې له هغو خبرو اوهغو شیانو سره مبارزه وکړي چې هغه په جامعه کې ښه ګڼل شوي دي مګر ښه نه دي.

که څوک دخلکو دنظر مراعات کوي نو هغه بتان نه شي ماتولی چې خلک ورته په ښه نظرګوري بلکه مجبوربږي چې سرورته ټیټ کړي او خلک ده ته هم په ښه نظر وګوري.

دغه راز خود خواهي او خود پرستي چې ظاهراً غیرپرستي ده باید سړی پرېږدي او دنورو دنظر مراعات له اندازې نه زیات ونه کړي. دخلکو قضاوتونه اکثر اًصحیح نه دي اوپدې نه ارزي چې سړی هرڅه ترېنه قربان کړي.

دخلکو خدمت دانه دی چې سړی اورمرو د دوی دخوشحالۍ دپاره کار کوي بلکه حقیقي خدمت دادی چې دخلکو خیر او ګټه په نظرکې ونیول شي اوفکرونه، نظرونه، کارونه، خویونه اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی دهرچا کارته ښه وايي چې هغه خوشحاله شي اوده ته په ښه نظروګوري داډېره ټېټه سوداده او دغلامۍ بوی ترې نه ځي. که څوک خپه کېږي او که خوشحالېږي، که خلک سړي ته په ښه نظرګوري که په بد نظر، سړی باید ښوته ښه او بدوته بد ووايي. دبيان او وينا ازادي همدغه ده، دفکر اوقلم ازادي همدغه تقا ضالري.

ديوه اوبل ښه نظر دومره قيمت نه لري چې دانسان ازادي سلب کړي او په غوږ کې يې د غلامۍ کړۍ واچوی دنورو نظرکه هرڅومره ښه وي بيا هم هرسړی پخپلو سترګوبينادی اوله خپل نظرنه کار اخيستل په کاردی.

که څوک هرڅه دنورو په نظرګوري خپل نظر ته به شرمنده وي اودبصيرت حق به يې نه وي اداکړی سړی باید يوازې دپوهانو نظرپه نظرکې ونيسي اوبس.

الفت:

دحق اظهار

په هر هېواد کې، په هر ولس کې، په هر عصر کې ځينې اشخاص په کاردي چې د حق اظهار خپل فر ض وګڼي اوخپل ما ل، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي حق او حقيقت وساتي.

ولسونه دغسې خلکو ته له حده زيات محتاج دي، دظلم، دجبر او د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي.

که دغسې خلک په يوه محيط کې نه وي هلته داسې تياره او تور تم وي چې دحق او باطلو فرق نه شي کېدای، خدمت او خيانت، روا او ناروا د خلکو په نظرکې يوشان جلوه کوي.

هغه اشخاص بايدله سرو او سپينو سره وتلل شي چې دزور اوقوت يا دما ل او دولت په خاوندانو پسې نه وي روان بلکې په حق اوحقيقت پسې درومي اوحقايق څرګند وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسونه دهمدغسې ایماندارو خلکوپه بدرګه منزل مقصودته رسیږي او همدغه اشخاص دي چې ظلم او استبداد محوه کوي.

که دغسې خلک چېرته نه وي نو هلته عدالت نه شته، انصاف نه شته، حقیقت نه شته او انسانیت هم بل راز څېره لري.

هرڅوک بایدپه دې پوه شي چې حق ویل لوی عبادت دی او حق نه پالل لویه ګناه ده دا ګناه په دنیاکې هم انسانان په سل رنګه عذابونو ګرفتاره کوي او په ژوندونې بنیادمان په دوزخوکې اچوي.

که حق اوحقیقت ظاهر نه شي او لکه مستوره مېرمن په حجاب کې وي حق مري او دحقیقت رڼا مړه کیږي دامرګ دملت اوولس مرګ دی او دعدالت جنازه هم سمه ورسره وزي.

ځینې کسان وایي چې دحقایقو په اظهار کې دوخت اوزمان او دمحیط اقتضاآت په نظرکې نیول په کاردی اوهغه حقایق چې ویل یې زیان اوضرر لری اونتایج یې بد دي بایدونه ویل شي.

مونږ دوی ته وایو د حق او حقیقت شان له دې نه ډېر پورته دی چې موقع شناسي وپېژني او داشخاصو داقتضاآتو قید اوشرط ته غاړه کېږدي.

دحقایقو داظهار دپاره حدود ټاکل او له قیداو شرط لاندې یې راوستل له حقایقو سره مجادله او مبارزه ده.

حق او حقیقت هرکله هر چېرته د هر چاله خولې چې وي د اورېدلو اومنلو شی دی، د حقایقو پیروي په هرکارکې اوپه هر حا ل کې د هر چادپاره په کار ده، ترڅوچې یو قام او ولس په حقیقي لاره روان نشي او حقیقي اساسونه قبول نه کاندي توره شپه به یې سبانه شي.

یو مملکت هغه وخت سعادت، قوت اوشهامت پیداکولی شي چې حقایقوته نژدې شي، په حقایقو پوه شي او په حقیقي اساساتو استناد اواتکاء ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت لکه د مداریانو ننداره نه ده چې هرساعت بېل رنګ اوبېل شکل ولري یوه سمه اومستقیمه لاره که لږ غوندې کږه شي نو بیا ورته سمه نشوویلی او تور هر کله تور او سپین سپین دی.

الفت:

ډار

زه چې وړوکی وم دشپې به بیبکې تورې دتناره په غاړه دپیریانو او دیوانو یا د رووو او شیشکو قصې کولې اوما به ورته غوږ ایښی و.

دې قیصو په ماکې ډېره وېره پیداکړه چې زه یې دشپوله تورتمه، له ورانو کنډوالو، له قبرونو او هدیرونه ډېر وډار کړم اوهرشپه به مې پرېشانه او ویرونکي خوبونه لیدل.

اوس چې لوی شوی اوپوه شوی یم هغسې نه یم.

هغه ویره اوس زما په زړه کې نه شته او دشپې له تیارونه نه ډارېږم.

که زه کومه شپه دهدیرې او یا ورانې کلا له څنګه تېرشم پیریان راباندې نه کښیني، مړي مې مخې ته نا راپاڅېږي، د قبرونو له شناختونه راته بلاګانې نه پیداکېږي.

ما اوس دشادمان دیو قیصه هېره کړې ده او دشیشکو ډارمې له زړه وتلی دی.

مګر ګورئ داګمان ونه کړئ چې زما وېره به اوس ببخي ورکه وي او هېڅ ډاربه راسره نه وي ځکه چې بې ویرې ژوندانسان ته نه ښايي اوهغه انسان چې په زړه کې هېڅ ډارنه لري له یوه ځناورنه ډېر فرق نلري.

زما ډار اوس له پخوانه ډېرشویدی پخوا زه دشپې ډاریدم اوس د ورځې هم ډارېږم ، د رڼا ورځې ډار د شپې له ډارنه ډېرهیبت لري.

خومره ویره چې له ښاغلی انسان نه په کارده له دیو اوپیری نه نه ده په کار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوازه له مرګه ویریدم اوس ژوند زما په نظرکې ډیر مهیب دی.

زه اوس له مړونه نه ویریږم له ژوندو ویریږم.

کله چې زه کوچنی وم زما ډار هم کوچنی و.

هغه وخت چې زه ناپوه وم زما ډار هم ناپوه و او د ډارولو په چل دومره ډېرنه پوهېده، یو کوچنی ماشوم د خلکو له څیړو اوقهر وغضب څخه ویرېږي مګر لوېان او پوهان دخلکوله خندانه هم ډاریږي.

څومره چه زمانه هوښیاریږي هغومره ډار او ویر ه زیاتیږي.

یوپوه او هوښارسړی له مکروبونو او دملیریا له میاشونه هم ډاریږي مګر ماشومان اونا پوهان له دغسې ډارسره اشنانه دي.

دیوه کوچني ماشوم د ډار دپاره تعویذونه هم شته مګر دلویانو ډارپه تعویذ هم نه ورکېږي. د واهمې ډار دومره دوام نه لري لکه دعقل او پوهې ډارچې دروند او دوام دار دی. پخوا مونږ له هغه جنګ څخه ویریدو چې په کوراو کلي کې به پېښ شو اوس له هغو جنګونونه هم په ویره کې یو چې ددنیا په یوه سراو بل سر کې پیداکېږي.

یووخت زه نورو څخه ویرېدم اوس له خپل ځانه اوله خپل عمل څخه هم ویریږم پخوا به چې چاد لارې ملګری پیداکړ ویره به یې کمه شوه مګر اوس له خپل ملګری ویریږي او ورور له ورورنه په خوف کې دی.

مونږ اوس پوهیږو چې شیشکې او دیوان و پیریان انسانانو ته څه زیان اوضررنه رسوي لکه چې خپله انسانان یې یو بل ته رسوي.

زمونږ دښمنان په کور و کلي کې بلکه زمونږ په ځان کې موجود دي.

مونږ بایدله ځانه وډارشو اوپه ځان وډارشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت:

حقیقت

داکمله زمونږیه نظرکې ډېره ښکلې معلومېږي او په تقدس ورته ګورو، مګر څومره چې حقیقت ستایو هغومره حقیقت نه وایو.

که حقیقت ربښتیا وبولو نو ربښتیا خو یا لیونی وایي یا زورور، او دا دواړه زمونږ په هیواد کې ډېر لږ دي.

دحقیقت له لفظ سره ډېر ځله دتریخ کلمه یوځای کوي او وایي:

"دایو تریخ حقیقت دی".

هو! حقایق اکثره ترخه وي او حق په تریخوا لی ستایل کېږي.

په عملي اصطلاح حقیقت په درې ډوله دی: مهجور حقیقت، متعذر حقیقت اومتعارف حقیقت.

په دغه لحاظ ویلی شو چې زمونږ په خبرو اترو کې دحقیقت برخه ډېره لږه ده.

په شعر اوادب کې خومعلومه ده چې له حقیقت نه د مجاز او استعارې پله ډېره درنه ده. د ادب ژبه دحقیقت ژبه نه ده اوډېر خوږشعر هماغه دی چې له حقیقت نه لرې وی (اعذ به اکذ به).

دمعاشرت آداب او دمجلسونو آداب هم دحقیقت له اظهار سره ډېرموافقت نه لري اوډېرځله یوسړی دحقیقت په ویلو بې ادبه معلومېږي.

یوه ورځ یوه لوی سړی خپل لیکلی مضمون چې څوک یې په معنی ښه نه پوهیدل څوتنو پوهانو ته لوسته اوخلک یې په ستاینه مجبورکړي وو په هغه مجلس کې خو هیچا څه انتقاد ونه شوکړای مګرپه بل مجلس کې چې هغه جناب نه و د حق ویلو او حقیقت بیانولو مسابقه شروع شوه او له ډېر اخلاقي جرئت نه کارواخیستل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ويل چې په ټول مضمون کې له سره تراخره دمبتدا ګانو يوه سلسله وه چې هيڅ خبرېې نه درلود بل ويل داځکه چې دی پخپله مبتدي دی اوله هيڅ نه خبرنه دی. دغه راز حقايق چې دښاغلي په غياب کې وويل شوه دغيبت رنګ يې پيداکړچې شرعی جواز يې نه درلود او اخلاقاً ممنوع و.

اوس چې زه دغه حقيقت داسې بيانوم چې نه دهغه لوی سړي نوم اخلم او نه دغيبت کوونکو پته دربنيم دابيايوبل ډول حقيقت دی چې بايد ګونګ حقيقت ورته ووايم.

هو! دحقيقت ژبه ګونګه ده او فصاحت وبلاغت دادب ژبه ده چې په مجاز، کنايه، اشاره، استعاره چليږي.

اوس يوه شوئ چې زمونږ په ويناکې د حقيقت برخه څومره خواره ده او دحقيقت داظهار دپاره څومره موانع موجود دي؟

الفت:

زما نظر

صحر اته لاړم يوکاڼی له بل سره برابرنه و.

غرونو ته وختلم ځينې جګ اوځينې ټيټ و.

ښارونه مې وکتل ځينې کورونه لوی او ځينې واړه و.

په باغونو وګرځېدم ټولې ونې په يوه مېچ نه وې.

دسيندونو کبان مې وليدل يوله بل سره په تول کې برابرنه ختل.

دهوامرغان هم ځينې غټ اوځينې کوچني و.

ملايان مې وليدل دچاپګړی غټې او دچا وړې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه مې ولټول هلته هم ډېر تفاوت موجودو.

له یوه هېواد ه بل ته لاړم اوله بل نه بل ته په هرځای کې ټیټ وپاس اولوړې ژورې وې.

په هېڅ ځای کې نه دیوه لاس ګوتې برابرې وې اونه دیوې خولې غاښونه.

دلوی خدای کتاب مې بېرته کړاو د امې پکې ولوستل:

ایاپوه اونا پوه برابر دي ؟ ایا د ړنداه اوبینا څه فرق نه شته؟ ایا دجنت او دوزخ خاوندان څه توپیرنه لري؟ ایانور اوظلمت یو راز دی؟

په دې پوښتنو دغفلت له خوبه راوېښ شوم اوهرې خواته مې په ځېر ځېر وکتل څنګه چې دیوه پټې ټیپر او دیوه بوټې کدوان یو رازنه ؤ د انسانانو سرونه هم غټ او واړه او د ټولو خولې برابرې نه وې.

ماپه دې عالم کې په وارو واروسترګې وغړولې او هرچاته مې له هرې خواپه غور وکتل.

همدغه وخت زه د پرښتو اولعینانو په معنا پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، د عدل او ظلم، دخیراوشر دعلم اوجهل فرقونه راته ښکاره شوه.

هغه دېوان چې خلکو له کوه قاف نه هغه خواګڼل مادلته په کوراوکلي کې ولیدل.

دانسان په بڼه شیطان او دپرښتو په صورت دېوسیرته انسان ته مې پام شو.

اوس زما له سترګونه ډارپه کاردی ته زماله حقیقت بین نظرنه وډارشه!

الفت:

عشق او هوس

نظرونه ټول یوراز نه دی، هر چا هرڅه یوشانته ندی لیدلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعشق نظر اود هوس نظريو له بله ډېرفرق لري. دمين او بوالهوس ترمنځ دځمکې او اسمان قدر فاصله موجوده ده، مين يوه ليلیٰ لري اوهغه يې هم داسې ليدلې ده لکه چې په توره شپه کې دغره له څوکې سپوږمۍ لږ غوندې سربنکاره کړي او بيا سمدلاسه په تورو وريځو کې پټه شي.

عشق دهمدغسې اسماني پرښتې يوه جلوه ده چې دعاشق په زړه کې طوفانونه پيداکوي اودانسان نظريوې نقطې ته داسې جلبوي چې نورڅه بيانه شي ليدلی اوهغه هم نه ويني. نور خوندونه اونورې نندارې دسړي هېرې شي او شپه ورځ د هجر اوفراق په لمبو سوزي مګر دهوا او هوس خاوندان دعشق له غمه بې غمه دي، دوی هره شپه په خرابات او ميکده کې بل شان لوبې کوي او دعشق اوعشرت په باده مست دي.

عشق دناکامۍ او محروميت نوم دی. هوا او هوس، بې مشقته لذت او بې هجرانه وصا ل ته وايي.

معشوقو ته رسېدل هغه ګران کاردی چې دجهان لوی لوی امپراتوران يې هم له حده زيات سرګردانه کړي وې، اوځينې کسان دډېرو لښکروپه زورهم دغه سعادت ته نه دي رسيدلي مګر هوس پالونکي هره شپه يوه نوې ليلی په غيږ کې نيسي اوهغه شوندی ښکلوی چې ډېرو نورو يې هم په وارو وارو خوند ليدلی دی. هغه چې دهر خريدارلپاره ځان سينګاروي او ديوه په غيږکې بل ته خاندي، دهوسرانۍ دپاره پيداده نه دعشق لپاره.

دغه راز مبتذل خوندونه دهوسنا کو خلکو لپاره لرنه دی له دغسې نا پاکې يارانې نه د عشق داستان نه جوړېږي ددوه مينووصا ل هر چاته ښکلی معلومېږي او هرڅوک د مجنون اوليلی په فراق متاثر کېږي، مګر د هوس دخاوندانو معامله بده ګڼي او په نفرت ورته ګوري داځکه چې عشق دخلکو په نظرکې دروند معلومېږي او هوس ته په سپکه سترګه ګوري، هغه دپټنګانو کاربولي او داد مچانو.

هرکارچې دعشق دپاره وي په هغه کې ارومرو يوڅه فوق العادګي موجوده وي او دهوس د خاوندانو کارونه ټيټ اوعادي معلومېږي، هغه قوت او قدرت چې له عشق سره شته هوس ترېنه محروم دی، فرهادي عزمونه دعشق دخاوندانو په برخه رسيدلي دي، ايثار او فداکاري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهوس دخاوندانو کار نه دی. سربازي اوسرفرازي دواړه له عشق سره ملګري دي. په شعر اوادب کې هم د عشق برخه معلومه ده، هغه څه چې په یوه عالي احساس او لوړ خیا ل بناوي اوهغه چې د هوا او هوس دپاره وي او په ټیټ غرض بناوي برابرنه دي. چاچې دغه هنر (ادب) ته دعشق په نظرکتلی دی او ددنیا د سود او ګټې دپاره داکارنه کوي هغه کله کله په ډېرو جګر خونیو يو ادبي شهکار د ابتکار میدان ته راباسي او دزړه وینې یې خوراک وي. څوک چې د بازار رونق ته ګوري او دخپلو هوسونو د تامین دپاره څه لیکی هغه هر ه ورځ یې زیاراو زحمته مبتذل مضامین بازار ته وړاندې کوي او ظاهر ي ډول یې برابروي، هغه هېڅکله عمیق فکرنه کوي او په لوړو خیالاتو پسې نه ګرځي.

دژوروفکرونو او دلوړو خیالونو خریداران هر کله او هر چېرته ډېر لږدي.

دا راز متاع دخرڅولوهم نه ده، څه شی چې په دنیاکې ډېر نادر وي بې له احمقانونه یې بل څوک نه خر څوي. دذوق او هنرپه خاوندانو که هر رنګه بده ورځ راشي خپل ګران او ډېر بې بها شیان نه خرڅوي مګر عادي او معمولي شیان له کوره باسي.

هغه چې پخپل فن مین دی اوله خپل کارسره عشق لري هرراز نا کامي اومحرومیت قبلوي، مګر عشق په هوس نه بدلوي.

زه دامنم چه د هوس خاوندان له روحی عذابونو او شکنجونه خلاص دي او ددنیا په خوړو کې له نورونه ډېره برخه لري په دې هم پوهېږم چې دعشق په کارکې څومره مشکلات موجود دي او په دغه خطرناکه لاره تګ څه مصیبتونه په مخ کې لري، مګر د عشق محرومیت او ناکامي، د عشق رنځ او عذاب یو بل کیف لري او دغه افتخار په ډېرو بدبختیو او کړ اوونو کې پټ دی. د فن اوهنر خاوند باید له هوا اوهوس نه ځان وژغوري او له عشقه برخه ولري، په خپل کار کې عشق ګډ کړي او دعشق دپاره هر څه قبول کړي.

دحقیقت عشق، دازادی عشق، دجما ل عشق، دوطن اوملت عشق که په شعر اوادب کې ځای ونه لري نو هوا او هوس یکې ځای نیسي او تجارتي متاع ترینه جوړېږي یعنې دابتکار ځای ابتذا ل نیسي او شهوات په عواطفواو احساساتو غلبه پیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او اديب بايد د ذوق او قريحې دپاره څه وليکی او دآني مصلحت په قيد کې ځان ايسار و نه ګڼي، که دغه راز متاع نن خريدارونه لري او څوک ورته په قدرونه ګوري، له دېنه لويه صله بله نشته. راشئ! چې د خرڅون فکرورتېر او کوچنی سوداپرېږدو د شعراو ادب ازادي همدغه ده چې هېڅ قيمت ونه لري او دما ل په نظر ورته ونه کتل شي ، ذوق د خرڅولو شی نه دی. څوک چې خيا ل اوفکر خرڅوي هغه ددغه شي ازادي نه شي ساتلای اوخپله ازادي ارومرو له لاسه ورکوي.

که ازادي دانسان معشوقه وي او دهوس په نظرورته نه ګوري، که څوک غواړي چې خپله آزادي، په خپلو آثارو، پخپلو افکارو، پخپلو خيالاتو کې وساتي ، مادي سودا دې د زړه نه وباسي او د سودوزيان د ډار او اميدغلامي دې پرېږدي.

دشعر او ادب ارتقااو اعتلاله هر څه نه دغې ازادی ته زيات احتياج لري او له معنی نه د ماديا تو قربانول غواړي.

داقرباني دهغه چاله لاسه پوره ده چې شعر او ادب ته دعشق په نظرګوري نه د هوا او هوس په نظر.

عشق ډېر خطرات، ډېر زيانونه اوډېرې ګټې له پښو لاندې کوي او په همدغه وسيله لوړېږي او دلوړ تيا حقيقي راز د هوا او هوس په قربانو لوکې پټ دی او عشق دقربانی او فداکاری نوم دی.

قرباني او فداکاري دلوړو احساساتو اوعواطفو کاردی چې په يوه شاعر او اديب کې بايد اورمرو موجودوي. که دغه کسان دغه کارنه شي کولی اونه يې کوي، هرڅوک پوهېږي چه له دېنه زيات معنوي ا نحطاط په تصور کې نه راځي، دفکر اوادب حقيقي پالنه دډېرو پاړو په تورولو نه شي کيدای او مقيد ذهنونه دغه کارنه شي کولی، داد هغوکسانو کار دی چې دلوړ شعور او ادراک خاوندان دي او دعقيدی له مخې کارکوي، داکار زما په ګمان دلته ښه نه دی شوی او دغه وظيفه چاښه نه ده په ځای کړی، دلته دوطن مزدورانو او کاريګرو څه نا څه خپل کار کړی دی او موټر وينوچې څوک لارې جوړوي او پيچومي او اروي، څوک کارخانو اوفابريکوکې خدمت کوي، ځينې ماڼی اوقصرونه آبادوي، ځينې نور د ورانولوپه کاربوخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ځکه وايم چې دلته ناپوهانو ډېرکار کړی او ادبيان يا ډېرلږدي ياخپلې وظيفې ته ښه ملتفت نه دي او له عشقه محروم دي.

ځومره توجه چې معنی ته په کار ده اهل معنی بې معنی ته نه لري اوپه دې باندې ډېر افسوس اوحسرت په کاردی ، مګر دغه کارهم بوالهوس نه شي کولای او ددرد خاوندانو ته ضرورت لري.

الفت:

مضراحتياط

که رښتيا ووايم مونږ ډېرې هوښياری او ډېرو احتياطونو برباد کړي يو.

يو چا زمونږ په حق کې ويلي و: داخلک له ضرورته زيات هوښيار او محتاط دي.

راځئ چې په دې خبره کې فکر وکړو.

هوښياري چې له اندازې نه زياته شي او هام قوي کوي.

احتياط چه ډېر زيات شي لاسونه او پښې شلوي.

شمی اکا زمونږ په کور او کلي کې په ډېرې هوښياری مشهور و او هر چابه چه کومه مشوره غوښتله ده ته به راتلل.

دده د هوښياری او احتياط يوه نښه دا وه چه ده تر آخره پورې خپل کور ته برق رانه ووست او ويل به يې که کله برق شارټ شي، نو حريق به واقع شي او کور به مې وسوزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده داعادت وچې په موټرکې به نه سوریده او ډېرلرې ځاي ته به هم پیاده روان و ځکه چې دموټرله چپه کیدلو وېرېده اواحتیاط يې کاوه.

هو! دی له ډېره عقله پیاده ګرځیده اوکورکې به يې رڼا هم ډېره لږه وه.

دغه شان هوښیاران او د احتیاط خاوندان زمونږ په مملکت کې زښت ډېردي او د نوي تهذیب اوتمدن قبلول له برق اوموټر نه هم زیات مضربولي.

زمونږ په ادارو او شعباتو کې ډېر هوښیار اوډېر محتاط اشخاص زیات لیدل کېږي. دوی دنوي نهضت او نوي رڼا په قبلولو کې ډېرسخت مقاومت کوي اوهغه کسان چې له ځینو مزخرفاتو او مضروافکارو سره مجادله کوي يې تجربې او افراطي هلکان ګڼي. دوی وايي په هرکار کې اعتدا ل ښه دی اوباید په هرڅه کې له ډېر احتیاط نه کار واخیستل شي.

هغه څوک چې یوقدم دعصر خواته نږدې کېږي او آرزولري چې ددنیاله سیرسره موافقت وشي، دوی وربانـدې سترګې سرې کړي او تهدیـدوي يې چې تاسې دقـوم له روحیاتو، دمحیط له مقتضیاتو ناخبره یاست اوجامعه بربادوئ.

دوی ځانونه داسې ښيي لکه چې دعلم اوعقل او تجاربو سرمایه داران همدوی وي او دنیا ددوی په ښکر ولاړه اوپه دوی ودانه وي، مګر رحمان بابا وايي:

دا دنیـــــا پــــه احمقــــانوده ودانــــه دانــــا نــــه کاپــــه دنیــــا بانــــدې غــــرض

دوی هروخت داعتدال پسندی په نامه دنـوي نهضت او مدنیت مخه نیسي او غواړي چې وړاندې تلونکي اوپیشرفت غوښتونکي په شټ بوزي او بیرته يې وګرزوي.

دوی خیا ل کـوي چـې اعتـدال اواحتیـاط سـکون او جمـود قبلـول دی او یوقـدم وړانـدې اېښودل له احتیاط او اعتدا ل نه وتل دی.

تاسې پدې پوه شئ چې همدغه کسان په شټ تلونکي مرتجعین دي چې اعتدا ل په حقیقت کې نه پیژني اويا په دغه نامه دملت دپیشرفت مخه نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه محتاط او اعتدا ل پسنده طبقه چې په اصل کې له اعتدا ل نه ډېرلرې دي دوی کې د مسامحه کارۍ، مماشات او سازشو نو استعداد موجود دی، په کوم ځای کې چې دحق او حقیقت اظهار په کار وي دوی غلي او خاموشه ناست وي اوهر څوک چې هرڅه وايي دوی ورسره سر خوزوي او خپل محبوبیت ساتي.

ددوی داعادت دومره قوي شوی چې دخدای رضا هم دخلکو په نارضايي کې نه خوښوي اوکه دقوم له روحياتونه خلاف وي ددين او عقيدې اظهار هم نه کوي.

له یوه خان او ملک سره دومره ناجايزه مراعاتونه کوي چې طوايف الملوکي ته خبره ورسيږي، له سپين پکړيو سره تردې حده مماشات اختيار کړی چې دحقيقي اسلام په عوض ورسره جعلي او موضوعي خبرې ومني.

هو! دوی له هر چا سره سازش کوي مګر له عصري ترقياتوسره بې جوړه نه راځي. دوی په عين حا ل کې چې دنوی نهضت او عصريت له زړه نه مخالف دي ياپې دخپل مفاد دپاره مضر ګڼي، ځلمواوځوانانو ته داسې ښکاره کوي چې تاسې نه پوهيږئ او پخواله وخته دنياته راغلي ياست.

مونږ غواړو چې مخکې ولاړشو اوترقي وکړو مګرقوم جاهل دی او بايدله ډېر احتياط او اعتدا ل نه کار واخيستل شي.

دوی ته بايد وويل شي چې که تاسو غوندې محتاط او اعتداليون موجودوي داجهل او ناپوهي به هيڅکله نه ورکيږي او څوک به يوقدم وړاندې وانخلي.

مګر که تاسو خلکو وپيژندلئ او زمانې ستاسې حا ل ښکاره کړ، بيا به ډېر ګړندی منزل مقصودته ورسيږو او تاسوته به دپښتنو په تاريخ کې بې ملامتۍ نورڅه پاتې نشي.

هغه ځوانان چې تاسو بيرته راګرزولي دي اوپه نوو مغزوکې مو زاړه فکرونه اچولي دي تاسو سره به په خجالت کې شريك اوسهيم وي، اوستاسې دهوښياری او مضر احتياط مس به ډېر ژر ښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خپل وجداني مسئوليت رفع کوم او وايم: کومه رويه چې تاسې نيولي ده اعتدا ل نه دی تفريط دی بلکه هيڅ نه دی اوتاسې هيڅ نه کوئ مونږ تاسې پېژنواوپېدې خبرونه غولېږو.

ستاسې هوښياري او احتياط ډېر ضعيف احتمالات اوتوهمات غځوي اوتاسې وېروي.

تاسې زمونږ قافله ځای په ځای درولې ده او د خپلو اسونو جلوونه مو دومره ټينګ نيولي چې يويو قدم وروسته اوپه شاځي.

دا ارتجاعي قدمو نه مونږ ته ډېر مضر تماميږي، تاسې دکاروان اوقافلې مخه نيولې ده او ستاسې توقف دټولو دمعطلۍ سبب ګرځي. دخدای پار دی تاسې له مخې لرې شئ او مونږ پريږدئ چې وړاندې ولاړشو او يوه ځای ته ورسېږو.

الفت:

حاکمانو ته وايم

ای هغو کسانو چې ستاسې په لاس کې دحکومت لښته ده ستاسې په امر يو سړی وهل کېږي، ترل کېږي، جرمي کېږي او هرڅه کېږي.

ستاسې په نظر يه يو بې ګناه په محبس کې لوېږي او يو ګناهګارله بنده خلاصېږي.

ستاسې په عدالت مظلومان له ظلمونو نجات مومي اوستاسې په بې انصافۍ، ظلمونه، جبرونه په عالم کې خپرېږي.

ستاسې غفلت اوبې خبري عالمونه تباه کوي او ستاسې په وينتوب او هوښيارتوب ډېر ښه ښه کارونه کېدلی شي.

که تاسې په سمه او صحيح لار روان شئ ډېربې لارې خلک به په لارکېږي، که تاسې پخپله دنفس اوشيطان په لاره درومئ نوپه عالم کې دظلمونوله لاسه بې تميزه قيامت اوبې ميزانه محشر جوړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې فساد د ډېرو فسادو باعث ګرزي او ستاسو په اصلاح ډېر ډېر اصلاحات کیدای شي.

ستاسې په لاس کې دحکومت زور او قوت موجوددی که تاسې لېوان یا لېونیان شئ د خدای مخلوق تباه کیږي.

که تاسې ماشومان او اطفا ل اوسئ ستاسې په طفلانه لوبو ډېر کورونه خرابېږي. که تاسې ړانده او کاڼه شئ حق او عدالت مري او ظلمونه، فسادونه، بدبد کارونه رواج مومي.

تاسې پدې پوه شئ چې ددنیا دنظام او انتظام دپاره خدای دوه شیه پیداکړی دی. چې یوه ته حکمت او بل ته حکومت وایي.

حکومت هېڅکله بې له علم او پوهې، بې له تدبیر او سیاست څخه چې له دې ټولونه په حکمت تعبیر کیدلی شي مخکې نه ځي او تش کوتک په دنیاکې نه چلېږي.

اوس په متمدنه او مترقي دنیاکې یوسړی په ډېر علمي لیاقت اولوړ شخصیت حاکم کیدلی شي او هغه څوک دغه رتبه اومرتبه ګټلی شي چې په تدبیر اوسیاست کې اوله درجه مهارت لري او دمهموصفاتو خاوندوي. مګرپه تاسې کې لا اوس هم بې سواده، بې ذوقه، بې علمه، بې رحمه، بې انصافه اوله جهانه نه نا خبره اشخاص پیداکېږي،چې بې رشوت اخستلو، وهلو او ټکولو، کنځلو اوبدوویلو، په نور څه نه پوهېږي اونه شي پوهیدلی.

تاسې پدې پوه شئ چې حکومت پس له دې نه تجارتي متاع نشي کیدلئ چې څوک یې په پیسواو رشوتو نو واخلي.

هغه وخت او زمانه په تېرېدو کې ده چې څوک د حکومت چوکۍ په خوشامندو اوتملقونو وساتلی شي یا ظلم او بې شعوره قوت په یوه منطقه کې حاکمیت وکړای شي.

مونږ ددې عصریه شپوکې داخوبونه لیدلي دي چې علم او لیاقت، خیر او اصلاح به ډېر ژر خپله کرسۍ اشغا ل کړي او جهل او ناداني،ظلم ستم، ریا کارۍ اوفریب کاري به له خپلې چوکۍ راولوېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې خپل ځانونه اصلاح کړئ اوپخپل ځان ګوتې ووهئ مقصد ظاهري فيش او ارايش نه دی بلکه دعيبونو اصلاح او دځان معنوي جوړول مراد دی

راشئ دا زړه طريقه نوره پرېږدئ اوهرکار دسوتې په زورمه کوئ!

انسانان خدای دوهلو اوټکو لودپاره نه دی پيداکړی.

دمجرمينو دقايلو لواو اصلاح کولو دپاره نوروسايل هم شته.

ظلم په ظلم باندې هېڅ کله نه ورکېږي.

تاسې به ډېرخلک په وهلو معيوب کړی وي.

ډېرکسان به ستاسې دشدت او تشددله لاسه تبتيدلي او ورک شوي وي، مګر جرايم او جنايتونه نه دي ورک شوي.

يوشاعر وايي:

دانسان اصلاح په پوهه انسان کړی   نا پوهان يې په وهلو دانسان کړي

نوراشئ له علم او پوهې نه کارواخلئ ظلمونه او جبرونه پرېږدي!

بې ګناه خلک په وهلو اوټکولو مه قايلوئ!

په رشوتونو اولحاظونو له حق او حقيقت نه مه تيرېږئ او ديوه په ګناه بل ته جزامه ورکوئ!

تاسې پخپل نفس او خپلو خواهشاتو حاکميت پيداکړئ او دهمدغه حاکميت په اثر ځانونه ددې لايق کړئ چې په نورواسې حکومت وکړئ لکه چې يوپلاربې پخپلو زامنو باندې پخپل کورکې کوي اوهېڅ راز ظلمونه پکې نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلونر خیرات خور

که څوک خپه کېږي که خوشحالېږي زه خوڅه وایم او خپله غاړه خلاصوم، ګوندې داساده مخلوق لږ غوندې پوه شي اوفکر وکړي.

زه اروپاته نه یم تللی، امریکامې نه ده لیدلی، په افریقا کې نه یم ګرځېدلی او هېچېرې نه یم تللی، مګر یوعجیب مملکت مې لیدلی دی او عجیب مخلوق پکې اوسي.

په دې مملکت کې ددی په ځای چې بډایان او مالداران خوارنو او غریبانو ته څه ورکړي، خواران او مسکینان دډېر ما ل او دولت خاوندانو ته څه ورکوي او هغوي هم نه شرمېږي اخلي یې.

ته به وایې دی رشوت خواره ماموران او حاکمان یادوي چې په لکونو روپۍ اوبې حسابه جایدادونه لري له یوه ډېر عاجزسړي نه هم په ډېره جزیي فقره کې تر څو سل دوه سوه روپۍ وانخلي نه یې پرېږدي.

نه زه دغه بې رحمه بې انصافه رشوت خواره نه بنیم، خیرات خواره بنیم.

په دغه مملکت کې چې زه ورته عجیب مملکت وایم ملیو نر خیرات خورهم پیداکېږي او ډېر غنیان دخوارانو اومسکینانو خیراتونه خوري.

په دغه وطن کې ماداسې خلک ولیدل چې اسونه ورته ولاړ دي موټرلري، قصرونه او باغونه، ځمکې اوپټې یې په هر ځای کې شته مګر له داسې خلکونه خیراتونه او شکرانې اخلي چې هغوی دخپل اولاد نفقې او جامې ته حیران دي او ددوی نوکرو ته هم نه رسېږي.

په دغه مملکت کې معکوس وضیعت دی او وږي بربنډ یې له مړو او دولتمنو سره مالي مرسته او کومک کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کوم ځای کې چې دبې وزلو او خوارنو په خيراتونو او شکرانو، غنيان او متمولين ځمکې او جايدادونه، کورونه او باغونه، موټر او اسونه اخلي.

ايا دهغوئ په حا ل افسوس او حسرت نه دی په کار؟

ای خوارو او بې وزلو پښتنو! هرڅوک چې غني او دولتمن شي مياوي که ملا، سيدوي که پيراو پېشوا هغه دخيراتونو اوزکاتونو مستحق نه دی.

هغوی بايد تاسې غوندې عاجزانوته خيراتونه او زکاتونه درکړي او په تاسې باندې زړه وسوزوي، که تاسې نه دريږئ او ارومرو نورو ته څه ورکوئ، دقصرونو او باغونو خاوندانو ته څه مه ورکوئ بلکه ګوډ، شل، ړانده، کونډې، يتيم، بندي مسافر ته يې ورکړئ چې په اخرت کې په ښه درشي.

ستاسې په خيراتونو په عمرو عمرو خلکو مزې، چړچې او ورميږونه وکړه، که رښتيا ووايم نو شرابونه هم پرې واخيستل شوه او فحاشي پرې وشوه، لږ سترګې وغړوئ او لږ غوندې هوښيارشئ. اخر ړانده خونه ياست داڅه درباندې کيږي.

تاسې خپلو شکېدلو جامو، خپل فقر او مسکنت او ددوی ما ل اودولت وګورئ! چې دوی څنګه دي اوتاسې څنګه ياست؟

که دوی نه شرمېږي اوستاسې خيراتونه قبلوي بلکه غواړي يې، تاسې ددوی له حيثيت اوشان نه وشرمېږئ او دوی ترقيامته اوپه قيامت کې مه شرموئ.

((الفت))

ګرانه ليکواله!

ددې عصر قافله ډېره ګړندی ده، له دې کاروان سره برابرتګ نوې اقتضاګانې لري اود انسان په ظاهري او معنوي حال کې بدلون غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوابه یوه کاروانی له ځان سره پتیرې اخستې اوپه پښو به یې میخونه او نالونه وهل، مګراوس دالوتکو په سفرکې دغه شیان نه دي په کار اوددې وخت مسافرت هغسې نه دی.

مونږ اوس دژوندانه په نوې مرحله کې داخلیږو او له یوه حاله بل ته انتقا ل کوو.

هغه څوک چې له خپل خره راکوزیږي او په الوتکه کې الوزي بایدفکر او نظریې بل راز شي او ناسته ولاړه یې هغسې نه وي.

هغه چې ټول عمرپلی ګرزېدلی اوله عقله پیاده دی دآس یابا یسکل سپرلی هم ورته ډېره ګرانه معلومیږي، د سپورمۍ کرې ته ختل خو لا څه کوې.

له یوه زاړه جهان نه نوې دنیا ته ورتګ او په نوو توغندیو سپریدل ډېر مراحل په مخکې لري او نوې عصري پوهه غواړي.

انسان لکه دتجارت ما ل داسې نه دی چې داوښ له شانه الوتکې ته رانقل شي او هېڅ تغیر پکې رانه شي.

تجارتي مالونه هم د اوښانو په شا په څټو او غوندو کې وي او په الوتکوکې خپله جامه او ظرف بدلوي. هغه وخت چې مونږ دخپل کلي او کور له څوتنو کاروانیوسره په خروپسې روان وو او اوس چې دمختلفوملتونو له افرادو سره په الوتکو کې لرې هېوادوته ځو او راځو بایدله هغه حاله ډېرفرق ولرو او هغسې نه اوسو.

که هغه وخت زمونږ نظر محدود و زمونږ مزلونه هم لنډو مګر اوس له دغه اوږدو مزلونواو لوړو پروازونو سره لوړفکر اولرې نظرهم په کار دی.

زمونږ خلک خواوس دهوایي سرویسونو له برکته له ځمکې نه لوړې فضاته هسک شوه او وزرونه یې پیداکړه مګر دخلکو فکرونه او اخلاق لوړول دغومره اسانه کارنه دی چې کوم داخلي یا خارجي شرکت یې سرته ورسوي.

داکار ترډېره حده دهیواد د پوهانو اولیکوالو کاردی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد دوی وظيفه ده چې ديوه نـوي نهضت او ارتقا يـي حرکـت ملګر تيا وکړي او دخلکـو ذهنونه د نوو افکارو او عصری ايجاباتو قبلولوته تيار کړي. نـوي نهضتونه په هرځای اوپه هر وخت کې پالونکي او رټونکي لري.

په هرملت کې (نوې خوښې) او (زاړه خوښې) شته.

زاړه هر چېرته زاړه رواجونه او عادتونه خوښـوي، ځوانان هرکله دنـوي فکر او دنـوي ژوند طرفداروي.

ددې دواړوډلو ترمينځ يوه بله ډله مينځګړيتوب کوي يعني ځينې نوي شيان ښه ګڼي او ځينې بدبولي، په زړوشيانو کې هم ځينې خوښوي او ځينې نه .

دادريمه ډله په جامعه کې معتدل اشـخاص ګڼل کېږي او هغه دوه نـورد افـراط او تفريط خاوندان بولي.

زه دلته دانه وايم چې دافراط طرفداران ښه دي که اعتدا ل پسند، مګر په ليکوالوېدا پيرزوېنه لرم چې دوی بايد هر کله او هر چېرته دنوو نهضتونو ټينـګ طرفداروي اوهغه زاړه رسـمونه او رواجونه بدوګڼي چې ديوې جامعې دبيرته پاتې کيدو موجب دي. ليکـوا ل بايـد خلـک پـدې پوه کړي چې ددوی اجتماعي اوانفرادي ژوند څه راز دی؟ دوئ څه کـوي؟ ددوی خويونه فکرونه عملونه اونېتونه څنګه دي؟ دنن ورځې د ژوند دپاره څه په کار دی او دسباورځې ضرورتونه څه دي؟

ديوه ولس دحقيقي سعادت دتامين دپاره له هر چانه دپوهانو اوليکوالومرسته ډېره په کارده، دوی بايد خلک داصلاحي فعاليتونو او پروګرامونو په ښېګڼوپوه کړي او په عالم کې داسې خوشبيني پيداکړي چې واقع بينۍ ته زيان ونه رسوي.

مونږ لکه چې دښو اوسمو لارو جوړولوته ډېر ضرورت لرو دېته هم اړيـو چې په ښـه لاره تګ خلکوته وښيواو ښه حرکت راپيداکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړک هرڅومره ښه جوړشي اولیاره ډېره اواره هم وي چې څوک په سمه لاره نه ځي او د حرکت اراده نه لري څوک به يې څه کړي؟

که دچا صحت هرڅومره ښه وي او په وجود تکړه وي چې خوی يې وران اوعمل يې بدوي نوڅه فايده؟ ترڅوچې زموږ عادات اواخلاق سم نه شي او بد ذهنيتونه راسره ملګري وي که داملک جنت هم شي زموږ بد عملونه اوبد رواجونه به يې په جهنم بدل کړي او په هغو اورونو به سوزو چې زموږ له نفسونو نه يې لوخړې اولمبې پورته کېږي. که موږ خپل ځانته متوجه شو اوخپل کردار اورفتار په نظرکې ونيسو زموږ هغه ظلمونه او جهالتونه چې د رسم ورواج اوعرف اوعادات نوم پرې ايښودل شوی دی زموږ د بدبختۍ ډېرمهم عوامل دي چې يوه اساسي مجادله اوقلمي مبارزه ورسره په کار ده.

په دې اوس وخت کې چې دتحول ورمه درسم و رواج پوړنی له مخه اخلي او محجوبيت له مينځه ځي دليکوالو په غاړه ډېر مهم مسئوليتونه پراته دي چې دحقايقو له مخې پرده لرې کړي اوښوته ښه بدوته بد ووايي يعنې له هېڅانه ونه وېرېږي حتیٰ چې له عرف وعادت نه يې هم سترګه ونه سوزي او دحقانيت په جذبه د ناپوهۍ له هغه بدذهنيت سره مجادله وکړي چې قوت او قدرت يې دزړې زماني له فرعونانو نه کم نه دی اويوازې ابراهيمي جرئت ورسره مقابله کولی شي.

دليکوا ل لويوالی په همدغه ټکي کې پروت دی چې دجامعي عرف وعادت ته په انتقادي نظر وګوري اوخپله عقيده پټه نه کړي.

هغه څوک چې خپل صحيح فکراو نظردعا م ذهنيت په مخالفت نه شي څرګندولی څوک ورته په نفرت نه ګوري مګر کوم ارزښ هم دجامعي په نظرکې نه لري.

رښتيانی ليکوا ل اوستر ليکوا ل هماغه دی چې د راتلونکی نسل قضاوت په نظرکې ونيسي اوله سبا ورځې وډارشي نه له نن ورځې نه .

يو مسلمان بايد هغه ورځ په نظر کې ولري چه يو صحيح قضاوت پکې کيدونکی دی او حقيقت پکې له رسمونو او رواجونونه لوړمقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې په يو ه باغ کې هروخت ناكاره بوټي، درب اوكبلې پيداكيږي باغبانان يې له بيخه باسي چې له باغ نه ځنګل جوړنه شي په يوه ولس کې هم په مرور د زمان ځينې وران خويونه اوبدعادتونه پيداكيږي چې انساني باغ وبڼ ته زيان رسوي.. هغه اصلاحي نهضتونه چې په ملتونوکې وخت په وخت پيداكيږي دهمدې دپاره وي چې دغه راز بد بوټي ورک کړي او دخلکو په ذهن کې نوې رڼا پيداشي.

دجهان تاريخ چې سړی ګوري او دستر و ليکوالو او پوهانو د ژوند انه مطالعه کوي دا ورته معلوميږي چې دفکر اوپوهې مشرانو او لو يانو دخپلې عقيدې اوفکر و نظريه اظهار او ابلاغ کې له څومره جرئت او جسارت نه کار اخستی او خپل ژوند يې د نورو د ژوند ښه کولو دپاره څومره خوارکړی، بلکه قربان کړی يې دی.

دراتونکي نسل په نظرکې خپله لويي ثابتول څه اسانه کارنه دی چې خوشې په خوشې لاس ته راشي. که سړی دپوهې اوفکر په رڼاکې دحقايقو په اظهار نن هر څومره منفور واقع شي اوعام ذهن ونظر ورته په كركه وګوري هغومره به دغه سړی دسبا ورځې په رڼا او د راتلونکي نسل په نظرکې ښکلی او محبوب ښکاري.

((الفت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

پښتانه شعراء لومړی ټوک
مخزن الاسلام قلمی نسخه
سلوک الغزات قلمی نسخه
د میرزا انصاری دیوان قلمی نسخه
د دولت دیوان قلمی نسخه
د خوشحال دستار نامه
د خوشحال خان دیوان
فوائد الشریعه
د رحمان بابا دیوان قلمی نسخه
د احمد شاه بابا دیوان قلمی نسخه
د احمد شاه بابا دیوان بله قلمی نسخه په تاشکند کښې
د حمید دیوان قلمی نسخه
پته خزانه قلمی نسخه
د عبدالقادر خان دیوان قلمی نسخه
خه لیکل یا لیک پوهه
زما د ډیرې مودی یادداشتونه
ادبی جرګی
د کابل ځینی مجلی او سالنامې
شعر او ادب
غوره نثرونه
د افضل خان تاریخ مرصع
د پښتونخوا شعر هار و بهار
در اورتی ګلشن روه
سبک شناسی د ملک الشعراء پهار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر انشاء و نویسندگی
فن نگارش
د پښتو ادب تاریخ
پښتو پښویه (پښتو مرکه)
لومړی کتاب د پښتو پښتو خبرې
پیغله (صاحبزاده ادریس)
د قصه خوانی گپ
پښتو نثرونه لیک دود
بایزید روښان (خادم)
ادبی فنون
ادبی بحثونه
کچکول
پښتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

A FEW NOTES ON THE ORTHOGRAPHY AND COMPOSITION OF PASHTO LANGUAGE

By

GUL PACHA ULFAT

PUBLESHED BY

PASHTO ACADEMY KABUL AFGHANISTAN

FIRST EDITION 1959
SECOND EDITION 1961
REVISED ENLARGED

Government prining House

دولتي مطبعه

www.ulfat.de

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library